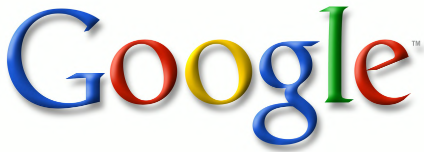

JANA PRAVOSLAVA KOUBKA

SEBRANÉ SPISY

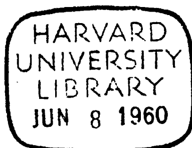
veršem i prozou.

K vydání spořádal

František Lad. Vorlíček.

DÍL III.

V PRAZE.
Nákladem Karla Bellmanna.
1857.

Tisk a papír Karla Bellmanna.

Básníkova cesta do pekel.

Epos směšnohrdinský.

Motto: Die Poesie komme zu uns wie und wo sie will, sie kleide sich wie der Jupiter der Heiden, in welchen prosaischen, engen, dürftigen Leib; so bald sie nur wirklich darin wohnt; so sei uns dieser Maskenball willkommen.

Jean Paul.

Nové Jiříkovo vidění,

jinak:

Básníkova cesta do pekel,

aneb

Orfeus redivivus,

to jest:

Zpěvák a Eurydika,

čili

kratochvilná historie, jak onen pohanský poeta pro svou milou manželku do předpeklí a do pekel pod zemí jest putoval, jaké tam měl vidění i co se tam s ním dálo.

Všecko podlé starých hodnověrných kronik, i dle Nasonovy postilly udáno, a v přerozkošných rhythmech sepsáno tuto se nachází.

Vydáno na světlo k obveselení a zarmoucení mysli panen i mládenců̊v, ježto vstoupiti míní v stav svatého manželství, a k mravopočestnému poučení mladých manželů̊v, k rozmnožení lásky a věrnosti před svatbou i po svatbě, roku tohoto, když jest bylo veliké zatmění slunce, na něž jsme s pražských hradeb s mnohými mistry učení pražského hleděli dne 8. července o deváté hodině pět a dvaceti minutách na orloji pražském. Na to zas následovalo veliké horko, sucho a drahota, lidé pak mnozí na červenku stonali a mřeli, i byl jest toho léta nedostatek vody veliký, tak že páni mlynářové pražští od korce meliva tři kopy i ještě více v pražských městech jsou žádali. Chraniž nás Bůh i onen svatý král Burgundský, aby na to veliké sucho náhlé mrazy neudeřily, nedadouce nám semlíti slady, jichžto z Boží milosti máme v Čechách zásoby ne skrovné.

(S třemi obrazy oné pekelné šelmy Cerberusa a otce Kochema a otce Konyáše.)

Zpěv první.

Ridendo dicere verum.

La camaraderie.

Za onoho času, kdyžto v majestátě
Hromem ozbrojených blesků
Perun hospodařil na nebesku,
Dokud sochy bohů neležely v blátě
Ni v Athenách ni v Kyjevě pradávném,
Ani v Praze na Petříně přeslavném,
V tomto blaženějším čase,
Když Apollo na Parnase
V spolku devatera svojich schovanek
Prozpěvoval ke své zvučné lyře
Dlouhé verše v šestistopé míře,
A co statný Regens-chori
Řídil svoje zpěvné sbory,
Jako Jelen náš své české sbory řídí,
Když den svaté Žofie se blížit vidí:
Tehdáž, dokud žádný básník, bohův kochánek,
Nezprznil se kusým veršem deklamovánek:
V onom krásném pominulém času,
Když mladistvých bohů švárnou chasu
Lada do svých svodných sítí vábila,

A neslyšíc manželova hlasu
Svého kulhavého kováře se spustila,
A hned jemu na vzdor vojáka se chytila,
S ním pak levou rukou a morganaticky
Nebešťanka obcovala světsky, lidsky,
Až pak od manžela byla přepadnuta,
Odprošena, a tak jeho pláčem hnuta,
Žeť jest jemu všecku vinu prominula,
A s ním do kovárny nazpátek se hnula: —

Ejhle v tom neobyčejném času
Byltě také jakýs Orfeus živ.
Slyšte, jaký s ním se udál div!
Nastojte i zatajte svých hlasů!!

Invocatio Musae.

Ó ty, ježto bystrým zíráš zrakem
Zhůru do budoucné výšiny,
I znáš minulosti hlubiny
Zahalené tmou a věčným mrakem,
Muso! ó ty vševědoucí bohyně,
Výmluvnější nežli pražská hokyně,
Jež má nejvybroušenější odříkačku,
I ví každou klevetu a povídačku
Z Nekazalky, ze Smíchova, z Podskalí,
Která oka nikdy slzou nezkalí
Nad dobrého jména mrzkou vraždou,
A jen chválí nejvíc hanu každou;
Jež ví všecky pomluvy a báje
Z nebes krajů, z pozemska a z ráje,
Jež proniká všecky tajnosti,
By je pošeptala v skrytosti
Na ovocném trhu kmotře sousedkyni,
Paní Kačence, a její přítelkyni
A — pro pána krále,
Nic víc dále . . .

Muso! veď mne dolů v tmavou říši stínů,
Kam jsi vedla Æneáše,
Kochema i Konyáše,
Bych se octnul v pekelných propastí klínu,
V diamantovém palácu satanáše,
Tam kde Pluto vězí Proserpinu,
Odkud nerozum ve strašném zmatení
Vzal si látku k Jiříkovu vidění,
Tam, kde světla, blaha pilný šiřitel
Pomocí Luciferova písaře
Sepsal kodex pekelného žaláře,
Kochem člověčího rodu blažitel.

Nejprv pověz Muso, druže milá,
Jaká ukrutná to láska byla,
Jež Orfea hnala k branám pekla,
Tak že Cerberusa dravost vzteklá
Jeho měkké duše neulekla?

Sotva že jsou hranu odzvonili
Jeho dobré roztomilé manželce,
Hnala bolest krutá zpěvů umělce
Z vlasti dál a dále, neustále;
A když oči louži slzí vyronily,
Jal se, podoben jsa křepelce,
Svoje nářky znova opakovat,
Hlasem pronikavým vykřikovat:

„Eurydice, Eurydice!“
A nic více.

I tak nešťastný ten vdovec
Toulal se co bludný lovec
Po všech zemích hellenských a thráckých
Jako pytlák v lesích rožmitálských,
Když ho v dobu tuze nešťastnou
Myslivci a feny dopadnou;
Tu se počne tuhá rvanice,
A smrt hrozí z každé ručnice,
Olovo a kulka fičí kolem uší,
Trefí-li tě, Bohu poruč duši;
Život každičkého ušáka
Jestiť roveň duši pytláka,
A zaječí barvu lidská splácí krev,
Člověk s člověkem bojuje jako lev
Pro korotev, pro zajíce,
Na mou věru pro nic více.

Když tak Orfeus rejdil, achy! lkaje,
S nářkem slzy hořké prolévaje,
Tu po dlouhém putování
Škytání a bědování
Přišel u jednoho háje
Posléz v nadpekelné kraje.
Tamo strmí hora vysoká,
V ní se šklebí díra hluboká,

Z té se pořád ve dne v noci kouří,
A vnitř tisíc láter hromů bouří.
Zde se, jakož Kochem o tom zpomíná,
Strašné sídlo pekelníkův začíná.

Mají za to mnozí dějepravci,
Že sem také mnoho přiletělo
Všelikého ze všech zemí ptactva
Divných hlasů, barevného šatstva,
Aby s čtvermonohými též dravci
Zpěvy Orfeovy uslyšelo;
My však majíc pravdu na zřeteli
Čerpanou jen z historických zřídel,
Nevíme ze kterých vlastně sídel
Kteří opeřenci přiletěli
K tomuto koncertu z druhů zpěvných,
Neb nemáme na to listin zjevných,
Ani kdes v athenských knihovnách,
Ni ve vatikanských listovnách,
Ba — co nejvíce je k podivu —
Ani ve třeboňském archivu.
Toliko sám mistr Gervasius,
Rukojmí pak jeho Portasius
Mnohými dovedli důvody,
Že ke schůzce této čtvermonohé
Přibyly též ptačí národy;
Ač že přemoudřelý Podivinus,
A s ním uštěpačný Censorinus,

I též mistr Špaček čili Sturnus,
I jich komentator Taciturnus,
Vedli proti nim důkazy mnohé,
Že listiny ptačích vrstevníků
Pošly z péra starých podvodníků,
Ba že v kontextu jsou porušeny,
Ano z čista jasna podvrženy:
My však dle kritických pravidel
Varujíc se hypothesních osidel
Kladem beze všeho hloubání
Výsledky vlastního skoumání.
Každá písmena je zrno zlaté,
Vydobyté z bání pravdy ryzí;
Odporem nás nikdo nepomate,
Neb náš rozum není rozum cizí.

Darmo dlouhý čekali jsme čas,
Že se přece někdo vyjeví,
Jenž nám této práce ulevi,
I že věhlasem svým vydá hlas
K vysvětlení té otázky sporné,
Opřen o důvody nerozborné;
Leč ve světě málo plných hlav,
A žaludků prázných velký dav,
A ty první ty jsou zaměstnány
Chválit svoje chlebodárné pány,
A ti druzí, chudí Irlandčané,
Jsou cikády, jimžto rosa s nebes kane,

A když kane začnou zpívat,
Když nekane začnou zívat.
Toto všecko majíc na zřeteli,
Sami jsme se k této práci měli,
Za to ale každé naše slovo
Jestiť vážné, těžké jak olovo.

Vždyť je jiný rozum křesťanský,
Nežli býval rozum pohanský,
Z cela jiný je též židovský;
Trpaslický rozum není obrovský,
Čínský rozum není rozum německý,
Ruský rozum není rozum turecký:
V to-li mudrosloví věřit nechcete,
V knihách polských tam je najdete,
Sepsaných od našich věštců knížete,
Jenžto nad slovanských pěvců rodem
Vznášel se jak orel nad holubím plodem.
On se druhdy ještě výše vznáśíval,
Dokud svojim křídlům více věřival,
A svým vlastním zrakem svůj let měřival;
Dokud ještě jiným nebyl tvorem,
Nadsekvanským totiž professorem
A školákem velkých divotvorců,
Společných to s duchy světoborců,
Jež na způsob šíleného Kernera,
Paní Krüdenerovy a Mesmera

Mají mocnost nade všemi bubáky,
I černými i bílými strašáky,
Které babská porodila pověra, —
Pláštěm víry přioděná příšera, —
Aby děti, kdyby spát nechtěly,
Usnuly a více nebřeštěly. —

Jen vy, prosím vás, neračte spáti,
Moji čtenářové laskaví,
I vy bdící i vy dřímaví,
Račte mému péru milost dáti!
Básník neníť sám ze sebe prorokem,
On jest mnohem vyšší moci otrokem;
A jak tato mocnost jemu káže,
Tak on bídák svoje verše váže;
Bez ní ale pranic nedokáže.
Ohromí-li božství zlolající
Jeho zemská ústa koktající,
Chuďas breptá, píští, štěbetá,
A všelijak žvástá, klevetá,
I motá se jako netopýr,
I plazí se jako podlý štír,
Třepetá se jako lačný sup,
Tetelí se jako pouhý trup.

Však učiňte konec rozpakům,
A poslyšte hlasů volajících.
Pohlednouce zhůru k oblakům

Dav uzříte ptákův veslujících
Od západu k řeckým palouků m;
A když nechcete mít ze mne kronikáře,
Posla dávné minulosti, čili lháře,
Dovolte mi býti aspoň ptakopravcem,
A já budu ptačích dějin věrným správcem.

Tedy nastojte a ves svůj um sběrajte,
A na slova augurova pozor dajte!
Nastojte a napněte svůj zrak!
Tam vidíte krotkých husí mrak,
Které z Němec na odlet se daly
Zrovna až do dálné řecké země,
Aby nešťastné své v Němcích plémě
Od úplné zkázy zachovaly,
By jim brkův déle neškubali
Mistrové a docentové praví,
Prorokové přemoudřelí, žvaví,
Z Lipska, z Göttingu a z Berlína,
Z Bonnu až tam, kde se začíná
Za Královcem nelad slovanský,
Ráj pak dokonává germanský
V strachu, že naražen bokem pravým
Shrkne pod cizinců tokem dravým. —

Mnoho štěstí přeju, husy milé!
Ale vězte, že i v Helladě

Panují též psáři teto chvíle
U vítězoslavné parádě.
Tamto nekynou vám žádné ráje,
Žádné nečeká vás přístřeší,
Nebo plodná perojezdců láje,
Co v dědictví Řeků peleší,
I tam vaší škody neustále hledí,
Brky šklube, péra ostří, ingoust cedí.
Tak Řekové ostřili — své meče,
Tak šklubali — vousy z tureckých brad,
Tak cedili — krev v čas kruté seče,
Hájíc svobody své starý hrad.
„Sic vos non vobis,“ vy husy milé!
Péra ve svých křídlech chováte,
„Sic vos non vobis“ v cizinách čilé
I outrpné duše hledáte!

Ejhle z Albionu zámořského
Přiletěla lstivá kukačka,
Prohnaná ve světě toulačka,
Co dle svého mravu šalebného
Slabší ptáky v lesích, v polích plaší,
A své vejce v cizích hnízdech snáší
Ptáků kanadských a jamajckých,
Indických, kytajských, malajských.
Ta též řeckou zemi navštívila,
A se v jonských výspách rozhostila.

Z velké dálky až tam od severu
Přiletěla švárná orlice,
Mnohovládná ptáků cařice,
Jež dle svého důsledného směru
K jihu obrátila svoje křídla,
Kde příbuzných ptáků květou sídla,
Tam, kde v Letnicích o Svatém Duchu
Nikde o kožuchu není slechu,
Kde bavlna hnízdům dává stlání,
Kde se lavřín nad písklaty sklání,
Nad písklaty, co jak pudem dralky
Zrak puzený šleu v severní dálky.
S Araratu hledíc k Indostanu
Vzletla orlice ke Kavkazu
(Kde později přišla k ourazu),
A pak usednula na Balkánu.
Dva střízlíky rázu rumunského,
Třetího pak z rodu bratrského
Chovajíc nad svýma křídloma,
Na půl skryla v tajném oblaku,
Pozírajíc svýma zrakoma
Až za staroperskou „Provlaku“
Letěla jest do zpupného Cařihradu,
Kdežto není ładu ani składu;
Tam pak na Žofiině minaretu
Odpočinula si ve svém letu.

Mezi tyto slavné ptačí sbory
Přibyl také kohout rousatý,
Zpěvák vykřičený volatý;
Přiběh', přelít' frkem doly hory,
Jsa v Gallii slavný Regens-chori,
Jehož vřeštný hlas při kuropění
Nebyltě nikoli k utajení.
Ale stýskaly si velice
Na neplodnost jeho slepice,
Všecky kvočny, všecka kuřata,
Jimž ten rytíř slíbil obranu,
Aneb připověděl ochranu;
Jsouce jaty slibem mámivým,
Srdcem svedeny hašteřivým,
V nadějných se zamotaly kličkách,
A zůstaly potom na holičkách.

Z Turek přišel dudek smrdutý,
Všecek sám nad sebou mrzutý,
Žluč se mu vylila do žaludku,
Tak že rek ten pýchou nadutý,
Nejdudkovatější dudek z dudků,
Byl pohroužen u velikém smutku.
Za ním chvátal havran „věhlasný“
Vyučený věštbám vítězovým,
A ten krákal hlasem prorokovým
Ferman jako fatum úžasný,

Až všem ptákům mnoho nahnal strachu:
„Neujdeš, můj dudku, milý brachu,
Kvapí dies irae, dies illa,
Jako svědčí David a Sybilla,
Že své skleslé kosti složíš v prachu!
Dajž Bóh, aby tvá smrt sladká byla!
Ejhle tot vultus sereni pereunt!
Ejhle tot mores, amice, abeunt!
Neb jak praví staročeská koleda:
Vezme za své surovost a šereda."

Ještě mnoho všelijakých ptáků
Z ciziny a z otčiny Feaků
Na to místo přiletělo davem,
Rozloučit se s thráckým Zpěvoslavem.

Bylo vidět v této směsici
Strnada i hluchou pěnici,
Hejla i vlastovku švítořivou,
Zlatohlávka i sykorku sivou.
Také přilít' onen známý čtverák
Čížek, co své hnízdo chytře skrývá,
A s ním stehlík, notný šestiperák,
Který v kleci za ptačinec zpívá,
Za ptačinec, jímžto sad oplývá!
Byl zde také, jenž v teploučku dlívá,
Kanár i choť jeho běložlutá.

Slavná prima donna assoluta,
Z podunajských břehů „Filomela“
Mezi nimi svoje místo měla;
Ji jen přemoudřelý chytroušek
Stíhal hloupou hanou papoušek.
Výr a sova, a tři netopýři,
Sejc a jiní noční bohatýři
Také dostavit se ráčili,
Ne tak k vůli básníkově zpěvu,
Ale aby kraj ten zočili,
Kde bohové v milostivém zjevu
Do tmy věčné provrtali díru
V tvrdotvrdých skalinách z porfýru,
Deset sáhů šířky na rakouskou míru.
Ba i komár, štíhlý tenorista,
Jenž nejraděj zpívá prima vista,
Brumbál, chroust a jiné zížaly
Z vlasti na cestu se chystaly.
Spojeny jsouc v zvučném kvartetu
Do Řecka se měly k odletu.
Takto šumař český slávu naši
Do všech koutů světa sem tam snáší.

Tedy před tu rozchrlenou díru
Postaví se praděd básníků,
A se svojich plecí sejma lyru
Začne provádět svou muziku.

A zvířata co se v lesích kryjí,
Zaslechše tu lidskou elegii,
V nížto, jak nás učí mistr Sixtus,
Řádně byl promíchán sensus mixtus,
K nešťastnému přiběhla milenci
Objevit mu svoji kondolenci.

Přicválal sem medvěd huňatý
Z krajin čudských zvláštní hudby ctitel,
I vlk z Uher, jeho lačný přítel,
Z Rus ostrovid přiběh' okatý,
Z Polska hřebec, ocas maje ufatý,
Od Illirů junec čacký, srdnatý,
Z Němec tur a zubr hlavatý,
A z Čech beran, tichošlápek rounatý,
Potom bobr, průmyslník srstnatý,
Jenž lhostejně v dvojím živlu žil,
A s mlaďátky svými notně ztyl:
Neboť velmi dbal o dobrou píci,
O něho zas dbali kožešníci.

Z Turek přitíh' velbloud hrbatý;
Celý ušlý uondaný silně,
Byl by chudák zhynul neomylně.
Ostrovid však vida svého bližního
V těžké nebezpečné nemoci
Přejal ouřad ranhojiče vrchního.

Chtěje nemocnému pomoci
Ostrým pazourem mu pustil žilou,
Že krev z něho stříkala vší silou,
Pak mu ránu flastrem z juchty obvázal,
Přísnou dietu a spaní přikázal,
A tak zhojil tu skotinu milou.
I anglická liška hrdopyška,
Této operace tovaryška,
Všem závidíc kůži nemocného
Přidala mu pižma kytajského,
Jež na oči tichý spánek přivádí,
Pro něž Britan z lásky k člověčenstvu
S říší nebeskou boj snadný provádí,
A ji nízkým podloudnictvím podvádí.
K tomu zvířecímu urozenstvu
Slon též připojil se nosatý,
Hřmotný, zavalitý, kostnatý,
I vyhlížel jako bramín učený
V zástupu tom divném skotů divokých,
Nebo jako pedel dobře placený —
Je-li promocí na školách vysokých, —
Když se trouba ozve ve velikém sálu,
A publikum zvané v listech širokých
Přichází slyšet umluvenou chválu.

Z Francie se dostavil lev hřívnatý,
Bohatýr to statný, veleoudnatý;

A ten živ byl jen pro samou slávu,
I měl přeukrutně málo hladu;
Krom že někdy u dalekém stádu,
Polknul tele, pastucha i krávu.
To však dělal pro čest a ne z hladu,
Podporou jsa osvětě i právu.
Ovšem druhdy proti svému mravu
Do sousedního se pouštěl bravu,
A tam škrtil ovce vrtohlavé:
Ale zvěř, co měla hlavy zdravé,
K tomu ještě drápy jak on dravé,
Spustivši se do lva hrdinského
Vzala kořist mu i lvíče jeho.
By však nezahálel výrod činný,
Přeplavil se mezi Beduiny;
Tam ve vlasti lvů, na poušti Algíru,
Slávě jeho přibylo kus revíru.

Se lvem přišly druhé kočky dravé,
Z temna hnědé, ryšavé a plavé:
Od Gangesu tigr zubatý,
A s ním kmotr levhart vousatý.
Ten zrzounec z anglického znaku
Zběh' do Španěl v červenavém fraku,
A byl od Kabrery mile přijatý —
Mečem, olovem a prachem;
A přec zrzoun nezbled' strachem,

Ale na mou věru
Pokousal Kabreru,
Hyenu tu španhelskou
S tváří právě ďábelskou,
Ježto ve Francouzích pěkně tiše sedí,
A ve spolku lvů na zašlé slunce hledí.

Posléz osel přilez' ušatý,
Zpěvu milovník a citery,
Přísný soudce v chrámu opery,
Od bečivých zpěvců najatý;
A když ten se prones' s kondolencí,
Dal se Orfeus hned do kadencí
V kole zvířat zvolna zívajících,
Jeho nohy jemně lízajících.
V kruhu ptačích hrdel utišených,
A křídlatých dravců usmířených
Lyrou dále provázel svůj zpěv,
Až jim v žilách stydla vřelá krev.
Takto začal, dotkna strun se zlatých:

„Přátelé umění svobodných,
Vy zvířátka srdcí lahodných,
A vy šelmy zraků jiskrnatých,
Vám zapěju tuto smutnou píseň,
Jež jde z srdce mého
Tuze raněného,
Z srdce pohrúžena v hoře tíseň.

Žena má odešla k Černobohu,
Zůstavíc mi doma párek rohů
Na památku mého manželství;
K tomu devatero dítek,
Naší lásky krásný zbytek,
Důkaz mojich druhů přátelství;
Dvanáct obleků na novou modu,
Dvanáct pražských čepců s krajkami,
Salop dlouhý, ještě od ouvodu,
Patnácte klobouků s kytkami,
A na kávu čtvero ruských samovarů;
Kadeří a rukaviček třicet párů.
K tomu půl centnýře čokolády
Zdědili jsme od ní španělské,
A též její rekvisity manželské,
Jakožto jsou vonidla i páchnidla,
Okotěšná ličidla a vnadidla,
Jichžto užívala do parády
K ušlechtění tváře andělské,
Když domácí přátelé k nám chodívali,
A v čas mého zaměstnání,
Veršování, rýmování,
Do divadla i na bál ji vodívali.
Kromě toho mnoho jiných památek
Dobrá zanechala nám choť moje:
Pět centnýřů mýdla z Vlaských Benátek,
Jehlice a náušnice troje,
Náprstky, špendlíky, jehly londýnské,

A dva tucty láhvic vody kolínské,
Půl vědérka vratislavské rosolindy,
Kteroužto jsme spolu srkávali jindy,
Dokud byla nebožtička na živu.
A já, chtě mít na svou cestu obživu,
Vzal jsem si tři flašky této sladké brindy,
Abych měl v předpeklí hodně kuráže,
Až mi rohatý se rarach ukáže.
Neb tě, milá choti, neopustím
Navzdor ukrutnému osudu,
I na důkaz svojí věčné lásky
Tímto rozzíveným černým ústím
Bez žebříku do pekla se spustím,
Z jeho pasti tebe dobudu,
Dada zpěvný život svůj do sázky.
Muso! popřej, aby básník smělec
Udělat moh' šťastný kotrmelec;
Neboť hluboký ten saltus lyricus,
Jakož uzná každý slavný kritikus,
Dal by všem básníkům notný práce kus!“

Dozpíval a byl by dolů skočil
Do propasti, jež se před ním rozevřela;
Ale Musa, kterou vroucně vzýval, bděla
Nad ním, a než ještě dále kročil,
Chopila jej za ruku a řekla:
‚Co počínáš, drahý synu můj?
Kam tě vede tvoje láska vzteklá?

Nebojíš se sraziti vaz svůj,
A bez hlavy přijít k branám pekla?
Nezaslech' jsi hlasu žežhulice,
A kvákání věštce havrana,
Že již o život svůj nedbáš více
Spůsobem slepého pohana,
Jenž se vrhnul Etně do vnitřností,
Jsa omámen marnou ctižádostí?
Maje přece lepší rozvahu
Na ptačí dej pozor výstrahu;
Pomni jen, že peklo hluboké
Hlubokou má také podlahu,
Nad sebou pak stropy vysoké;
Ano, kdybys dřepěl na Pegasu,
Kdybys seděl švarném na Šemíku,
Chtě jak Hormír skočit s toho srázu
Do nemělké pasti pekelníků,
Jako onen slavný Říman Kurtius,
A nebál se ohně jako Mutius:
Všecko nic by nepomohlo tobě.
Kdybys uměl jezdit jako Šandor,
A kdybys měl křídla jako kondor,
Přece bysi poradił zle sobě,
Kdybysi se bez průvodu Musy
Spustil dolů do pekelné hrůzy.
Tehdáž jenom tvůj duch, tvůj jen stín
Byl by do Tartaru připuštín,
Ale pouzdro ducha, křehké tělo,

Do říše by stínů nedospělo.
Roztřískal bys na kaši své kosti,
A ležel bys v žumpě, maje dosti.
Jest to věru přepodivná věc,
Že když pták odletí, zhnije klec;
Kdyby na opak to býti mělo
Což by tu se s Eurydikou dělo?
Já co tvorčí Musa básnická,
Jáť bych arci měla škodu malou;
Mudřena však metafysická,
Jako Xanthippa jsouc nepodalá,
O ryzí též pravdu stále dbalá,
Přinucena vrátit mi své dítko
Ztratila by jedno krásné kvítko
Ze své hesperidské zahrady.
A ta dáma velmi kritická,
Plná zásady a násady,
Oželí své ztráty jenom řídko,
Což je hrozná kořist praktická,
Jak nás učí moudrost mystická,
Nejslavnějších mistrů tevtonských,
Výrobníků snářů Platonských! —

‚Leč přeleťme křídlem sokolů
Hradbu těchto školských záseků.
V rajském optimistů podolu
Skepsis nejde k duhu člověku.
Kdo nepochybuje v živobytí,

Někdy po skončeném oukolu
Vejde v elysejskou paseku,
Naděje kde věnce plete z kvítí,
Bez stínu kde slunce stínům svítí;
Kde těšínská jab'ka dozrávají,
Ač i pouchlata tam také mají.
Tam po ztrátě světských radovánek
Zrobíme si někde spolu stánek.'

„Ach! jak krásně řečníš, děvo drahá!
Tak řečníval ctný můj velitel,
Náš nebožtík Línek učitel,
Když jsem v škole trávil léta blahá
Skládaje carmina fracta, ódy
Šestiměrné podlé starší módy,
A pak hymny modlářům služebné,
A jinaké trety nepotřebné,
Které jenom školní chasu mladou
Zdržují a vzácný čas jí kradou;
Tak že mnozí ze škol vyjdou ven,
Aby vlasti leželi jen ladou,
A jsou jako vyšeptalý křen,
Co snad cizím ústům lahodí,
Ale nám se ani nehodí
Na vejmrdu, — ani za obkladky
Na bolestné prsy vlasti-matky.
My hledáme křenu Malínského
Pro cizácký závrat mozku svého,

Však že mnohým ostře pod nos čpí,
Protož na něm hrozná kletba lpí.“

‚Tyť si křivdu činíš, — vece Musa, —
Hymny tvoje „Na smrt,“ „Na spaní“
Zasluhují jistě uznání,
Mně se oba líbily až hrůza;
Neb to vyšším duchem zavání,
A mne věru nutí ke spání.
Kdo dosáhnul takto svého cíle,
Slávy hodna jestiť jeho píle.
Já tvým hymnům věstím nesmrtelnost;
Postaráť se moje prozřetelnost,
Aby tyto básně proslavené
Neležely v prachu povržené,
Jsouce pastvou pro hladové moly!
Ovšem verše mého kochánka
Někdy v budoucnosti pozdní dálné
Budou přijaty v latinské školy,
Řecká si je vtělí čítanka,
Svědčíc chlapcům o tvé slávě valné,
Ano o tvé hlavě genialné.
Nuže, co chceš ještě více míti,
Když ti dáno nesmrtelným býti?‘

„Jestli tak jest, děvo bohům milá,
Též by zásluba má tvá jen byla;
Ty's ten žár nebeský do mne vlila,

Který ve dne v noci ve mně hoří,
A nezhasne dokud nedohoří.
Koho, Muso! tvoje milost blaží,
Ten se vyšším duchem zhůru vznáší,
A spisuje verše, jen to práší.
Ty změňuješ v obra slabocha,
A ve včelku pilnou lenocha;
Protož ač mi v světě nevynáší
Ani vindry moje řemeslo,
Přece vroucí díky tobě skládám;
Aby pak mi více vyneslo,
Za tvůj průvod do pekel teď žádám.“

„Dobře činíš: snad tvé umění
Ďasi a běsové rohatí
Lépe nežli lidé odplatí,
A tvou práci tobě odmění
Soucitem upřímným, nefortelným,
Jak přísluší tvorům nesmrtelným.
Tedy svou mi podej pravici,
A za mou se uchyť levici:
Totě cnostných panen oslavou,
Že patříme stranu na pravou.
Tak to dvorná žádá etiketta;
Ač i po té bude někdy veta
V časech zmatených a ukrutných,
Antikristova až přijdou léta,
I dav s nimi mravů urputných,

Zvyků plaveckých, ba korsarských,
Gentlemanů hrdých, barbarských,
Jež neznajíc co je velkost pravá,
A v čem ušlechtilost šlechty stává,
Budou počínat si zhrubapansky,
Nečesky, ba, God damn! neobčansky!

„Takto gouvernantka moje milá,
Která od Sekvany rodem byla
Pradlenou u královské kochanky,
Všemohoucí paní Montespanky,
Ve svém duchu prorokovala,
Když mne v mládí vychovávala,
Učíc jak se mluví po francousku,
I co platí v rue de Saint Germain,
A mne mnoho slov a prázných jmen,
I přemnoho naučila kousků,
Kterých žádá dvornost velkopanská,
Skoky, kadrilly a menuetty,
Klevety a jiné etiketty,
Jež vynašla moda nadsekvanská,
Které v každém lepším salonu
Náležely druhdy k bontonu,
A jichž ústa Musy nevyjeví,
Ba sám baron Knigge o nich neví!
Kdyby věděl, snad by nepověděl;
Neb ty mravy, jinde vážené,

Ladem leží opovržené,
Ano bude tomu šest set neděl,
Co jsou klesnuly tak hluboko,
Že se jim přezdělo rokoko!
Na místě však toho rokoka,
Kteréž nazýváte nepřírodou,
Vzešla nevázanost divoká,
Jež se nesrovnává se svobodou,
Která dává právo každému,
Aby zdvořilý jsa k druhému
Byl pojištěn před hrubostí druha.
Tomu zákonu tak slušnému
Podléhá i pán i jeho sluha.

‚Tedy vyvolte si co jen chcete,
Kterýkoli těchto zvyků stav,
Buď ten na březích co Temže květe,
Aneb starší gallofrancký mrav,
Který rokokem již nyní zvete,
A jenž nad Vislou se leckdes plete.
Jakým chcete dvořit mody pánům,
Starým Frankům, čili Anglomanům?

‚Já, chcete-li znáti pravdu živou,
Nechci ani jedněch ani druhých.
V nenávisti mám tu drzost živou,
I dvořáctví spjaté v poutech tuhých,
A galanterii hovořivou,

Která ve dne v noci bez přestávky
Ženidlo má v hlavě nebo vdavky;
Leč má nenávist se změní v hněv,
Když do spolku ušlechtilých děv
Postaví nešťastná náhoda
Huňatého Lorda Nimroda,
Který přijde mezi slečny v jev,
Jak když ze Sahary suché, pusté
Do oásy zelené a husté
Zamračený náhle vstoupí lev!
Pyšný lord nešepce ani slova,
Aneb mluví rázně ale z mála,
Když se začne hanět cizí chvála,
Tu hned nade vším, co prořekne,
Celý sál se děsí, ulekne;
Neboť obsah jeho kusých slov
Jest to hrubý špalek, sprostý kov,
Jest to žula, co se s břehu svalí,
A tok besedy plynoucí zkalí.
Nejraděj však z hrda mlčky sedí,
A na marný svět si přísně hledí;
Neb v své mysli chová naučení,
Kterého si dobyl v Londyně,
Kde jest gentlemanstva svatyně,
Že ten, kdo helotem sprostým není,
Že ten, kdo chce býti Anglomanem,
Musí z hrda nemluvným být pánem,
Aby moudrosti své neutrousil,

A snad jazyku si neubrousil;
Protož celý zamyšlený sedí,
A svým vnitřním okem do se hledí,
Jak by starostí měl na tisíce,
Aby vlast a církev zachoval,
Nebo jak by v duchu zpytoval
Dráhy do slunce a do měsíce.
Chraň bůh! nemyslíť on na nic více,
Leda na své psy a na zajíce!

‚Ale podej mi již pravici
A za mou se připni levici!
Spojeni jsouc svazkem obapolným,
Láskou proniknuti vzájemnou,
Nastoupíme nyní krokem volným
Do Tartaru cestu tajemnou.
Nebešťanka spjatá s pozemšťanem
Oba u jednoho cíle stanem!
Ty jsi vdovec, já jsem stará panna,
Nebude nás stíhat světská hana;
O mně sám víš, že jsem děva čistá,
A pod štítem cnosti tvé jsem jista!‘

„Pravda, — vece kníže básníků, —
Já též jsem se vždycky dobře choval
Ze všech vůdy prostopášníků;
Protože jsem s nimi neobcoval,
Žádný na mne jak živ nic neví,

Jenom ta, kterou jsem zamiloval,
Má choť, a ta na mne nepoví;
Ano kdyby chtěla pověděti
Již nic pověděti nemůže;
Neb jí dávno věčné světlo svítí,
Z něhož chci ji s tebou vydobyti,
Jestli zpěv můj peklo přemůže:
Potom ať si co chce vykleveti,
Jen když bude hlídat zas mých dětí.
Vímť, že každá ženská ráda žvastá;
Odevzdámť se bohům, — — a pak basta!“

„Milý synu! — Musa na to vece, —
Oba jsme již dosti žvatlali,
Doba plyne jako voda v řece:
K čemu bychom déle meškali
Ukončiti cestu předsevzatou,
Chtíce ukojiti tužbu svatou?
Ale dříve nežli uděláme
Spolu tento salto mortale,
Bílým bohům v ochranu se dáme,
By nám štěstí plaché, nestálé
Ráčili milostně ustáliti,
Bychom naň se mohli bezpečiti!

„Nuže, přijmi ty dva talismany,
Kteréžto jsem tobě schystala,

By tě mezi pekelnými stany
Nebezpečná bázeň nejala.

,V jednom skryt je ratolístky kousek
A dva bobky ze slavného stromu,
V nějž se proměnila Dafne krásná,
Když tvůj otec, tehdáž bělofousek,
(Slyš, můj synu, a podiv se tomu!)
Zbouchnul jest se do ní z čistajasna,
A když ve své lásce horoucí
Za děvou se honil třesoucí
Po všech zemích thessalských a thráckých,
Jako jelen v lesích Křivoklátských
Za laňkou se honí chvějící
Ve svadebním Říjnu měsíci,
Když jej v žilách pálí bujná krev,
Oheň srší z nozder rozedmutých,
Prudkou lásku prudký stíhá hněv
Nad odporem samic nepohnutých.

,Tak se honil s děvou Apollo,
Ano již ji chytil na polo,
Ona zkřikla: ,Bídný hanebníku!
,Jdi mi s milostí svou na kolo,
,Já chci míti pokoj od básníků
,I ode všech zpěvných klevetníků,
,Kteří neumějíc mlčeti
,Dělají jen hanbu děvčeti,

„Ježto věříc v lásky tajenství,
„Lásce věnuje své snaženství!“

„Sotva její ústa zlolající
Pronesla ta slova rouhající,
Ihned za tu bohapráznou řeč
Popadla ji v lýtkách prudká křeč,
Jakby cholera jí lomcovala,
Tak že pro bůh! tato panna čistá
Nemohla se ani hnouti z místa,
A když honem za nohy se vzala,
Dřevo místo masa omakala,
I u velké přebolestné muce
Změnily se v ratolesti ruce.
Její krásné modrojasné oči
K nebi prosebně se zdvihají,
Rusé vlasy ježí se a točí,
Bujným proutím zhůru šlehají;
A v tom, když se tolik divů dělo,
Spadla zástěra i podolek,
A hned kůra celé kryla tělo,
Z hlavy stal se stromu vrcholek!
I nastojte v okamžení tom
Blesk se kmitnul s bleskem vespolek,
Zarachotil na nebesích hrom,
Až se otřás' celý stromek, strom,
U něhožto stanul Foebus švárný,
I byl slyšán zřejmě v tento čas

S nebe Perunův hlas — kontrabas,
Hlas ten výstražný a mravokárný,
Jenžto sahal za C pod linii,
Co má čárku přes hlavu a šíji,
Že i Strakatého mocný hlas
Tak jest outlý proti hlasu tomu,
Jako proti dubu štíhlý klas,
Jak šum lípy proti ranám hromu;
Tak že kdyby slavné sbory svoje,
Kdyby všecky hudebnické stroje
Mistr Jelen vyveď ke zápasu:
Proti tomu nelidskému hlasu
Zdály by se Perunovým uším
Býti sborem komářím a muším.

‚Takto tedy bohův hněvný král
Ve své Filippice hromoval:
‚Rode ženský, pyšný, přetvářlivý,
‚Pohleď jak tvá upejpavost lživá
‚Často dřevěný jen konec mívá,
‚A trest na se táhne spravedlivý.
‚Proto, zpurná neustupná děvo,
Že jsi byla pevna jako dřevo,
‚Že jsi byla jako kámen tvrdá,
‚Že jsi byla jako Vlasta hrdá:
‚Pro tu velkou neslýchanou vinu,
‚Že jsi vzdorovala mému synu,
‚Jednou jako zralý silný kmen

‚Z lesů těch na pilu přijdeš ven,
‚A z těch prken, kterých z tvého kmene
‚Příští nadělají pilaři,
‚Lůžko řemeslně zhotovené
‚Dostane se pěvců vládaři.
‚Tehdáž mnoho věcí, kterých dosud
‚Jako Nymfa znát jsi nechtěla,
‚Lítostivý odkryje ti osud,
‚Bys co lože o nich zvěděla;
‚Však již pozdě budeš honit bycha,
‚A jen někdy zaskřípneš si zticha.
‚Ostatně, ty slečno zbobčená,
‚Zdvořile se u mne poděkuj,
‚Že má mysl k pomstě vznícená
‚Tak lahodně tresce odpor tvůj;
‚Že jsem tě jak pyšnou Niobu
‚V horší neproměnil podobu,
‚Že jsem z tebe neudělal kámen,
‚Abys nesla tvrdší porobu,
‚Leč bys bobkův dala zásobu.
‚Rosť a množ se až na věky. Amen!‘

‚Když se skončila řeč Peruna,
Zatřásly se hájiny a bory,
Štít Olympu i Parnasské hory,
Ba i démantová koruna
Vládci třásla se na hlavě lysé,
Ba i jeho vousy zachvěly se

Až z nich jiskry proudem sršely,
Až se líce boha blyštěly
Zevnějším i vnitřním zápalem.
Potom v rozhorlení nemalém
Třasknul rázně vraty nebeskými,
A šel po svých dále mezi svými
Do komnaty mnohovládné Hery,
Jež po boku nevlastní své dcery
Právě u tabule seděla
Před hlubokým valným samovarem,
Který z Tuly obdržela darem,
Se škatulí čaje kytajského,
Za to, že nachýlit uměla
Sarmatským rolníkům pána svého,
Jehož hromnou sochu v Kyjevu
Ctili při hodech a při zpěvu.

‚Když zaslechla kroky manžela,
Ač s ním ráda začínala sváry,
Hned čajové opustila vary,
A do dalších komnat běžela,
Kde se před ním skryla do almary.
Manžel zděšen tímto prázným zjevem
Rozpálil se ještě větším hněvem;
Začal bohaprázně klít a láti,
Své Xanthippě na cti utrhati,
Jiskry z vousů proudem sršely,
Až se jeho líce blyštěly

Zápalem vždy výše zrůstajícím,
Až se jeho oči plamenné
Podobaly rozežženým svícím
V ložnici tmou noční zastřené.

„Takto čarodějnic přítel věrný
Sype jiskry, starý kocour černý,
Když jej chyceného v noci temné
Rukou stíráš proti srsti jemné;
On se pod hladící dlaní skrčí,
A jen stále přede, stále vrčí,
Jiskry z něho srší chomáčem
Pod tvé ruky hladkým kartáčem.
Tu si brzy lehne, brzy vstane,
Každý chloupek jeho ohněm plane:
Ale když se hry té nasytí,
Najednou tě drápem uchytí,
Zamňoukne a do očí ti prskne,
Pak se jedním skokem na bok mrskne,
A hned po tom sváru krátkochvilném
Běží do čar ve svém pudu vilném
Na půdu a s půdy na střechu,
By své lásce našel útěchu,
Která naň se za vykýřem šklebí,
Utíkajíc od pečeně myší
Před ženichem zhůru na ponebí,
Kde se před ním ukryje a ztiší.

On pak darmo mňouká, vrčí, skučí
Jako opuštěný milovník,
Jejžto hroznou žárlivostí mučí
Cizopanský pytlák-revírník.' — —

,Ach, milostný vládce nebešťanů!
,Přísně ztrestal jsi tu cnostnou pannu,
,Dřív než pro jedinkou hubičku
,Sup uchvátil něžnou hrdličku;
,Kdybysi byl počkal ještě chvíli,
,Až bych já byl přistal k svému cíli,
,Snad ta děva v svatém rozjímání
,O marnosti hříchů světáckých
,Byla by se dala — na pokání
,Pod návalem proseb junáckých.'

,Takto hořekoval Apollo,
Až ho litovala všecka zvěř,
Co jej slyšela, jdouc okolo,
Až i strnul nad ním každý keř,
Každý strom, co trochu mízy měl,
A neuschnul ještě na holo.
V tom si Foebus zpomněl na solo,
Které v zármutku svém někdy pěl,
Když po honbě trochu času měl;
I hned začal spívat smutným hlasem:
„Polituj mne všecko stvoření!"

A tak zpíval, chuďas, dál a dále
Až jej spánek přepad' nenadále.

‚Tato vzácná píseň svojím časem
Byla v Horách Kutnách tištěna,
Zpívá pak se podlé známé noty,
Když na panských lánech zlenělá
Selská čeleď kráčí od roboty.' —

„Třikrát šťastný, třikrát blažený, —
Zvolal básník Musou nadšený, —
Ten jest kdo necítí ostnu lásky;
Ale šestkrát šťastnějším buď zván,
Kdo svůj komfort nechce dát do sázky.
Poutem nejsa manželským vázán,
Jeho tiché idyllické spaní
Nepřerývá bdící Milost paní
Předházkami utrhačnými,
Ani její drahé společnice
Nesouží ho, kávy pijavice,
Svými klepy poštivačnými;
Ač i v nebezpečí vězí krutém,
Mládencem že starým bude zván,
V srdci jeho láskou nepohnutém
Panic stále jest i rek i pán:
Věru baron jest i grand seigneur,
Ano jako volný v řece mník,

Který v sádkách nedlí na potěr,
Panic svobodný jest panovník,
On jest Samodržec svého státu,
Major domus ve svém majorátu.
Panic Fenixovi podobá se,
Který z kraje dále do kraje
Sám jen bez samice létaje
O potomky svoje nestará se
Prozaických ptáků způsobem,
Fenix teprv otcem nazývá se
Když se z ohně octne za hrobem.“

‚Pohleď sem můj synu nejmilejší!
Talisman ten druhý prostrannější
Skrývá v sobě, věř mi na mou duši,
Devatero chlupů z oslích uší,
Kteréžto u zpěvném zápasu
Dostaly se králi Midasu,
Když nad Panem, lesním dobrodruhem,
Zvítězil Apollo v boji tuhém,
A královský mudřec — lidsky bloudě —
Oslavil se v krasopravném soudě,
Že svým nejjasnějším nálezem
Uznal Pana býti vítězem.
Za tu za svou moudrost přepjatou
Vysoudil si hlavu ušatou.
Já jsem tenkrát recensentem byla,

A hle tuto kořist chlupatou
'Z jeho sluchů jsem si ulovila.
Ji jsem z lásky ke všem zpěvákům,
K recensentům, hnusným písákům,
V tomto vzácném škapulíři skryla,
Aby spatříce ty ostatky
Tvého vyučence oslavy
Všickni básníkové na fatky
Dávali si pozor na hlavy,
Na své hlavy i na hlavy jiné,
Jimžto přízeň Musy ráda kyne,
Hlavy, co na šíji vyvolenců
Dobyly si zasloužených věnců
Na Parnasu v zemi nehostinné,
Kde jest exil Musy podvrženců,
A jen věštcům kastalský zdroj plyne.'

Tato slova Musy prozřetelné
Skrytá v slupce jinotajitelné,
Rozlousknutá v tropech důtklivých,
Skormoutila srdce básnické,
Zosnované z nervů dráždivých;
Tak že se své výšky epické
Náš rek spadna mnoho strachu cítil,
Až se honem za svou hlavu chytil,
A ji s velkou omakával bázní,
Zda-li ušla Midasově kázni.

Nejsa obžalován od žádného
Mužně o sebe se zastat chtěl,
Jak na reka sluší básnivého,
Jenžto point d'honneur v svém těle měl.
Ale když pozdvihnul hlasu svého,
Najednou hlas s nebe zavřeštěl
Jakéhosi boha neznámého,*)

*) Laskavý čtenář nám nezazlí, když zde i druhé různočtení položíme.

Jakéhosi neznámého božství:
„Muso, kam tě svedla tvoje huba,
Že s uměním pášeš cizoložství,
Že chceš vyučiti toho duba
Nepochopitelné moudrosti,
Která zůstati má v tajnosti
Před těmi, jimž s hůry dáno není
K umění vyššího posvěcení.
Lidé, kteří mají slabé nervy,
Jimž na krku dřepí mozkovice
Jako vyklepaná makovice,
V blátě zemském plazí se jak červi,
Kteří se svou krví studenou
Libují si louži zkalenou,
A jen po lijavci po velikém,
Po náramném po přívalu
Rozloučí se se svým starým zvykem
Jsouce vymrštěni z svého kalu."

Ze s miláčkem svým i Musa zbledla;
‚Děvo, kam tě prostořekost svedla,
‚Že zapomníc na svůj velký oukol
‚S tajenstvími pácháš cizoložství,
‚A s pozemstvím míchajíc své božství
‚Rozesíváš do pšenice koukol,
‚I čas příležitý k činům velkým
‚Mrháš s učeností velikou,
‚Zaměstnána hermenevtikou
‚Božských věcí před rozumem mělkým!
‚Člověk spolu duch a spolu zvíře,
‚Nemá světla leč ve skrovné míře,
‚A v temnosti svého zrozenství
‚Nechápe těch vyšších tajenství,
‚Ježto obsahují škapulíře,
‚Talismany, svaté mysterie,
‚V nichžto rozum nedouků ryje,
‚Všetečníků, co chtí pilíře
‚Nebeského zbourat alkýře,
‚Kdežto věční bozi přebývají,
‚A o štěstí zlosynů všech dbají.
‚Protož mého poslechnouce hlasu
‚Nemrhejte vzácného již času:
‚Dokud kyne doba příznivá
‚Honem pospěšte do říše ďasů,
‚Kam vás boží milost vyzývá.
‚Tam uzříte hrozných divů davy;
‚Jděte s bohem, navraťte se zdrávi!

„Mějtež na paměti dnešní datum
„A ten kout, kde začíná se peklo;
„Nechybíte, já jsem věčné fatum,
„A co řeknu, a co vám se řeklo,
„Všecko na vlas vyplní se vám.
„Jáť ex offo pravdu mluvívám,
„Nebť jsem fatum staré praklassické,
„Nikoli však nové romantické.‘

Na to Musa vece zděšená:
„Staré fatum pravdu hovoří,
A kdo mu se zbožně pokoří,
Víra jeho bude spasena!‘

Po těch slovech, pomníc na svou slávu
I na přísnou subordinací,
Přetala svou další orací,
A poddána osudnému právu
Honem zdráhavého básníka
Jala, a přitáhla na rukávu
Tam, kde otvor pekla vyniká.
A než krok se minul s druhým krokem,
Oba byli v díře jedním skokem.

Hustý dým a pára plná síry,
Promíchaná silou dusíku,
Padaly na prsa básníku;

Ovšem na začátku těsné díry
Zarazily oba bohatýry
Tak, že v pasti velikých nesnází
Nevěděli kam jich noha vchází,
I zda mají dále pokročiti,
Neb se nazpět domů otočiti.

A když rostly dýmu chomáče,
Stále na plíce jim padajíce,
Dal se básník strachem do pláče.
Musa též si utírala líce,
Vedouc sobě nářek nemalý.
Takto oni oba plakali
Jak dva poutníčkové v lásce stálí,
Když je spojí pouť a zase vzdálí.

V této těžké nebezpečné chvíli
Musa sebrala své všecky síly,
A do brašny svému milci sáhla,
Láhvici v ní skrytou povytáhla,
V které kmínovka se perlila;
První toast sama vypila.
Rekovně když podstoupila zkoušku,
Nápoj druhu svému strčila,
Jenž k notnému hrdlo napjal doušku.

Posilněni tímto vzácným líkem
Zvítězili oba nad dusíkem,

Nad sirou, nad dýmem a nad parou,
I získali opět smělost starou,
Kterou ještě před chvilinkou měli,
Dříve nežli do předpeklí spěli.

Ve tmách makavých a bohopustých,
Ve výparech dusících a hustých
Dál a dál šli krokem smělejším
S hůry ke končinám dolejším.

A když kráčeli pět dní pět nocí,
Zblížili se k sídlu černých mocí,
I zaslechli strašný šum a jek,
V zemi stínů valících se řek,
Protékajících prostranství Hádu
Hřmotem niagarského vodopádu.

Z dálky zaslechli z nenadání
Hrozné Cerberusa štěkání,
Jenžto na pekelném na popraží
Nerozborné náspy Orka stráží:
Tak ohyzdná kopuletá žena,
Okrášlená vnadou svého věna,
Celá ješitná a žárlivá,
Manžela mladého strážívá,
Vrčí, štěká jak anglická fena,
Když on nad sebou se rozpomena

Z vězení se na svět dobývá,
A na hrátky tajně chodívá,
Kde mu jeho kvočna nezakvoká,
Kde jej vítá krása modrooká,
Holubinka tichá, mlčenlivá,
Citlivá a v lásce přičinlivá,
Která hořké sladíc živobytí
Svádí a zahání hromobití,
Jsouci jako Afrodita ladná,
I jak Perun mocná, hromovládná. —

Zde z pekelné výhně rudá záře
O černé se obrážela tváře
Našich reků cestou unavených,
Kouřem ukoptěných, začazených.
Tak u Radnic v podzemní když doly
Havíř každý den se spouštívá,
A do uhlí, jako do knih moli,
Dlátem svým se stále zarývá,
Vida černé toiletty stále,
Oblíbí si líce začernalé;
Rovněž tak i kominík, jenž denně
Přes dvacet sopouchů vysmýčí,
Buď se na Mulata vylíčí,
Nebo na černo se více změně
Nezdá být se ani kominíkem,
Spíše synem pasů pod rovníkem.

S oblíčejem takto zafričeným,
I s oblekem řádně začmouděným
Přihnala se Musa k branám pekla
Se svým vyvolencem drahocenným;
A tak vykonala co mu řekla,
I co řeklo nevyvratné fatum,
Rozkazem když nikdy nezměněným
Oba hnalo k ocelovým vratům,
Kam jen přístup mají duchové,
Když na světě bývá consumatum,
Tělo klesá v lůno hrobové.

Tolik práce, tolik trpkých trudů
Sesláno jim bylo od osudu,
I od bohův dobrých nesmrtelných!
Již na cestě v chodbách předpekelných
Mnohý ďáblík, mnohý bludný běs,
Jenžto pekla ještě hoden nebyl,
V předpeklí se na poutníky šklebil,
Nebo oběma na plece vlez',
A je pošklubával, postrkával,
Škádlil, dráždil, neb jim stulce dával,
A jim mnohou činil urážku,
Dle způsobu sprostých rarášků;
Aneb v němou tvář se přetvořil,
A se skotačivě pitvořil:
Hned byl kočkodanem, netopýrem,
Hned zas hadem, jedovatým štírem,

Hned byl syslem, hned byl opičákem,
Hned byl špačkem, hned byl škodným ptákem,
Hned byl služebníkem, hned byl pánem,
Hned byl obrem, hned zas trpaslíkem,
Hned byl skromným hostů průvodníkem,
I zas vlaským hned byl ciarlatanem;
Ďábelských však činů nejsa hoden,
Nebyl duši, byl jen tělu škoden.

Takto v Krkonoších když se toulá
Poutník cesty nepovědomý,
Někdy z neznámého soukromí
Na sebe vyláká Rýbrcoula,
Jenž se změniv v rozmanité tvory
Prohlíží si svoje hory, bory,
A po boku slečny Melusiny
Rejdí mezi smrky, mezi dříny,
Brzo jak bludička v suchopáru,
A hned jako svatojanská muška;
Hned v podobě podzemského bůžka
Tropí mnoho piklů, mnoho svárů,
Divné rejdy, šejdy provádí,
A bludného chodce zavádí
Na pahrbky, příkrá na skaliska,
Kde mu zdá se hrozit zkáza blízká.
Krakonoš pak vtipem Proteovým
Náhle udělá se tvorem novým,

A když s chodcem pošaškoval bídným,
Bývá hostu hospodářem vlídným,
A jej chrání od všech nesnází,
Ba i s dary z hor jej provází.

Tak i pokladů dobyvač chtivý
Vidí zemské duchy, vidí divy,
Můry všedním zrakem nezírané,
O pašijích v neděli když květnou
Skoumá zřítelnicí obezřetnou,
Kde je skryto zlato zahrabané.
Sotva že dle tajné praktiky
Zažehná se neznámými slovy,
Sotva zvůčí buchot motyky
V zemi kde jsou skryty zlaté lovy,
Již to pod ním skučí, již to vyje;
A když smělý kopač dále ryje,
Ven vypryskne plamen zamodralý,
A když hruda za hrudou se svalí,
Pokladu pak skrýše vyjde v jev:
Hle tu ďábel co pes černý sedí,
A na smělce dračím okem hledí,
Jenžto dráždí pekla hrozný hněv.

Tak když pod vrbou neb u bezu
Rolník ruský zkopati zem musí,
Zlosti dydkovy on často zkusí;

I zaslechna břinkot řetězů
Utíká od svého nálezu
Do své popem vysvěcené chatky,
Žehnaje se jménem Panny-matky.

Jakýž div, když divy v světě máte,
Že v předpeklí divy nalezáte? —
Poshovte jen; tiše čekajíce
Mějte hrstku trpělivosti; —
V pekle — z básníkovy milosti —
Naleznete divů trochu více.

Zpěv druhý.

Si quis rapiet ad se quod erit commune,
Stulte nudabit animi conscientiam.

Phaedrus.

Básník vstoupiv po velkých překážkách a bojích s Musou i se Sibyllou, svými družkami do pekel, navštíví Mefistofela, ředitele vysokých škol pekelných, a spolu učitele básnictví a řečnictví.

Mefistofeles tu vítá básníka:

Jako levičáka sněmovníka,
Mistrů Heidelbergských učedníka,
Když byl podlé vzoru badenského
Odříkal již celou filippiku,
Která hlučných natropila křiků
Po všech koutech města stoličného,
Dvorně vítá chytrý bureaukrat,
Nových řádů starý sloup a hrad,
Ačkoli již zelený stůl psací
Lstivě skrývá listy zatykací
Se vší veřejnou i se vší skrytou
Hosta sněmovníka konduitou,
Jenž ve víře křesťansko-germanské
Netuší, že ze květoucích sadů
Vysokého sněmovního hradu
Do zahrady vstoupil getsemanské:
S takovou též vlídnou zdvořilostí,
Jež si právě hrála na pokoru,
Celou trojici svých vzácných hostí

Přivítal jest Mefistofeles,
I hned bez odkladu, bez odporu,
Pekelný ten Aristoteles
Dal se rychle s nimi do hovoru.

Po ďábelsku mluvil archandělsky,
Slovy ironicky solenými,
Potom v důraznějším horování
Řečnil mentorsky a učitelsky
Slohem vykladacím, řečnickým;
Pak potřásal vtipem kritickým
Vrstvy poetických form i škol,
A vše rouchem pokryl mystickým,
Jak by mystiku měl za úkol,
Jak by sám byl modním básníkem,
Ne jen veršotepcův učitelem,
Ne jen patentovým kritikem,
Jenžto ve svém mistrování bdělém
Se stolice svojí povýšené
Učeným dal důkaz povykem,
Že má plíce zdravé otužené,
Že má také pamět výbornou,
Výrokův jen cizích komornou,
Že je kupcem jen a prodavačem,
Nikoli však zboží výrobníkem,
Cizího jen sukna postřihačem,
Najatým jen pilným nádenníkem,

Který podlé staré praktiky
Koná svého cechu návyky
Strojem nemovitých pravidel,
Nové doby starých nosidel:

Takto tedy u výroku prostém
Svoje zásady a přísady,
S vadami a bez vady,
Mistr pekelný svým zjevil hostem;
Zvláště ale na básníka pozor měl,
Aby jeho slovům dobře rozuměl.

Rada Mefistofelova daná Orfeovi:

„Snad se nechceš pustit v zoufalství
K hanbě básnickému umění?
Neoslavuj v hymnech ospalství,
Neveleb u nízkém nadšení
Smrt a její kosu naostřenou,
Lidoseči stále zatrudněnou.

„Básník, podlé mého mínění
Nesmí ospalým být harfeníkem,
Ale má být právě kouzelníkem,
Jenž je prohnán v tajném umění,
Že by dle Boskových pravidel,
Nedostiženým jsa karbaníkem,
Uměl použit všech osidel,

Aby lidských srdcí barvu skrytou,
Barvu kluků, dám i králův znal,
Aby pak se tuze nestaral
O hru poctivou a svědomitou,
Kterou Machiavellových dle zákonů
Hrá se srdcem lidských chamaeleonů.“

„Básník nesmí podlé mého soudu
Býti kalokrevným šumařem,
Ale má být právě mlynářem,
Jenž z velkého vášní lidských proudu
Žene na svá kola vodu valnou,
Třeba čistou, nebo hezky kalnou:
Buď mlynářem, nebuď suchomelem,
Buď jen pozemšťanem s celým tělem!
Takovýto Signor ciarlatano,
Buď si pochlebným on básníkem,
Buď si školmistrem neb řečníkem,
Měj i třeba v mozku zamotáno,
Často dojde štěstí největšího
U lidí, jimž s hůry není dáno
Úsudku jen trochu bystřejšího.“

Mefisto vychvaluje školu básnickou Řekův:

„Chceš-li básníkem být v světě šťastným,
Nalaď lyru svoji k zvukům slastným,

Opěvaje rozkoš, radovánky,
Růží purpur, bělost narcisů,
Věnce, víno, koflíky a žbánky,
A milostky outlých Parisů,
Lázně a v nich vábné výjevy,
Krasavic hellenských návštěvy,
Jejich oči tužbou planoucí,
I venidlem vlasy páchnoucí.
Oslav tuhý život Sybaritů,
Zdrželivost Sardanapalů
Vzývajících krutou Afroditu
V bezolejném lásky zápalu.
K božským zvukům nalaď citharu:
Jak se do labutě zbouchla Leda,
I jak orel odnes' Ganymeda,
Který do nebeských pohárů
Bohům lije sladkost nektaru,
A sen s očí pána svého pudí,
Žárlivost pak jeho choti budí.

„Zpívej hrdých knížat hody tučné,
Hlásej pochvaly jich hřebců hlučné,
Pochvaly, jež sobě získali,
Když o základ spolu cválali.
Na tom starém Pindu Pindar nový
Budeš oslavou všech Böotů,
Věnec ozdobí ti lavřínový
Světlé hlavy jasnou holotu.

Snad na důkaz zřejmé uznalosti
Díků dočiníš se makavějších;
Buda vyrván ze své ukrytosti
Rukou ctitelů svých laskavějších
Ve sbor literarní společnosti,
Od básnivých odloučený hraček
I od veršů bezmetrické ceny,
Staneš mezi Föbovými syny
Na rejdišti aesthetických rvaček.
Před tou chasou stranných porotníků,
Pod břemenem chvály závistivé,
Zatoužíš si po svém pokojíku,
Po skrýši své Musy přičinlivé,
Z nížto jsi byl náhle vyveden
Na bílý leč málo šťastný den.

„Takto ovce od svých družek šťastných,
Nedlouho ach! šťastných, odloučená
Od svých jeslí bývá odvedena
Na pastviště — tam do krámů masných!

„Ty však na své dráze básnické,
Jsa vždy obhájcem své vlastní zprávy,
Všetečnosti nedbej kritické,
Chvátaje dál tryskem k chrámu slávy,
Kdež ti chystá věnce nadějné
Mínění, jež slove veřejné.

Ale na to, milý brachu můj,
Ve své píli vždycky pamatuj,
Že ten areopag mnoha lidí
Často podvodný se býti vidí,
I že často bloudí po ulici
Cizím světlem skrovně osvětlené,
Že se svodné rovná poběhlici,
Kteráž lásky hledá zaplacené,
I že veřejné to mínění,
Ježto hanu ukládá i chválu
Jako čtvrtníkovo řízení,
Které taxu určuje a škálu
Tržního všech potrav skupení,
Ze journalu teče do journalu
Plným tokem kalné často vody,
Aby lehkověrcům podvedeným,
Aby židařům též ožizeným
Tyto vody hojné daly brody
Na koupačku ráznou v parní lázni!
L' opinion publique podlé mody
Věru ozvěnou jest novinářů,
V nižto lehkověrní věří blázni,
Přívrženci průmyslných lhářů.

„Ty však svojí cestou klassickou
Chvátaje dál tryskem k vrchu slávy,
Neměř pekla měrou kritickou,
Aniž novinářské nedbej zprávy.

A když kontrfekt tvé milé tváři
Od veselých druhů zamluvený
Zaskvěje se mezi písničkáři
Na ulici za sklem vyvěšený:
Na té slávě tvoje ctižádost
Měj si na věky již dost a dost!

„Mnohá panna bez skvrny a hany,
Panna moudřejší než druhé panny,
Jdoucí vůkol tvého obrazu
Přelíbezně hledícího na ni,
Když tvé oči plné výrazu
Jedním mžikem její duši raní,
Zastaví se u tvé sklené skrýše
A v svém srdci povzdychne si tiše:

‚Kéž by muž ten svoji vzácnou ruku
I tu svoji slávu vytištěnou
Ráčil spojit s duší opuštěnou,
I chtěl ukončit mou starou muku;
Aby do hrobu snad nevstoupil,
A vlast o potomstvo oloupil!
Kdyby chuďas ze světa se sklidil
Jako mládenecký sirý kvítek,
Kdož by jemu Triznu dlužnou zřídil
Bez manželky-matky, outlých dítek?
Kdyby, čehož neračiž bůh dáti,
Měla na něj vlast si naříkati,

Že ji proletářů ušetřil,
Že mu vítr pýchy mládenecké
Srdce tvrdé, ale vlastenecké,
Jak eolskou harfu provětřil?
Pro takovou věru nedbanlivost
Černá jala by mne zoufanlivost.‘

„Ó by tato outlé děvy slova
Padla na srdce ti jak z olova!
Věř mi srdce tvoje mládenecké
Milostnější nedočká se změny,
Aniž tobě fatum pra-turecké
Udělí jedinké ze sta ženy,
Kterouž bysi ve svém dýchánku
Měl za drahou choť a sultánku,
Která by ti ve tvé nemoci
Přičinlivě chtěla pomoci,
Která by ti trochu heřmánku,
Lípového květu, trochu slezu,
Nebo pro pot uvařila bezu,
Která by ti vína koflíkem,
Když se tvoje začne sbírat síla,
Jako Zevsu Hebe posloužila,
Abysi byl dále básníkem,
Mezi vrabci vrabčím slavíkem.

„A pak jestli, jakž to tvrdí mnozí,
Nyní opět starým mládencům

Stará Paphia Popoea hrozí
Jako římským druhdy bezžencům,
Tehdy jest to pravdou dokázanou,
K jakému ti po smrti tvé štěstí,
Půjdeš-li mou stopou vyšlapanou,
Moje poetika cestu klestí.“

Mefisto Římskou školu klassickou oceňuje:

„Na klassické lyře zpěvem novým,
Příkladem se řídě Lukanovým,
Šťastným vítězům se zavděčuj.
Ten kdo v boji nerovném a lítém
Svobodu neb život ztratil svůj,
O něho tvá Musa v letu hbitém
Příliš historicky nepečuj.

„Když pak za svou novou Farsalii
Akademie se staneš členem,
Jež ti zlatou podá medalii
Na řetěze dlouhém drahocenném,
Snad i ve své korednické píli
Dočiníš se, brachu, zlaté žíly,
Snad si utržíš i s touto žilou
Hypochondrii též roztomilou,
A snad v spolku věštích invalidů
Skončíš epos svůj a svoji bídu.

„Jak Sirena z víru Charybdina
O tom, co se líbí, prozpěvuj;
Smutná potěší se člověčina,
Zapomenouc na ten zlý stav svůj,
Jehož koncem vždy jest umrlčina.

„Jestli jaký starý Odyssev
Opuštěný od hříchu a cnosti
Zacpe sobě uši pro tvůj zpěv:
Nedbej u povšechné pozornosti
Hluchých uší tupé netečnosti.
Básník, vládařem jsa vtipů hladkých,
Ostrým žihadlem, co mstivá včela
Zanechajíc chvilkou květů sladkých,
Bodniž hánce do živého těla.
Vládna bičem otce Juvenala
Jazyků se nestraš rouhajících;
Jejich hanou tvoje sláva stálá,
Zkyne jako těsto po kvasnicích.
Jest to vrchol štěstí nemalého
Nebyt vychvalován od každého;
Neb kdo touží po chvále všech lidí,
Mně se praničemný býti vidí.
Zdali chvála s ústrojností lživou
Není Evmenidou často mstivou,
Která vymáhá své náhrady
Za svou službu podvodnou a křivou,
Za své vydání a náklady?

Jako slona hrubá v bitvě rána
Často na protivnou zvrátí dráhu,
Kdežto na svého se vrhne pána,
Jehož chrániti měl proti vrahu:
Tak své lehkověrce mnohá chvála
Tlapou slonovou již rozšlapala.

„Nuže znaje už své povolání,
I tu blahou naši epochu,
Nedělej si v stálém naříkání
Tolik nepotřebných vrtochů
Těmi žalozpěvy plačtivými
Nad šílenci v pánu zesnulými.
Lépe chápaje tu naši dobu
Nebuď hloupých slzí fabrikantem,
V novém čase starým ministrantem,
Který s křížkem průvod vede k hrobu,
Kdyžto lichá hudba smutně hude
Za vejdělek nuzný štoly chudé.

„Život oslavuj, a k životu
Bujnou v ospalcích zbuď ochotu;
Vyšvihna se z prachu nízké školy
V choru světobornÿch překotů
Začni zpívat podlé vyšší štoly.

„ Oslavuj vše laury bohatýrů,
Svěží krví meče zbrocené,

Zločiny pak rušitelů míru
Rozhlašuj co skutky vznešené:
Získáš sobě slávy plnou míru.
Národové, říše zdrcené,
Na své bolné rány nehledíce,
Svého vraha, že je zohavil,
A pak tebe, žes jej oslavil,
K nebi vznesou — oba velebíce.

„Jest to zákonem a povinností
Tvého básnického řemesla,
Aby Musa se své vysokosti
V prozu letopisů neklesla.
Básník bez pochlebné výmluvnosti
Lichým lodníkem je bez vesla.
Klaudianus pěvec oslavený,
Stilichonem štědře odměněný,
Poslední kněz Maronovy Musy,
Kteráž slávou Trojských poběhlíků
Původ ušlechtila hrubé luzy,
Romulovských druhdy vrstevníků, —
Klaudianus slavil Honoria!
Kdyby dříve byl se narodil,
Bylby zpěvem bránil Tiberia,
Aby Tacitus mu neškodil,
Ten co bez taktu a bez ohledu,
Divný pavouk, hledal v kvítí jedu;

Ten co před porotu příštích věků
Augustova syna postavil;
Ten co pokryteů všech reka reků
Stylem utrhačným zohavil.

„Věru národ bídných ničemníků,
Jak vás matka učí historia,
Vždy jest hoden dobrých panovníků
Podlé rázu otce Tiberia!
Kdyby nad krkavci, nad havrany,
Holub domácí měl panovat,
Moh' by dobrák posměchu a hany
Krotkou moudrostí se uchovat?
Či smí žádat ošemetná spřež
Úskočníků zákeřnicky smělých,
Jejichž heslem zrada jest a lež,
Důvěry a lásky králů bdělých?

„Zdali Marius a vítěz Sylla
Tiberia mnohem lepší byli,
Zdali republika zdárněj žila,
Když ti vlastenci dva vlastenčili,
Co Řím krví římskou zaplavili?
Nač pak tedy světovládná říše,
Která zákon Caesarů svých ctila
Jako výrok s Olympické výše, —
Nač pak Tiberiovi, otci svému,
(Dřív než do kampanské samoty

Sám se vyhnal z římské pustoty)
Larovi a bohu milostnému,
Dvanáct chrámů ke cti vystavěla,
V nichžto na modlitbách stále bděla?
Zdali tento důkaz lásky vroucí,
O němžto vám svědčí historia,
Nehlásá té pravdy nehynoucí,
Že „volenti non fit injuria?“
Vlídnosti Trajanů, Antoninů
Nelze podlých sobců ušlechtiti!
Či snad možno mořskou prohlubinu
Kapkou říčné vody osladiti?

„Zdali Říman bez své kázně tvrdé,
Bez své loupežnosti hrdinské,
Bez té duše katilinsky hrdé,
Bez statnosti starolatinské
Nebyl blažší, když mu byla přána
Žádaného chvíle pokoje,
Kdyžto zákon jediného pána
Mnoha pánů skončil rozbroje,
Kteří ctižádost svou panovnickou
Pod svou kuklí kryli svobodnickou;
Chytře hrajíce si na vlastence
Šťastně mámili své přívržence,
Až pak božský Julius svou pěstí
K svému vozu přikoval všech štěstí!?

Takto v chrámě klamné Thalíe
Před zástupem všelikerých lidí
Histrion své líce zakryje,
Zahalenec odhalence šidí.

„Hrubá síla musí proklestiti
Příkrou cestu mírné mocnosti.
Mohlož Numovi se poštěstiti
Dílo z Egeřiny milosti,
Kdyby vlčím mlékem odchovaný
Onen bratra svého lítý vrah
Nebyl kladl mečem vytesaný
Světovládné Romy svatý prah?
Zdali Oktavian v klidném blahu
Smírným Augustem se mohl stát,
Kdyby byl svých soupeřů a vrahů
Nebyl uměl mečem potrestat?
Mečem jímžto, druhý Romulus,
Důkladně byl pomstěn Julius? —

„Tak po smrti slávu získáš věčnou,
Snad přestihneš mistra Klaudiana,
Jenžto písní zotročile vděčnou
Svého ničemného zbožnil pána,
Který u Ravenském zavřen hradu,
Když se Alarich již na Řím valil
Nakloněný k mizernému pádu,

Svatý pokoj v bázni boží chválil,
I jsa přítel domácího řádu,
Caesar bez meče a sudlice,
Krmil kuřata i slepice,
Až pak dies irae, dies illa
Koštál římské slávy rozdrtila.

„Sláva jako právo tomu svědčí,
Kdo ve válce nade sokem předčí,
I kdo pastuší hůl silnou pěstí
V hrdé žezlo sobě přetvořil,
Když si vrtkavé i změnné štěstí
V boji statném mužně pokořil:
Ten svým oka hnutím velitelným,
Bohům rovnaje se nesmrtelným,
Osudy svých podrobených lidí
Jako Jupiter svůj Olymp řídí,
Drže v ruce štít a záslonu
Mečem psaných práv a zákonů.
Sláva podrobenou jest mu družkou,
Musa lyrická i epická
Nejposlušnější jest jeho služkou,
Jako štvaná fena celtická,
Kdyžto k nohoum lovce velícího
Lehkou kořist krátké štvanice,
Lapeného klade zajíce
Strachem na těle se chvějícího.

„Ty pak nemoha již, milý brachu,
Ve světě svých reků nalezti
Do pekla jsi vstoupil beze strachu,
Naší neboje se neřesti.
Tato cesta otce Æneáše
Do našeho vedla příbytku,
Aby trochu nabyl užitku
V Orku klassického satanáše:
Totě důvodem nám jasným dosti,
Že se staré držíš klassičnosti;
Avšak bez básnických receptů
Ke svému se vraťme konceptu.“

Mefisto také novou romantickou školu chválí:

„Nuže, sedni si též na svou káru,
A dle známé vlaské praktiky
Začni v světě dělat povyky,
Za příklad si vezma Dulcamaru,
A buď jist, že k tvému elixíru
Muži-blázni budou míti víru.
Neb novější vyvoliv si modu
Spustiž tokům slzí stavidla,
A na obraz člověčího rodu
Vykaňhej močály skvrnidla;
Smíchej s ohněm Aetny mraznou vodu,
Lhavým citům přidej ličidla,

Citům tebou nikdy necítěným
Dle cizáckých vzorů vyfintěným.
Na černou naříkej lásky zradu
Ještě dřív, než jsi byl milován,
Rouhej pak se toho světa skladu,
Nejsa v tomto světě obeznán,
Veleb cnost a mrskej každou vadu,
Nejsa cnosti ani hříchu pán;
Jsa mladíkem hraj si na starého,
Projdeš za mudráka vousatého.

„Katanům uprchlé ničemníky,
Messalíny, chlipné družice,
Don-Juany, mořské loupežníky
Velebiž tvá Musa nejvíce,
Jako velkoduché mučedníky,
Kteří klesli za cnost trpíce!

„Nejen ingoust, básníkův meč husí
Také krev i slze cedit musí.
Kordy, damascenky, jatagany,
Pistole a ostré kindžaly
Chovej při sobě, by jisté rány
Soupeřům tvých reků zadaly;
Do veršů vpleť sultany a chany,
Východní pak lásky zápaly,
Čerkesky, Hurisky, Odalisky,
Všecky divoké i krotké lysky

S bílým turbanem a bez turbanu,
A pak bajadery z Indostanu.

„Chceš-li, aby právě po nebesku
Strop se blyštěl tvojí povídky,
Přidej ještě trochu arabesků;
Totiž: bostony a besídky,
Divany v šarlatní barvy lesku,
A pak oddal strážné dohlídky,
Aby blaho tajných zasnoubenců
Ušlo zrakům zrádných vykleštěnců.
Chceš-li s katastrofou skončit vnadnou,
A kochánkům k smrti pomoci,
Pošli na ně starou babu zrádnou,
Nebo ať je najdou otroci,
Když do parku s heslem „helvet!“ vpadnou;
Nebo ať je zajmou v půlnoci,
Když pod zrádným okem luny bledé
Oba nešťastníky láska svede!“

Slovo o kritice a kamaraderii:

„Ale ještě na rozloučenou
Přijmi radu dobře míněnou,
Kterou bez dovtipu a bez žertu
S tebou z upřímného srdce sdělím;
A že víry neodepřeš čertu,
Ač vám bývá rádcem podezřelým,

Zaslouženou nadějí se sílím.
Poslyš tedy, kam svým slovem cílím!
Až se vrátíš zase nahoru
K svému básnickému praporu,
Ke svým bratrům, ke svým bohům bílým,
Řekni jim tam, jakou nauku,
Skrytou v nejtajnější ňader hloubi,
Dal ti přítel v pekle na ruku.
Hlásej jim a trub jim zvukem trouby:
Že ti všickni pseudobásníci,
Kteří jako plané, liché houby
Rostou na hnojišti kritiky,
A se množí jako pluvníci
V loužích mající své stanoviště,
A se třesou jako osyky
Před výrokem svého učiliště, —
Že ti všickni, jimžto dáno není
S hůry básnického posvěcení,
Že malátní tito střízlíkové,
Které bez vyššího roznícení
Krátkozrakost k orlím letům zove,
S pomocí pražádné kritiky,
Ani andělské ni ďábelské,
Ani anglické ni španhelské,
Nestanou se nikdy básníky.

„Avšak chybyl bysi velice,
Kdybysi snad z kvapna o mně soudil,

Že se protivím vší kritice;
Tou domněnkou velmi bysi zbloudil!
Neboť, brachu, kritika je dvojí:
Jedna z nich jest, kterou sobě strojí
Jednotlivec lákán svojím chtíčem,
Když si s pochvalou neb hanou tvojí
Pohrává jak dítě se svým míčem,
Neb jak vozka se svým švižným bičem,
Jak pes se zajícem lapeným,
Neb jak lovec s psíkem zmrskaným.
Tato první podobá se pumpě,
Která stojí v zabedněné žumpě,
Naplněné vodou stojatou,
A prostranstvím ouzkým objatou.
Každý chlapec, kdy se mu jen zechce,
Zacpe trubici té pumpy lehce,
Když ji čepem nebo čampulí,
Aneb holou dlaní zatulí.
Pumpuj jak chceš, dokud nepustí
Svého stavidla kluk od ústí,
Kterým slabý výlev nazpět tiskne,
Voda proudem z trouby nevypryskne.
Kdož by tedy dělal povyky
Nad crkáním této kritiky,
Která na řezavku vášní stůně,
Hněv osobní ve svém tají lůně,
Hněv co pod průhlednou pod zástěrou
Vychrlil by pomstu tisícerou;

Ale v nejprudším svém přívalu
Splývá do nemělkých kanálů
Kvartálníků nebo denníků,
Kde se rojí druh ten červíků,
Z nichž se mnohý zove kritikusem
Za to, že se živí cizím trusem,
Z nedostatku lepší živnosti,
An sám sebou jest jen bídák holý,
Který mívá z boží milosti
Velkou zlost, — a zlost ta hrozně bolí!

„Přátelství však jestiť heslo svaté,
Jímž je srdce kritikusa spjaté
Věrně, vlastensky a vesele
Často s srdcem spisovatele.
C' est partout la camaraderie,
Která v Kocourkově, v Paříži
Tvoří ten pořádek sedmerý,
A zisk dává statisícerý;
Kde se člověk ke člověku blíží,
Kde se sudí k odsouzenci niží.
Kdo takého získal přítele,
Ten nechybí svého zřetele.
Plesej, komu za okrasu světa
Dán byl takový kritický tvor!
Nemáš-li ho, jest po tobě veta;
S plačky opusť spisovnický sbor. —

„Nezoufej však, duše opuštěná,
Vždyť i pětka, někdy desítka,
Může býti tvá výkupná cena,
Jež ti podá pomoc nezřídka,
Že tvé jméno neporušitelné
A výrobky péra nesmrtelné
Na věky již nikdá nezahynou,
Byť i byly sprostou hatlaninou;
Ba i oběd, ba i snídaní,
Nejlíp déjeûné dînatoir,
Autora před hanou zachrání,
A kritikus hnedky vyzvání,
Že měl i raison i savoir
Spisovatel plodný, hostinný:
Ba že autorův jest rek i car,
A svým duchem v světě jediný;
Že převýšil obsahem i slohem,
Jímž se jeho stkvějí útvory,
Ve všech zemích všecky autory;
Že, jsa spolu člověkem i bohem,
Novou bránu řeči otvořil,
Ba že novou prosu utvořil,
I básnictví nové zosnoval,
I vlast od záhuby zachoval;
A ten, kdo by tomu nechtěl věřit,
V jeho hlavě že se musí šeřit
Blbost ukrutného obmezence,
Že se musel vlasti proněvěřit,

Ba že proměnil se v nevlastence,
Jenžto bez citu a věhlasu
Náleží do sboru mamlasů,
Podlých tupičů a pomlouvačů,
Kriminálních na cti utrhačů;
Že jest koukolí, jež zahyne,
Až se lepší doba vyvine:
To jest, až zahynou mentorové,
(Tito nevěřící skeptikové,
Kteří všechněm hledí do karet)
Až na jejich hrobech plémě nové
Zřídí slávě skvoucí minaret,
Až pak mladá vlasti naděje,
Vybavená z přísné koleje,
Propuštěná z vazby do svobody
Bude strojit vlasti hlučné hody.“

Básník tu se kurážně ozve:

Po té řeči básník kvapně vstana
Pronesʼ několik slov kurážných:

„Šťastný, koho stíhá slušná hana
Mužů věhlasných a povážných!
Pravda jich předházek závažných
Padá na člověka jako manna,
Jako rosa na uvadlý květ,

Ana učí, jak se lepším stana,
Moudrých žádostem má vyhovět.
A ta hana přísná bez ouskoku,
Třeba prázná právních výrazů,
Byť se kryla v hancově jen oku,
V tomto věrném ducha obrazu, —
Tato hana může zhaněnému
Často býti milým rukojemstvím,
Že se slušný hánce kloní k němu,
By jej napravil svým účastenstvím:
Tato hana, věřte na mou čest,
Často zhaněnému ke cti jest;
Neb on vidí, že ti o něj dbají,
Kteří hlavu, kteří srdce mají,
I že umějí to oceniti,
Čím snad není, čím však moh' by býti.
Láska naděje i s vírou pevnou
Han kde jesti příčinou,
Tam si brzo duší dětinnou
Zjedná lásku moudrých hánců zjevnou.

„Ale třikrát nešťastný jest ten,
Kdo od hlupců bývá napaden,
Kteří ve vědách ni v umění
Netušíc vyššího snažení,
Klopotají v davu nedouků,
Dělajíce proto nejvíc hluku,

Nesnad aby koho napravili,
Ale by jej spíše pošpinili.
Tito vad a cností neznajíce,
A měřidla v sobě nemajíce
Na duchovní nížinu a výši,
Mluví jenom co od hloupých slyší;
Při tom s bezčelností velikou
Vystupují se svou kritikou,
Kteráž běda! nic jiného není,
Leda důkazem jich zaslepení,
A jich nerozumu praporem,
A jich sprostých vášní táborem,
Táborem, jenž prostírá se zhusta
Jejich vědomostí ouhorem,
Kde nic nezrostlo, jen řasa pustá.

„Vím to ze své vlastní zkušenosti,
Že se kritika i slyšet dává,
Beze všeho censurního práva,
Dříve nežli autorovo dílo
Dostalo se do ruk veřejnosti,
Dřív než od kritikův čteno bylo.
I jak onen sprosťák Aristida
Nevěda proč chtěl mít vyhostěna,
Takto kritikus se neohlídá,
Co kdo jest a čím být připovídá:
On se táže na zvuk tvého jména,
Obojetná jest mu tvoje cena.

Čím jsi lepší, čím jsi výtečnější,
Tím se zdáti budeš nechutnější
Urputníkům na tě sočícím,
A jich Sancho-Pansům bloudícím:
Neboť kdo jim zkušeností předčil,
A kdo marnostem jich nepřisvědčil:
Toho oni ve své cnostné píli
Stíhaji svým hněvem beze síly.‘

Mefistova na to odpověd:

„Dovol, — tak Mefisto začal dále, —
Vysvětlím ti věc tu dokonale.
Vidíš, to je tedy jeden druh
Kritiky a jejich vrstevníků;
Druhé kritiky však volný duch,
Jenž se ve stoletích dlouhých proudu
Valí bez hrází a bez mezníků,
Výlevem jsa veřejného soudu,
Ne však louží plachých nezbedníků, —
Duch ten svobodný kritiky pravé
Podobá se řece valné, dravé,
Ovšem ohromnému vodosrázu,
Jenž padaje s hrozné výšiny
Rozdrtil by v drobné drtiny
Všecky hradby po jedinkém rázu.
Jakouž jeden člověk závoru
Klásti může těch vod otvoru?

Zdalíž proti proudům potopy
Staviti se dají příkopy?
Tato kritika je spravedlivá
Jak pekelný soud, neb jako mor,
Není náruživá, není mstivá.
Před ní jesti rovný každý tvor;
Ona ani kdo si v říši duchů
Na cara dřív hrdopyšně hrál,
Neušetří, ani nedá sluchu
Výmluvám skromnosti poníženým
Toho, jenž na nižším stupni stál,
A se klaněl jménům vyhlášeným,
Sebe za šťastného pokládal,
Že byl jejich magnetickou silou
Těsně sevřen do otrockých pout,
I že, ztrativ ducha volnost čilou,
Počínal si jak pohanský bloud,
Jenž, jsa přijat u šamanském řádě,
Bohů stvořených se koří vládě,
Jak se Němci dříve kořili
Svému filosofu Berlínskému,
Než soustavu jeho zbořili,
A v Göttingách u vědeckém sněmu
Novou moudrost sobě stvořili,
Jež tak dlouho trvati jim bude,
Dokud jiný hudec nezahude
Jiné písně jiným posluchačům,
Jiných orakulův vykladačům.“

Mefisto slibuje básníkovi ochranu:

„Ty, jsa trochu větším chytrákem,
Na oko se děláš sprosťákem,
Jako bys mne za mistra chtěl míti.
Za ten důkaz svaté pokory
Velmi řídký mezi autory,
Chci tě jako svého pavézníka
Pavézou své věrné přízně krýti,
Když se kritiky hrom na tě sřítí
Z péra zuřivého protivníka.
Povahy tvé jemné milá zdárnost
Na tvé roli símě bude síti,
Z něhož vykvěte ti populárnost,
Jako vlčí mák a koukol kvete,
Než je ostří srpu s žitem smete.

„Slibuju ti hlučné serenády,
Školní tobě zvěstuju intrády,
Kdežto s povýšené pavlače
Za žluťáky napřed odvedené
Budeš staré slyšet trubače,
Tympany na novo potažené
Teletinou zmetků cizinských,
Aby vybubnovaly svým hlukem
Mezi ochraptělých polnic zvukem
Oslavu tvých robot hrdinských.

„Slibuju ti, — nelekej se slibu,
Slib má svoji trefu, svoji chybu: —
Slibuju ti věnce bobkové,
Jakéž dávní měli věštcové,
Dokud nebyli tak bohaprázní,
Jako básníci, vy noví blázni,
Co prý ku pomoci ďábla zvete,
Dřív než ostřím hrubé širočiny
Z měkké lípy jemné slovenštiny
Trochu drsných veršů utešete.
Hudebnickým chlubíte se uchem,
A když na varhany zahrajete,
A vší silou do nich zadujete
Bídné poesie vaší duchem,
Jenžto do píšťal se z měchu žene,
By se pod akkordem harmonickým
Vaší mluvy ozval utěšené,
Která kojí zvukem kouzelnickým
Uši hrubým voskem nezatčené: —
Často nohy veršův ochromené
Zvahem dopadají nerhythmickým
Na pedály ze sna vyděšené.
Bez taktu se zrodí spor a zmatek,
Vaší libé řeči lad a vděk
V píštící se změní jek a skřek,
Jak by starý kvičel kolovrátek
K tanci olověných pacholátek.“

„Však co na formě nám záleží,
Jen když podstata vší poesie,
Plodná role bujné fantasie,
V mladých hlavách ladem neleží!
Verš je řemeslnickou jenom prací,
Ba i vaše mluva pánovitá,
Ta co ve mluvnici dřepí skrytá,
Jest jen attentátem luzy psací
Proti ústům volné demokraci,
Která v každém pátém, šestém slově
Hlavou trkne proti grammatice;
Jakož v každém téměř Kocourkově
Máte příkladů těch na tisíce.“

Mefisto osvědčuje své přání, podá básníkovi ruku na důkaz přátelství:

„Osvěty to svědectví je věrné,
Která v městech vašich dosud květla! —
Já, ač malujete ďábly černé,
Dopřál bych vám trochu více světla,
Více bych ho dopřál vašim mistrům,
Jimžto školní poddána jest metla;
Přál bych také pánům purkrmistrům
I všem opatrným konšelům,
Aby více o svůj dbali dům.

„Na metlu si naříkáte všady,
Jako na tyranskou zlost a psotu,
A ti páni z mravokárné rady,
I to žezlo učitelské vlády,
Metlu pohnali již před porotu,
Že prý kazí školní cvik a cnotu:
Když pak na dětinské pomním vady,
Které z vašich úst porotčích plynou,
Jak se potýkate s mateřštinou,
Nevědouce dáti sobě rady,
Když jen grammatickou klihovinou
Máte sklížiti dvě české sady, —
Zmrskal bych vás všechny dohromady
Lískovicí svatě dobročinnou.

„Kdybych byl i svatým Mikulášem,
Ztepal bych vás jako otec děti,
Až byste se pěkně seznámili
S grammatickým aspoň otčenášem
Řeči, v nížto jste se narodili,
Jížto ráčíte však neuměti:
Pak bych jako pro poslušné hochy
Naložil vám darů do punčochy,
Byste veselejší mysli byli,
Zapudíce školní vrtochy
Byste lidu darův uštědřili,
Těch svých darů ze své punčochy.

„Ale že jsem sprostým Luciášem,
Panských chův a mistrů Mæcenášem,
Nechci mnoho tropit brikulí
Ani s metlou ani s ferulí
V mravokárném učilišti vašem.
Vždyť to celé vaše učitelství
Není hodno se svým obrokem,
Aby člověk k vůli kazatelství
Prachu školního byl otrokem,
Otrokem, jenž nesmí ani písknout,
Když jej odbudeme s hrdostí
By se odklidil s svou žádostí:
Proto že prý nechce psát a tisknout,
Knihy překládat a vypisovat.
Totě ovšem vzácná robota,
Z nížto jsi se neměl vybavovat;
Měl jsi v cizích sadech paběrkovat,
Když na štěpu tvého života
Bezovocná zeje pustota.
Napájeti slovem žáků davy
Není více zásluhou a cností,
Zatemnělé osvětlovat hlavy
Jasným plynem živé výmluvnosti,
Každodenním býti hlasatelem
Předkův věhlasu a počestnosti,
Jest jen malicherným bagatelem
V katalogu zásluh ošumělém.

„Markus Tullius byl Markem lživým —
Vždyť byl žákem mistrů pohanských —
Když se slovem ozval podezřivým,
Že jest věnců hoden občanských,
Kdo své vlasti učitelskou snahou
Mládež blaze ušlechťuje drahou.
Arciť u vás takové je množství
Velkých mistrů, slavných řečníků,
Že již pro všední jich virtuoství
Třeba nastavěti mezníků,
Aby žebráctvo ťo učené
Přes svou vykázanou mez a metu
Nesahalo dále do budgetu,
Na ujmu své vlasti blažené!

„Nyní zpravujíc se novým zvykem
Péro zvítězilo nad jazykem,
Nad slavíkem zvítězila hus,
Mistra přestih' mistrův famulus.
Kniha, jen když přátelé ji zovou
Knihou obšírnou a z brusu novou,
Nade slovem vypíná se živým,
S obsahem svým třeba zimomřivým;
Nad životem plným energie
Němá zvítězila pra-mumie!

„Ale že jsa krotkým satanášem
Nemohu být svatým Mikulášem,

Skládám metlu mezi relikvie;
Ať tam spráchniví anebo zhnije,
Peklo nedojde tím velké škody,
Ano přesvědčení ve mně žije,
Že nám tučné nastanou zas hody,
Až na světě metla vyjde z mody.

„Jáť jsem na svém horkém stanovisku
Ďáblem upřímným a loyalným,
Když na ujmu vlastních velkých zisků
Metlu hájím slovem pochvalným;
Avšak naděje mne kojí sladká,
Že se zotaví zas cnosti matka,
Urozená paní na Březině,
Pána na Lískově stará tchyně.
Sečkejte jen, až se o Hromnicích
Nové opět ozve Hossana
Z ňader svobodněji plesajících
Umlklého dosud skřivana;
Počkejte až proutí plné mízy
V novém březnu ochvěje zas břízy:
Tehdáž pěsti lidumilův zdárných
Dobudou zas metel mravokárných,
Ba i ferulí i lískovek
Starší vyrojí se příchovek;
Tehdáž v peklích bude metel třeba
Jako v světě vezdejšího chleba.

„Prosím, nelekni se ještě více,
Nebo slibuju ti do třetice,
Že to nesmrtelné tvoje jméno
V spolku oslavených autorů
V historickou vejde prostoru,
Stylem Plutarchův jsouc oslaveno.
Historie není kočičinou,
Jako vepřovina neslaná
Nemůže být nikdy nazvána
Z Miletinských lesů jeleninou,
Při kteréžto srdce Slovana
Rádo rozhřeje se Mělničinou,
Že se všecky lesy zelenají,
V zimě rovně tak jakožto v létě,
Všecky lesy, které pokrývají
Hory doly ve slovanském světě.“

Řek’, — a po té řeči přátelské
Svému hostu věrně ruku stisknul,
Až bolestí chuďas básník písknul,
Až se mu i v očích zajiskřilo,
Ano v samém mozku rozsvítilo,
Až i mráz i horko horoucí
Projelo mu tělo trnoucí,
Jak když výlev elektrických proudů
Náhle vplyne do nemocných oudů,
Které hostec — host ukrutný — týrá:
Tak to u našeho bahatýra

V žilách, v sádle, v tuku zabrnělo,
Až se třáslo celé jeho tělo.
Tak rytířská duše Don-Quijota
Odvahou se třásti počala,
Když osudu neustupná psota
Do strašných jej válek volala
Se strašidly, s zaklenými stíny,
S babami a větrnými mlýny.

Zpěv třetí.

Nová audience tří hostí u knížete pekelného. Mefisto vypravuje osudy a probírá povahu suplenta svého Bezejmenného, jenž na vysokých školách pekelných přednáší kalobiotiku a optimismus.

Tu se padá hned in medias res.

— — — — — — — —

Ale měl též docent náš své vady,
Ano měltě hříchy nemalé;
Nebo kdož byl jakživ bez ale,
Kdo byl jakživ cnostný vždycky, všady?
Teď vám v pekle za trest svých hříchů
Sedět musí! Kdyby byl se vždycky
Držel cnosti jako sprosťák lidský,
Nebylo by o něm potichu;
Ale hřích a hříchu hlučná sláva
Mnohým jménům nesmrtelnost dává.
Bylť co člověk neukojitelným
Malkontentem od narození,
Ani žádným lékem hojitelným
Churavého ducha jitření
Nedůtklivec sobě nevyhojil,
Vírou, nadějí se neozbrojil!
Škola neštěstí, ta lékárna
Churavci mnohému nemarná,
Do níž za mladých byl vehnán let,
Byla jeho citů sušárna,
Nadějí kde jeho uschnul květ;

Byla jemu jenom duchamorkou,
Mniší klausurou a Daliborkou,
Kde se duše elegický zpěv
Změnil ve tragický vzdor a hněv
Nad svým i nad světa toho stavem,
Jenž se nesrovnával s jeho mravem.

Bližší zprávy o panu docentovi:

By se tedy smířil s tímto světem,
Lásce uvrhnul se v objetí,
A ověnčen jejím jarním květem
V jinošského věku podletí
Pádil k cíli Fönixovým letem
V nadějí přeludných zápětí,
Do skvělého Hymenova chrámu,
Aby pojmul svého srdce dámu.

Před sňatkem v té noci blahodárné,
Když mu štěstí spáti nedalo,
Spatřil pod okny své milky zdárné,
Jak se dvé jich spolu líbalo;
Zhroziltˇ se, neb jeho děvče švárné
Na sokových ňadrech dýchalo:
Tasil meč a mstě se nad svou hanou,
Svého soka proklal jednou ranou.

A když druhou zasadit chtěl ránu
Věrné lásky rouhatelkyni,
Od níž myslil býti milovánu,
Jíž se kořil co své bohyni,
Jak se koří otrok svému pánu,
Když se bídák těžce proviní:
Zdržen rukou umírajícího,
Poznal v soku druha nejdražšího.

On měl ve svém živobytí celém
Jenom jediného přítele;
Tomuto byl oddán duší, tělem,
V něm i míval potěšitele,
Kdyžto hněvu plamen v srdci vřelém
Ze tlícího šlehal popele:
A zde poznal, že byl jako blázen
Od přítele v ženské lásce zrazen.

Neprodlíval, i hned meze vlasti
Křídlem přelít' plaché svobody,
Aby dědičné se zbavil strasti
Pod nebem mírnější pohody,
A zde v lůně nedoufané slastí
Zapomněl své částku nehody;
Neb co malíř pod nevlastním jménem
Žil ve štěstí tajně záviděném.

Slávou sobě nikdy nežádanou
Všecky malíře byl převýšil,
A jsa stíhán závistníků hanou,
Hánce kordem ostrým utišil,
Tak že mnohý s tváří znamenanou
Ze souboje mlčky pospíšil.
Ale když tak jeho sláva květla,
Pozbaven byl probůh! očí světla!

Ztrávení v nesmírné práci dnové
Uvrhli jej v lůno temnoty,
A když nad ním vyřkli lékařové
Strašný ortel věčné slepoty,
Světu zlořečil; — však rychle nové
K větší práci nabyl ochoty,
A přejasná ducha jeho svíce
Ozářila žáků na tisíce.

Oni k němu z blízka z dálky spěli
Slyšet proudy řečí věhlasných;
Neb on filosof byl přeumělý
A řečníků kníže současných,
Jenž co zastavatel pravdy smělý,
Neboje se sporů zápasných,
Konal nové povinnosti bděle
Akademického učitele.

Však strážníci vetchých pergamenů
A knih cizím pérem sepsaných,
Co hlas snížili svůj na ozvěnu
Hlasův od mistrů svých slýchaných,
A držíce nauky v svém lénu
Vládli houfcem žáků poddaných:
Ne scholares caperent quid mali
Proti kollegovi zbrojně vstali.

Strašlivá prý na něj vina padá,
Že jim klesá starý řád a zvyk,
Že i novota se do škol vkrádá,
Pod nížto zachází dobrý cvik,
Před kterým se třásla chasa mladá,
Když ji zastih' mistrův oka mžik;
Ba že vláda bohů olympických
Již je terčem smíchův parodických.

Z Apollina že prý Beliala,
Aspasii stvořil z Venery,
Z Orku že se jenom báseň stala
Plná epikurské nevěry,
Stará stoa že prý za své vzala
Pod chtivými novot záměry,
Delfického věštba orakula
Že pro hluché uši umlknula.

Pythagoras ten prý na Brahmana,
Na Fakira svržen Diogen,
Stagirita že prý stíhá hana,
Sám i Plato že byl posouzen,
Jemuž od úst plynul med i manna
Hned tu chvíli, když byl narozen;
I že takto pro učení lživé
Poštval na se hlavy pravdy chtivé!

Aby tedy dále nebes stropy
Atlas podpíral i Ararat,
A svět starý, sprostěn od potopy
Novot škodných, bezpečně moh' spát,
Školmistrové s šedivými copy
Radu velikou se jali brát,
Jak by proti nových časů zkáze
Vystavěli příkopy a hráze.

K nim se přidružili zakonníci
A hrdelních vykladači práv,
Aby vystavený na štvanici
Mudřec neušel jim živ a zdráv;
Hadači a zvěstní tlumočníci
Boha Dodonského tajných zpráv
Velice se měli na pozoru,
By hlas první měli v tomto sboru.

Nemámť nyní ani dosti času,
Nedostává mi se paměti,
Abych nesvorných těch jindy hlasů
Svornost tehdejší moh' opěti;
Dost je na tom, že pro vlasti spásu
Krvavé si přáli oběti,
Ale z mnohých milostivých zhledů
Odsouzen byl rouhač k pití jedu.

Nu, napil se bídák sokraticky,
A cikutu do dna vychýlil,
I jak pravdu hleděl mluvit vždycky,
Tak ji na vrahy teď vycílil,
A bez bázně mluvě lakonicky
Ovčí rouno vlkův odchýlil,
Kde pod hebkou vlnou mravů vlídných
Soběctví se krylo v ňadrech bídných.

„Viníte mne, — pravil soudcům zbrojným, —
Že jsem rozesíval nevěru,
Že jsa odštěpencem nepokojným
Rozbrojů jsem slavil příšeru,
Že jsem učením svým neobstojným
Blahu lidskému klad' mezeru?
Vaše blaho blahem-li jest lidu,
Arci že jsem ztropil velkou bídu.

„Překročil jsem meze dobré kázně,
Pověry že bludnou zteklici
Dlaní odhodlanou chopiv rázně,
Jak Medusu Perseus za kštici,
Že jsem bez třesavky a bez bázně
Schvátil hady na mne syčící?
Protože jsem rozumu práv chránil
Právům pověr jsem se neubránil.

„Za lík pravdy dán mi nápoj jedu,
A ta morna zahalená tmou,
Z nížto k věčnému dnes světlu bředu
Dána mi za jasnou snahu mou;
Žehnám tobě světe ku posledu
S tvojí snahou optimistickou,
Chvátám do propasti tmavé Hádu,
Bych tam prostírál též Pravdy vládu!

„Nuže vítejte mi lačné hroby,
Vy sarkasmy na hřích hrdosti,
Vy lichváři, co čekáte doby
Splátky dluhu v tiché skrytosti,
Svaté tribunaly lidské mdloby,
Nízké školy vyšší moudrosti,
Kde tentamen semel reprobatum
Nemůž býti více reparatum.—“

Skončil; — čelatou pak hlavu sklonil,
A jsa sevřen trýzní hlodavou,
Několik slov temných zaromonil
Spjatých blízké smrti záplavou;
Smích sardonský kolem úst se honil,
Hrdý na němou výmluvnost svou,
Která řeční lícema i zrakem,
Která poslední jest války znakem.

A když na rakev mu nasypali
Z té nevděčné země těžkých hrud,
Jiskry života se v hrobě zňaly
A vypryskly v nový var a pud,
Smysly přitlumené z mdloby vstaly
Jíž nebožtík na oko byl skut,
Tak že cítil celý polekaný
Za živa že leží zahrabaný.

Vlastně, když jest bylo přestupníku
Tráveninu danou vyčerpat,
Odjedu utrousil do koflíku
Outrpností krutou jatý kat;
Čarodějná síla toho líku
Měla pouta smrti rozervat,
Měla vrátit zpátky ke životu
S duchem nerozešlou těla hmotu.

Ale nevědouce co se dělo,
I co dít se bude druhou noc,
Žalářníci dali mrtvé tělo
Vykopanému již hrobu v moc,
A než zrádné slunce v moře spělo,
I než kat moh' přijít na pomoc,
Již nešťastník ve poslední době
Ze sna smrtelného procít' v hrobě!

Podlé svého zvyku zprvu soudil,
Že jej objímá žaláře vzduch,
A když poznal, jak nerázně zbloudil,
Zoufalstvím se zatajil v něm duch,
Krvavý pot s čela mu se proudil,
Znova slabnul vzniklý v srdci ruch;
Sebrav síly, válčil s rakve víkem,
Darmo: — v hrobě stal se nebožtíkem.

Třikrát blažení ti nebožtíci,
Jimžto přáno čistým plápolem
Svaté vatry splanout na hranicí,
A do urny lehnout popelem!
Jim se červi, lační hodovníci,
Nezahnizdí v těle ztupělém,
A svět není pochybnosti lupem,
Zdali v hrobě zůstane trup trupem.

Ani já, ni Musa nevylíčí,
Jaká hrůza, jaké trápení
Procitlého z klamné smrti sklíčí,
Koho tíží hrobu sklepení.
Peklo mnoho muk a hrůzy líčí,
A přec hroznějšího mučení
Zakusil by, kdo jsa Židem věčným
Neusnul by smrti spánkem vděčným.

V noci tedy ve tmách zahalené
Ke hrobu kat-dobrodinec spěl;
A jak žasnul, když to odvržené
S rakve víko v hrobě uviděl.
Tělo na tvář našel převrácené,
A hned co se stalo rozuměl,
I neštěstím svého zděšen činu
Dán byl mezi blázny za svou vinu.

Když se dohrála ta tragödie,
Rota vrahův tak se těšila,
Jak se jedu plná těší zmije,
Když člověku jed svůj vštípila,
Potom v starém pelechu se skryje,
By se k novým vraždám strojila,
A zde do kotouče zavinutá
Tají se jak zrada potmě skutá.

Však ten co na zmije a na štíry
Říkati zná tajné formule,
Ten co na můry a na upíry
Zaklínací chystá regule —
Čas, chtěl soudit soudův bohatýry
I jich skutky pomstit do vůle,
A po šťastném dlouhém jejich panství
Sem je poddal do našeho manství.

A co od nich bylo nakřiveno,
Ač jich za to neobvinil svět,
Ač i ctil i slavil jejich jméno,
I pochlebný vypínal k nim vzhled,
Od nás již to dávno rozsouzeno
A tisíckrát vráceno jim zpět;
Leč jak sudí tak jich odsouzenci
Rovně našimi jsou podrobenci.

Jenom zvukem historické trouby
To jich vyhlášené učení,
Ten jich Pantheon, co vlnám zhouby
Odporoval v časů víření,
Zhynul, jak vyrostlé přes noc houby,
A jak sladkého snu mámení.
Pošel Zevs, a jeho dceru zbrojnou
Vzala Bájka dítkám svým za kojnou.

Bohyně a bozi zahynuli,
Hradby nebe zdrtil světa běh,
Jenom Zlost a Svár ty neminuly,
Jsouce panovníky věků všech,
Buď když rozumy se k světlu pnuly,
Neb když hrubosti vál mrazný dech,
Když Olympu hromovládce hřímal,
Když co blánický rek v bájce dřímal!

A ty bájky, které druhdy rodu
Rozkoší jsou byly Hellenů,
Ošklebný čas ve svou oděl modu,
Škola oblekla je v halenu,
A morálka stavíc na podvodu
Hlásala je svému plemenu,
Musa proměnila bohy v šašky
A s kothurnu strhla je do frašky.

Z korun Larův všecky adamanty
Svatokrádce Chronos kvapně rval,
Kde arkadské květly amaranty,
Bodlákův a kopřiv nastřádal,
A v těch hájinách, kam Hierofanty
Ptáků prorockých let pozýval,
Dubové a laury rovnou měrou
Bez Driady — klesly pod sekerou.

Tak květ růží, myrta, tymiany,
Knížecí co ozdobily kvas,
Aneb do bohatých vlasů vtkány
Byly v službě nevěstiných kras,
Když měly být sponky rozervány,
Co panenský zamykaly pás, —
Hynou v ruce mastičkáře hrubé,
Jenž ze zisku hněte je a škube.

Z nich pak pro dědičné souchotiny
Ždíme mízu, vaří lík a mast,
A je hejskům dává na šediny,
Jimž se otvírá již stínů vlast,
Aby zmařených let skryli viny,
Skryli řídkých vlasů bílou strast.
Tak odejdouc Musa od oltáře,
Sešla na šaška a mastičkáře.

Zrádná děva, nejsouc věrna sobě,
Tam kde bohyní jest bývala,
Jako Herostrat ve hrdé mdlobě
Plamen na vlastní chrám metala.
Jakýž div že ve pozdější době
Musa té neřesti pykala,
Když se staly její mysterie
Terčem satyry a parodie?

— Po těch slovech básník na patronku
Musu outrpný zrak opíral,
Neb poslední slyšel prasknout sponku,
Kterouž její pás se zavíral,
Děva ale jako v Amazonku
Změněná, když na ni dotíral
Ženich, na outěk se dáti chtěla;
Zvědovost ji ale zadržela. —

Mudrák náš byl tímto kazisvětem,
Byl tím mastičkářem zmíněným,
On chtěl myšlének svých nových letem
Svět převrátit během zmateným,
Nahou pravdu hlásav světa dětem,
Podnik' válku s klamem zděděným,
A jsa zrozen na illuminata
Bídák do louže se dostal z bláta!

Nejkrásnější barvy s světa stíral,
I zatemniv kaleidoskop,
Kterým prostší bratr na svět zíral,
Pochybnost mu vléval do útrob,
A že v lebkách světlo rozprostíral,
Blahé víře v srdcích kopal hrob,
A tak dávnou kalobiotiku
Změnil ve skepsis a polemiku.

Život idyllický, bôhabojný
Lidí arkadicky blažených
Zakalil duch jeho nepokojný
Bahnem hypothesí zkalených,
Blahověstných bájek pramen hojný
Z dolin hluku světa zbavených
Hnal on zhůru k nejvyššímu chlumu,
Kde se rozum tratí v nerozumu.

Poslem pravdy být se domnívaje
Věru jiného nic nevyveď,
Nežli za staré že nové báje
Do spletáku logiky své splet',
Na svém nebi hvězdou býti maje
Řeckým ohněm ke oblakům vzlet',
By na loďky veslující tiše
Sypal zkázu se své nízké výše.

Jako ve stínu i vábném chladu
Zdárně mnohé kynou květiny,
Ztrácejí pak roucha svého vnadu,
Když se z milé octnou otčiny
Pod výsluním na vysmahlém ladu
Pozbaveném družné chrastiny:
Tak duch lidský na pařišti marném
Často chřadne pod osvěty parnem.

Jako povahu a tvářnost jinou
Divadelní malby mívají,
Když při světle lamp po plátně plynou,
A své půvaby hned svlíkají,
Kdyžto září slunce nehostinnou
Někdy překvapeny bývají:
Tak i váš duch pozemského rázu
Světlem ouplným si strojí skázu!

Jen když jitřenkou jest odhalena
Denního jeviště opona,
Tknutím slunce ze sna probuzená
Líbě zazní modla Memnona,
Poledním pak sluncem osvícená
Socha zvučných divů nekoná:
Ejhle, tak i rekům bohu rovným
Bývá světlem poslouženo skrovným.

Clair obscur — a však jen hezky temné,
To je šťastná světla směsice,
Co pro lidských krtkův oči jemné
Zajisté se hodí nejvíce;
A ten pableśk, jenžto od tajemné
Odráží se tváři měsíce,
Ani chorým očím neuškodí,
Jimž paprsky slunce bolest plodí!

Kdo jest orlem v zemských duchů říši,
Vyšvihni se bujnou perutí
Jako bájný fönix v onu výši,
Hvězdnaté kde strmí klenutí,
A vyváživ světla plnou číši
Plesej v podivu a žasnutí:
Světlo toto strávilo by tebe
Kdyby ukradnout se dalo s nebe.

Ku Kavkazské přikovaný skále
Krádeže své pykal Promethev,
Když mu svatý dravec zobák stále
Vdíral do rostoucích znova třev,
Pak do pekla uvrhnul jej krále
Bohů hrozných neutulný hněv,
Jímž byl kárán potutelný zrádce,
Že krad' světlo z dílny hromovládce.

Na to myslí k pomstě rozkacenou
Vypravil bůh na zem Pandoru,
Která se svou puškou otevřenou
Otevřela strastem závoru,
Co se nyní dravým proudem ženou
Na všetečnou světa prostoru;
V pušce naděje jen pozůstala,
By rod lidský časte oklamala.

Jenom ztřeštěnec chce svého času
Býti svítilnou a prorokem,
A svůj pokřik míchá ve sbor hlasů
Valících se mody outokem;
Zaslepenou dnešním světlem chasu
Zrádným obskočiti ouskokem,
A ji do starého hnáti čmoudu,
To jest velké podlé mého soudu!

Rek ten občanských je hoden věnců
Z umrlčího kvítí spletených,
Kdo jsa odporníkem potřeštěnců
Novosvětským světlem splašených,
Má své sídlo v radě vyvolenců
Láskou k člověčenstvu nadšených,
Co chtí blaho lidské beze zvratu
Vtělit do svých výsad majoratu!

Mluv a hlásej pravdu, když jen bude
Tato pravda k tvému užitku,
Svět žádosti zisku nepozbude
A soběckých vášní nadbytku.
Co ty neuchvátíš, sprostý bloude,
Tvůj to přítel schvátí za mžitku,
Ty pak pozdě budeš litovati,
Že jsi dal se hloupě oklamati.

Ale vida pravdu býti škodnou
Stuliž pružný jazyk za zuby,
Buďto lahodou svých řečí svodnou
Pravdu chytře obrať na ruby,
Nebo na morálku neúrodnou
Spusť kodexů právních podtrubí,
Z nádržky pak vtipům odhražené
Ať se ironie příval žene.

Jest to domněnkou jen bezzásadnou,
Lenůškou jen pídimužíků,
Nikomu že nelze mocí žádnou
Zastaviti časův rafiku,
A že hodin kola světem vládnou,
Jenž ku předu pádí ze zvyku;
Jen se vzchopte z novotářů mdloby,
Sepněte pak tryskem klus té doby!

A co jedna doba zastavená
V kruhu dob, svých sester, zastaví,
To snad žádná jiná příští změna
Svým pozdějším skutkem nespraví:
Příštích roků čísla a jich jména
V addicí se ročně nastaví;
Však co po čísle a po tituli, —
Jen když času duch se v poutech stulí.

Ovšem noví bozi novým sňatkem
Se světem se novým spojili,
Všecko pak, co mělo jíti zpátkem,
Ke své zkáze k předu pudili;
Ale přijde čas, že nutným zmatkem
Tělo, ba i duch se vysílí:
Byť i oba rostli ve svém zdaru
Jejich díla nevyrvou se zmaru.

Buď že někdy větší hvězda vraz
Do té podřízené hvězdice,
Kde se váš rod nízký v prachu plazí,
Neb do nebes zřítedlnice,
Ježto zimu zemní teplem kazí,
Sluncí stroskotaných směsice
Vrhne se, a kotrmelcem rázným
Strhne krk všem trudům zeměplazným.

Nebo země pod břemenem ledů,
Které od severních mrazu bran
Potáhnouc se do půlkoule středu,
Ztratí rovnováhu obou hran,
A potopa strašná ku posledu
Od poledních vyvalí se stran,
Z ledův roztálých až do dna moře,
K nachýlené pádíc ku prostoře.

Uchází-li tepla na severu
Tolik co na jihu přibývá,
Zdáť se, že v budoucích věků šeru
Hrozí světu zkáza zuřivá;
Doufej pak, že po let tisíceru
Z potomků tvých kostra zdánlivá
Zkamenělá přijde do Museů,
Zahrá-li si země na Medeu.

Leč ty vaše Musea i školy,
Věže, odkud ozbrojené sklem
Toulaly se po nebeské roli
Zemské oči ve svém zraku mdlém,
Klesnou jak pod srpem klesne v poli
Lichý koukoľ v žitě dozrálém;
Ba co za zrno jste měli ryzí
Dmuchem jedné chvilky plevou zmizí.

Jak pacholku u vás dozorčímu
Podroben je žebrák, jenž byl jat,
Když podepřen k domu nárožnímu
Pro svůj hlad chtěl chleba vyžebrat,
Tak kruh zemský k manství slunečnímu
Tuhým poutem na věky je spjat,
A kdo umí hleděť na nebesa
Pozná ve slunci meč Damoklesa!

A vy dítky země-nevolnice
Přemoudřiti chcete přírodu,
Rozumem svým marně hloubajíce
Mámiti se dáte podvodu,
Že snů vašich bludná holubice
S olivou vám věští svobodu?
Věru často nutí mne to k smíchu,
Když na vaši hloupou myslím pýchu.

Celá moudrost tkví jen ve skoumání
Přírody dostižných úkazů,
Ono jediné vám odeslání
Mnohých věcí Saiskou závazu,
A té vědě, která cifrou brání
I algebrou svojich důkazů,
Druhé vědy jsou jen žvástanice,
Chválící své zboží překupnice.

Co jest subtrakcí těch zemských časů
Proti logarithmům věčnosti?
Co jest šept sykorčích vašich hlasů
V uších hluché nekonečnosti?
Co jsou obelisky při Atlasu,
Chlumky při Kavkazu výsosti?
A když svatý Ararat se boří,
Jakouž naději si člověk tvoří?

Vy se nyní ptáte po tom skoku
V nesmrtelné slávy štěpnici,
Jaký trest se dostal hejnu soků
Co na soudné sedí stolici,
Aby před výslechem ku výroku
Křivě hlasovali v radnici?
V světě bez káry je propustili,
V pekle do škol jsme je odsoudili.

Každodenně v době stanovené,
Když dvanáctá zvučí hodina
Do kollegium se v pekle žene
Filosofů valná družina,
A tam duchy soudcův odsouzené
Mistruje týž slavný hrdina,
Který od nich z milostivých zhledů
Odsouzen byl v světě k pití jedu.

A že štěstí tomu mudrákovi
Vždycky bývalo a všady vhod,
Tedy dle nauky Hegelovy
Optimismu vykládá jim svod,
Já pak z lásky svému adjunktovi
Komentar jsem vručil za průvod,
Aby jako v světě tak i v Hádu
Docent můj prostíral Pravdy vládu.

Dosud měl se dosti na pozoru,
A byl hoden této důvěry,
Kterou zakládáme v professoru,
Jenžto kazí svodné záměry
Lákající k odporu a vzdoru,
Bourající manstva mezery;
Ano naději mám k němu jistou
Že se stane ještě humoristou.

Něníť divu, že se v naší vlasti
Tento exnovotář opravil;
Na světě byl slepý, a té strasti
Zde se v říši duchů pozbavil.
Druhdy svého života tři části
Ve snách nepraktických protrávil,
Zde pak rázem probuzen byl ze sna,
Jako jezovec, když přijde Vesna.

Vlastně že teď jasně vidí v noci,
Jako zmilený pták Minervin,
A že proti náhledů svých moci
Musí velebit jen tmu a stín,
Že zde dobrá vůle bez pomoci,
Bez platnosti že je cnostný čin:
Totě nejhroznější mukou v pekle,
Jež i srdce zděsí neuleklé.

A nastojte! žádné slavověnce,
Žádný pergamen a obelisk,
Ni památné jméno, potupence
Neočekává zde za nátisk.
A ty vůdce — nyní odsouzence,
Co svůj na zřeteli měli zisk,
Nyní žáky, trest ten nejvíc souží,
Že trestanci svému k smíchu slouží.

Posměch, ozbrojený hrotem vtipu
V attické mečírně broušeným,
Často raní jako bodec šípu
Mrštěného střelcem zkušeným,
Jindy roven kotoučům polypů
Do srdce až na dno vkotveným,
Co krev teplou oběti své pijou:
Člověk chřadne — polypy však tyjou. —

Věru člověk dle nadání svého
Raděj zlý neb zkažený chce slout,
Než by posměch snesl od druhého
Jako zhruba nerozumný bloud;
Na té pýše tkví cos ďábelského,
Totiž vyšších duchů bystrý soud,
Ač prý neškodí to kráse cnosti,
Byť i vyplývala ze hlouposti.

A hle! totě generální látkou
Této přátelské mé rozpravy:
Osvěta že není cnosti matkou,
Že je spíše sestrou zábavy.
Kdo má mozek skrovný, mysl krátkou,
Člověk s hlavou, nebo bez hlavy,
Budiž v síle ducha, nebo v mdlobě,
Oba mohou v cnosti hovět sobě.

Když si medle v této cnosti světské
(Vždyť i peklo má svou zvláštní cnost)
Jako v tváři libujete dětské,
Z níž se na vás směje nevinnost:
Mluvtež, zdali fatum praturecké
Nedbá věrně na svou povinnost,
Když bez vašich zásluh, bez osvěty,
Slepě rozesívá cnosti květy.

A to světlo, na němžto se svíce
Vaší osvěty rozhárala,
Která lidských tvorů na tisíce
Svým požárem zvolna zajala,
Ta lucerna vaší mozkovice,
Kterou mluva duchem nazvala:
Jest duch tento vašich zásluh plodem,
Neb se slušně cizím chlubí rodem?

Buď že z vyšší moci, z ruky jiné,
Aneb sňatkem dvou těl spojených,
Zánět ducha do zárodku vplyne
Dle zákonův vědou tušených:
I hned s novým výlupkem se vine
Na svět nový z útrob matčiných,
S pomocí pak smyslův, svojich druhů,
Na pána si hraje v těles kruhu.

Budiž jakýmkoli nadán rodem —
Jedno jest to; o to nejde spor,
Zdali může duch být těla plodem,
Či snad nestvořených tvorů tvor
Nad zemským se vznáší nad původem,
Jako orel nad temenem hor;
Ať je otcovým neb božím tvarem,
Duch jest cizím půjčeným vám darem.

Zdali podlé krve více neb méně,
Zdali podlé změnné letory
Duch ten nepodléhá kvapné změně,
Plné odpory a příkory;
Duch-li, třeba v nejvyšší své ceně
Není manem těl a prostory:
O tom nyní nebudu slov šířit,
S metafysikou se chtěje smířit.

Tedy moudrost, tedy cnost je statkem,
Který náhodou byl darován,
Tedy bláznovství a zlost je zmatkem,
Jenžto osudem je zosnován,
Tedy zásluha je pouhým datkem,
K němužto je vlastník zavázán,
A nad vinou ať se s imputací
Žádný soudce v světě netrmácí!

Vše je dobře, nelzeť býti lépe;
Tudyž optimismu zásady,
Které náhodě se koří slepé
Vyvracujíc ducha výsady,
Vedou od poroby od sveřepé
Do rovnosti valné ohrady,
Kde i cnost i moudrost v krásné shodě
Květou s protivami o svobodě.

Zničte tedy ducha výsadnosti,
Zrušte cnosti krávu železnou,
Jako rodu, statku nerovnosti
Rušíte již pěstí vítěznou;
Hlupáci a syni nepravosti
S moudrými ať rovnost naleznou,
Ať se každý rovným právům těší,
Ten kdo svatý jest, i ten kdo hřeší.

Bez hlupáků často byste vpadli
Na mou věru v smutnou trampotu,
Květy žertu, dovtipu by vadly
V osamělém lidském klopotu,
Mudrci pak v moudrosti by chladli,
Tratíc řevnivosti ochotu;
Protož podlé mého optimismu
Dejte hlupcům podíl v kommunismu.

Bez zločinů a bez lotrů dravých
Dobrolibcům by se stýskalo,
Jako čínským malbám barev hravých,
Jimžto stínů se nedostalo;
Péro kronikářů po krvavých
Darmo by jen bitvách vzdychalo;
Básník otrokem jsa cnosti zvyku
Postrádal by všecku romantiku.

Bez zločinců pak i bez hlupáků
Náuky Gallovské mistrové,
Kteří soudí dle svých klik a háků,
Jací v lebkách dleli mozkové
Proslavených v světe darebáků,
Jaké vášně, jací pudové
Vypuklin na lebkách nadělali: —
Na holičkách jen by pozůstali.

Dušesloví na půl osiřelé
O jedné by berli kulhalo,
A těch bájek o duši a těle
Vám by ještě více podalo,
A své výsledky tak rozdrobnělé
V jednu velkou lež by stěsnalo,
A ta jednotvárnost všední cnosti
Byla by vám všechněm k ošklivosti.

Protož s mudrákem buď hloupý spojen,
Padouch s dobrákem ať v lásce dlí,
Chorý bratr od zdravého zhojen
Snad nemocných více vyhojí;
Jen když výsadami nerozdvojen
Svět se v jedno roucho přestrojí,
I když světlých duchů kasta hrdá
S temných bratrů pouta sejme tvrdá.

Ejhle, vy vidíte, že co pravím
Všecko lásky k vám je důvodem.
Já vás všecky v jednu řadu stavím,
Neb jste sobě rovni původem,
Vše vás rovně miluji a slavím,
A cvičím vás jedním návodem,
Chtěje byste všickni bez rozdílu
Měli podíl v darovaném dílu.

A ta sbírka starých povídaček,
Která vypravuje příhody
Jak papoušek žvástavý neb špaček
V kleci zbavený své svobody,
Mnoho-li se v světě zběhlo rvaček
Mezi knížaty či národy,
A co v bitvách masa nasekáno,
Příměří než bylo zosnováno: —

A co ve tajemném kabinetu
Přijato jest za fait accompli;
Zdali mírem nebo válkou světu
Hrozí svár v dépêchích vypuklý;
Kurír jak ve prudkém přivez' letu
Tajnost sub rosa a pod puklí,
Kterou Attaché své slečně svěřil,
Když mok champagne'ský se v sklénce čeřil: —

Toto klábosení „dějinami,"
Druhé „politikou" zovete?
Smilujtež se přece nad hlavami
Svými, a již jednou zmoudřete!
Když pak milujete lež a klamy,
Rozumně si někdy zalžete;
Jenom ke lži jako k pravdě skvoucí
S uctivostí chovejte se vroucí.

Lež je medem, lež je sladkým mlíkem
Na kaši pro duchy nezralé,
Pravda jedem je a někdy líkem
Pro světáky pansky zhýralé;
Kdo ji zná buď moudrým lékárníkem,
Aby ve potřebě nastalé
Medojedkám nepodával jedu,
A pavoukům lepkavého medu.

Pravda jesti velepřísnou tchyní,
Lež je nevěstou vám zmilenou
A potřebnou v domě hospodyní,
I manželkou městsky cvičenou;
Pravda mrzutou jest prorokyní
A ve světě dámou zkušenou:
Nuže rozhodněte, kterou družku
Chcete uložiti ve svém lůžku? —

— Tato slova líce Musy-panny
Pivoňkovým nachem polila;
Themis jasný výraz ostré hany
V přísném zraku darmo tajila;
Odevzdána bohům do ochrany
Svatým vřela ohněm Sybilla:
Jenom básník podlé svého zření
Ďáblova se nelek' pohoršení. —

A ten blázen, jehož dolehlivé
(Pravil ďábel) znáte bolesti,
Směl se ode lži, své choti tklivé,
Jako sytý manžel rozvesti;
A že po pravdě jen dychtil živé,
Pravda spískala mu neřesti,
Které zdánlivého bohatýra
Směšně proměnily ve fakira.

Leč i na těch soudcích vina vězí
Kteří nad ním vyřkli smrti trest,
Ne snad proto, že se vymkli z mezí,
Ježto právo klade jim a čest: —
Spravedlivost nikdy nezvítězí
I když právo jejím strážcem jest; —
Ale ten kdo soudí přestupníka,
Nebiřmuj ho jménem mučenníka.

Nejvíce se chraňte mučenníků;
A když někdy jaký blahozvěst
V lidu začne mnoho tropit křiku,
Nevšímavosti jej potkej trest,
Zavržte i jed i mstivou dýku,
Vaší mstitelkou buď prostě lest,
Ježto chystá bez krve a sváru
Všem kejklířům nepaměti káru.

Protož trestem beze všeho hluku,
Tímto trestem nevšímavosti,
Slavný nedouk všech nedouků
Ukárán byl ve vší tichosti;
Proklínalť on tuhou svoji muku
Co ho pozbavila marnosti,
Která slávu hlásá pozemšťana,
Když mu dávno odzvonila hrana.

Věru velice mne nutí k smíchu
Po žebrácku hrdá sprostota,
Co si v tom zakládá svoji pýchu,
Kdyžto zhrdne hrstkou života;
Co se ctnosti domahá neb hříchu,
Aby chlubná její trampota
Nade hroby hlasem archanděla,
Nebo troubou od Jericha hřměla.

S pyramid se dvakrát dvacet věků
Ovšem dívá na Egypťana;
Dosud časův odporuje vzteku
Pomník Dáků vraha, Trajana;
Žijou písně mnohých věštích reků:
Zpěv Homera, jméno Bojana,
I tu zmínku o Lumíru krátkou
Ctíte jak památku lásky sladkou: —

Ovšem z Gangesu již mnoho vody
Uplynulo v lačný Ocean;
Tisíc roků hledí na pagody
Himalaja v rajský Indostan;
Dávného pak Kalidasy plody
V staré vlasti starý mají stan,
I jak aloe ve vzácném květu
Na odiv se všemu staví světu: —

Ale k outrpnosti mne to bádá,
Vida tolik času, tolik sil,
Které Levít Musy vynakládá,
By své jméno pérem proslavil:
Dnem a nocí pracuje a střádá,
By z papíru pomník zůstavil,
A než času krok se s krokem mine,
Na tisíc knih červotočem zhyne!

Medle s pozorností trpělivou
Vyslechli jste částku rozpravy,
Kterak láskou k pravdě náruživou
Bezejmenec hledal oslavy;
Já pak vyjevil vám s duší tklivou
Částku filosofské soustavy,
Kterou jestli blíže chcete znáti
Račte dál se do kolleje bráti.

—

Tam můj adjunkt u velikém sboru
S učeností tuze hlubokou
Vlastně řeční o hladu a moru,
A jich cenu chválí vysokou,
I jich působení na prostoru
Světa slaví řečí širokou,
I jakým to dobrodiním bývá,
Když se země třese neb když zívá.

Toť jest optimismu částka třetí,
Kapitola pět a dvacátá,
Po níž následuje u zápětí
Čtvrté části látka bohatá,
V nížto strmí výše nad ponětí
Syllogismův řada rohatá,
Jež je na zásadách z brusu nových
Slita v paragrafech vocelových. —

Skončil; — a na konci rozpravy
Pravým okem na půl laskavým,
Levým okem na půl rouhavým
Změřil od paty až do hlavy
Svoje velectěné vzácné hosti,
Kteří děkovali v uctivosti
Za všecky ty rady přátelské,
Které jim dověrou nadšené

Udělilo srdce ďábelské.
V této chvíli dobře zvolené,
Když Mefisto sprostěn velkých trudův
Hledal i nacházel ve své strasti
Trochu kapek satyrické slasti,
Natíraje do ran lidských bludův
Z horčice a ze dryáku masti,
Byť i pekelný ten prastarosta
Každého se trochu dotknul hosta
Svojí řečí nevylíčenou:
Přece s radou dobře míněnou
Všickni spokojeni odcházeli.
Jen Themidu, jenom Musu děvu
Některé předházky zamrzely,
Jež Mefisto propověděl v hněvu.
To když hostitel jich zpozoroval,
Hned jak homme galant se zašikoval,
I oběma dámám dvojím mlaskem
Měkké ruce hbitě poceloval.
Tak je obě novým získal svazkem,
Že se beze všeho ohledu
Pozvaly na příští besedu,
Která hostům přichystána byla
V pekle od Mefista-lidumila.

Hle tak velké jako malé děti
Často místo školní návštěvy

Vídáváme k radovánkám spěti,
Vábnější kde kynou výjevy,
I kde často v spolku besedníků
Vtip i soud nabývá více cviku,
Nežli tam kde moudrost zaplacená
Jako žárlivá se durdí žena,
Jak Popelka, která z čeledníku
Nevychází ani z kuchyně,
Leda do kostela jedině,
A když vyjde cestou tajemnou
Zvolá ve své sprosté nevině:
„Mha i za mnou, mha i pode mnou!“ —

Často v kole hodovníků švárných,
V spolku děv a paní lepotvárných,
Jedním mžikem, jedním úsměchem,
Jedním srdcejemným kyvnutím,
Jedním outlé ruky stisknutím
S větším potkáme se prospěchem,
Lepších naučení nabudeme,
Nežli když na lávkách zasedneme,
Nad kterými holá theorie
Hlasem ozývá se povýšeným,
A se hypothesí štítem kryje
Před junáctvem světa nezkušeným;
Neboť poznat dobře srdce lidské,
Poznat svého druha smýšlení,

Největší jest v světě umění,
Hodno skvělé slávy olympické.
Ono nejeví se v škole žádné,
Aniž s nebe na zem nedopadne,
Jen v lékárně světa plné jedu
Zkušenému vyskytá se zhledu
Světlých lékařů i lékárníků,
Jež utrejchu ošemetné lsti,
A hlodavce hlasné pověsti
Umějí se silou protilíku
Podstaty své přímé opříti,
A ve válce s davem ouskočníků
Pro cnost jak Seneka umříti.

Zpěv čtvrtý.

Poslední beseda u mistra pekelného, po kteréž tento hosty své pod ochranu ducha neškodného odevzdá, v jehožto průvodu se oni dále po pekle rozhlížejí.

Mefisto začíná nový traktat o pravdě a o lži:

Ducha vznešenost a bohatého
Srdce nejvzácnější výsady
Zřídka dojdou jaké náhrady,
Ovšem v mysli soka ohavného
Budí jiskru záští tajemného.
Tato jiskra v troudu závisti
Vznítí oheň úkladův a lsti,
Až pak ve své zlosti zuřivé
Zohyzdí tvé jméno poctivé;
I jak někdy jiskra nepatrná
Celé město klade popelem,
Když mu vítr strážným andělem:
Takto utrhačnost nešetrná,
Když jí kleveta jest přítelem,
Cizí čest a jméno dobré zničí,
Že se nikdy více nepovztyčí.

Bylať by to nad marností marnost,
Kdyby zlehčený ten potupenec
O trnový pokoušel se věnec,
Jímžto honosí se popularnost!

Co ti jednou lichý utrháček,
Pod perutí orlí skrytý ptáček,
Na tvé cti a víře zohaví,
To ti mnohokráte nespraví
Ani devadesát omlouvaček,
Nejvybroušenějších odříkaček.

Když se Pravda za tě nastaví,
A když smělým hlasem věrně vyzná,
Jaká jest tvá pravá podobizna,
Jížto závist činí bezpraví,
Když ji černidlem svým ohaví:
Padne v posměch jako medvědice,
Která pod břemenem svého těla
Českou polku zatančit by chtěla
Před očima české tanečnice.

Byť se Pravda slavnou výmluvností,
Tvému rázně nadržujíc právu,
Nad Hortensiovu skvěla slávu;
Byť i přestihla svou učeností
Všecky římské paragrafožrouty,
Vymetajíc tvojí nevinností
Zákonů všech brlohy a kouty;
Byť i Pravda chlubnou žvástavostí
Všechny převýšila Berliňáky,
Velkomluvných mistrů zdárné žáky,
Kteří ve skromnosti Braniborské

Germanskýmí prý jsou Atheňáky,
Huby majíc quasi-professorské,
Vyřídilky jako ostré břitvy,
Jimiž vedou války své a bitvy
S hrozným vojskem řečí jalových,
Ke krutému boji hotových,
Ve sněmovně, dokud neshoří,
Proti pokojnému přikoří.

Ad vocem Berlín.

Kdybych malířem byl heraldickým,
Dal bych braniborské metropoli
Za nový znak skvělou hyperboli
Rouchem přioděnou fantastickým;
Pak bych v pravém vymaloval poli,
Podlé slohu Rembrandtovy školy,
Clair obscur o trochu více tmavé,
Na něm Vodana bych vyobrazil,
Kterak ve své zuřivosti dravé
Triglavu tři hlavy klackem srazil,
Triglavu, co vlastí slovanských
U mezníků hájil Poznaňských! —
Potom na památkn míšeniny,
Slovanské i saské prarodiny,
Z nížto druhdy bylo zrozeno
Nových Braniborků plemeno;

V třetím poli velikého znaku
Chtěl bych vymalovat bez rozpaku
Lípu se žaludy dozralými,
Na lípě pak štěbetavou straku,
Která nad stračaty pleše svými,
Tak jak děcko na ulici pleše,
Když to svými zraky lovícími
Lape straku na vysoké střeše.
Vůkol znaku umístil bych hezky
Novější a starší arabesky:
Copy, kamaše a wachtparády,
Friederichův lavřín u Rossbachu,
Jeden výjev slavné retirády,
Co se z náhlého strhla strachu,
A pak v nejprudčejším hnala letu
Přímo do Berlína z Auerstædtu.
Něco dále umístil bych Yorka,
Kovaného arcibraniborka,
Onohoto vůdce horlivého,
Jenž se o císaře radí svého,
Před nímžto se ráčil včera plazit,
Jakby zkaženého mohl zkazit,
Když to horší egyptského horka
Schvátila jej zima lidomorka,
Když jen chrabrých pluků desetiny,
Kteréž na krvavém bojišti
Kozáckému ušly ratišti,
Přešly mosty mstivé Bereziny.

Též bych představil dva contre-danse,
U Ligny a u Belle-Alliance,
Čili u té Vodní Sluje zrádné,
Ježto zlaté orly, strážce trůnu,
Slavné znaky moci světovládné
V nezbadaném pochovala lůnu.
Aniž moudrá Musa nepoví,
Co snad příští doba světu chystá,
Zda vnuk strýcův, velký Decembrista,
Z oné tůně žezlo vyloví?
Že by rád je vyloviti ráčil,
Kdyby jen svou rukou na dno stačil,
O tom Musa sebe hloupější
Může dáti zprávu jistější. —
Však i onen les bych vymaloval,
Kde se věrný Grouchy dobře schoval,
Když se draví vlci Blücherovi
Na uštvané Franky z týla drali,
Aby s levhartem již odeřvali
„Requiescat“ raněnému lvovi
Vzkřísiteli slávy Cæsarovy.

Není každému ve světě přáno,
Washingtonem zůstat upejpavým;
Ovci nelze býti vlkem dravým,
Vlku ovčí srdce není dáno.
Kdyžto v Kolumbii bývá ráno,
Náš den večerem se stává tmavým:

Tudyž dnem i nocí dokázáno,
Že se s ovcí krotkou, s vlkem dravým
K vůli důkazu jen darmo bavím.
V Americe sladká roste třtina,
Tam i blahodárná káva roste,
Jížto plémě Afrikánů prosté,
Černá musí hlídat otročina;
Ve Francii zraje Champagnina
Na půdě své zhojna vápenité: —
Toť jsou důkazy dost znamenité,
Že má každé světa podnebí
Jiné statky — jiné potřeby,
A že příroda jest tomu ráda,
Když dle různých potřeb každá země
Spravuje své podrobené plémě.

Proti klevetě zlá rada.

Kdyby Pravda všecky cnosti měla,
Cnosti křesťanské i turecké,
Kdyby třeba uhájit se chtěla
Psacím pérem z dílny německé;
Jestli han a klevet roztroušených
Nad tebou je dovršená míra,
Přímluvám tvých druhů umluvených
Nebude již nikdy dána víra
V nízkém srdci skeptického štíra,

Jenžto příšera jest nad příšerou,
A se vůbec zove nedůvěrou.

Braň se pérem, nebo braň se rtoma,
Jestli zlomyslnost na tě číhá,
Mluviž jako prorok, jako kniha,
Nebude již punktum, kde je komma:
Utrhač tvůj bude míti víru
Žvástavého otce římské vlasti,
Hajitele konšelského míru
U buřičské neřesti a strasti;
Ty pak hrubou poskvrnou a špinou,
Budeš Verresem a Katilinou.

Povážíš-li dále, milý pane,
Že ten, kdo se zástupníkem stane,
Nejraděj jen sebe zastupuje,
Kdyžto za klienta oroduje:
Poznáš, jaký mívá účinek
Zástupnický dluh i počinek!
Sebe sám ať brání každý tvor,
Na obranu nečekaje cizí;
Láska vyžebraná rychle mizí,
Dlouho nepřátelský trvá vzdor!
Mnohý klient úsměchy dnes sklízí,
Jimižto jej těší protektor;
Snad už zítra s očí protektorských
Sesypou se jako z lesů horských.

Nenadále na klienta mračna:
Snad že levou Milost pán vstal nohou,
Snad že zbudila jej Milost paní,
Stále milostná i stále lačná,
Doléhavou láskou, v tuhém spaní,
Mrzutost mu spůsobivši mnohou.

Necnosti pravdy dále se vypisují.

Pravda jesti omrzelá tchyně,
Lež je choť ve světě zkušená;
Lež je básníkova hospodyně,
Od své tchyně nenáviděná,
Pravda zlověští je prorokyně,
Od svých tazatelů placená;
Nikoli však lichým obolem,
Aniž tím neb oním mozolem,
Leč tvým statkem a tvým klopotem,
Ba tvým polovičním životem
Sobě platu svého povyšuje,
Kdyžto trochu jablek těšínských
Ze zahrady pochval hokyňských
Dobrým lehkověrcům vychvaluje.

Pravda, horačka ta nehlazená,
Pod slaměnou střechou narozená,
Mnohdy bez taktu a bez bontonu,

Cítí-li, že byla uražena,
Zvučí zvukem napuklého zvonu,
Kdyžto Lež a Klam jak krupobití
S nebe jasného se náhle sřítí;
„Zvonec jen marně si stěžuje, marně jen vyje,
„Nebe však krupami dští, a jak bije tak bije!“
I kdež máte svůj list nadací,
V němžto by vám byla zaručena,
Když jest role pravdy potlučena,
Neomylná assekurací?

Mefisto básníka znova do rozpaků přivádí.

Nuže, milý synu! kterou družku
Ráčíš ve svém uložiti lůžku?
Zdali Pravdu zvolíš kopuletou,
S vysokým a vráskovitým čelem,
Zdali Lež, svou sultanku a služku,
S nejmodnější zvolíš toilettou,
Aby ti svým duchem výmyslným
K dílům posloužila vnady plným
V světě prozaicky ošumělém?
S jedné strany ženskou vida chatru,
S druhé děvu tváři utěšené,
Pojmi Lež, jak Cæsar Kleopatru
Královnu jal krásy nezmožené,

Která opět jala bohatýra,
Vítězného vládce všehomíra,
A tak láskou bez konce a míry
Zajala dva římské triumviry,
Vítěze dva krásou poražené,
Diktatory vlasti oblažené.
Když pak ve svém duchu bujarém
Budeš básníků všech Cæsarem:
Tvá choť dle milostných zákonů
Bude matkou Cæsarionů.

Jestli šťastným Oktavianem
Mstivá pravda nad svou protivnicí
Povýší své ruky vítězící,
Aby sokyni svou překonanou
Ve triumfu vyšperkovaném
Za svým vozem táhla upoutanou
Na odiv té luzy plesající,
Kteráž jako nafoukaná kasta,
Názvem filosofů plýtvající,
Monopolem rozumu se chvastá,
Jenžto prý jest synem Pravdy ryzí,
Jako se svou ve dne slepou sovou
Pallas prý jest dcerou Jovišovou,
Před nížto i Lež i Temnost mizí:
Tu pak smělá pravdy sokyně
Jedu plné uchopí se zmije,

Jako Egypťanka rekyně,
Co u slávě nehynoucí žije;
Nikoli však aby hadím hryzem
Do krve svá ňadra ranila,
Nýbrž aby nad hladovým hmyzem
Vrahů svých svou pomstu vylila.

Avšak učiň jak se líbí tobě.
Má-li člověk vůli svobodnou,
Básník nejsvobodnějším jest sobě,
Dbá-li o svobodu neškodnou.
Ač se věštec s rodem nebešťanů
Podlé ducha svého přátelí:
Když má do nebeských vkročit stanů
Před smrtí se trochu tetelí.
Totě zbytek historické hlíny,
Z nížto Titan věštec stvořil syny.
A že básník páchne člověčinou,
Tento zápach není jeho vinou;
Jest on důkazem spíš prozaickým,
Že i básník rovněž tvorem lidským,
A že člověkem jest makatelným,
A že svobodnou má vůli svoji,
Která řečí vázanou se zbrojí,
Aby stal se chuďas nesmrtelným.
Protož učiň jak tvá vůle káže,
Jížto vázaná řeč nerozváže.

Dle též vůle kteroukoli družku
Rač si ve svém uhostiti lůžku.

Jestliže je Pravda nesmrtelnou
V světě tulačkou jak Věčný Žid,
Tudyž jest to pravdou viditelnou,
Že též musí její protiva
Míti v světě věčný stan a byt.
Jestliže se rovnost pravdivá
Makavou lží nechce zhanobit;
Je-li rovnost plným rozkvětem,
Aneb ovocem-li svobody;
Nemá-li být snětí náhody,
Nebo přimíseným pouchletem
Do povidel mile sladnoucích
Lží a klamů vždy víc hustnoucích:
Tedy Lež i Pravda musí míti
Rovné právo v celém živobytí.
Ovšem věcí jest to dokázanou,
Že dost často tu i onu dámu,
To jest, že i Pravdu, že i Lež
Vídáme tak k sobě přivázanou,
Jako blížence dva ze Siamu,
Jako jednu nerozpojnou spřež,
Ano jako jehlu magnetickou,
Ježto podlé nepozbudné moci
Jednou hranou míří ke půlnoci,
Aby druhou hranou protivnickou

Ke protivné straně směřovala,
By svou rovnoběhlost zachovala.

✱

Důkaz ten je spolu důkazem,
Že svět tento dle ducha i těla,
Že jak andělů tak ďáblů měla
Jest jen optimismu výrazem,
O němž krásně po francouzsku pěla
Německá ta slavná Filomela,
Ježto druhdy z lesů germanských
Na březích se octla Sekvanských.

Nastojte, i ves svój um zbierajte!
Má-li umu dosti mozkovice,
Bdělým sluchem pozor mi dávajte
Na zpěv Filomely: „Theodicée.“
Mistr však, co na nejvyšším chlumu
Duševního stanul siloskumu,
Ten co budget svaté moudrosti
Na tu opatrnou zvýšil summu,
Že vše to, co ve skutečnosti
Kdy- a kdekoli jen bytuje,
Skutečně se s umem shoduje —
— — — — — — —

Mefisto, co dobrý znatel, lidskou při-rozenost rozbírá.

Když tak nitky myšlének svých spřádám,
Přízi na snovadlo soudu vložím,
A když hlas ten diskantový zbadám,
Kterýž hlasem nazýváte Božím,
Řkouce hlas ten lidu-národu,
Nebeského že jest původu:
Božství toho národního hlasu
K smíchu bývá skoumavému času.
Ještě většímu se těším smíchu,
Když okřálý duch můj rozváží,
Na jakou již nestydatou pýchu
Křikloun hrdinský se naráží,
Který hlásá pro vlasti prý spásu,
Že jest hlasatelem Božích hlasů!

Básníku můj! známť já dobře peklo,
Znám já svět i světský revír náš,
Lépe než ty onu horu znáš,
Z které zřídlo Hippokreny teklo,
Dříve ještě než podzemní plamen
Kavalírské plaché romantiky
Vysušil jest jasný štědrý plamen
Nejkrásnější kalobiotiky,
Se přírody sňaté æsthetiky,

Co svět davem bohů zalidnila,
By své reky božstvím ušlechtila.
Mnozí ovšem, litujíce ztráty
Hellenského krasopramene,
Kupujete sobě surrogaty
Školním platem draze placené,
Jak vodičku léčnou Bastlerovu,
Aby starý lík zas silou novú
Dobrodruhů bránil romantických
Při výmětech novopoetických.

Milý brachu, známť já dobře peklo,
Ovšem člověčí znám přirozenost,
Co se myslilo a co se řeklo,
Kterak měkké ztvrdlo, tvrdé změklo,
O tom nemám pouze vědění,
Mámť já o tom jasnou přesvědčenost,
Jížto v bolestném se svíjení
Zrodila má Musa: Prazkušenost!
Podvádějte sebe jak jen chcete,
Strojte úklady a záměry,
Tkejte záslony a přístěry
Na svá slova, než je pronesete:
Tím na sebe ďábla nepoštvete.
Jen se hrubé chraňte prapověry,
Která mnoho hrdých mozků plete,
Že svým vtipem peklo podvedete.

Že jsem pravověrným pekelníkem,
Tedy úskoku a podvodu
Tajného rád přeju průchodu,
A že loyalným jsem tajemníkem,
Tudyž tajný kanál dobře znám,
Co ze srdce do úst plyne vám.
Já jej z lásky k člověčímu rodu,
Jenž se ve svém pokrytství rád brodí,
Jako lačné kachny v kalném brodu,
Kde se žabinec a žáby rodí,
Často pevnou dlažbou pokrývám.
Dobřeť mi se vzácný titul hodí,
Že se Tajným Radou nazývám;
Neboť věru nejsem tajným rádou,
Jenž se tajného nic nedoví,
A že tajnou nemůže být zradou,
Také tajného nic nepoví:
Kdyby pak chtěl povědít pan Rada,
Na se pověditi nemůže,
Když jej na půl skrytá strast a vada
Ze senátu svedla do lůže.

Co kdy bylo lživě promluveno,
Co se stalo lstí a podvodem,
V pekle vše jest jasně odhaleno
Se svým původem a zárodem:
Kdo svou sílu v měkkém loži zmrhal
Po boku cizinské poběhlice,

Až jej kohout ze sna vykokrhal,
Až se slunce dralo do ložnice;
Byť i sobě zahrál na proroka,
Na zvěstouna hlasu národního,
Aby zisku došel nevšedního:
My jej prohlédneme silou oka,
Jedním mžikem oka duševního.
Pošla by však naše stará kárnost,
Kdybychom hned z hruba odkryli,
Kde jsme jakou směšnou světa marnost
Pod příkrovem cnosti spatřili;
Zradou hynula by popularnost
Jížto jsme si vždycky šetřili.
Nebo kdo chce populárným býti,
Mějiž ustavičně jméno vlasti,
Mějiž v ústech právo národu,
My jej dobře známe v naší pasti,
Znajíc pramen jeho podvodu.

— — — — — — —

Mefisto také svou teď přirozenost vykládá.

Já dbám o svobodu vždy a všudy,
Tatě matka rovnoprávnosti;
Protož s velikou dbám úzkostí,
Vidět pravdu svobodnou i bludy.

Slovo stále měj touž výhodu,
Nebuď jenom strojem myšlenčiným
Ovšem o sobě buď zvláště činným,
Povždy ostražitým ředitelem
Zevnějších práv v tajném kabinetu.
Když pak myšlénky se stane tělem,
Salonovou oděj toilettu,
Jakou mívá Jinotajitelka,
Když si opatrná hostitelka
K besedě zvěř pozve mluvící,
Lišku, medvěda a opici;
Neb když ke rozmluvě broušené
Pozve drůbež krotkou, ptáky dravé,
Jestřáby a orly masožravé,
Husy divoké i krocené,
A pak slečny straky štěbetavé,
Aby slavný koncert poslyšely
Zpěvné oratorky Filomely,
Kteráž ovšem bez modního šatstva,
Ve svém zpěvu nejsouc dostihnuta,
Jestiť prima donna assoluta
Všeho zpěvem vládnoucího ptactva.

Hrubosti jsém protivníkem dávným,
Zvláště jestli záminka jí zvyklá
Bývá předložkou i slovem hlavním,
Že jen z pouhé upřímnosti vznikla. —

Čert vám stokrát děkuj plnou hubou
Za upřímnost zdánlivou a hrubou!
Všecky předložky a citoslovce
Z celé grammatiky pokrytské
Nepomatou mysli taktické
Prohnaného pytláka a lovce,
Kterýž pelechy a skrýše všecky
Člověčího srdce vyslídil;
Třeba zrak ten jeho myslivecký
Na čekání někdy ošidil,
Snad že prachu chtěje ušetřiti
Schválně dal se tehda ošiditi,
Když to lišák torou pospíchal,
Který právě v ten čas pelíchal.

— — — — — — —

Mefisto, že soudem lidským povrhuje, důrazně teď doloží.

Jmenujte mne čertem Vydřiduchem,
Věčně odsouzeným Prapadouchem,
Otrokem neb pánem temnosti,
Aneb, chce-li dobrá vůle vaše,
Poctěte mne názvem Luciáše,
Ký je hvězdou stálé světlosti;
Jmenujte mne sluhou nebo pánem,
Černobohem nebo Ahrimanem;

Nazvete mne po názvisku hrubém
Židů farizejských Belzebubem,
Nebo řeckým Kakodaemonem,
Diabolem nebo Typhonem;
Nazvete mne jakýmkoli kvítkem,
Třeba Šaitanem všech Otomanů,
Čili Iblisem všech Bizurmanů,
Nebo ruským nazvete mne Didkem,
Jenž prý, jako by byl pařezem,
Dřepí pod vrbou a pod bezem
Na oněchto cestách křížových,
Kdežto mladé rejdí čarovnice,
Se Stryhami družně plesajíce,
Pod ochranou kouzel Didkových;
Nebo vyšším nazvete mne slohem
Oním Klopstokovým neznabohem,
Abbadonou, spásy protivníkem,
Aneb jmenujte mne společníkem
Hloubavého druhdy skoumatele,
Který prý se ďáblu zapsal cele
Podlé bohaprázných obřadů,
Aby stal se blahým účastníkem
Tajné vědy skrytých pokladů;
Častujte mne úctou přemrštěnou,
Jako bych byl bohem podstatným,
Jenž se duchům rovná posvátným
Povahou své mysli povýšenou;
Kořte mi se jako v Kurdistanu

Věrní mi se koří národové,
Dobří Mokraci i sousedové,
Dvořice mně jako svému chánu;
Vykydněte všecku na mne hanu,
Kterou na mé strastné temeno
Dobré nakydalo plemeno
Soudců útrpných a učených
Čarodějnic druhdy spálených:
Všecka zásoba těch přezděvů,
I všech přímětů těch vymyslených
Nevyloudí hněvů k průjevu
Ve slovech a činech přenáhlených.
Nepodlehna času proměnám
Po vše věky tentýž setrvám.
Mysli mojí neobmezené,
Žádným koncem neukončené,
Podstaty mé, běda! nesmrtelné,
Marasmus se netkne senilis:
Ač mi mnohé rány viditelné
Zadal Čas, ten doktor docilis.
Ale jak nad Zevsem Homerovým
Fatum vládne nevyvratitelné,
Tak i nad temenem Typhonovým
Strmí osud věčně ustavený
Po zákonech do železa vrytých.
Jak meč Damoklesův zavěšený
Na dvou žíních dohromady svitých,
Jako krvechtivá guillotina,

Když se nad propadlým vazem vzpíná:
Takto nad hlavami ďábelskými
Věčně visí Fatum nezbadané,
Před zvědači skryté všetečnými,
V řeči lidské Peklem jmenované.
Věřte mi, že peklo znám i svět;
Na světě se ďábel s copem dávným
Může kouskům přiučiti slavným,
Přec jsem toho ještě nedoveď',
Ač jsem mozek svůj si mát' i plet',
Jakby moje snaha neuleklá
Přemoudřila moudrost všeho pekla.
Protož hněvat bych se věru musil,
Kdybych při tobě té pýchy zkusil,
Že by básník Peklo přelstit chtěl,
Když se v službě Musy zapomněl!

Ale již jsem s vámi mnoho času
Tímto učením svým promrhal.
Pro pravdu jen pozdvihnul jsem hlasu,
Aniž vám jsem na cti utrhal;
Neb vy máte srdce z měkké látky,
A jste holubími nevinňátky.
Slyšíte však volat moji chasu?
Již i kohout na mne kokrhal;
Musím jíti do kolleje ďasů,
Kdežto na sta mladých mozkovic,

Na opium zralých makovic
Na mne čeká s srdcem plesajícím,
Bych jim podlé předepsaných cviků,
Pro popravu mravům klesajícím
Dál vykládal kalobiotiku,
I několik částí z optimismu
Ozbrojených proti pauperismu,
Jenž ze světa až do pekla sahá,
A teď u nás též se velmi zmáhá.
Neštítím se práce bez ustání,
I ač jsem si ve svém namáhání
Utržil již cordis aneurysmu,
Neb po česku srdce nadýmání,
Přece chci být řádným řádu vzorem;
Neb jsem spolu řádným professorem
Ďasů krotkých, Třasů divokých
Na školách — ach! z nízka vysokých. —

Průvodčí duch převzav od Mefista hosti, provádí je po pekle, a vysvětluje jim povahu dvou druhů duší odsouzených.

Traktátek o Tichošlápcích tuto se počíná:

Tyto stíny, které v oddáleném
Koutě tam se tobě zjevují,
Ďábli velmi podařeným jménem
Tichošlapů ode dávna jmenují.
Jsou to jistě stvůry takové,
Jichžto povaha je tichá, klidná,
Ale spolu také zrádná, bídná;
Duše duchaprázné, jalové;
Jejich srdce plné skryté zlosti,
Ke zlému vždy činu hotové,
Nemá k zločinům dost udatnosti:
Ano, smím-li mluvit v řeči světské,
Jsou to hmoty babské, látky dětské,
Vkydnuté do mužů zletilých,
V pekle i na světě nečilých.

Jest to ovoce z divného kmene,
Jako hrušky neuhniličené,
Z nichžto podlé našich pravidel,
Jež v kodexu máme vyměřené,
Nadělat nesmíme povidel
Na koláče k masopustním kvasům,
Až dá král náš hostinu svým ďasům.
Vezmouce je ale do pekáče
Jaké bychom měli z nich koláče?

Nebyly by trpké ani sladké,
Nebyly by drsnaté ni hladké.
K tichošlapům vlastně ani nebe,
Ani peklo žádné moci nemá,
Jejich srdce, jejich ústa němá
Oheň nepálí a mráz nezebe.

Tichošlap se skrývá před světem
Allegorií a pamfletem,
I jak z tajného had dýchánku,
Tak ze skrýše svojí ničemnosti
Vkrádá plazič ten se do stánku
Cizí zásluhy a cizí cnosti,
A je skvrní jedem svojí hany,
Kdyžto vidí, že jsou bez obrany;
Nejvíce však tehda cítí slasti,
Když pod larvou lásky ke bližnímu,
Kdyžto pod závojem lásky k vlasti
Moudré může dáti naučení,
Jak to blahu škodí obecnímu,
Když se člověk podlé cnosti cení:
Tehdy excentrických šílenců,
Tehdy spílá jemu ztřeštěnců,
Tehdy silného zve arcislabcem,
Muže dospělého zove chlapcem.

Tichošlap je ducha tvého katem,
Tvoji práci zove plagiatem,

Práci minulou i budoucí,
Prozu hladkou, báseň plynoucí.
A když v hesperidském sadě lásky
Okusil jsi slasti svrchované,
Která srdce víže opoutané
Jemnou sponkou čarodějné pásky
K srdci družky vroucně milované,
Že jsi vyučen již od milosti
Uhlazených mravů povinnosti:
Tichošlap tě zatemní svým stínem,
Jako onen strom, z jehožto mízy
Travič traveninu sobě sklízí,
A hned nazývá tě pouště synem,
A jsa zrádným tvé cti loupežníkem,
Zve tě zhola mravním ničemníkem.
Sebe za mravního velikána,
Sebe pokládá on za Titana,
Jenžto s divým Tektosagem žije,
A ve svojí naivnosti hrubé
Hellenské se táže Parthenie,
Co jest lásky tajná mysterie,
Jež dvě srdce jedním klofem šklube.

A ten Borgiových mravů ctitel
Pitvoří se jako cnosti přítel?
On pak pokrytými spůsoby
Nad satyrou padá do mdloby?

On se, chuďas, napsati snad stydí,
Že mu do karty kdo jiný vidí?
Honem trochu křenu Malínského,
Vonidla mu dejte Kolínského,
Aby ve své divadelní mdlobě
Kejklíř histrionský přišel k sobě!
Neboť ve mdlobě-li dokoná,
Slavný Garrick obrátí se v hrobě,
Nad Thalií spadne opona,
Prkenná pak propadne se říše! —
Nebojte se! živý kejklíř dýše,
Právě jako padlé do mdloby
Dýší ony malé osoby,
Které stojí o drátku a leží,
K loutkám ovšem vlastně nenáleží,
Leč k nim mnoho mají podoby.
Zdravý kejklíř hrá si na derviše,
Který s vysokého minaretu
Hlásaje své cnosti všemu světu,
Tajnou závistí a zlobou dýše.
Brachu, znám já svůj i bluď i stín
Nevěřím však že jsi Muezín!
Ty pak promineš mi pro svou lidskost,
Ač mne ničemou již excentrickým,
A již louhem zoveš sarkastickým,
Arabskou mé víry excentrickost.
Toť jest největší hle radost moje,
Že vniterné centrum ducha mého

Zrovna krouží mimo centrum tvoje
Za hledištěm teleskopu tvého;
A že louhem, a že lučavkou,
Zdvořilou mne zoveš nadávkou:
Tato vtipná figura mne těší
Víc, než Petra nebo Štěpána
Bulka na figuru prohraná,
Pro niž soupeřova ruka spěší, —
Louh se na hrubou vždy špínu hodí,
Mastných fleků nevypereš mlíkem: —
Kdo se v na cti utrhání brodí,
Hahnemannským nezhojí se líkem.
Ty jsi, brachu, stvůra prozřetelná,
Pláštěm pokrýváš se přímosti,
I jak bavlnička potutelná
Zabíjíš čest druhů v tichosti.
Hle na této louce v zeleni,
Tam se tvoji pasou jeleni;
Zajdou-li tam ještě na novo,
Mám já na ně prach a olovo.

Tichošlap je dobrý, on se sníží
Někdy za obránce zbytečného
Muže dobrého a výtečného,
Jemuž jakživ nikdo neublíží,
Jemuž nikdo nesmí ukřivditi,
Nechce-li snad sebe ponížiti.

Utrhači, přijmi tuto radu,
Kterou tobě dávám bez oukladů:
Miluješ-li spoludruha věrně,
Pod jehožto štítem hejna šípů
Na mne vysíláš přehrubých vtipů,
A se přetvařuješ licoměrně
Jako Histrio a Dulcamara,
Když jej Thespisova svrhla kára
Před zástupem, co má lehkou víru,
K podvodnému jeho elixíru:
Probůh! nešpiň jména muže ctného
Kalem svého soudu pochvalného,
A vždy na to, zástupníče můj,
V histrionské kukli pamatuj,
Že jsou lidé, jejichž hana k chvále,
Jejichž chvála ale k haně slouží;
Že jsou druhové, co neustále
Po druzích jen sobě rovných touží!

Nejsa podporou, ach nepodporuj
Chmelní tyčkou nebetyčných lip;
Nejsa mentorem, ach nementoruj
Starou metlou svěží cit a vtip;
Nejsa šakalem, co noční dobou,
Lačný dravec, tiché hroby ryje,
A nad pevnou nové rakve skobou
Loupežnickou elegii vyje,

Nevrývej se do posvátných hrobů;
A když posoudit chceš básníka,
Neposuzuj lidskou jeho mdlobu,
Kterou mohyla již zamyká:
Živých klientů jsa advokátem,
Nebuď jména bratří mrtvých katem.

Teď víš jaké bídné chlapisko
Jestiť každé tichošlapisko;
A přec mnohý odín bledým leskem
Skromnosti, ve sobětnickém plášti
Zakrývaje svoji ničemnost,
Chová proti cnosti nízké záští,
I tajemnou v sobě dusí zlost.
Ta jen někdy v oku rychlým bleskem,
Jenom v ňadrech nedoslyšným steskem,
Znatelům se lidským vyzradí,
Ale hned svou stopu zahladí
Úsměchem slaďounkým, potutelným,
Oučastenstvím lživým, necitelným.
Opatrného však neoklame
Takovýto podlý klam i mam.
Ač mu lest i ouskok nejsou známé,
Změří tichošlapa sem a tam,
I paprskem mrštným svého zraku
Pozná z jeho třeba vlídné tváře
Prohnaného šibala i lháře,
Jenžto chválí všecko bez rozpaku

Kdykoli a kohokolivěk,
Chtěje být na oko všechněm vděk;
Tak jak mu to velí potřeba,
Jedná-li se o kousek chleba.

Majíce ty věci na pozoru,
Bychom ušli hladu, ušli moru,
Všecku tichošlapskou čeládku
Vyženem za svoji posádku
Až do dálné říše Chaosu.
I tak zbavíme se ounosu,
Kterýž máme s těmi darmochleby; —
Neboť v oulu trubců nepotřebí.
Tam dostanou zvláštní posadu,
Plotem obehnanou příhradu,
V kteréž budou mít své kasárny,
A v kasárnách troje pekárny,
V nich se bude péci Boží dárek
Z plev a otrub černý komisárek,
Také budou mít svůj pivovárek,
V němžto podražec a patoky,
Chce jim vařit náš pekelný stárek,
Dávaje nám činži s ouroky,
A pekařům našim kvasnice,
Z každé várky čtyry putnice.

Ale zdali stárek poctivý
Dojde výnosné as obživy,

Nevím, nebo již tři špekulanti,
Chemikové, patok fabrikanti,
Po náhončích skázati nám dali,
Že by pivovár ten pronajali,
Připustíme-li je k licitací.
Ano poslali nám závdavek,
Přislibují ještě přídavek,
Jestli učiníme protestací,
Aby žádný k nájmu nebyl zván,
Kdoby nebyl řádně obřezán;
Protož k vůli obecnému zisku,
By nám peklo více vyneslo,
Pilně budem hledět na obřízku;
A náš stárek, staré řemeslo,
Nemaje ni za lubem ni v lubu,
Musí chudas utřít sobě hubu.
Je mi líto toho chlapíka,
Líto mizerného ďáblíka,
Že jej světská mamona má zmařit,
A všem tichošlapům v posměch vydat.
Nuže, když jim nesmí pivo vařit,
Bude s mečem v ruce piva hlídat;
Tak jak anděl s mečem ráje hlídal,
Dřív než Adam z lásky manželské
Poslech' naší rady přátelské,
A kožená jablka s Evou snídal.
Ano prohlídne jim každý sud,
Aby v dolívání nebyl blud.

Však on natáhne ty fabrikanty,
Až jim beze všeho frýmarku
Po třicátem velkém přívarku
Udělá dva malé kontrabanty.

Dávno měli jsme již o to radu
Valnou s pekelnými důstojníky,
Bychom až za peklo někde vzadu
Vymrštili tyto ničemníky, .
Tam až ke všem kozlům za hranice,
Kde se rodí pepř a čemeřice;
Nebo není místa v našem hradu
Pro tyto neplatné nájemníky.
Mámeť letos velkou drahotu;
Vždyť nám silně připlatilo žito,
A na žitě přiskočilo mýto,
Tak že bojíme se bankrotu,
K tomu velmi zle je o melivo,
Tak že nám již hrozil velký hlad:
A za sedmnáct krejcarů je pivo,
Proto že připlatil chmel i slad,
Tak že čertu stýská se být živu,
A v pekelném horku není divu,
Že nám žízeň pálí útroby
Když nemáme piva zásoby.
Vody bychom arci dosti měli,
Ale hydropathii vem kat; —

Vězíť v pekle mnohý hydropath! —
Voda jest jen nápoj pro anděly,
Kteří robot krušných nemajíce
Pána nebes pilně v nebi chválí,
Kde si kouřem nepokazí plíce,
Kde jim plamen hrdel nerozpálí.
— — — — — — — —
— — — — — — — —

* * *

Když tak věrná družka Sibylla
S Orfeem po peklích rejdila,
„Nikdy — vece otec básníků, —
Nikdy bych byl neuvěřil tomu,
Jak rozličná v tomto smutném domu
Přebývají hejna hříšníků.
Rád bych ale přece věděl jistě,
Kdo as v tomto hrůzyplném místě
Dočinil se trestu nejhrubšího?“
„ „I to budiž tobě zjeveno, —
Hlas se ozval ducha průvodčího. —
Před nedávnem jakés plemeno,
Nevím zdali rodu člověčího,
Bylo k nám do vazby vsazeno;
Byli jsou to bratři trojčata,
Na jabloni srostlá pouchlata!
Ti majíce dobrou starou matku,

Co je na svých prsou odchovala,
A laskavě o ně pečovala,
I jim mnoho nastřádala statku,
Vyhnali ji z hradu otcovského
V tuhém mrazu Ledna ukrutného,
Vlastní matku, královskou to vdovu.
Ona s pláčem došla ke hřbitovu,
Tam se vrhla na hrob manžela,
A půl mrtvá na něm ležela.
Když povstala, žvala modlitbičky,
I žebrácké zpívala písničky,
Až ji dobří lidé jdouce kolem
Vzali k sobě, hnuti jejím bolem.
A synové vpadše na ulici
Pojali jsou cizí náložnici,
A tu padouchové zpozdilí
Za svou matku sobě zvolili!
Vypudivše tichou holubici,
Měli žežulici, podludnici;
Již ne matku, ba ni macechu,
Ale chytrou, lstivou nájemnici,
Kterážto je měla k posměchu,
Která chovala je v ošklivosti;
Nebo ve svém teplém pelechu
Měla svojich vlastních dítek dosti,
A ty dítky, ty ji milovaly,
Ač ne všecky srdcem synovským,
Ale více vtipem kupeckým;

Neb o statek svojí matky dbaly.
Ovšem dbaly též o cizí zboží,
Jako lichvář nesvědomitý,
Co mozolem cizím sklad svůj množí,
By měl zlatem měšec nabitý,
Před nuzákem tajně ukrytý! — —
— — — — — — — —

Epilog.

Motto: Byste znali svého krajana,
Zahrál jsem vám kousek rejdovačky,
Komu má hra není vítána,
Snad nezačne proto žádné rvačky.
Zdurdí-li se Janek nebo Franta,
Věru zahraju mu furianta,
Ano zadudám mu bez okolku
Skočnou a pak z brusu novou polku!

Já jsem dudák z kraje dudáckého,
Odkud znáte kostnického mistra,
Odkud máte pěvce junáckého,
Z kraje, kde Otava teče bystrá;
Ten vám častěji už zadudal,
Písní bodnul, písní medu dal.

Od nás ejhle! máte Krasoslava,
Co ve službě vlasti věrně stál,
Srdce jí a hlavu věnoval.
Škoda je, že práchniví ta hlava,
Běda, že to srdce citlivé
V každinkém našinci nežive! —

V končinách těch dravý Poberta,
Strašně vládařil Don Huerta.
Jeho duch teď na Boubíně bloudí,
A když vysokán ten mrakem čmoudí,
Tenkráte z nadotavského sídla
Přicválá na hřbetě svého bidla,
A ve spolku Černoboha straší,
Až je někdy Bělboh oba splaší:
Silou větší nežli čarodějskou
Zažene je z čisté vlasti naší
Na nějakou skálu Pyrenejskou.
Tohoto jich vlastenského bytu
Nesmějí přestoupit mezery,
Leda že by v noci do Madritu,
Nebo do Moreny Sierry
Šli navštívit bludné příšery,
Co na březích Manzanaresa
Slaví Molocha i Aresa,
I Mamona modlu heberejskou,
Jež připlouła z chrámů albionských
Na krásnou půlvýspu Pyrenejskou,
Do končin kastillských, katalonských,
Do Asturie a do Granady,
Všude płodíc neřády a svády
Mezi bratrskými národy.
Zdeť ji mnozí jako bez smyslu
Ctili jménem boha Průmyslu,
Stavěli jí hrdé pagody,

Sloužilo jí kněžstvo tisícero;
Nejvyšší kněz byl Don Baldemero.
Mamon hlásá evropského štěstí
Chytře vymyšlenou záminku,
A jen záměrům svým cestu klestí,
I rozsívá otevřenou pěstí
Svodně lakadlo svých sterlinků!
Ale pomalounku po malu
Požádá on svého půjčinku
Nazpět ve valutě realů.
Pošle konto — ach ne bez ouroku! —
Takto mastičkář k novému roku
Nemocného s kontem navštíví,
Ač mu silou prášků svých a moků
Nevyvrátil neduh jízlivý,
Musí chuďas člověk poctivý,
Třeba s velkou tíží častokráte,
Platit ze sta dvakrát padesáte!

Já jsem dudák z kraje dudáckého,
Tam kde tvrdé bašty Zvíkovské,
Strmíc z výspy proudu zdvojeného,
Skrývaly koruny královské;
Kde král, jemuž přezděli jsou „Kaše“,
Na nivách dědiny Gorazdovy
Zhynul proti panu Bavorovi,
Darmo obléhaje hrady naše.

Ach! duchové věkův pohřbených,
Na nynější pohlédněte časy,
Kdežto místo velkosti a krásy,
Místo chrámů, hradů skácených,
Průmyslu duch arcigenialný
Staví pivováry, vinopalny!
U nás, poslechněte, to je čest!
Nejostřejší pálenka se táhne,
Samožitná, samostatná jest,
Po ní jazyk smahne, hrdlo prahne,
Tak že její síle narkotické
Odolá jen hrdlo prachatické.

Jenom Ukrajinští jonáci,
Kyjevské horilky pijáci,
Naší perlovici odolali,
Když ti okřídlení vojáci
Do dudácké země přicválali.
Tehdáž jako řádní dudáci
Řádně Francouzíkům zadudali;
Zadudali jejich Džingis-chanu,
Že utíkal domů za Sekvanu.
Oni však se „v pereď" za ním hnali,
Až jej vypudili z Frankestanu,
Pak se zpívajíce domů brali.
Leč ti rekové, co překonali
Velikána všechněch velikánů,
Běda! jedno přec nedokázali:

Zmoci morovou kořalky ránu!
Nestává pak toho ukazu
Z ukazárny carstvujuščích pánů,
Jenž by vyhnal tuto nákazu,
Která hubí stanice a chatky,
Polské chlopy, ruské mužíky,
K bílým medvědům až do Kamčatky,
Mezi ploskonosé zmrzlíky! —

Já jsem dudák z kraje dudáckého,
Odkud Jiřík krásnou kochanku
Nad Úslavou z rodu pračeského
Za ženu vzal, slavnou Johanku!

A ten slavný Jiřík z Poděbrad
Byl jest Čechů nezmožený hrad.
Žadného ač neměl vidění
A nevěřil v babské bájení,
Dobře zíral svojím zrakem bystrým,
Dobře rozumem svým rozumoval,
Dobře tepal vrahy mečem ostrým,
V míru mírný meč do pošvy schoval.
V královském jsa prohnán umění,
Jakby vládnul od narození,
V lásce srdcem, rozumem se řídil,
Až si v našem kraji choť vyslídil.
A to jesti naše chlouba dávní,
A našeho kraje přednost hlavní,

I všech jeho výsad podstata,
Že nám z celé krásné země české,
Která chová děvy švárné, hezké,
Rodí on nejbuclatější děvčata
A nejmoučnatější zemčata,
Tak že hlad nás, dá Bůh, neumoří
Jako nebožáky v Rudohoří!

Krása našich děv a jejich cnosti
Skvěly se, když naši dudaři
Poslali své dcery k císaři
Do měst pražských k národní slavnosti,
Kdežto na pozvání stavovské
Jedly očepáky královské;
Tenkrát, když ohyzdná příšera,
Provozujíc kousky lotrovské,
Měla pelech v městě cholera,
A když v nerozumném ujímání
Tak jest zajímala Pražany,
Až se ozývaly Volšany
Hlasem umíračku bez ustání.
Ale naše dívky švárné, zdravé
Žádné nákazy se nebály,
A jak dříve tak v té chvíli dravé
S Boží pomocí se vdávaly:
Protož bez nejmenší pochvaly
Radím všem, kdo chtí se ženiti,
V našem kraji stav svůj změniti:

Bůh dá požehnání tomu sňatku,
Dětí jako smetí v základ statku.
Nuže, milí bratři neženatí
Do našeho kraje pospěšte,
Tam budouce uzlem lásky spjati
Vazeb mládeneckých rozřešte.

V končinách, kde toto roste kvítí,
Tu kde slunce nad Boubínem svítí,
V končinách těch ještě najdete
Mnohou duši v kráse poupěte,
Zavinutou v cnostech zděděných,
Žádnou mocí neodcizených;
Neb zde druhdy stála svatyně
Živy, klasodárné bohyně,
Bývalých pak bohů dobrota,
Kteří jindy Boubín strážili,
Zachovala částku života,
Ba i mnohé dávné mohyly
Praslovanských zvyků, cností, mravů,
Věr i pověr u nemalém davu,
Barvami se skvoucích národními,
Nezrušených časy zuřivými. —

Třikrát blahoslavený jest ten,
Komu lásky blahodárný sen
Proměnil se ve skutečnost jistou,
Kdo panenskou duši získal čistou,

A po světském mládeneckém zmatku
Pojal věrnou choť a plodnou matku,
Která žije v muži, v jeho dítkách
Jako včelka v medonosných kvítkách,
Dobrá paní dobré čeládky,
Sama láska, sama ochota,
Koná pilně denní obřadky
Svého domácího života,
Jako Boží sluha ve svatyni,
Jsouc pokory vroucí přítelkyní.
Silou této pokory a lásky,
V ouřadě strážného anděla,
Sejme s čela svého manžela
Starostmi mnohými vzešlé vrásky.
Jedno něžné její políbení
Těžkou práci v lehkou hříčku změní.

Kdožby, vida tuto manželku,
Zamiloval sobě Staëlku,
Co spisuje verše, novelly,
A domácí vábí přátely?
Řádný muž chce řádnou manželku,
Ale žádnou spisovatelku; —
On chce ženu k milování, k práci,
Hodnou, pilnou jako Popelku,
Ne však těkající křepelku,
Za níž by se táhli křepeláci
Dokud její tvář by neuvadla,

Pak by z nouze manžela dopadla,
Od svých gentlemanů zahozena,
Ve své prudké lásce ochlazena. —
Žádnou Minervu neb Pandoru,
Ježto se svou puškou otevřenou
Otevřela strastem závoru,
Kteréžto se nyní na svět ženou!

Játť jsem dudák z kraje dudáckého,
Jenž jest krajem rázu prastarého,
Kde se Boubín k oblakům pne zhůru,
Barometer našich rolníků,
Kde teď kouzelnice v nočním kůru
Rejdí v spolku čarodějníků,
Odkud často mlékossajnou můru
Sešle kletba černokněžníků,
Kterým dáno mnohou tajnost znáti:
Jak se mračna zaklínají škodná,
Kdy se od Šumavy začnou hnáti,
A jak zní ta slova hromosvodná,
Jichž se krupobití musí báti
A minouti pole klasorodná,
Která v ochraně jsou zaklinačů,
Divných vědomostí ukryvačů.
K nim se přidružily kouzelnice,
Staré babky, mladé krasavice
Černooké s černým obočím,
V nočních schůzkách pilné přástevnice,

Kteréžto svým duchem proročím
Do budoucna dalekého hledí,
O všech láskách, o všech svatbách vědí.
Ony často mnohou klevetu,
Mnohou pomluvu z úst pomlouvaček,
Když klep v nejlepším byl rozkvětu
A začínal plodit mnoho rvaček,
Směle na svět vyvedly jsou ven,
Jako pouhý klam i mam i sen,
Který v hlavě s vlasy nekrátkými
Zňal se, a byl svojím mezi svými.

Mnohá z nich má vyšší vědomosti,
Znajíc jakou rozkoš laskavec,
Jakou plodí žalost chrastavec,
Které bazanka má v sobě cnosti,
Jaký požehnaný účinek
Kokoříkový má kořínek,
Zvláště z lačna vezme-li se ráno.
Avšak kromě srdečních těch líků,
Kromě bazanky a kokoříku,
Mnohým ještě více vědět dáno:
Jak si jinoch děvče navnadí,
Jak divizna, a jak kapradí,
Když má které děvče uděláno,
Oukladníka nejlíp vyzradí,
I jak mermomocí k lásce vábí
Upejpavé děvy háček žabí.

Matky o své dcery pečlivé
Střádají byliny léčivé
Proti uřknutí a laskování,
Aby z nebeského smilování
Láska mateřská to spořádala,
Co ta světská láska porouchala:
Tedy pakostník a kopřetinu,
Heřmánek, co kryje plahočinu,
Šalvěj, jitrocel a bez a slez,
Doušku mateří a pejr a vřes,
Mejlí, klokočky a haděnec,
Pampelušku, planý tleskanec,
Zeměžluč a pernou meduňku,
Všedobr a hořkou peluňku;
Všecko máti střádá sklízí pilně,
A již čtvrtka toho sklizuňku
Zhojí každou nemoc neomylně!

Tyto všecky čáry také já tropiti umím a celou tu čarodějnickou lékárnu znám; jsemť z vlasti čarodějníků a čarodějnic, jež jsou společníky čertovými: proto nezačínejte se mnou, sice, — jestli jsem na začátku svého eposu vás k čertu poslal — nedáte-li pokoje, pošlu naopak teď: čerta na vás! —

Překlady.

Překlady.

1. Z polského.

Národní písně slovanské.

Báseň od **Josefa Dunina**, hraběte **Borkowského.**

Předzpěv překladatele českého.

Slabý ohlas zpěvu labutího
Časně zesnulého pobratřence,
Jenžto věštího byl hoden věnce
Z nejkraššího kvítí domácího,
Ve slovanských sadech květoucího,
Vyslyšte ó drazí vlastencové!
Poslyšíce, bohdá zaplešete,
Že ten blud, co rozkolnictvím slove,
Blud a svár, jenž slovanský mír hněte —
Nabývá svých moudrých protivníků
V zemi Lechů — hrdých rozkolníků!

Zdali „Kochajmy się“ heslo svaté
Má mít platnost jenom v jedné části,
Která dílcem slovanské jest vlasti,
Dunajcem a Němnem neobjaté;

Tento spor, jenž bratry Lechy mate,
Lechy sebe jenom milující,
Jako svodná bludička hned zhasne
Před jitřenkou krásně vznikající
Rozsáhlejší lásky světospasné;
Tehdáž slovo věští, v zpěvu smělém,
Bude učiněno Slávy tělem!

Báseň Borkowského.

Písně slovanské, vy dcery matky ctěné,
Oblíčejem svým a krojem rozmanité,
Narozené v hloubi šedých věků skryté
Na podchlumí valném hory osněžené,
Odkud hrom i orel v dolinu se žene —
Národové zplodili vás činy svými,
Vaši tvárnost Sláva zřejmě označila,
S vašimi pak veleproudy hlubokými
Dílna dějův hřměla neb se utišila,
Písně! dennicí jste byly v denní době,
Nebožtíkům jasným kahánkem jsouc v hrobě! —

Býválť druhdy čas, že u jediném sboře
Plemena jste shromáždily z blízka, z dálky,
Aby mysl zachmouřenou mrakem války,
Vyjasnila veselosti blahá zoře,
Ta, co radost šlechtí, černé plaší hoře;
Vy jste byly živlem děvčí touhy tklivé,

Starců večerem a strážným domu skřítem,
Ořů bujných tryskem, letem střely mstivé,
V bitvách vítězných i ramenem i štítem,
Květem života i všeho blaha družbou,
V sněmu národem a v chrámě bohův službou.

Písně slovanské, kde na pozemském kruhu
Člověk neuhostí vás? Kde v které straně
Odepře vám znalec slušné úcty daně,
Jížto Sláva dala jest vám za výsluhu?
Krásné poutnice! hle ode druha k druhu,
Tam, kde vstává, kde se klade slunko mroucí,
Vlídnost hostinná vám cestu kvítím stele —
U všech dobrých zpěvomilců s duší vroucí
Všudy bratry najdete a hostitele,
Vás i děvy, vás i švární besedníci,
Vás i pilní mile přijmou pracovníci.

V hudbě vaší vládne jako v prahovoru
Přírody jen jedna celost v změnách hlasův,
V ní je slyšet proudů hук a šumot borů,
I ten větřík, jenžto sklání týmě klasův,
I co rozvál dívce vrkoč z dlouhých vlasův,
I co do praporců na bojišti duje,
I co na mohylách trávu rozčeřuje;
Dněpr do té hudby chorály své vlívá,
Lech a Mazur „Dana, moja Dana!“ zpívá, [1]

Slyším písně Čechův, mile laškující,
Ruské dumky, žežulky ty úpějící.

Slyším třepot orlích křídel s Černohoří,
Nářek slyším srbské sestry kukavice,
Jasných sokolů zřím v boji na tisíce,
Ohlas Dalmatův se ozval od pomoří,
Nad Kulpou zpěv ozývá se utěšený,
Pod Tatrami družné pějí vlastovice,
V radovánkách domácích si libujíce,
Bratrů Bulharských hlas na půl udušený,
Výstražný hlas pozůstalých Lužičanů,
Na můj doráží sluch mile vyděšený
Z vlasti věrných pravnučatům Praslovanů —
Písně slovanské, vy jako jarní noci
Pod hvězdnatým nebem duši lahodíte,
Srdce silou jímajíce vyšší moci
Do končin nás čarodějných uvodíte,
Do otčiny dějů minulých a věstí,
Kde se láska k Matce v prsou dítek městí.

Šťastný věštec, kdo vás všecky v srdci měkkém
Uhostí, a vaši krásu zná nevěstí;
Nakrmiv se vaším tukem, vaším vděkem,
Písní svou jak mečem vítězným zachřestí.
Jestiť komu zpívat obrovské pověsti,

Jest kde budit mocný oblas mocným hlasem:
Píseň nad oblakovým se pnoucí pasem,
Jak když nade chmuru pne se orel vzhůru,
Světa slovanského valnou zbudí stvůru:
Od Šumavy do zmrzlého Oceánu,
Od temene Urálského do Balkánu!

Ohlasy písní národních.

Dle Augusta Bielowského.

Vstaňte z naší země, písní hlasy,
A svrhněte hrubou plíseň!
Zda jste v hrobech dlouhé spaly časy,
Či vás bavily venkovské krásy?
Z palouků klínu,
A z hájů stínu
V jedinkou se spojte píseň!

Vstaly — zkažená zde sloha věkem,
Tam zkalená zas věst,
Zvučným jako pramen chvátá těkem;
Druhdy plemena svým kojíc vděkem,
Tichounká, rozmilá,
Ke cnostem vábila,
Hlásala otců čest!

Hle! dav matek a dcer zarmoucených,
V jich ňadrech žel i boj;

Ó važ si jich slzí drahocenných,
Rozptyl myšlének roj zachmouřených
A žalost velebnou
Nadějí toužebnou,
Národním zpěvem koj.

Viz, na polích našich draví létavci
Roztáhli dlouhý pás,
Šumně krákají s havrany krkavci:
Vykrmení tělem reků ohavci
Nového neštěstí
Hlásají věští,
Větříce nový kvas.

Hyne vznik a skutek na ouboči,
A hrady pokryl mech:
Z dlouha, z divoka se Čas tam točí,
Makavá tma tíží víčka očí,
A s srdcem ničemným
Ke hrobům tajemným
Plazí se shnilý dech.

Chci roztrhnout pozemské okovy,
Bych věčný uzřel den:
Písni! pronikni žaláře krovy,
Zastiň křídlem svým vlastenců rovy;

Ať v kráse svíží
Svět mi vyhlíží,
Než přijde věčný sen.

Takto, když nad Sánem vlasti úrodné
Navštívil lacký král,[2]
Hájů Medyckých slavíče svobodné
Vítalo jej darem písně závodné,
A v noci tajemné
Na zpěvy dojemné
Slavík mocnáře jal!

Stářím sklíčené se budí smysly,
Utonul v písni sluch;
Němna rámy květnaté, břeh Visly
S krásnou Jadvigou zableskly v mysli,
Hlava se kývá,
Na lůno splývá,
Do nebe vzletěl duch.

Vstaňte z naší země, písní hlasy,
A svrhněte hrubou plíseň;
Zda jste v hrobech dlouhé spaly časy,
Či vás bavily venkovské krásy?
Z palouků klínu
A z háju stínu
V jedinkou se spojte Píseň!

Zpěv básníka.

Od Josefa Bohdana Zaleského.

Překlad věnován mladým básníkům českým.

Když se s hor den bílý sklání k nivám,
K porosenym nivám, k temným lesům,
Já též jako skřivánek si zpívám,
Já též zhůru letím ku nebesům.

Letím, v říši tonu upomínek,
Z květův života si pletu vínek,
Krásu, víru, blahodějnou lásku
V jednu zlatou sobě svíjím pásku.

Svět se zhlíží do mé duše jasné,
Jako zelený břeh do studánky,
Vše mým srdcem hýbe, co jest krásné,
Cnost mi vábné strojí radovánky.

Když se zrak můj zkalí pod slzemi,
Brzo zastkví v něm se duha míru,

Co jest zemské, zůstavuji zemi,
A jen v nebe nebeskou mám víru.

Z dálky nevtělených kdesi světů
Sbírám myšlének a citů sklady,
Z nových hájů a z jich nových květů
Ke svým malbám nové chystám vnady.

Jarní slunce nad osením skví se,
K čemu teskně zamyšlený chodím?
Jemným větrem růže tetelí se,
V tužbách jako milenec se brodím!

Sady květou, luhy ambrou voní,
V ňadrech city milostné se šíří,
Něžný slavík kvílí nad jabloní,
Jež se v květu jako děva pýří.

Lesem, polem ptačí zpěv se chvěje,
V rozníceném srdci radost jásá,
Matku přírodu má píseň pěje
V přírodě pak Boha Otce hlásá.

Pěje ptactvo, — střídavým pak letem
Pádí dolů, hned se vznáší zhůru,
Pěje nebi, zemským pěje dětem,
Můj hlas do jeho se mísí kůru.

Takto střídám tóny rozmanité,
Zvuky v srdci nejprv omladěné
Po dráze dál pouštím rozložité,
A však čistější a opěkněné.

Ideal mé písně nesestárne
Jako srdce, jako dávná radost,
Mladý, svěží jako děvče švárné,
Věčně zachová svou dívčí mladost.

Zpěvy umlkly již ve stromoví,
Dále jako plašný motýl letím,
Z ňader růží ve růžovém křoví
Piju nektar, svátek lásky světím.

Když mne lehký větřík odtud splaší
Po paloucích k jiným kvítkům bředu,
Sbírám med, a jako včela blažší
Nesbírám jen sobě slasti medu.

Když mne nenadále v letu mojím
Cosi bodne, když mne cosi píchne,
Jako děcko svoji bolest kojím,
Ježto novou hračkou znova ztichne.

K čemu je to stěžování marné?
Milým bludem v krátkém živu čase;
Jaro květlo — v době zašlo parné,
Však kdes jinde pokvěte nám zase!

Nápoj zemský není medem vždycky,
Bolehlav budu-li muset píti,
Křesťan, vysrknu jej sokraticky,
Vesele pak k nebi budu zříti.

Není odsouzen duch ke skonání;
Světu vezdejšímu — vedlé rovu
Několika pírek čas uchrání,
Které vznášely mne k nebes krovu.

Smrt zrádce vlasti.

Ballada dle **Ant. Góreckého.**

Discite justitiam moniti et non temnere divos
Virgilius.

Tmavá byla noc a smutné mlčení
Pokoj vylévalo na vše stvoření —
V tom se měsíc zaskvěl mile,
A již blížila se chvíle,
Duchové kdež v nebi skrytí
Po paprscích hvězdic plynou,
Zemskému pak živobytí
Spánkem kynou!
Tam nad řeky břehem,
Která bystrým během
Kalné valí toky v dál,
Skvostný palác hrdě stál:
Tamto podlý vlasti zrádce
V zlatém lůžku čekal roztažen,
By mu křídlem míru-vládce
Poskvrněné srdce ovál sen.

Oheň v skvostných lampách skrytý
Bledým světlem proskakoval,
Statek hříšně vydobytý
V nočním stínu ukazoval.
Klénoty sem s pečlivostí
Snášel zrádce mnohá léta,
Poklady měl všeho světa,
Neměl jenom snu a cnosti!

Tímto časem
Zvučným hlasem
Dvanáctá se ozvala,
Doba duchů nastala:
Spánek ještě nepřicházel.
On se po domkách procházel,
A tam v utěšené době
Dobráky ty vinul k sobě,
Kteří před tím žili v statku
A vše dali za vlast — matku!
Darmo zlosyn oči mhouřil,
Darmo na spaní jest čekal,
Ohlas viny v duši bouřil
A ji pohrůžkami lekal.
Jak list mrazem vadne,
Tak mu smutkem vadlo,
Výčitkami chřadlo
Jeho srdce zrádné.

Náhle z postele se vzchopil,
Skrýš svých pokladů odklopil,
Soudě, že mu zlato, drahé kamení
Strach a smutek v samou radost promění.

V mžiku tom
Zařval hrom,
Dvéře rozrazila vichřice,
Pod bledým pak světlem měsíce
Vážně jakás kráčí paní,
Černé roucho na ní;
Krvavý se pruh
Po ňadrech jí vine,
Hledí na ni zrádný druh,
Nevěří — a strachem hyne!
Vešken mu se ježí vlas,
Křičí: „Ký to noční ďas
Pokoj ruší můj?
Zabiju tě, stůj!“
Postava však bledá
Odpovědi nedá,
Kráčí dále z ticha,
Lká i vzdychá.

Zrádce, maje víru
V salniter a síru,
Ohnivou hned zbraní
Pálil na ni,

Zrádná koule rázem
Padla na zem,
Ženu neznámou když projela;
Ona ale volným krokem
A v mlčení přehlubokém
Ještě blíže kráčela.
Na zlosyna rameně se třesoucím
Loktem podepřena žeboucím
Odpočívá,
Z něho pot se leje,
An se chvěje,
A zbraň druhou vydobývá.
Ona takovým se ozve hlasem,
Jakovým se potok ozývá,
Jakým kytara zní nočním časem,
Jakým hroby větřík ovívá;
„Stůj! mne koule nezabije,
„Můj byt nad světem se kryje;
„Já jsem tvoje vlast: ta rána —
„Ty víš, od koho je dána!
„Synu! ty's mne v tmavém složil hrobě —
„Já pak přišla pomoc dáti tobě:
„Vidím tvoji duši smutkem hynout;
„Pojď na věčnost sobě odpočinout!
„Já ti, nešťastný můj synu,
„Odpouštím tvou vinu,
„Neníť matčiným to činem:
„Mstít se nad svým synem.“

Nastojte! v tom mžiku
S hrozným lomozem
Zatřásla se zem,
Že ze svého šiku
Palác chvěl se k smyku,
Že se od jednoho rázu,
K ukrutnému chýlil srázu,
Jakby od paty až do temene
Závratí byl uchvácen,
Jakby od štítu až do kořene
Měl již býti vyvrácen.
I hned ohněm hromonosných blesků
Tmavou prorazila noc
Černoboha mstivá moc,
Jenžto v hrozném rachotu a třesku
Zařičel jest jako rykem hromu:

„Nebuď dána milost tomu,
„Kdo svých bratří prolil krev,
„K pomoci kdo vrahům vyšel v jev!
„Před věčnou staň vládou,
„Neomylnou spravedlivou,
„Kdo jsi na sebe svou zradou
„Ruku svalil mstivou
„Přírodou práv vyměřených,
„Tebou, bloude! povržených!“

Takto ďábel sebe ohlásil,
Zrádci duši z těla vytasil,
Prázný na postel trup hodil,
I ve mračnou chmuru
Zrádnou duši porval zhůru,
A s ní do pekel se brodil —
Blesk a hrom je doprovodil.

Vojvoda na čekání.

Z Adama Mickiewicze.

B a l l a d a   u k r a j i n s k á.

Vojevoda ze sadu
Zděšen kvapí do hradu,
Hněv i ztek mu z černých očí svítí:
K posteli své paní spěl;
Když ji práznou uviděl,
Třás' se hrůzou jako větrem sítí.

Oči k zemi naklopil,
V myšlénkách se potopil,
I své šedé vousy zakrucoval,
Od lůžka se odvrátil,
Rukávy si převrátil,
I tak na kozáka zahromoval:

‚Hej, ty chláme Hrihori!
‚Proč u panské obory
‚Není chlapa ani psa té noci?

‚Sejmi brašnu loveckou,
‚I svou pušku tureckou,
‚I mou dvojku vezmi ku pomoci!‘

Vzali zbraň i vypadli,
Do sadu se přikradli
Ku besídce v prostřed husté hatě!
Zde na lávce seděla,
Ve stínu se zachvěla
Paní v bílém zahalená šatě.

Kadeří svou havraní
Oči kryla pod dlaní,
Ňadra rohem šátku zakrývala;
Unavenou levicí
Náruč po ní lovící
Klečícího smělce odbývala.

On ze vroucí milosti
Ve své pravil žalosti:
„Tedy na věky jsem všecko ztratil,
„Tedy i tvůj libý zhled,
„I tvé věno mladých let
„Starý magnat na jednou ti splatil!

„Já jsem lásky ohněm plál,
„Ve slibu jsem věrně stál,
„V něm chci věčně státi, pro tě lkáti;

„On bez touhy, bez lásky
„Dal jen zlato do sázky,
„Tebe vyhrál, neuměje hráti.

„V loži měkce ustlaném
„Stařec leže s andělem,
„Budeš v lůně leb mu kolíbati,
„Z tvojich retů cukrových,
„Ze tváří těch růžových
„Bude slast mi odepřenou ssáti.

„Já jsem v noční temnotě,
„Za mrazu i ve slotě
„Na vraníku po necestách pádil,
„Chtěje u tvých kolenou
„Tužbu zjevit plamennou,
„Aby sladký sen tvé noci vnadil.“

Neslyší nic její sluch
Co jí věrný šepce druh,
Zda-li nové prosby, nové lkání;
Až pak celá zmámená
Nachýlivši ramena
Jinochu se do náručí sklání!

Kozák nyní s magnatem
V křoví klekli košatém;
Z ticha střelné chopíce se zbroje,

Při odblesku měsíce,
Dle mušky se řídíce,
Měli za dvojí terč hlavy dvoje.

Kozák sobě naříká:
„Pane, strach mě proniká,
„Bych se nechybil té holubičky;
„Když jsem natáh' kohoutek,
„Chladný pot mi s čela tek',
„Slza hořká padla do pánvičky."

‚Tiše plémě hajdučí,
‚Pán tě plakat naučí,
‚Rychle beze strachu podsyp prachu —
‚Na zrádnou tu svodnici
‚Věrnou vypal ručnici,
‚Neb střel do své kotrby, psí brachu!

‚Hni se v pravo, — pomalu,
‚Mého čekej výpalu,
‚Prvé ženicha má zdrtí rána!'
Kozák honem vyměřil,
Olovem pak udeřil
Do šedivé lebky — svého pána!

Černohorec v Benátkách.

Dle **Adama Mickiewicze.**[3]

Když jsem oklamán byl milenky své zradou,
Neb když zekínu jsem neměl žádného,
Ve smutku mne potěšil Vlach svojí radou:
„Pojďme, Dimitri, do města mořského:
„Tam tvé srdce věrná Vlaška ocení
„Tam je zlata víc než v horách kamení!

„Zlatem premovaní dobře tam se mají
„Mnozí horáci, ti švární jonáci,
„A co hrdlo ráčí měšťáci ti dají,
„Boháčem tě spatří chudí rodáci,
„U kazajky tvojí stříbrem obroubené
„Dýka na šňůrce se zaskví postříbřené!

„Do jakého jen se budeš okna dívat,
„Zhlédneš dívky pěkné jako hurisky,
„A když pod okénkem píseň počneš zpívat,
„Budou na tě sypat růže, narcisky:
„Pojďme, amico! do loďky vsedneme,
„Plyňme do města, boháči budeme!“

Uvěřil jsem, hlupák! zanechav své vlasti,
Horák vstoupil jsem v ten koráb z kamene,
V chlebě zdejším otrocké jsem zažil strasti,
Darmo po svobodě touže ztracené:
Bez jonácké zvůle, jonák oklamaný,
Kvílím jak pes na řetěze přikovaný.

Když si děvčatům chci někdy postěžovat,
Ty cizímu vysmějou se jazyku,
Ba i horáci zde ráčí zatrhovat
Cizotou dle otročího návyku;
Jsem tu jako stromek v létě přesazený,
Sluncem vyprahlý a vichrem poražený.

Na horách byl život beze lsti a falše,
Znal jsem já tam všecky dobré lidinky;
Zdráv buď, synu — řekli — statečného Alše!
Zde však nespatřím ni známé dušinky,
Jsem jak mravenec, co vychován byl v lese,
Když jej zrádný vítr do rybníka vnese!

Rozmluva.

Z Adama Mickiewicze.

K čemu nám jest mluva, duše milovaná!
K čemu; chci-li svůj cit s tebou poděliti,
Nemohu své duše do tvé duše vlíti:
Proč ji na slova mám rozdrobovat planá,
Která, než ti do sluchu a srdce vplynou,
V ústech zvětrají, z úst vypuštěná zhynou?

Miluji, ach! miluji, tak volám k tobě,
Ty pak smutna jsi a rdíš se pěkným hněvem,
Že své lásce nedostojím ve své mdlobě
Ani výmluvností ani vroucím zpěvem;
A jak v letargu já rady nevím sobě,
Abych za živa snad neoctnul se v hrobě.

Marným unavil jsem ústa rozmlouváním,
Teď je tvýma ústama chci uzavříti
A jen srdce tlukotem chci hovořiti,
I jen němým líbáním a objímáním.
Tak chci rozmlouvati hodiny, dny, léta
Do skonání, ba i po skonání světa!

Sen.

Z Adama Mickiewicze.

Ačkoli mne budeš musit opustiti,
Jestli srdce tvé se v lásce nepromění,
Opouštějíc mne nechtěj mne zarmoutiti,
Loučíc se mnou se nemluv mi o loučení!

Před tím smutným jitrem, u večerní době,
Poslední ať chvíle splyne v milování:
A když poslední dám políbení tobě,
Dej mi krůpěj jedu v důkaz smilování.

Ústa k ústům přitisknu a zřítelnice
Zraků mých se stínem smrti neotočí:
Ať si sladce usnu, líbaje tvé líce,
Ať si sladce umru, hledě do tvých očí.

A když po dnech mnohých, po dlouhém když čase
Musím hrobu svého zbaviti se skrýše,
Zpomeneš si na snivého druha zase,
Probudit ho přijdeš s blahé nebes výše.

Ty mne zase vložíš na své lůno bílé
Zas mne milované rámě otočí,
Probudím se, soudě že jsem dřímal mile,
Tvář ti líbal, hledě tobě do očí.

Obraz z domácnosti polské.

Z Vincence Pola.

Básník geniálný vylíčiv živými barvami skvostnost, okázalost a nádheru vysoké šlechty polské, popisuje domácí život nižšího zemanstva polského.

Jinde mají zámky řádné,
A v těch smutné prázno vládne;
U nás nejsou hrdé hrady,
A přec najdeš koutek všady.

Člověk svoje divy vidí!
Dvůr nevelký, — přijdou hosté,
A hle! domek náhle roste,
I dá místo davu lidí.
Přibyl již desátý host,
A hle! každý ma dost místa!
Všecko vyklizeno z čista,
A slovanská hostinnost
Těm, co přijdou, koutek chystá!
Zdá se, hospodář že sobě
Místa přihospodařil;

On však srdce své jen tobě
A své dvéře otvořil.
A ta neúhledná střecha,
Ač je nízká, přec je blízká
Pro cizího i pro Lecha,
I pro Boha i pro vraha
Panuje tu čilá snaha.
Což teprva jaké bývá
V polském domě přivítání,
Jaké to tam častování,
Jakou výslužku host mívá!
Veselý den a noc hlučná,
Čeleď sytá a příručná,
Všecko v čistém, sličném ladu
Jeví mnoholičnou vnadu;
Jídlo zprávně uřízeno,
Omaštěno, oslazeno:
Krocan křehký, kapoun tlustý,
Mezi nima žbán nepustý;
Jest tu Boží nadělení,
Jest tu švárné veselení!
Když pak host měl dobré bydlo
A všelikou výhodu,
Hle, tam nápoj jest i jídlo
Též pro pana Příhodu!
Však kdy mine kvas ten tučný
J opustíš dvorec hlučný,
V síních — jak by byly jiné —

Zase tichý život plyne.
Lampa hoří před světnicí,
A na krbu praskající
Oheň jasné blesky stele
Na šavlici u postele.
Dokud není chvíle k spaní
A Bůh nedal hostem souseda,
Šedý manžel s chotí šedou
Družně u krbu si zasedá
A při kartách hovor vedou;
Hospodář svou barvu haní
A čtyřicet dává paní,
Až na oba přijde spaní.
Všecko ticho, a jen časem
Stráž se ozve vřeštným hlasem,
Aneb kočky zachrastí,
Neb se dcerky zasmějí.
A což jakou krásu mají
Tyto naše švárné holky!
Hned po Bohu o čest dbají,
O svou čest a o čest vlasti;
Cnostná hrdost znak je Polky
I ve štěstí i ve strasti.
Ozdobeny dobrým mravem,
Ač zrozeny v domu veském
Svítí dostojností leskem,
A jsou hrdy dobrým právem.
Útulné jak holoubátka

Jsou i dvorné i pokorné,
Jsou pokojné, bohabojné,
Jak nějaká ubožátka.
Jsou jak hvězdy na nebesích
Mračných nadějné nám zjevy,
Libují si v tancích v plesích,
Milují válečné zpěvy,
Jarní radovánky, kvítky,
Staré děje, něžné dítky.
V družném spolku jsou pak hnedky
Jak veverky i štěbetky,
Až se srdce veselí;
Ale pohřížená v smutku
Tak se Polka ròzželí,
Že bys myslil, že je v skutku
Sestrou hvězdy nejsmutnější,
Schránkou mysli nejtajnější!
Její srdce ze své skrýše
Slastně i bolestně dýše,
Jako po zpovědi svaté
Dýchá srdce vírou zňaté;
A kdy úsměch slzu smyje,
A to srdce tobě bije:
Tak důrazný cit tě chopí,
Že již člověk nepochopí,
Jak se srdce nerozplyne,
Jak mu blahem nezahyne.
Mní, že rajským bloudí světem,

A obcuje s andělčetem.
Leč to blaho jediné
Nebývá tak laciné!
Láska chce mít svoje mýto,
Ale není slzí líto,
Není tobě líto let;
Neb jen jedenkráte květe
Pravé lásky vzácný květ!
Milován jsa od děvčete
Z celé dívčí oddanosti,
Celým srdcem, celou duší,
Lásky této neporuší
Spád odlehlé budoucnosti:
Pudit tvého ducha činnost
Bude míti za povinnost;
Ona srdcem vyzpytuje,
Jaké směry věk náš snuje,
Čas co boří, čas co tvoří.
Vědomost ta v její tváři
Jak v zrcadle čistém září,
Ba i obraz budoucnosti
V duchu věštím jí se hostí.
Tu budoucnost znát-li zechcete? —
Znáte-li číst runy skryté,
Do šlechetných srdcí vryté,
Snad několik písmen přečtete!

Mezi zemí a rájem.

Nám dlužno se vyznat, bratři drazí,
I svatým slovem vejíti v sebe:
Že všecka forma z země pochází
Leč vlohy ducha darem jsou s nebe!

Slyš, jak zvučně v pusté tíši
Potok žalozpěvy pěje,
Tráva, co se kolem chvěje,
Vesnu cítí, žely slyší:
Vlnky potoka šumící,
Tráva ta, co voní májem,
Unášejí duši snící
Mezi zemí, mezi rájem;

Neb dlužno se vyznat, bratři drazí,
I svatým slovem vejíti v sebe:
Ta tráva z lůna země pochází,
Ale vůně prýští se s nebe!

Krásná, andělská děvice,
Jaro se jí v tváři skvěje,
V ústech úsměchu denice,
Z očí rázněji se směje:
Postava krásou vnadící,
Oko, co se leskne májem,
Unášejí duši snící
Mezi zemí, mezi rájem;

Neb dlužno se vyznat, bratři drazí,
I svatým slovem vejíti v sebe:
Že krásné tělo z země pochází,
Ale ústa a oči jsou s nebe!

Čilé Musy vážné dílo
Duši v náruč schvátilo,
I skví perlou se zápalu,
Jak Vesna rosou z křišťálu:
Uma ta velebou dchnoucí,
Zápal ten vanoucí májem
Unášejí duši vroucí
Mezi zemí, mezi rájem;

Neb dlužno se vyznat, bratři drazí,
I svatým slovem vejíti v sebe:
Že vše umění z země pochází,
Ale zápal bleskem jest nebe!

---

2. Z ruského.

Pomlouvačům národa ruského.[4]

Z Alexandra Puškína.

Ó národní řečníci, proč se durdíte,
I ruskému proč rodu kletbou hrozíte?
Co zarmoutilo vás? — snad Litvy pobouření.
Odstuptež! Slovanů toť mezi sebou vzdor,
Domácí, starý, Bohem rozhodnutý spor,
Otázka, jež nenajde u vás rozřešení.
Již dávno proti sobě zuří
To rovnorodé plemeno,
Nejednou sklánělo se v buři
Hned jich, hned naše koleno.

Kdo bude s to, by obstál v nerovném tom spoře,
Zdaž vytrvalý Rusín, aneb chrabrý Lech,
Slovanské-li snad řeky vplynou v ruské moře?
Či vyschne ono? hle toť obsah sporů všech!
O nechtež nás! vy čísti neumíte
Krvavé písmo pravdy svědomité,

Vám nepochopitelný, vám jest cizí
Bratrských těchto válek původ ryzí;
Aj, vám jest němý Volžin hrad i Praha,
I nerozumně omámila vás
Hrdinských Lechů zoufanlivá snaha;
Vy krom toho nenávidíte nás!

A proč? teď mému odpovězte důtazu.
Je to, že na svalinách Moskvy planoucí
Jsme nepodlehli cizincovu ukazu,
Před nímž vy jste se třásli v prachu lezoucí?
Snad proto, že jsme s hůry povalili
Tu modlu, co svou tíží hnětla národy,
Neb že jsme vlastní krví vykoupili
Europy čest a mír a blaho svobody?

Vy v slovích hrozní jste! — nu zkuste toho skutkem,
Zdaliže bohatýr náš po pochodu prudkém
Zná ismaelským natírati bodákem?
Zda platí něco slovo Cara bílého,
Zda válka s Europou jest nám co nového,
Zdaž našinec jest u vítězství cizákem?

Zdaž málo nás? — zdaž od Něvy až do Tavridy,
Od lesův čudských k vinohradům do Kolchidy,
I od nerozborného od Kremlína,
Až tam, kde nepohnutá dřepí Čína,

Nevstane veškerý náš ruský rod,
Zda nezableskne pomsty ostrý hrot?

Nuž řečníkové, pošlete jen k nám
To vámi rozeštvané na nás plémě,
Má pro ně dosti místa ruská země
V sousedství hrobů dobře známých vám![5]

Zimní večer.

Z A. Puškina.

Plachá bouře nebe mlhou kryje,
Sněžné sypají se chomáče,
Vítr skučí, hned jak zvíře vyje,
Hned jak dítě v plénkách zapláče,
Tu zas v doškách zpukřelého krovu
Vichřice zachrastí sveřepá,
Jak když bludný lovec pádě z lovu
Na okénko naše zaklepá.

Naše stará chyžka o samotě
Smutně hledí, jak se práší venku;
Pověz má stařenko milá, co tě
Stále táhne tam k tomu okénku?
Vichřice snad provívající
Tebe sladce ukonejšila,
Neb jsi nad přesličkou vrčící
Unavené oči zklemžila?

Ty jež dělíš se mnou tento stánek,
Družko mojich smutných, mladých let,
Natoč medoviny — kde je žbánek?
Medovina osladí nám svět.
Zazpívej, jak vlastovice panna
Druhdy za mořem jest sloužila,
Pěj, jak ona krasavice z rána
Kytici v potoku zlovila!

Plachá bouře nebe mlhou kryje,
Sněžné sypají se chomáče,
Vítr skučí, hned jak zvíře vyje,
Hned jak dítě v plénkách zapláče,
Ty, jež dělíš se mnou tento stánek,
Družko mojích smutných, mladých let,
Natoč medoviny — kde je žbánek?
Medovinou sladne trpký svět!

Co máte dělat až umru.

Výstraha přátelům.

Dle Jazykova.

Až umru, v tichosti jenom odpravte
Po mně ty truchlé pohřební obřadky,
Aniž mi mramoru na hrob nestavte,
Ni rýmované nepište mi řádky!

Leč zde, kde naše společnost se tiše
Teď veselí epikursky rozumná,
Kde přeplněná, jak sváteční číše,
V nás duše kypí po studentsku šumná, —

Vůkol na pamět mou si připíjejte,
Mělnickým mokem plníc číše svoje;
Národní píseň k mé cti zazpívejte,
Toastem valným slavíc jméno moje.

Vše prach a mžik jest! Blaze komu doma
S přátely mladost tráviti souzíno,
Kdo omženýma svět vidí zrakoma,
Milujíc život za písně a víno!

3. Z německého.

Národní hymna.

Bože chraň a šetři stále
Císaře a naši vlast,
Aby kraloval nám dále
Pro posvátné víry slast;
Naproti všem protivníkům
Chraňme s králem svatých práv;
Nám a našim panovníkům
Zachován buď dobrý stav!

Myslí nábožnou a pevnou
Braňme blaho pokoje,
S nadějí a silou zjevnou
Spěšme pro vlast do boje!
Hleďme na věnce a slávu,
Jíž se vojsko naše skví;
Tak ať císaři a právu
Všickni krev a prospěch clí!

Pilnost občanská co plodí,
Síla vojenská to chraň,

Vítězství a zisk ať zrodí
Umělcův a vědy zbraň;
Buď nadána naše země
Slávou s blahem rostoucí,
Na každé pak svítiž plémě
Světlo nebes vládnoucí.

Pevně spojme se a zjevně,
Mocnost ve svornosti dlí,
Když se síly sloučí pevně
Nejtěžší cnost zvítězí;
Jako bratři v jednom svazku
Rovných hleďme záměrů,
K císaři a k vlasti lásku
V stálou spojme důvěru!

Dodatek.

Duchem svým a srdcem
S přítelem svým spoj-
Skví se vděkem
Císařem ch
Blaho
Ne

Dva Slované.

ıau-ovy básně „Zwei Polen".

Vladimír.

ůj končí běh
udíš stále
ěta dále
ta břeh;
tak dlouhá
ých nohou,
e touha
nilenou?
emném rám

Neviděl jsi z lesů hustých
Náhle hosta křídlatého,
Jenž do hájů nazpět stinných
Vůkol tebe švihnul se,
Zdali-pak stesk srdce tvého
S ním do háje octnul se?
Když jsi viděl z dáliny
Bystrým po plavecku zrakem
Vystupovat z hlubiny
Bory se zeleným znakem;
Zemní zápach pevniny
Tvému čichu když lahodil,
Zdali v tobě touhu zplodil
Po lesích tvé otčiny?

Boleslav.

Na rok sedmý již se honím
Nade mořskou hlubinou,
A než ke břehu se skloním,
Dvě snad sedmy let minou.
Dokud není zvěstována
Přežádouci tato zpráva
Že se celá zdvihla Sláva,
Aby zhojila se rána,
Která na varšavských hradbách
Ve slzích a hrozných klatbách
Svobodě jest byla dána

Do nejhlubší útroby
Mečem slepé poroby:
Dotud darmo vyhnanci
Les i hora bude kývat,
Darmo mne jich vyslanci
Ptáci budou k břehu vzývat.
Milé stezky po horách,
Poklid v lesních prostorách,
Hostinný krov přítele
Nepřivábí zřetele,
Tužbu svoji umoře
Po své vlasti ujařmené,
Hledím nazpět na moře
Na svobodné, otevřené,
Zde já živu s vlnami,
S větrem plesám prasvobodným,
Doba plyne s dobami
Tokem smutným, nedohodným,
Zde já živu s bratry svými,
Kteří ve slavnější době
Našli s meči posvátnými
Sladký pokoj v tichém hrobě.

Vladimír.

Hloubko mořské tišiny,
Bezedná ty klidnosti,

V prostřed vodní pustiny,
V siné odloučenosti!
Moře tiché, osamělé,
Dvojnásobně obšírné! —
Zde nás v poušti nesmírné
Zapomněly větry bdělé!

Boleslav.

Toto nebe, němé, temné,
Jestiť jako naše vlast,
Jížto s tváři sňala jemné
Všecku radost tuhá strast,
Tiché dno té mořské tůně,
Kdežto vlna nezastůně,
Jest bojiště ztišené
Po bitvě tam svedené.

Vladimír.

S obličejem zamračeným
Nebe k zemi pohlíží,
S hněvem čeká zadrženým,
Kdy se bouře přiblíží. —
Ty, jenž v trnové posteli
Nečinných jen bolů dlíš,
Podivný ty můj sniteli,
Jak svou mysl zotavíš,

Kdyby přes ty prohlubiny
Pták se k tobě přišinul,
Nesa věst z dálné otčiny,
Sláv že prapor rozvinul,
Kdyby z hrdla píseň ronil,
Jak tvou naději předhonil,
Od Labe, jak do Urálu,
Od čudského zhůru moře,
Dolů ku Černé až Hoře
Z nečinného vybřed' žalu
Všecek slovanský náš rod,
Chopiv štít a mstivý hrot!
I jak švární bratři tvoji
Slavně sobě počínají,
I jak v neustupném boji
Po tobě se, brachu, ptají,
Ty však ve snách potopen,
Sebou vládnout neschopen,
Zakotvený v lodi sedíš,
Na moře pak tiché hledíš!

Boleslav.

Zvěstný ptáček nepřiletí,
Nezapěje, neodvětí,
Jak se s vrahem potýkají,
Jak se bratři po mne ptají.

Kdyby tu věst přinášel,
Hořem bych se usoužil,
Že mne doma nenašel,
V moře bych se pohroužil.
Duch můj, vazby pozbaven,
Do bitvy by chvátal ven,
A zde v hustém kouři z děl
Jako hvězda by se skvěl;
Kdyby vrah chtěl pryč uprchnout
V temném rouchu bitvy hřmící,
Spěl bych z kouře plášt mu strhnout
Jeho outěk skrývající;
Já bych řídil v prudkém letu
Koule bratří — Slovanů,
Aby jistou našli metu
V srdci našich katanů.

Vladimír.

Již se mračna zdvihají,
Blesky již se míhají,
Snad to bouře chvátající
Slovanskému národu
Blahou nese svobodu;
Jistě bratři doufající
Podlé výstražného hlasu
Svému učiní dost času.

Boleslav.

Větry tichnou, větry vějí,
Vlny plasknou, vlny zdmou se,
Naše rány krvácejí
A snad nikdy nezavrou se.

Neptej se!

Z Lenaua.

Jak celý tvůj jsem, mám ti zkázat?
Já nevím, a nechci se tázat;
Mé srdce ochraňuj té věsti
Jak ono zcela tvoje jesti.

O tiše! já bych strachem zašel,
Kdybych snad místa nevynašel,
Které by Bohu·zbylo zcela,
Kdyby tvá láska umřít měla!

Žalozpěv.

Z Bedřicha Bacha.

I.

Ó útěcha jak lichá,
Že ze tmy hrobové
Duch volný kvapí z ticha
Do jasné vlasti své,
Kde krása ztělesněná,
Všech vroucích tužeb cíl,
Ta v písni oželená,
Má schránku za podíl?

Když mysl bujné síly
Svůj prapor vyzdvihne,
A v noční krušné chvíli
Jej z prachu hrdě pne:
Nad božským světla darem
Se jeví hlučný ples,
Byť v působení jarém
Stroj ducha ve hrob kles'.

Leč dušinka-li jemná
 Se v nebe stěhuje,
Tu bol i žalost temná
 Nám v srdci koluje:
Když bez hluku a stopy,
 Jsouc smrti v náručí,
Se krásné tělo vzchopí,
 A na vždy rozlúčí.

Ach mnoho kněžen krásy
 Ve hrobech lačných spí,
Kéž jednu svými hlasy
 Bych zbudil ze snění!
Ach zanech svého spaní,
 Ať spatřím líce tvé,
Ty nejkrásnější paní,
 Tvůj druh tě z hrobu zve!

Pak umlknou mé žaly,
 A každá krutá strast,
Již osud na mne svalí,
 Se změní v trpkou slast,
Jsa celý zkrvácený
 Chci nové rány nést,
Svým sluncem osvícený
 Jak růže budu kvést.

Mé srdce dme se z tísně,
Já života jsem syt,
O kéžby tyto písně
Poslední chtěly být!
Na harfě bych burácel
Já pěvec bledých líc,
Bychť všecky struny skácel:
Jak krása pojde v nic!

O útěcha jak lichá,
Že ze tmy hrobové,
Duch volný kvapí z ticha
Do jasné vlasti své,
Kde krása ztělesněná,
Nejvyšších tužeb cíl,
Ta v písni oželená,
Má schránku za podíl?

Mámení.

II.

Pověz, kam jsi octnula se
Něžná, libá bytnosti?
Často volám v smutném čase,
V temné osamělosti.

Však má píseň okřídlená
Letíc kolem vod i hor,
Ozve se ti co ozvěna,
Co pějících duchů sbor!

Ruce, co mne před výpravou
Tvojí věčnou žehnaly,
Sklánějíc se nad mou hlavou —
Kéžby můj list dostaly!

Rety, co mne líbajíce
Plamen do mne sypaly —
Kéžby zpěv můj šeptajíce
Želem mým se ozvaly!

A tvé oči, posli lásky
V dobách druhdy blažených,
Ach jak snil jsem — zemské pásky
Nevíží víc zemřelých!

Ruce tvoje spráchnivěly,
Hlava tvoje zetlela,
Oči tvé již dohořely,
Ústa tvá oněměla,

Noc je, — v této tiché době
Píseň má se ozývá,
Jak když uvadlou na hrobě
Růži větřík zachvívá!

---

4. Z francouzského.

Rozjímání křesťana
na
Veliký pátek.

Podlé znělky p. Desbarreaux.*

Tvůj soud ó Bože, ač je výlev spravednosti,
Přec duha milosti tvé k nám se ráda sklání;
Však Pane! já jsem spáchal tolik nepravosti,
Že nemáš práva k nade mnou se-slitování.

Ó Hospodine! před trůnem tvé velebnosti
Propadne trestu moje hříšné obcování,
Tvá svatost protiví se mojí blaženosti,
Ba láska tvá ti laskavým být ke mně brání.

Ó učiň zadosti své slušné pomstě, Pane,
A rozdrážděný slzou, co z mých očí kane,
Ať hněvu tvého blesk nad mojí hlavou vzplane!

Ctím původ toho hněvu, ač mi zkázu chystá! —
Leč do jakého, Pane! vrhneš hrom svůj místa,
Jež nebylo by smyto krví Jesu-Krista?

Poznamenání.

Překlady.

1 **Dana, moja Dana!** jest častým úvodem a dokončením národních písní polských. Dle W. A. Wojcického znamená Dana tolik jako Dziewana t. j. Łada.

2 Jagello Vladislav, Veliký knéz litevský, král polský (po malorusku **lacký**, od slova **Lach**) manžel krásné královny Jadvigy, kteráž po krátkém s ním manželství v mladém věku zemřela. Tento zletilý již pán uhonil si smrt na Rusi Červené, nedaleko Přemyšle ve vsi Medyce. Zde poslouchávaje dlouho v pozdní, studené noci tlukoucího slavíka, jak svědčí Długosz, král Vladislav nastydnul a brzy na to skonal. Překladatel této básně ztrávil na jaře r. 1833 několik utěšených večerních hodin v přerozkošném parku Medyckém. Při zpěvu slavíčím bloudě po oboře lunou osvětlené viděl v duchu před sebou dobrotivé stíny krále Vladislava a krásné Jadvigy. Jich potomkové, kterýmž příznivý osud vládu nad valnou Slovanstva částí od baltického moře až k Bělehradu srbskému do jemných, nejčastěji však slabých rukou téměř nadarmo podal, — dávno již vyhynuli. — Mnohá jejich jména přepodivným citem duši Slovana naplňují. Zpévní ale potomcí slavíků Medyckých, zachovávajíce stálou věrnost své starodávné vlasti, tak jako jejich prapradědové ucho i srdce Medyčanův každinkým jarem zanímají a prostomile vábí. Tak tedy:
„Jen sama zůstává příroda nezměněná.“

Kollar.

3 Adam Mickiewicz vzdělal tuto báseň podlé srbské rýmovaným veršem polským. My nemajíce původní básně při ruce přeložili jsme její překlad polský, jenž vyplynul z péra největšího básníka slovanského.

4 Báseň tato sepsána byla v čas války Rusů proti Polákům r. 1830—1831.

5 Z časův války francouzské r. 1812.

6 Tato báseň náleží mezi nejvýbornější znělky literatury francouzské a protož od akademie francouzské odměnou byla pocténa.

Obsah.

Stránka

kova cesta do pekel 1
ěv první 5
ěv druhý 59
ěv třetí 99
ěv čtvrtý 141
ilog 179
ady 191
polského
odní písně slovanské, od Borkowského 193
hlasy písní národních, dle Bielowského . 198
pěv básníka, od Zaleského 201
mrt zrádce vlasti, dle Góreckého 205
ojvodá na čekání, dle Mickiewicze . . . 211
ernohorec v Benátkách, dle téhož . . . 215
ozmluva, od téhož 217
en, od téhož 218
braz z domácnosti polské, od Pola . . . 220
ezi zemí a rájem 225
ruského.
omlouvačům národa ruského, od Puškína 227
imní večer, od téhož 230
o máte dělat až umru, dle Jazykova . . . 232

3. Z německého.
Národní hymna, od J. G. Seidla . . . . .
Dva Slované, dle Lenaua . . . .
Neplej se, od téhož . . . .
Žalozpěv, od Bacha . . . .
4. Z francouzského.
Rozjímání křesťana na Veliký pátek, od Desbarreaux . . . .
Poznamenání . . . .

Náhrobek J. P. Koubka
v Blatné.

Nákladem K. Bellmanna v Praze.

Nákladem K. Bellmanna v Praze.

JANA PRAVOSLAVA KOUBKA

SEBRANÉ SPISY

veršem i prozou.

K vydání spořádal

František Lad. Vorlíček.

DÍL IV.

V PRAZE.

Nákladem KARLA BELLMANNA.

1859.

Tisk a papír Karla Bellmanna.

Výjev

radostných citů průmyslníků Pražských

k přivítání Jeho c. k. apošt. Majestatnosti císaře a krále

Františka Josefa I.

a Její c. k. Majestatnosti císařovny a královny

Eližběty

do hlavního města Prahy dne 4. června 1854.

Praha veliký dnes slaví svátek,
Plný naděje a radosti,
Že náš král, jenž nedávno měl sňatek,
S krásnou chotí, plnou milosti,
S chotí tou Jej věrně milující,
Navštěvil teď Prahu plesající!

Vládcovi tak mnohých ratolestí,
Dědicovi cností blažených,
Za lásku zas láska dráhu klestí
Do všech srdcí nepokažených,
Jimiž ke společné naší slasti
Oplývá lid dobrý české vlasti.

Tato radost u nás rozléhá se,
Kde se Císařova zjeví tvář,
Kde nám ve své milé svítí kráse
Mladé Císařovny jasná zář.
Která naději nám jistou dává,
Že nás dařit bude zdar i sláva!

I ta naděje nás také blaží,
Průmyslu že rozkvět českého,
Jenžto ve své pilnosti se snaží
Tvůrcem býti zisku slušného,
Počasí se dočká žádaného,
Ovoce pak vlasti prospěšného.

Jako za časův již Libušiných
Stříbrem česká oplývala vlast,
Tak i v těchto časech velečinných
Roď se v horách stříbra hojná slast,
Aby naše rudné doly slavné
Těšily se slávě starodávné.

Naše lisy, jimiž pára vládne
Ve své síle, ve své mocnosti,
Nechať tiskem spisů, mysli řádné,
K prospěchu jsou moudré lidskosti,
Umění a vědy touto silou
Rozmnožte svou kořist vlasti milou!

———

Dne 18. února 1853.

V osidle, kteréž poléklí,
uvázla noha jejich.
Žalm IX. v. 16.

Ten, co v každé hrůzy době
Tvého domu hajitelem byl,
Anděl Strážce nachýliv se k Tobě,
Svatým štítem hlavu Tvou Ti kryl,
Když to ve své bohaprázné zlobě
Na Tebe vrah ruku položil,
Aby jednou ranou přeťal pásmo celé,
Ježto dítky k otci vine z lásky vřelé.

Jako když se hrozné krupobití
S horských lesů náhle přižene,
Na všech polích, kám se ono sřítí,
Naděje květ hyne blažené:
Takto útok na Tvé živobytí
Národy jest zděsil, spojené
K blahu společnému pod Tvou, králi! vládou,
Nikdy neslýchanou v našich dějích zradou!

Nad Tebou i námi vševidoucí
Tvůrce sluneční bděl jasností,
I jak orel ke slunci se pnoucí
Nepodléhá ptákům temnosti,
Takto Pán Ti nedal všemohoucí
Podlehnouti zrádné podlosti
Ve tmách hrubých bloudícího zákeřníka,
Jenžto na svého zdvih' ruku panovníka!

Od hor Krkonošských do Adrie,
Od Šumavy k břehům Dněstranským,
Až tam, kde se křesťanská krev lije
Pod zuřivým mečem osmanským,
Zevšad: „Sláva Jemu!" „Ať nám žije!"
Hlaholem zněl pokřik slovanským;
Všude plno díků k nebi posýláno,
Že nám naše mladé blaho zachováno!

Leč tu výstrahu v svém srdci skládá
Každý Slovan mysli bystřejší,
Že jest moudrých králův silná vláda
Dobré správě nejprospěšnější,
I že vrah, jenž do oulu se vkrádá
Na hlavu včel nejposvátnější,
Pospolu jest vrahem celého již roje,
Jenžto v blahu matky blaho skládá svoje.

Mnohá léta, k své a naší slávě,
Živ buď pro blaho všech národů,
Kterýmžto Bůh ve své svaté správě
Dal Tě za krále a vojvodu;
Tyť jsi z těžkých bojů vyšel zdravě,
Z krutých bojů lsti a podvodu!
Svět ví, že Ty, Pane! umíš vítěziti,
Když se bitvy hrom, neb zrada na Tě řítí!

Na přivítanou do Prahy

JJ. C. V. Nejjasnějších Pánů,

Františka Josefa, Ferdinanda Maximiliána a Karla Ludvíka,

arciknížat rakouských, dne 26. září 1847.

Od hor Krkonošských do temenců,
Z nichžto proud se rodí Vltavy,
Od moravských našich pobratřenců,
K pasečinám slavné Šumavy:

Hlasy ozvaly se plesající
Národu svým králům věrného,
Když Vy, knížata nás milující,
Do sadu jste vešli českého!

Krásný nám jste vystrojili svátek
Vroucně milovaná knížata,
Láska lidu s Vámi slaví sňatek
Vaší láskou jsouc ujata.

Královna měst našich staroslavná
Radostně Vás vítá, knížata,
Ježto hostila v svém lůně z dávna
Vaše předky, Praha věžatá.

Z Karlova zde pohledněte mostu
Na vyhlídku skvělou Pražanů,
Na to sídlo stálejších zde hostů:
Rudolfů i Maxmilianů!

Nad tím hradem vážný chrám se vznáší,
České slávy starý Pantheon,
Slávy hodní otcové ti naši
Hájili jsou Vašich otců trón!

V chrámě tomto, který chová v sobě
Zasvěcené vírou památky,
Ve posvátném spočívají hrobě
Vašich pradědův ostatky.

Chrám ten českou Medinou a Mekkou,
On jest naší Jerosolimí,
Kde se sílí ctností starověkou
Vnukové, co v duchu nedřímí!

Zde jest česká věrnost pojištěna
Dědičné své lásky přísahou,
Zde jest mnohá známka naznačena
Zjevnou pro potomky výstrahou!

Zde se ohledněte v tomto chrámě,
Kde jest kámen němým řečníkem,
Jak duch český, a jak české rámě
Dobrých králů byly strážníkem.

Zdrávi buďte vnuci Rudolfovi,
V kterých Přemyslova plyne krev,
Dosvědčte pak králi Fernandovi,
Jak trůn jeho hájí český lev.

Neste Svému Otci pozdravení,
Jenžto vroucně Čechy miluje,
Jejich mrav a jazyk zjevně cení,
I když sprostota je snižuje.

I Svou dobrou Matku pozdravujte,
Přímluvkyni Čechům náchylnou,
V kol trůnu za naši vlast stůjte,
Jsouce nadějí nám nemylnou!

Josefu Ladislavu Janderovi,

c. k. professorovi matematiky na vysokých školách pražských, podáno od posluchačů I. roku filosofie.

1846.

**Přijmi od svých vděčných synů
Díků dlužných skrovnou daň,
A co mnoholetých činů
Slušnou mzdu ji v srdci chraň!**

**Občanských jest hoden věnců,
Hoden díků vlasti své,
Kdo pro blaho zasvěcenců
Musy živ byl laskavé.**

A kdo jak Ty, otče drahý!
Povinnosti oddán byl,
A svou horlivostí blahý
Mládeži svůj život clil,

Kdo jsa v svatém povolání
Těžkých břemen obětí,
Strávil v práci bez ustání
Právě půlku století,

Kdo svým slovem zrozuměným
Pravdy hlásal učení,
Kdož i duchům obmezeným
Lásku vštípil k myšlení,

Kdo vždy bez hany a bázně,
Bez ohledu, bez zisku,
Dle zákona šetřil kázně
Bez křivdy a nátisků,

Kdo bez chlubné ctižádosti
Sobě věnec zásluh vil,
A kdo pochval veřejnosti
V kalné vodě nelovil:

Tenť zasloužil díkův sobě,
Že nebyl jen sobě živ:
Neb cnost jeho v pozdní době
Bude sloužit za podiv.

Tenť ve vlastním povědomí
Své blahosti skrývá dar,
A pohlíží ze soukromí
Na svých činů zjevný zdar.

Protož tvoje drahé jméno
Ve srdcích tisícerých
Jest a bude stále ctěno
Od uznalců veškerých.

Mnohá léta, Mistře ctěný,
Uděl Tobě nebes Pán;
Tvůj pak život drahocenný
Mládeži Tvé budiž přán:

Aby Tebou dávná sláva
Karlových škol květla dál,
Aby pravdy štěp a práva
V mládeži se štěpoval,

Aby ve rozsudku pravém
Mladý rozum k světlu spěl,
Aby po učení lhavém
Bez důkazu — nedychtěl.

A jak našim duchům snažným
Byl jsi vůdcem laskavým,
Takto Pravdy lárem strážným
Buď budoucím žákům svým.

Nevlidníci a básník.

Veselohra ve dvou jednáních

od

Alexandra hraběte Fredra.

Dle polského originalu svobodně vzdělána.

Pavouk hledá jedu,
Ale včela medu.
Ondřej Max. Fredro.

Osoby:

Hrabě Adolf.

Hrabě Zdislav.

Matěj Kapka, hospodský.

Zuzanka, jeho dcera.

Podivín.

Jednání I.

Výjev I.

Sál, dvéře číslem poznamenané, stolečky po obou stranách.

Kapka, Zuzanka.

(Zuzanka sedíc u stolu, čte s velkou pozorností v rukopise.)

Kapka (za dveřmi). Do čísla čtvrtého dejte kávu a do sálu čaj se smetanou. Je-li pak tam kdo? Hej, smetanu! U všech všudy! co pak tam není živé duše? Zuzanko! Zuzanko!

(Vejde, a fouká si na spálené prsty; vida však Zuzanku, zticha se k ní přikrade a vytrhne jí rukopis.)

Probůh! je to čas ke čtení!

Zuzanka. Hned, hned, můj milý otče, já jsem — já jsem — (chce odejíti.)

Kapka (urputně.) Panna Zuzanka tu zůstane! Což se mám neustále vadit a pořád opakovat, abysi všude dohlédla i na všecko pozor dala? Smetana vykypěla, otec tvůj si spálil prsty, a Milost panna dcera neslyší, nevidí ničehož nic! Dcero bezbožná! co pak chceš mermomocí zrušiti slávu našeho domu? Hosté čekají již hodinu na kávu, a káva snad není ještě ani semleta.

(Lomí rukama.) Dcero, mně a sobě jen k hanbě zrozená! Pomysli, co děláš, a k čemu jsi na světě! — Jeden host se už proti mně ostrým slovem ozval, druhý, když jsem začal mluviti o dnešní zimě, ani neceknul, ale dvéře mi zdvořile okázal, a milostivá slečna neustále čte a čte — a co? dám si ruku ještě jednou spálit, že, že...

(Vytrhne jí rukopis a chce odejíti.)

Zuzanka. Že, že...

Kapka. Že jsou to verše!

Zuzanka (sahá po rukopisu.) Prosím, milý otče!

Kapka (uhýbaje se.) I prosím, milá dcero! Verše! a já pro verše takovou hanbu snáším! (Vyhodí rukopis oknem.) Pryč, pryč s tím haraburdím, ke všem všudy!

Zuzanka. To je hezky, co pak tomu pan Podivín řekne!

Kapka. Hle! Hle! o to se málo starám! ať si řekne co chce, ať se rozhněvá! ba ovšem, to vaše obapolné učení a ty jeho lekcí, které ti dosavád dával, dnes se to musí skončit.

Zuzanka. Tak časně?

Kapka. Není půl roku dost?

Zuzanka. Ale já ještě málo umím.

Kapka. Lépe jest uměti málo, nežli se přeučit.

Zuzanka. Aspoň ještě jenom jeden rok měla bych se učit.

Kapka. Aj, aj, nevídáno! proč pak ne dvě, tři léta! Ale vímť já dobře, kam pěnkava nosem sedá; můj zrak dobře vidí, kam pan Podivín očkem hází a kam panna Zuzanka hledí, vímť já to převýborně. Ne do knížky — škoda mluvit — do žádné knížky nehledíte! Vímť já, co to znamená, když jeden k druhému u tak nazvané lekcí se posadí! Ale na svou čest vám pravím, nebude z toho nic a nic a ničehož nic.

Zuzanka (pláče a líbá mu ruce). Můj milý, předrahý otče!

Kapka.
Ba, ba! slzy sem a slzy tam,
Láska jest jen pouhy klam a mam;
Teprv bysi jinak plakala,
Kdybys s ním se do Nouzova dostala.
Podivín je z rodu Veršovců či básníků,
Pořád jen se prohání na svojím Šemíku,
Kuje verše dlouhé, krátké,
Drsnaté a někdy hladké!
Ale básník, chce-li živu býti,
Musí jako každý člověk jíst a píti.
Samou slávou nenasytí manželky,
Na ženidlo musí míti výdělky.
On ač v noci jako ve dne rovně
Bude pracovati usilovně:
Dá ti k obědu tři ódy,
Psané podlé nové mody,
K večeři pak čtvero znělek,

Které složil na vejdělek;
Ale óda není polívkou,
Znělka není nádivkou
A selanka není pečení —
Protož nic nebude z toho ženění!

Zuzanka (pláče). Nedávno byl dobrý, moudrý, výborný,
Dnes na něho padá výrok odporný,
Včera byltě hoden lásky vaší,
Dnes se chmura hněvu nad ním vznáší,
I poznávám po těch slovech zlolajících,
Že ta vaše láska běhá po zajících.

(Chce odejíti, Kapka ji zadrží a posadí na stoličku.)

Kapka. Dřív jsem ho měl rád, to mohu pověditi,
Neb jsem doufal, že se bude k čemu míti:
Když pak básnit čili bláznit nepřestává,
Podivín sám naději mou podkopává.
Jeť písařem městským; ouřad není hračka!
Vždyť ví, jaká o to místo byla pračka,
Co tu bylo čekatelů, kandidátů
S atestáty a bez atestátů,
S žitnými i pšeničnými klasy;
A z nich každému připadly hlasy,
Až hlas Jemnost-paní purkmistrovy
Překřičel je všecky k vůli básníkovi!
Teď má příjmy, čest a bonifikací,
Peníz pro potřebu, pro svou rekrací,
Má plat na papír, na špagát i na svíčky
Na posejpě, na ingoust i na nožíčky;

it.
ouze ;
ouze;
rku
norku;

y všecky presenty
hy vyhází,

Zuzanka (trhne sebou a celá žárlivá vstane a hlasem pořád silnějším mluví.)

On nic, nechce, nechce! tím jsem jista;
Nejde nikam na veřejná místa
Jako druzí motýlkové roskošní,
Kteří z bálu na bál sem tam létajíce
Masopust již protančili letošní,
Až se některým z nich zapálily plíce,
Ba i mnohým zahořela mozkovice;
Podivín v tom čase doma seděl,
A své práce ustavičně hleděl.
Nedbaje nic na své druhy hejřivé
A na všechny ouškľebky jich hanlivé.
Ba i tehdáž, když jsme u nás měli bál,
Podivín se chuďas před ním rozstonal! (Posadí se.)

Kapka. Aj, aj, nevídáno! proč by nestonal
Na nemoc, na kterou žádný neskonal,
Proč by v bázni Boží doma neseděl
A své ouřední práce nehleděl?
Zejtra dábůh bude konec měsíce
A on smete v radě peněz nejvíce!
Šestnáct stříbrných zlatých,
Pěkných kulatých,
Sklouzne po maličku
Horempátem do pytlíčku.
Není také bez toho, by časem
Hus neb kačka svým chechtavým hlasem
Za protekcí nepoprosila;

Jest to maličkost; však to se zdá:
Kàždá sebe menší obživa
Je domovu vzácná posila,
Byť i sykorka jen přibyla.
Přijdou vánoce a léto nové,
Přijdou s gratulací měšťanové,
Dostane pan písař koledu
Vědro piva od ledu,
Slavnou vánočku, pár kapříků,
Také podlé zvyku
Dvouliberní štiku —
Nakrmil bych dvacet básníků,
Sebe hladovějších chlapíků.

Zuzanka (ironicky).
Za takové štědré, slavné kvasy
Opěvaly by nás jejich hlasy.

Kapka. Co mně do kvasů a do hlasů,
Já raději hledím na kasu!
Podivín však nechce hospodařit,
Sic by mu se mohlo jinak dařit.
Kde nic tu nic, samá bída, nouze;
Všecko na ty knihy vydá pouze;
Husu, kachnu, rybu, sýkorku
Prodá za lecjakous báchorku;
Co utrží,
Nezadrží,
Všecken peníz a ty všecky presenty
Za papír, za knihy vyhází,

Kníhy rozpůjčí zas mezi študenty
A tak na mizinu přichází.
Je-li pak to potom jaký div,
Že nemá ni vindry jaktěživ?
Zuzanka. Podivín je velmi dobročinný,
Pomoc dávat není líný:
Za tu do nebeské pokladnice sázku
Pojistí si u bližního stálou lásku.
Kapka. Ó! tvou lásku má již pojištěnou,
Tyť jsi nejbližnější jeho bližnice,
Z lásky k bližnímu chceš býti ženou —
Nebude však kaše z této krupice!
Tvoje nepodalá prudká láska
Totě velmi nebezpečná sázka;
Neboť berouc sobě básníka,
Vzala bys si marnotratníka,
Berouc Jemnost-pána písaře,
Vzala bys si jenom nuzaře.
Zuzanka. Nuzaře, však se schopnostmi bohatými.
Jenž má čestné jméno mezi učenými. —
Játť jsem arci dívka jenom sprostá;
Když nedbáte mého úsudku,
Víte co praví pan měšťanosta,
To vám může dáti pohnutku,
Byste lépe vážil Podivína,
Upřímného naší vlasti syna!
Kapka. Ovšem, měšťanosta si naň stěžuje,
Že jen místo protokolu rýmuje;

Celý dům mu na ruby převrátil,
Všecky ženské na rozumu zkrátil,
Že již vzácná paní purkmistrová,
I ta její sestra, mladá vdova,
I s tou starou pannou Zuzanou
Chce jen mluvit řečí vázanou.
Ano děti, chůva, čeládka,
Celá toho domu posádka,
Co promluví, co zašveholí,
Všecko samým rýmem hlaholí. —
Nádvorník též, darebák nad darebáky,
Skládá písničky a zpívá rejdováky,
Práci zanedbává,
Verše odříkává,
Jakoby to byly verše Rubešovy,
Jehož veselé deklamovánky
Nadělaly městu zlé naháňky;
Neb se líbily i panu purkmistrovi,
Tak že hned psal do měst pražských knihkupcovi,
By mu poslal exemplářů pětadvacet —
A ty outraty teď musí obec splácet! —
Zuzanka. Milý otče! vždyť jste Rubešovy básně
Sám po celém městě chválil hlasně;
Vždyť jste mi dal v neslýchaném nadšení
Jeho deklamovánky sám ke čtení!
Kapka. Dal jsem, dal jsem, vem to kat;
Neboť já sám mnohokrát
Zasměju se rád,

Zvláště když študenti jsouce na vakací
Začnou nějakou tu pražskou deklamací;
Leč ta novosvěstská lamentací,
Co jen mozek mládeže trmácí,
Mluvíc pořád o milosti a o touze —
To je samý břinkot, samá ducha nouze, —
I jak smutná milka věnce vije,
I jak pořád vzdychá, pořád nyje,
Chodí celá bledá,
Oči k nebi zvedá,
A on také smuten chodí,
V ideálech dál se brodí
Velmi tklivě,
Zádumčivě
Všude rejdí, sem tam kolem běhá,
Brzo sebou hází, brzo šlehá, —
Pane! miseria macerata,
To je málo zlata, plno bláta,
Hata mata, mata hata —
Jděte mi s tím, aj, u kata!
Tyto verše, v nichž má smutek pořád solo,
Veselost však ani jedné arietky,
To jsou samé prázné pletky, ducha zmetky,
Jděte mi s tím živým zoufalstvím na kolo!
Já jsem dítě veselého ducha,
A ten básník pěnice je hluchá, —
I nebude nikdy slavíkem, —
Jenžto zoufanlivým povykem

Do veselých srdcí smutek, bolest hází
A ty oči našich děvčat pláčem kazí! —
(K obecenstvu) Mladí básníkové, nevím čím to schází,
Zoufalství že zpěv váš často doprovází,
Že o cizí bolest rádi dbáte,
K zvukům pohřebním se namáháte
Jak krkavci, kteří žili tři sta let;
Vždyť pak máte outlý hlásek,
Jako něžný konopásek,
Který včera prvníkráte k nebi vzlet'!
Zuzanka. Vždyť nemůž být každý pořád veselý,
Buď si mladý, nebo řádně dospělý,
Každý přece rád si někdy zapláče!
Kapka. Někdy ať si zapláče neb zaskáče,
Proti tomu nemám ničeho,
Ale ať si pláče pěkně v tichosti,
Ať nedráždí k pláči jiného,
K pláči k vůli nerozumné milosti!
Protož velká padá vina
Na zlosyna Podivína,
Že ti plačtivé ty verše vykládal
A tě k nesmyslné lásce nabádal!
Když je třeba, mám dost trpělivosti;
Dnes chci ale jednat podlé slušnosti,
Ať se básník z mého domu vyhostí;
Mám dost jeho cinkání, klinkání, břinkání —
Ať si jinde zvučí, hučí, skučí, lidi mučí!

Výjev II.

Kapka, Zuzanka, hrabě Adolf.

Hrabě Adolf. God damn! Co pak jste se zbláznil, pane hospodský?

Kapka (pokloní se). Toť je trochu ostré slovo Vaší Milosti.

Hrabě Adolf. Kde je káva?

Zuzanka (vyběhne).

Kapka (drží se za hlavu). Probůh! káva, kde je káva, nešťastná ty moje hlavo? (Obrací se tam, kde Zuzanka stála.) Ach Zuzanko, běž a leť honem... o můj rozmilý Bože, když se ženská spustí do hovoru, ani skončit nemůže. Hned přijde převýborné kafíčko . . . hned, hned tu bude Milost pane! Prosím za odpuštění Vaší Milosti! hned tu všecko bude pohotově! (Stranou.) Vším tím je vinen ten spropadený básník, ten podivný Podivín! (K hraběti Adolfovi). Račte se posadit vysoce urozený, milostivý pana hrabě!

Hrabě Adolf (roztahuje se na židlici) Upřímnost je vždy a všude milá, jeť milá třeba i hladovému člověku! Chvála Bohu! že již přece v našich krčmách zdořilost do mody přichází.

Kapka (rozhněván). V krčmách?

Hrabě Adolf. Jak pak mám jmenovati ten dům veřejný, nepohodlný, nepořádný, to stanoviště lidí a zvířat všelikého druhu, kde jeden za dru-

hým přichází, odchází, přijíždí, odjíždí, otvírá, zavírá, kde jeden člověk bydlí a se rozdírá, a ode všech daň a berni vybírá.

Kapka. To je velmi ostré slovo!

Výjév III.

Hrabě Adolf, Hrabě Zdislav, Kapka.

Hrabě Zdislav (sedaje k stolečku na levé straně). Kdy dostanu čaj a smetanu?

Kapka. Hned, hned, hraběcí Milosti! (Jde ke dveřím a volá.) He, čaj a smetanu! (Utírá stolík, po straně.) Počkej spropadený básníku! povím já ti zač je toho loket! Počkej jenom!

Hrabě Adolf (zpanštile). Není-liž pravda, pane hospodský, že ta zdejší vaše osada stkví se titulem městečka?

Kapka (kvapně okno otevře a hrdě odpoví). Toť do očí bije, že jsme v městě, nikoli ve vsi. Vždyť pak již léta Páně 1470 za panování slavné paměti Jiřího z Poděbrad, když tudy král ten se svým Palečkem veselé paměti přejížděl, obdrželi naši předkové titul měšťanů, a již tehdáž moji prapradědové zde na tom místě květli, a již tenkrát stála zde tato hospoda, vyznamenávajíc se staročeskou hostinností bez platu a bez pochyby též hostinností za plat.

Adolf. Není pochybnosti.

Kapka. Král Jiří vraceje se z vítězoslavné války uherské zastavil se tu v této hospodě Chudákovské, neb prý se mu zrovna zde před tou hospodou kolo u vozu zlámalo...

Adolf. Concedo, concedo, není pochybnosti.

Kapka. Král se zde posilnil dobrou zvěřinou a výborným ležákem; nebo tehdáž sládkové ještě nevěděli, co je to chemie —

Adolf. Kdyby bylo všecko lež a klam, to alespoň je pravda.

Kapka. — A na památku této královské návštěvy povýšil milostivý král vesnický náš Chudákov na městečko i na přímluvu Palečkovu dal nám do znaku čili do městského klenotu naplněnou ležákem hubatku a celou srnčí kejtu purkmistrům, opatrným pak konšelům městečka Chudákova ráčil uděliti milostivý privilej, aby své ouřední listiny červeným voskem pečetiti, a své zločince na smrt ortelovati směli. My měli svou vlastní šibenici až do časů císařovny Marie Teresie, od těchto dob ale posýláme všecky šibeničníky do krajského města.

Adolf. Ó toť jste měli veleslavný a přeužitečný privilej.

Kapka. I byl to zajisté převýborný a laskavý pán, ten Jiří z Poděbrad. Beze vší pochybnosti nejjiříkovatější Jiřík ze všech Jiříků českých. Praví se, skvostný obraz tohoto krále že se ve zdejší

městské radnici druhdy nacházel; ale v třicítileté válce, když pan Don Huerta, císařský general, toto neohražené městečko opanoval, vzal prý ten obraz z radního domu a prodal jej jakémusi českému hraběti za veliký peníz. Ale oustní podání zachovalo až dosavad onen památný nápis, který byl pod obrazem. Skoro bych se naň upamatoval; byltě podlé slov mého nebožtíka praděda, jak od svého děda slýchával, asi následující:

Tento Jiřík z Poděbrad
Byl jest Čechů silný hrad,
Ač žádného neměl vidění . . . (Ten verš ještě několikrát opakuje, nemoha se na dálší verše upamatovati.)

Zdislav (jenžto velmi pozorně Kapku poslouchal, vstane radostně překvapen).

Tento slavný Jiřík z Poděbrad
Bylť jest Čechů nedobitný hrad;
Ač žádného neměl vidění
A nevěřil v babské bájení,
Dobře viděl svojím zrakem bystrým,
Dobře rozumem svým rozumoval,
Dobře tepal vrahy mečem ostrým,
V míru mírný meč do pošvy schoval,
V královském jsa prohnán umění,
Jakby vládnul od narození;
V lásce srdcem, rozumem se řídil,
Až si v našem kraji choť vyslídil.

Kapka (pln úžasu a rozhorlení). „Až si v našem kraji choť vyslídil!“ Probůh! Milostpane hrabě, vy znáte celý ten nápis od slova do slova! a snad, snad pro pána krále ráčíte i znáti ten starý obraz krále Jiřího? Můj Bože, to by byla přece nějaká náhrada za tů kamennou sochu krále Jiřího, kterou nedávno v jakémsi českém městě bohaprázní, zlopověstní závistníci naschvál roztloukli.

Zdislav. Nastojte! toť by bylo neslýchané turecké barbarství! Kde se to stalo?

Adolf (vrtí hlavou). Hm! hm!

Kapka. O stalo se, stalo! Ale jak ráčíte, milostivý hrabě, tento nápis znáti?

Zdislav. Milý pane hospodský! nalezl jsem jej ve svém zámeckém archivu na obálce jednoho staročeského pergamenového rukopisu. Ostatky naší literatury jsou na obálkách a deskách všelijakých knih a rukopisů do všech světa koutů rozmetány; a poněvadž podlé jedné manželky krále Jiřího můj vlastní rod s tímto králem byl v pokrevenství, protož jsem si několik těchto veršů dobře pamatoval.

Kapka (hluboce se ukloní). I můj Bože, i můj božíčku! já bych Vaši hraběcí Milost na své srdce jako svého vlastního syna přivinul, a celého bych zlíbal, vida před sebou ratolístku tak slavného staročeského rodu, který byl s králem Jiřím,

fundatorem našeho městečka, po přeslici spřátelen! I' toť musím panu purkmistrovi a celé Chudákovské obci oznámiti, jakého vzácného hosta můj hostinec skrývá. Vaše hraběcí Milost se zajisté o to postará, aby šlechetná ratolístka rodu Vašnostina dále do budoucích časů se zelenala? (hluboce se pokloní.)

Zdislav (klepe Kapkovi na rameno). Milý pane hospodský, vy jste velmi zpytavý, ale při tom mi se zdáte býti dobrý člověk.

Kapka (pokloní se).

Adolf. No! což tu nemáte žádných památností ve vašem městečku a zvláště v městském archivu? Snad se tam najde nějaký důležitý nápis pro váš rod a pro vaši genealogii, pane hospodský? Snad tu máte rozvaliny nějakého hradu aneb nějaký starožitný zanímavý žalář, kde v řetězích práchnivějí kosti vězňů na památku zlatých, prostomilých časů minulých, pro něž nemůžeme dosti sobě naříkati, že již minuly? Snad tu máte nějakou gothickou věž aneb kolos nebetyčný, pomník slávy jednoho a nátisku tisícera jiných?

Kapka. Zajisté tak dalece nic podobného. Ale býval zde hrad, druhdy dosti pevný, jehož prý sám Prokop Veliký dobýti nemohl. Za mého dětství udělali z něho panské sejpky, a z těch nedávno pivovár a vinopalnu.

Ždislav. Nelhal tedy onen český básník, jenžto kdesi pěje:

(Vážně) Ó vy duchy věků pohřbených,
Na nynější pohledněte časy,
V kterých místo velkosti a krásy,
Místo chrámů, hradů zbořených
Duch kramářů arcigeniálný
Staví pivováry, vinopalny!

Adolf. A což pak váš most nad vyschlou řekou, který se třese jakoby měl zimnici, a za který se mýto platiti musí?

Kapka. Most je zcela porouchán, ale mýto . . . .

Adolf. Zůstalo ku prospěchu spoluobčanů.

Kapka. Pan měšťanosta ustanovil . . . .

Adolf (zhrda). Vysokým ukazem milostivě nařídili ráčil, aby pocestný zaplatil, že vazu nezlomil. Snad ještě jiné divy vaše město ve svém lůně chová? Snad nějaké žebro předpotopného slona, neb tura, neb zubra, nebo nějaký zub brněnského draka, nebo hnát některého krkonošského obra Lamželeza, anebo „všem hlavy dolů," Bruncvíkův meč?

Kapka. Ba právě, že zde máme meč v naší radnici, čili raději šavli generala Don-Huerty se španhelským nápisem. Nedávno navštívil jakýsi spisovatel z Prahy našeho městského písaře a tento pražský host, když Don-Huertovu šavli uviděl, napsal na toho pana Don-Huertu jakési verše,

které ve mnohých přepisech po městečku se roznesly. Každý je čte a čte, a ani desátý jim nerozumí; já o verše nestojím a jim ani rozuměti nechci, ale náš pan měšťanosta praví, že jim rozumí a poslal mi do domu také jeden přepis nesrozumitelné litanie.

Adolf. Máte verše doma, pane hospodský?

Kapka. I arci že mám doma. (Vytáhne papír za zrcadlem schovaný a podá jej Zdislavovi.) Račte si je Milost pane hrabě přečísti; já zde nemám brejle.

Zdislav (čte verše nahlas):

V končinách těch dravý Poberta
Strašně vládařil Don Huerta,
A krev lidskou, dokud nevystydla,
Měl za břečku a tuk za povidla.
Jeho duch teď na Boubíně bloudí,
A když vysokán ten mrakem čmoudí,
Tenkráte z nadotavského sídla
Na hřbetě přicválá svého bidla,
A zde v spolku Černoboha straší,
Až je někdy Bělboh oba splaší!
Silou větší nežli čarodějskou
Zažene je z čisté vlasti naší
Na nějakou skálu pyrenejskou.
Tohoto však zakletého bytu
Nesmějí přestoupit mezery;
Leda že by v noci do Madritu,
Neb snad do Moreny Sierry

Navštívili bludné příšery,
Na březích jež Manzanaresa
Ctí i Molocha i Aresa,
I Mamona, modlu heberejskou,
Jež připloula z chrámů albionských
Na krásnou půlvýspu pyrenejskou,
Do končin kastilských, katalonských,
Do Astuiie a do Granady,
Všude plodíc neřády a svády
Mezi bratrskými národy;
Zde ji mnozí jako bez smyslu
Ctili jmenem boha „Průmyslu",
Stavěli jí hrdé pagody,
Sloužilo jí kněží tisícero,
Nejvyšší kněz byl Don Baldomero.
Mamon hlásá evropského štěstí
Chytře vymyšlenou záminku,
A jen záměrům svým cestu klestí,
A rozsívá otevřenou pěstí
Svodné lakadlo svých sterlinků,
Ale po malounku, po malu
Požádá on svého půjčinku
Nazpět ve valutě realů,
Pošle konto — ach! ne bez ouroků! —
Takto lékárník k novému roku
Nemocného s kontem navštíví,
Ač mu silou prášků svých a moků
Neodvrátil neduh zuřivý,

Musí chuďas člověk poctivý,
Ač jen velkou tíží častokráte,
Platit ze sta dvakrát padesáte!

Kapka. Tomu konci dobře rozumím, ale ostatně nic, a nic! Já jsem musel za nemoc své ženy také pěkný krejcar do latinské kuchyně poslati.

Zdislav. Pamatuji, že jsem tyto verše četl v jednom časopise a jestli se nemýlím, pochází báseň od jakéhosi Podivína Miloslavského.

Kapka. My máme také v našem městečku Podivína, ten je ze všech Podivínů ten nejpodivnější Podivín. On se jmenuje Podivín Karásek z Karasů.

Zdislav. Buď on kdo buď, skladatel této arciže nedokončené, zlomkovité básně zdá se býti člověk nevšedních schopností.

Adolf. A k tomu ukrutně veliký politikus, který svůj ostrovtip diplomatický tupóvtipem básnickým odívá a všeliký nesmysl zprudka kypícím rýmem přednáší. A co žvástá o těch Angličanech? Já je znám, já bych mohl mluvit a psát, já jsem byl půl roku v Londýně, a já mlčím. Celá ta rýmovaná haťmatilka podobá se proroctví slepého mládence aneb Jiříkovu vidění. Jaká to zpozdilost novějších básníků, oni by chtěli politiku do veršů jako hastroše do hadrů oblačeti Doufám, že co nejdříve římské pandekty do veršů a do hudby vecpané od nich na světlo vyjdou. Těm lidem není nic nemožné! Dejte si

pokoj, milí zpívalkové, držte se písniček, divadla a snářů, toť je vás obor, to je vaše rejdiště. Dejte si pokoj — já byl půl roku v Londýně, a já mlčím!

Zdislav (se vzrůstajícím zápalem, zdlouha a vážně). Pravý básník, milý Adolfe, nesmí dle mého náhledu toliko do sebe a kolem sebe pohlížet, nesmí se pohybovati toliko v uzounkém okresu jednoho předmětu neb jednoho města, jedné vesnice, nesmí ani duševně, ba ani tělesně býti za pecí válen, on musí obejmouti svým duchem a srdcem celý národ, ano celý štěp, jehožto ratolestí tento národ jest; on musí hleděti svým okem věštím na veškerý svět, neptaje se ničehož nic, zdali výsledky jeho vidění a jeho zkušenosti náleží někam jinam čili nic, nebo celý tento malý svět má zajisté dosti místa, aby se směstnal v nekonečné ideałů říši! Básník není revírníkem obmezeným na jeden kus lesa, on může sobě vyjíti na hon, kdy chce a kam chce. —

Kapka (jenž Zdislava velmi pozorně poslouchal). Prosím za odpuštění, náš městský básník Podivín zastřelil nedávno lišku v cizím revíru a musil za ni platit 5 zl. na stříbře a ručnici mu vzali hraběcí myslivci!

Adolf (zlobivě). Hraběcí myslivci dobře udělali! Vy tomu čerta rozumíte. Kdyby se v Anglii takový pytlák opovážil kterémukoli lordovi lišku před

nosem zastřelit, tenť by se podíval, jaká „charta magna“ by mu byla na zádech vymalována. Právě před desíti lety honili jsme lišky s lordem Pembrokem a s lordem Dudleym: v tom se vyďapí jakýsi nepovolaný střelec! — Ale god damn! ďábelský hospodský, možnáli pak dostati trochu té kávové brindy ve vašem hnízdě?

Kapka. O hned, hned Vaše hraběcí Milosti. (Po straně.) Počkej třikrát prokletý básníku! (Volá ze dveří.) Hej, přineste kávu! Již nesou, již nesou. (Služka přinese kávu a rohlíčky, postaví na stolek a odejde.) (K Adolfovi) Kafíčko je výborné, převýborné mokka, mokka, Vaše hraběcí Milosti, mokka! (k Zdislavovi) Čaj je samý čistý pouhý květ, pravdivě císařský čaj, ani sám císař čínský lepšího čaje nepije.

Adolf. Jak se jmenujete, pane hospodský?

Kapka. Matěj Kapka, k službám Vaší hraběcí Milosti. (Po straně.) Počkej, zpropadený oušklebníku, udělám ti počet, že se podivíš.

Adolf. Pěkné jméno, zajisté drahocenný klenot toho, kdo je má.

Kapka (nemoha hněvu zatajit). Časem to bývá lehčeji směšné jméno ušlechtiti a zhůru vynésti, nežli pěkné jméno zachovat.

Adolf. Jest tedy i mravné naučení! Pane Matěji Kapko, vy byste mohl býti professorem moralky na vysokých školách.

Kapka (pokorně). Na professora ani na nízkých ani

na vysokých školách jsem se nezrodil, Vaše hraběcí Milosti; ale kdybych jím byl, nechtěl bych zajisté býti professorem každého školáka.

Adolf (ouškleboně). Obraťte, pane Kapko, tuto svou důvtipnou řeč na ruby a budete míti mou odpověď na Vaši odpověď.

Kapka. Já se toliko bráním, Vy ale, pane hrabě, zbrojně na mne dorážíte! Ponížený služebník. (Odchází.)

Zdislav (velmi kalokrevně). Hej, pane hospodský, to je heřmánek a já Vás prosil za čaj!

Kapka. Probůh! totě heřmánek pro mou nemocnou ženu! O verše! O čtyřikrát prokletý básníku! Tyť jsi hanbou a neštěstím mému domu! (Odnese tácek.)

Výjev IV.

Hrabě Adolf, hrabě Zdislav.

Adolf. Proč asi tomu hospodskému pořád jen verše a básník v hlavě vězí? (Po krátkém mlčení.) Jak tobě, milý Zdislave, dnes zdraví svědčí?

Zdislav. Jako vždy jindy.

Adolf. Spal jsi dlouho?

Zdislav. Dosti dlouho.

Adolf. Já vím, ty hledáš minulého svého štěstí ve spaní, ale tam je ho málo! Ba ovšem poslední kapku štěstí, která ti zůstala, ve snë postrádáš. Já nejsem milovník nižádných darů Mor-

feových, jeho lahodných lákavých snů, těchto mámivých, svodných bludiček, které nešťastníka s obyčejné dráhy vyšinujíce, ukazují mu blaha minulého pablesk, neb nové naděje paprslek, a probuzují jeho srdce utěšený tlukot jen proto, aby jej znova svrhly do plačtivého údolí života, kde člověk neustále trpí a úpí pod břemenem osudu; nejpříjemnější sen je toliko oušklebným šejdířským vnadidlem a mamidlem upřímné matky přírody!

Zdislav. A často líkem a útěchou duše nemocné.

Adolf. Utěchou? Jaké útěchy došel ten, jemužto zmírnili a zvolnili plamen svázanému na hranici ohnivé? Duše jenom tolik vydrží, co vydržeti může. (Ouškleбně.) Ale zbav se slastí snářských, spolehni na vlastní síle! (Trochu se pozastaví.)

Když nám tedy osud přísným hrozí prstem,
Když nám trpký kalich píti přikázáno,
Vysrknem jej sokraticky jedním chrstem,
Bež přestávky bude dříve dokonáno.

(Po dlouhém mlčení.)

Zdislave, není-li pravda, že i dále spolu pojedeme?

Zdislav. Ne.

Adolf. Proč ne? S veselejším druhem budeš míti příjemnější spolek; vezmi si tedy společníka, který tě svým kratochvilným hovorem vyrazí a rozesměje, vezmi si tedy šaška, který dvojsmyslně

mluví, který umí každému hejla na nos posadit, který má záplatu na každou díru, který jak motýl s jednoho květu na druhý poletuje, spokojen sám s sebou i s celým světem, a který na počátku příkré cesty života skáče jako opentlený kozel, jemužto zvoníkové olepili pozlátkem rohy dne 30. aprile večír, aby jej prvního máje časně ráne s vysoké věže dolů uvrhli.

Zdislav. Ne Adolfe, nebažím nikoli po radovánkách a po veselosti, ano veselost mne uráží a zvětšuje smutek můj, — ale tvého smýšlení způsob, pravím to bez obalu, je mi dvojnásob protivný. Tvůj cit je nenávist, nenávist je tvoje rozkoš, tvá slova ji každému ustavičně hlásají. Ulevy a útěchy nehledáš jen tenkráte, když do cizího srdce vléváš žluč, ana kypí ve tvé útrobě; ty nemáš ohledu, kdo je terčem tvých oušklebků a tvého rouhání, třeba by všichni trpěli; ty všecky do jedné řady stavíš, tebe i nuzný žebrák na cestě zadrží a k smíchu popudí, snáší-li trpělivě svou nouzi. Zhasiti nebo přitlumiti každinkou víry jiskru, která v něm doutná, i vyrvati z jeho srdce poslední naděje paprslek, to bývá tobě útěchou, to tvou mysl zbuzuje. Ty svého smutku neskrýváš — ale ty jím stíháš a mučíš celé lidstvo.

Adolf. Proč mi to předhazuješ? Ať ti osud podá

oučet, proč moje srdce tak hořké jest, tak zkrvácené? I já mohu s básníkem říci:

I já druhdy jiným byl jsem člověkem,
Než jsem oklamán byl světa nevděkem,
Škola neštěstí — ta lékárna
Pro mnohé churavce nemarná,
Kam jsem za mladých byl vehnán let,
Byla mojich citů sušárna,
Kdežto naděje mé uschnul květ,
Byla pro mne jenom duchamorkou,
Mniší klausurou a Daliborkou,
Kde se duše elegický zpěv
Změnil ve tragický vzdor a hněv,
Nad mým i nad světa toho stavem,
Jenž se nesrovnával s mojím mravem,
Bych se tedy smířil s tímto světem,
Lásce jsem se vrhnul v objetí —

Zdislav (vpadna mu do řeči). Vím, co chceš říci. Komu pak aspoň jedenkráte v živobytí nesvítila jasná dennice naděje, a koho ona aspoň jedenkrát nezavedla? jak často mámivý lásky úsměch v trpkých slzách se rozplynul? I já jsem se vrhnul světu v náručí jako v náručí své matky, víru, upřímnost, lásku každému podávaje, prosil jsem jako žebrák za almužnu soucitu a vzájemnosti — ale nerozuměli mně. Mého srdce šlechetný zápal byl překvapen mrazem cizích mudrujících rozumů, naděje má zrazena, láska

v krátké chvíli byla zapomenuta, srdce moje ode všad odstrčené samo v sobě vřelo, až ku konci jako sopka dohořelo, a po mých citech horoucích ani hrstky ani sledu lásky nezůstalo. (Mírněji.) Sám tedy bez přátel na další se pouštím cestu, vyhýbám se lidem, nebo nemohu se s nimi shodnouti, nemiluji, nevážím si jich, ale nemám k nim žádné nenávisti.

Adolf. Mně nenávist nestačí; já mám svět a lidi v ošklivosti. Buďto z vlastní viny neb dle přirozeného nadání, co má zlosti hyena, co má chřestejš jedu, spoj to všeko s falší, s pomstou, s myslí, která se do všeho vtírá a zpupně nadírá, k tomu přidej velikou ukrutnosti část a máš duši člověčí!

Výjev V.

Hrabě Adolf, hrabě Zdislav, Kapka.

Kapka (nesa thé). Tu je čaj, lepšího sultán nepije. Jaká vůně, jaká síla, sotva jsem jej donesl, tak mi čpěl do nosu. (Postaví čaj na stůl). Dodal jsem půl lžičky... kdo čeká, neškoduje. (Zdislav okouší čaj.) Není-liž pravda? (Na straně.) Za půl lžičky básník zaplatí. (K Zdislavovi.) Jaká chuť, není-li pravda? Jaká vůně! to jest pravdivé ruské thé. Není-liž pravda, Milostpane hrabě? (Zdislav se odvrátí od Kapky a podpírá se loktem.)

(Stranou.) Pro toho básníka nejsem dnes žádnému vhod!

Adolf. Pane Kapko, co pak jste se narodil básníkem?

Kapka. Jak tomu mám rozuměti, prosím poníženě?

Adolf. Ptám se vás, skládáte-li verše?

Kapka. Zdali verše skládám? Pánbůh mě rač chránit!

Adolf. Proč pak pořád o básníku mluvíte?

Kapka. Ó běda, přeběda, že o básníku a jeho zpropadených verších mluviti musím.

Adolf. Jaká je toho příčina?

Kapka. Bude tomu téměř rok, co jakási paní, stará churavá, vdova po jakémsi učiteli, přijela nevím odkud do našeho městečka se svým synem Podivínem, s mladíkem schopným a dobrým, jenž zrovna toho času právní studia na vysokých školách skončil. Ten živil sebe i matku svou vyučováním malých dítek v městečku a přepisováním kusů hudebních a všelijakých listin, a když jeho skrovný výdělek na delší čas nestačil, ještě více i ve dne i v noci se namáhal, aby toliko svou starou matku před nouzí a bídou zachránil. Na konec prodal knížky své a skrovné ostatky domácího nářadí na chudý, nuzný pohřeb své matky. Ta poctivost obrátila naň oči všechněch měšťanů, každý mu rád poskytnul trochu vejdělku, a náš pan měšťanosta, který na všechno pozor dává, představil jej co

městského písaře, v čem od vyšších úřadů skutečně byl potvrzen. I já jsem mu postoupil dva pokoje zdarma, aby za to mou dceru Zuzanku něčemu naučil. Ale pan Podivín v krátkém čase, když trochu pookřál, spustil se do veršování i spisuje dotud verše, až mu péro skřípe: Bájky, pohádky, ody, selanky, ba Čechman ví ta všecka jména, sypou se mu z péra tak, že u něho je všude plno veršů jako třísek u truhláře. Nedosti na tom; celé město jeho verše čítá a přepisuje, obzvláště naše děvčata se jako marcipánu a pouti jeho veršů chytají. Žádná holka ve městě neví, co je husa, co kachna, co kvočna, co kuřata, co kuchyně, co mouka, co kroupy — a jen každá o verše se stará, a moje panna Zuzana jest nejvíce těmi verši pobläzněna. Myslil jsem si zprvu, verše sem verše tam, celá ta hračka nestála mi za řeč — aj hle panna Zuzana zabrala se z veršů do veršovce. Ouha zastav panáčku saně, což mi dobrého pojde z té nauky?

Adolf. Z té nauky budete mít vnuky.

Kapka. Nejponíženější služebník!

Adolf. Nu a což jich nechcete míti?

Kapka. Milostpane hrabě, ráčíte být velmi vesel.

Adolf. Pročpak nechcete dáti dceru svou tomu veršovníku?

Kapka. Protože je holý nuzák.

Adolf. A což to škodí?

Kapka. Ach, to škodí.

Adolf. Ale když to vaše dcera chce — však to na ní záleží.

Kapka. Já si ale dám záležeti na své dceři, a protož jí musím ukázati lepší cestu, nežli ta jest, na nížto láskou omámená dotud vrávorá, musím zameziti neštěstí, které předzvídám; až pak dcera z milostného spánku procitne, bude mi za mou otcovskou prozřetelnost děkovati.

Adolf. Co to mluvíte o vděčnosti dětinné? Toť jsou samé pohádky a povídačky. Dokud vás dcera potřebuje, dotud vás také miluje; zprotivíte-li se jí v něčem, již ne otcem, ale zuřivým tyranem slouti budete. Jestli ji na konec svým rozumem přesvědčíte a muži zámožnému, ale nemilovanému na krk pověsíte, nedlouho jich manželská svornost potrvá, a pak nastoupí proklínání místo děkování, ano zlořečení místo modlení, až budou brněti vaše otcovské uši. Dáte-li ji nuzákovi, pan Nuzák i paní Nuzáková budou se těšit na vaše hrana; a až vám odzvoní „pole, louky, dům," obdržíte povinné díky: totiž náhrobek z ruky svého zetě milého.

Kapka. Buď jak buď, já se nezměním, a co mi svědomí velí, též učiním.

Adolf. Nestarejte a nebojte se, milý pane Kapko! Vdejte jenom dceru svou podlé nynějšího zvyku,

to jest pusťte ji bez vesla na moře a za rok teprvé poznáte, že jsem vám zle neradil. Nebo dejte pozor, milý Kapko, nyní se to miluje, laškuje a cukruje. Za rok pan manžel ji zavede, podvede a vám ji nazpátek přivede, a potom nastane v domě vašem lkání, škytání, naříkání, zoufání a zubů skřípání. (S oušklebným smíchem odchází.)

Výjev VI.

Kapka, hrabě Zdislav (zaměstnán čtením).

Kapka. Aj aj, ten vysoce urozený Milostpan hrabě umí překrásně radit! Pánbůh rač chránit, až se mi z toho hlavá točí a v uších mi hučí. Totě člověk beze cti, bez víry, bez naděje, bez lásky; a jazyk má jako trdlici.... počkej, neujdeš mi bez trestu! (Sedne ke stolečku, vyndá z tobolky oučet i olůvko a mumlá:) Za obydlí, za světlo, za kávu, víno, zvěřinu, bažanta, salát, uzený jazyk a sýr a černou kávu a čaj, to děla 16 zl. 58 kr. stř. Počkej, Milostpane hrabě, zaplatíš 30 zl. 58 kr. (Schová oučet.) Všecko pomluvil, pohaněl, do všeho se vtěřhal; a ten druhý zde sedí jako Boubínské mračno. Kdyby nebývel jeho rod v pokrevenství s králem Jiříkem, vzal bych také od něho dvojnásobný plat. (Vytáhne druhý oučet.) Od něho přijde totiž 10 zl. 59 kr., ale zaplatí jenom 15 zl. 59 kr. Tak pěkně; ať ti páni nevlídníci milují bližního svého jako sebe samého.

Jednání II.

Výjev I.

Kapka, Zuzanka, hrabě Zdislav (čte zády k prvnímu obrácen).

Kapka. Přistup ke mně blíže, panno Zuzano! Hlavu nahoru a pozor na moje slova! Já jsem tvůj otec, milá Zuzanko, pamatuješ-li pak na to?

Zuzanka. Pamatuji.

Kapka. Miluje tě Podivín? (Mlčení s obou stran.) Odpovíš-li pak, milé dítě?

Zuzanka (ztícha). Miluje.

Kapka. Jestli pak ty jej miluješ?

Zuzanka (ztícha). Miluji.

Kapka. Chce se Podivín s tebou oženit?

Zuzanka. Chce.

Kapka. Jestli pak ty si jej chceš vzíti?

Zuzanka. Jestli se smí hlas můj ozvati?

Kapka. Chceš nebo nechceš?

Zuzanka. Chci, chci!

Kapka. Upřímně?

Zuzanka. Chci z celého srdce svého!

Kapka. Poněvadž tedy lekcí, kteréž ti dával pan Podivín, takové dokonalosti dosáhly, poněvadž on tebe miluje, ty miluješ jeho a oba se milujete upřímně a vzájemně, poněvadž toliko na mé

otcovské povolení čekáte, protož já jakožto otec pečlivý, dobrotivý, rozšafný a moudrý, maje na zřeteli toliko vaše blaho a štěstí, dávám ti na to ruku, že z toho nic a nic nebude.

Zuzanka. Rozmilý otče, já doufám.

Kapka (velmi chladně). Rozmilá dcero, nedoufej ničehož. Hořejší pokojíček, v němž tvůj básník již celý rok zadarmo přebývá a zpívá, potřebujeme na zelí a na tuřín. Protož ať se mi básník vystěhuje, a po jiných palandách své verše kuje, i třeba po střeše jako vlaštovička si prozpěvuje.

Zuzanka. Ale otče, nač mu takovou hanbu činíte, nač jej z domu svého vyháníte? Zasloužil té hanby za svou práci? Jestli ho nesmím milovat, musím mu býti aspoň vděčna. On vzdělal, on osvítil, on povznesl duši mou; tomu se nechcete těšiti, můj otče, že on můj rozum z temnosti k světlu vyvedl?

Kapka. Ovšem, ovšem, tím světlem tobě hlavu zapálil, a já hasím plamen jako sv. Florian, aby dále nehořelo. Tyť, má drahá Zuzanko, svým světlým rozumem příliš rozumuješ a svou moudrostí tuze mudruješ. K čemu tolik učenosti? Ty jsi již moudřejší nežli tvá prabába, bába i matka, neboť co jsou Kapky Kapkami, žádná mužská ani ženská Kapka neodříkávala ani neskládala veršů. Leda že si někdy nějakou pís-

ničku zazpívaly aneb nějakou užitečnou knihu přečtly. Matka tvá, dokud byla zdráva, zpívala, jak o tom víš, píseň: „V samotě když sedím, a se soužím“, nyní by arci měla zpívat: V samotě když ležím a se soužím; za to čítá nyní kroniku o Genovefě a Majoleně. Bába tvoje zpívávala „Z hlubokosti mé těžkosti“, a čítávala Nebe klíč a Jiříkovo vidění. A prabába tvá zpívávala písně o osiřelém dítěti, o Blánickém vrchu, o sv. Václavu, a čítávala Proroctví slepého mládence. A to bylo všecko, co uměly, a všecky měly, chvála Bohu! rozumu dost, a tím rozumem vyrozumovaly sobě slušné jměníčko a nešpatné živobytíčko. Ale veršů a básní nikoli nehledaly.

Zuzanka. Ale drahý otče, křivdu mi děláte, myslíte-li, že nic jiného nedělám, nežli že se jen čtením veršů obírám; ovšem, já jsem je teprva nedávno čísti začala.

Kapka. A což tedy ještě více umíš? Čemu se učíš a jakou užitečnou práci můžeš podstoupit?

Zuzanka. Učím se dějepisu.

Kapka. A k čemu se ti to hodí? Kdybysi raději věděla co se s tebou děje a ne, co se kde jinde dělo. Proti české historii nemám arci ničehož nic; ovšem tu chválím. Ale tomu jsi se měla ve škole naučit.

Zuzanka. Jak jsem se mohla historii české ve škole

naučiti, když sám pan učitel ji neuměl; a proto mě vyučoval Podivín, u něhož jsem i zeměpisu se učila.

Kapka. Hle hle, nevídáno! tyť budeš nějakým filosofem. Toť abysi šla do Prahy někam do Karolína. Zeměpisu jsi se učila? A snad cizímu, abys hleděla daleko za hranice, kde roste pepř a zázvor, a kde čemeřice. Víš-li pak kde houby, kde se zelí rodí, kde okurky, kde mrkev a kde okrouhlice, a kterýto kraj český nejlepší křen rodí?

Zuzanka. Učila jsem se také cizím jazykům.

Kapka. I probůh živý! ženská má dosti na jednom jazyku, ona začasto jediným jazykem unaví deset jazyků mužských. (Zvolna.) Dej si toliko pozor, milá Zuzanko, aby si svým vlastním, českým jazykem dobře mluvila, a chraň se strakaté míchanice, která uši moudřejších lidí uráží a nás v posměch a v podezření uvádí, že jsme dítky na cizích vodítkách vedené, že nemáme rozumu a vlastních myšlének, leda tolik, co nám jich cizinci do tupých mozkovic uštědřiti ráčili. Ženská, když umí moudře, pravidelně a čistě promluvit, když umí číst, psát a počítat, má dost vzdělanosti. I ty jí více nepotřebuješ. Protož summa summarum velím, poroučím a nařizuji, aby se tvá studia dnes skončila, a tvůj básník ještě dnes z mého domu se vyklidil.

Řekni mu, že nerad mnoho mluvívám, a že...
(Odchází.)

Výjev II.

Zuzanka, hrabě Zdislav (čte jako prvé).

Zuzanka (citlivě). Ach zhasla moje hvězda, obloha
se kalí,
I ze všech stran se černá mračna na nás valí,
Proč mi se odhalil svět nový nenadále,
Když stav můj v světě předešlém mě poutá stále?
Proč cítíc lásku, nejčistší jsem lásku cítila,
By dvojnásobná bolest moji duši trýznila?

Výjev III.

Zuzanka, Podivín, hrabě Zdislav (jako prvé).

Podivín (mluví pořád s citem vroucím, někdy s rostoucím zápalem). Drahocenná Zuzanko, obdrželi jsme novinu nám oběma velmi příjemnou. Ale ty zde nejsi samotna?

Zuzanka (jde na druhou stranu od Zdislava, a rozpráví tiše). Jakobych zde sama byla. Ten tady (ukazujíc na Zdislava) již přes hodinu sedí, neslyší, nemluví, ano chceme-li aby slyšel, musíme ho prosit, aby slyšeti ráčil.

Podivín. Co pak je hluchý?

Zuzanka. Ne.

Podivín. Snad je němý?

Zuzanka. Ne.

Podivín. A což tedy?

Zuzanka. Nevím.

Podivín. Snad je nemocen?

Zuzanka. Nevím, jen to vím, že se mi příliš nelíbí. Dva páni, jeden jako druhý, oba divousové nevlídní a zamračení jako dva výrové přijeli k nám včera, a s nima nastal v našem domě křik a povyk a rámus ustavičný; a na mne ubohou padá všeho toho vina.

Podivín. Jak tomu mám rozumět?

Zuzanka. Znáš mého otce, že milerád si pohovoří, a že se častěji svým nábytkem nevčasně chlubívá; víš jak ho to mrzí a bolí, když jej někdo pohaní; i ti dva, jakoby se spikli proti němu, všelikeré příkoří mu činí; tento (ukazujíc na Zdislava) mluviti s ním nechce, a druhý, opravdivý nevlídník, pořád se s ním vadí, aneb jej svými šprýmy dráždí, tak že otec celý uzlobený mne a tebe častuje svou nechutí a omrzelostí, kteréž na hostech si nesmí vylíti.

Podivín. Jakým pak to způsobem i na mne vina padá?

Zuzanka (mluví rychle). Vina padla vlastně na tvou idyllu, poněvadž mi vykypěla smetana, když jsem ji čtla; otec si opařil při tom ruku. Potom mne zastihl, když jsem byla zaměstnána

čtením tvých veršů, a protož všecko neštěstí a všecka kletba padá na verše, z veršů na tvé učení, a z učení na Podivína; slovem otec mi hrozí, že pro uvarování mého neštěstí z naší lásky ničehož nic nebude, mých proseb neslyší, mým slzím se posmívá, a já (zvolna) vidím, že se těšíme daremnou nadějí.

Podivín (s velikou něžností, potom se zápalem).
O já tak nesmýšlím, má duše vyvolená,
Naděje není proto srdcím udělena,
By byla vyvrácena každou neřestí,
Nad pravou láskou nezvítězí neštěstí;
Nad láskou čistou, co dvě rosy krůpěje,
Se vznáší jak po bouři duha naděje,
Té pásky, která dvě milostná srdce pojí,
Moc lidská násilně se doteknouti bojí;
Sám osud zdá se šetřit těch milostných svazků:
Onť k oslavení často vede věrnou lásku,
Když někdy mračna hvězdy naše zakalí,
Čekejme, snad je brzo větřík odhalí,
Když s nadějí se v strasti rozlučovat zdáme,
Doufejme přec, až naději si vydoufáme.

Zuzanka. Ty's uchvátil mou duši, ona v tobě žije,
I srdce mé tlukotem tvého srdce bije,
Já celé příští své jsem tobě odevzdala,
Tys naděje neztratil, já ji vyzískala,
Ba když tě slyším, předrahý můj Podivíne,
Ne naděje, leč jasná jistota mi kyne,

3 Adam Mickiewicz vzd.
vaným veršem polsk
ruce přeložili jsme j
péra největšího básní

4 Báseň tato sepsána b
r. 1830—1831.

5 Z časův války franco

6 Tato báseň náleží m
francouzské a protož
byla poctěna.

...tením tvých veršů, a protož všec...
...ecka kletba padá na verše, z ve...
...čení, a z učení na Podivína; slove...
...vozí, že pro uvarování mého neště...
...nky ničehož nic nebude, mých prosel...
...ým slzím se posmívá, a já (zvolna) vi...
...těšíme daremnou nadějí.

...ín (s velikou něžností, potom se zápalem).
...já tak nesmýšlím, má duše vyvolená,
...děje není proto srdcím udělena,
...byla vyvrácena každou neřestí,
...pravou láskou nezvítězí neštěstí;
...láskou čistou, co dvě rosy krůpěje,
...vznáší jak po bouři duha naděje,
...pásky, která dvě milostná srdce pojí,
...ce lidská násilně se doteknouti bojí;
...osud zdá se šetřit těch milostných sva...
...k oslavení často vede věrnou lásku,
...yž někdy mračna hvězdy naše zakalí,
...ejme, snad je brzo větřík odhalí,
...yž s nadějí se v strasti rozlučovat zdá...
...ufejme přec, až naději si vydoufáme.
...ka. Ty's uchvátil mou duši, ona v to...
...srdce mé tlukotem tvého srdce bije,
...celé příští své jsem tobě odevzdala...
...s naděje neztratil, já ji vyzískala...
...když tě slyším, předrahý můj...
...naděje, leč jasná jistota mi ky...

I tak jsem tebou celá znova potěšena,
Že připadá mi tvoje píseň oblíbená.

(Podivín ji obejme, ona pak rychle kytaru vezme a zpívá:)

Jedenkrát jen v živobytí
Láska pravá v srdci plane,
Dvakrát lásky nepocítí
Srdce v jednom živobytí;
Komu první láska svítí,
Vítězem se v lásce stane,
Jedenkrát jen v živobytí
Láska pravá v srdci plane!

Podivín (vytáhne několik listů odpečetěných). Vlastně nyní obdržel jsem, rozmilá Zuzanko, listy z hlavního města, z nichž jsem se dověděl, že moje nedávno vydané dílo dobře přijato bylo, ba že i mnohým učeným připomenulo jméno mého milého nebožtíka otce, kterémužto za jeho spisovatelské zásluhy dosti pochval, ale málo odměny bylo dáno. Někteří učení se mne ujali, i slibují mně ouřad archiváře, jenžto arci není výnosný, ale k jiným vyšším úřadům stezku mi proklestiti může. Díky Bohu, že se mohu zbaviti toho Chudákovského úřadování, vyslýchání, protokolování a žalářování. Mějte se dobře, vy ohromné balíky kancelářských papírů a listin, měj se dobře ty nejvěrnější jich příteli špagáte, co se tak důvěrně a vzájemně kolem nich ovíjíš, mějte se dobře všecky sessí, relace a kon-

ference, a vy dvacetníkové diéty s přípřeží a bez přípřeže, měj se dobře, ty Chuďákovská bonifikací, já se s tebou na věky loučím; však nebudeš dlouho osiřelá, najde se supplikantů a kompetentů bez konce, vždyť pak dvojnásobná vrata vysokých škol Karolínských, jimižto ročně legiony synů Themidiných přicházejí a vycházejí, ještě se Bohu díky! nezavřela.

Zuzanka. Můj milý Podivíne, jenom neraduj se a neplesej tuze před časem, dokud nemáš celé jistoty o své budoucnosti.

Podivín. Ó má drahá, malomyslná Zuzanko, pohlédni sem a přečti tyto noviny (vytáhne noviny a podá je Zuzance) i hned se přesvědčíš, zdali prázná naděje mě mámí aneb makavá jistota oblažuje. Vezmi ty listy a noviny, a ukaž je svému otci.

Já arci nyní ještě nevím dojista,
Zda tato změna změní otce do čista,
Však nepřestane-li hned býti odporníkem,
Snad bude potom tím čilejším milovníkem
Svých dítek, vychovaných v škole protivenství,
A bude míti v našem štěstí oučastenství,
I ovšem dosti brzo též se státi může,
Že tam, kde trní bylo, pokvětou nám růže.

Zuzanka. Ó za to já ručím, že otec můj, když se o všem doví, nebude nepřítelem naší obapolné lásky. Ty jsi zasloužilým ve vlasti spisovate-

jem, ty máš ouřad k tomu — co chceš ještě víc? Všecko dobře bude.

Co mne se týče, drahý Podivíne,
Mou láskou žádná změna nepošine,
Kdybysi v nízké jen se skrýval chyši,
Kdybysi na nejvyšší stanul výši,
Mé srdce ani více ani méně
Nemohlo by tě milovat v té změně.

(Chopí se znova kytary a zpívá:)

Chaloupka třeba veská
S tebou by byla chrám,
Kde stále bych s nebeska
Žádala zdraví nám!
Já nechci v světě dlíti
Své lásky zbavená,
Ba v ráji nechci býti
S tebou rozloučená.

Podivín (převezme druhou slohu a pěje dále).

Ty ráj a všecky slasti
Mně můžeš sama dát,
S tebou chci v krušné strasti
Pospolně oddychat.
Žádostí nemám jiných,
Ba vládnu světem vším,
V očích kdy milenčiných
Svět lásky věrné zřím.

(Zuzanka odejde.)

Výjev IV.

Podivín, Zdislav (čtoucí).

Podivín. Mám tedy naději, že obdržím ouřad, ku kterému já se hodím a který se hodí mně. Obdrželť jsem i veřejnou pochvalu před soudnou stolicí kritiky, že prý jsem schopný, ba i znamenitý spisovatel, škoda že nemohu všem spisovatelům sloužit za vzor a příklad, avšak mimo to i ouřad i sláva buďtež třeba mydlinovou bublinou naděje, jen když věrnost mé milenky zůstane článkem mé víry a jistoty.

Výjev V.

Podivín, hrabě Adolf, hrabě Zdislav.

Adolf (ouškleбně). Vy jste zajisté pan Podivín?
(Hrabě Zdislav dává pozor na rozmluvu.)

Podivín. K službám.

Adolf (bez ostýchání). Dověděl jsem se z úst našeho hospodáře, jaké klopoty a protivenství vám činí vaše básnické vlohy a schopnosti. Kapka povídal, že milujete jeho dceru Zuzanku.

Podivín. Ach věru, pane, věru vám to vypravoval?
Mou lásku on by v slovech zavřít usiloval?
Já novou duší, novým srdcem jsem ji nadal,
Ne, já v svatyni ducha jejího jsem badal,

Kde skryty byly dary s nebes nejkrásnější,
I cnost i důstojnost i láska nejvroucnější.
Však, nežli jsme se ještě stále milovali,
Co druhové nezištní jsme se spolu znali,
Přátelské svazky kolem nás se vinuly,
Než naše duše v jednu bytnost splynuly.

Adolf. Toť je obraz vymalovaný pravdivě básnickým duchem, ale dovolte, pane, abych naň pohledl z druhé strany: Vy jste básníkem, neníliž pravda? Básnictví — vždyť to víte — přináší svým kněžím nesmrtelnou slávu i nemálo důchodů a ouroků. Pro básníka každý stupeň je nízký, každá velikost maličkostí, před ním se rozprostírá ouzká stezka tohoto života v nekonečené prostranství, pro něho svět nemá hranic, nemá žádného konce; ale dejte pozor, pane! jestliže láskou zaveden se oženíte s pannou Popelkou, tehdáž v kouři a dýmu kuchyňském zmizí básnického ohně čistý jasný plápol; i proč tedy chcete svou slávu tak prozaickým spůsobem zatmíti aneb dokonce udusit?

Podivín (s úsměchem). Tak zajisté učiním.

Adolf. Zajisté, pane; jestli tak učiníte, ztratíte vážnost k sobě samému, ztratíte svůj básnický slávověnec, kterým vás jeden neb druhý novinář aneb patentový kritikus spanilomyslně někdy obdařiti ráčí, i jakouž to potom budete míti

náhradu za své mozoly, za svou denní práci a za ty dlouhé probděné noci?

Podivín. Její láska bude mým jediným štěstím a mým největším ziskem. Buda spokojen s svým blahodárným osudem, nebudu se báti šprýmů oušklebných ani prudkého outoku jedovaté satyry.

Adolf. Láska a láska — ta by byla v stavu všecko nahradit! Ach jak krásným byla by ona snem, kdyby rychlé procitnutí nešťastnému spáči smutně nehrozilo? Neznáte docela ženského plemene a jeho povahy, jestli ženským věříte. Ona mne miluje — vy mně odpovíte — miluje, miluje upřímně — ona vám lásku přísahati bude, život svůj nastaví a šíleným citem milosti jak moucha sladkým muchomůrky jedem zmámená půjde s vámi kam ji oči povedou, třeba do chyžky nizounké, do chaloupky veské, třeba do pustiny saharské, tato se jí s miláčkem po boku celá v zelenou promění oasu, spokojenost, jméno své a statek svůj — všecko ráda zabaví. Jsa ubezpečen tolikerými lásky důkazy, uvěříte, že jste jediným na světě jejího srdce předmětem, uvěříte, že jste stromem v ráji kvetoucím, kolem něhož nepomíjející lásky břečťan důvěrně se ovíjí, ale zdali to srdce co vás dnes miluje, zejtra bude milovati, zdali je více rozdrážděné a plaché nežli chtivé; to jest ta vážná otázka — that is the question — na které arci nemnoho záleží.

Podivín. Ó pañe hrabě, toť jest zajisté obraz také básnickými barvami malovaný, ale račte i mně dovoliti, abych naň z druhé strany pohlédnouti směl.

Adolf (mluvě rychleji dále). Vaše milenka dnes hyne i umírá pro vás, zejtra vystrojí se na bál a v bále uchytí se jiného a pozejtří umírá pro toho, jehož včera poznala. Tehdáž neosmělujte se doufati, že tento nový plamen studenou vodou staré lásky uhasíte, vaše starší právo je ničím, váš hněv je směšným se-napínáním, žaly a prosby jsou prosbami básníkovými, ježto se rozléhají před hluchým měsíčkem v mračnách plynoucím. Vy si budete chtít zoufat, verše zoufalství ji rozveselí, vy se budete chtít zastřelit — jako já jsem se chtěl zastřelit (zvolna) ale nezastřelil — zastřelte se, vaše hrdinská smrt ji potěší a ona se mezi svými družkami pochlubí, že jste se pro ni a k vůli ní zastřelil, že jste ji učinil bohatýrkou, která by pérem Balzakovským neb Viktor Hugonským oslavena býti zasluhovala. Ó kdo ženským důvěru svou věnoval a důvěrou srdce své jim zabavil, tenť se chytil proutku slabé třtiny chvějícího se nad propastí ukrytou, on se ho chápe v smrtelném strachu, proutek se zlomí, on padá a skonává dole mezi skalami, nahoře zůstane třtina třtinou a dále se zelená.

Podivín. Kdo může podlé malé částky celost měřit?
Dokavad v světě budem vážiti si cnosti,
Pohlaví krásné budem ctíti a v ně věřit,
Neodpírajíc vrozené mu důstojnosti.
Má ústa žena nejprvé mi zlíbala,
Mé první slzy ona s tváří stírala,
Mé první slovo ona uhladila,
A dětské šveholení v mluvu promněnila.
Když ve tmách dětských let jsem matku poznával,
O lásce nevěda jsem ženskou miloval,
A dával-li mně přísný otec naučení,
Jak živu býti mám v pozemském klopocení,
Jak cnost, jak vlast mám milovati nade všecko,
Ne méně outlá matka k cnostem vedla děcko;
Když péče otcova mou hlavu vzdělávala,
Má dobrotivá matka o mé srdce dbala,
I soucitu i lásky drahé poklady,
V mé srdce vkládala vlastními příklady,
A teprv po dlouhé jsem poznal zkušenosti,
Že život dobré matky první školou cnosti.
Ta láska k domovu kde jsme se zrodili,
Kde dnové mladosti nás rajské blažili,
To puzení, co nedbajíc o slávu světa,
K tichounké domácnosti s námi zapolétá,
Ta moc, co k životu činnému ducha budí,
A nevlídníky k oučastenství zdárně pudí,
Ta jistota, jíž chová srdce moje blahé,
Že jsem si získal druhé srdce, srdce drahé,

Že ta dvě srdce jen o jednom tlukotu
Jsou blaze poloučena v celém životu,
Ó, tato jistota je blaho nevýslovné,
I žádné štěstí pod sluncem jí není rovné,
A za tu jistotu, ó komuž jedině
Poděkovati máme, nežli ženštině?

Adolf. Básníku! já vás vidím na vždy ztracena,
Nu budiž tedy žena vaše odměna,
Ne v duši, ale v krvi dlí váš spor i vzdor,
Ne důkazem, jen líkem zhojí váš se mor.
Však zanechme všech vtipů, nehrajme si s zbraní,
Co ostrým hrotem šípů satyrických raní,
Pověztež, jak v těch časích vaše umění
Vám schopnosti a práci vaši odmění,
Kdo pérem v světě vládne, chtíčem zisku chřadne,
Buď za noci a za dne hledá slávy vnadné,
Leč u nás, dím to s bolestí a bez výčitku,
Se darmo shání spisovatel po užitku,

(Se zrůstajícím zápalem.)

Ba u nás kdybysi psal pérem Byronovým,
Neb skvěl se nedostihlým vtipem Puškinovým,
Ach nevím, jakých bys se dočkal oučinků,
I kolik bysi získal liber sterlinků,
Neb kolik tisíc rublů v stříbře za odměnu
By uznalo prakticky tvojich zásluh cenu?
Kde asi skrývá zjevná ta se příčina,
Že našich krajanů povděčná otčina

Své spisovatelstvo si tak po pansku krmí,
To nevím, toť mi zhůru nad můj rozum strmí!
Piš à la Walter Scott romány historické,
Neb vpusť se s Lopem Vegou v pole dramatické,
A vydej každodenně přes pět archů šprýmů,
Jsa mistrem prozy klassické a zvučných rýmů,
I uzříš, zdali za tvé klasy v těžkých snopech
Si vystavíš tam někde palác na příkopech,
Ba, kdybys ve vsi stavěl chatrč dřevěnou,
Nestačí honorar na střechu slaměnou,
Jen abys za svou práci při lojových svíčkách
Nezůstal cele zdarma sedět na holičkách;
I strach je, aby toto psací řemeslo
Na místě příjmů hodně dluhův neneslo:
Ba větší strach, by obsah těch písemných hraček
Vám nenadělal mnoho škodných opletaček,
I vás nezaveď v podezření daremné,
Že do slov zjevných cpete směry tajemné,
I že snad dle praktiky světoborců zvyklé
Kujete do okliky všelijaké pikle.
Podivín. Ať neposkvrní jména Musy vyvolenců,
Kdo s bázní domáhá se Helikonských věnců,
A kdo chce přijat býti v řadě šlechetníků,
Ten nesmí lekati se lživých žalobníků,
I ten, kdo hledí užitku jen vlastního,
Nikdá si nedobude věnce věštího,
Nezavzní lyra vděčně v ruce zisku chtivé,
Jež tělu náleží, co samým chlebem žive.

Kdo nedbaje své vlasti, nedbaje svých bratří,
Na Musu jako rybář na udici patří,
Ten jaktěživ posvěcen nebyl na básníka,
I budiž poznamenán jménem sobětníka,
I zůstaň v kruze druhů sobě zárovných,
Nehoden spolku srdcí vlasti milovných!
Ať slídí stále za Fortunou usměvavou,
Jak za kostí pes slídí s uniženou hlavou,
Ať třeba za své slavné hymny příležité
Co pochlebník si získá dary náležité,
Onť nemá do sebe vyššího povolání,
Neb po nesmrtelnosti pozemsky se shání,
A za chlubnou a za blyštící se porobu
Svůj prázný život s hanbou vleče ke hrobu;
On neoželen, neoplakán a bez díků
Skonává smrtí žalostnou všech sobětníků.
I jakáž těcha za hrobem naň pozírá,
Když po své smrti na zemi hned umírá?
Adolf. Tak sláva cílem vašeho je namahání,
A po ní, nemívaje ve dne v noci stání,
Se každý spisovatel kde jen může shání?
A za tím přízrakem, když pána Boha vůle,
Kvapíte básník, prozaista, kritikus,
Až třeba tam, kde poslední se skrývá Thule,
I kdyby to byl sebe větší cesty kus;
Ba arciť: nihil arduum est mortalibus,
To ondy v kafírně kdos napsal na fidibus,
Non omnis moriar, na druhé stálo stránce —

To důkaz, že od dávna blud měl své ochránce,
Leč že to slova básnivých jsou zapálenců,
Dva tisíce let mají víru — u ztřeštěnců.

Podivín. Ó pravda, skoro dva tisíce let již bude,
Co každý vzdělanec tu píseň hude,
I jestli koho lepším neučinila,
Zajisté nikomu přec neuškodila,
Neb každý, kdo o slávu jména svého stojí,
Své zachovalé jméno poskvrnit se bojí.

Adolf. Ach sláva, pořád sláva — všecka sláva
Zachází jako květ a polní tráva.
Kdo píše, chce mít trochu zisku nebo chvály;
Zisk není buďto žádný neb jen velmi malý.
Homerem buďte, nemůžete-li se grošem honosit,
Zůstane rukopis vám věčně ležet v stolku psacím,
Až přec snad někdy tiskař, musíte ho ale poprosit,
Vám s řadou chyb jej vydá na papíře prožíracím.
Co ale na tom záleženo? což je komu do toho?
Teď každý psát chce; kdoby četl, není nikoho.
A potom chcete slávu! Doby ty už nekynou:
Evropa celá spisovatelů teď otčinou,
Vlach, Francouz, Němec píšou nesčíslná díla.
A naše? Hrozně úzka mez je zahradila.
Kus časopisu, malý krámek knihtlačitele,
Toť celé pole českého teď spisovatele,
Divadlo naše ani za řeč nestojí;
Piš smutnohru a dav se s touhou přirojí,
Že pro pláč nebude se moci ani dívat —

A nebude-li slzet, bude aspoň zívat.
Napište komedii, uchopte se Musy veselé,
Budou se všechněm líbit vaše šprýmy umělé?
Ten pravdu, onen vtip a švandy miluje,
Ten s kružidlem zas v ruce rozměrům se věnuje —
Když pak konečně kdos, jenž nepsal sám ni řádky,
Se s vámi pustí do jizlivé, jedovaté hádky,
Panenské péro své si hanou o vás špiní,
A vás dnes z chladnosti a zejtra z žáru viní —
Když potom celý houfec za ním štěká, laje,
Vám nepoctivost, slávychtivost vyčítaje:
Nuž nemusíte sám pak mrzutě se ptáti:
„Pro koho mám se trudit, pro koho mám psáti?“

Podivín. Nechť svaté jméno básníkovo nepokazí,
Kdo okem bázlivým se k jasným cílům plazí,
Ten nikdy s lahodností v struny neudeří,
Kdo verš dle zisku jenom, dle užitku měří,
A chce-li za Štěstěny vozem těkat,
Bít v čelo se, a po světě se vlékat —
Ten nenalezne lavřín na zvšednělou skráni,
Hrob přečká jeho slávu, umřeť v umírání.

(S rostoucím zápalem.)

V jasnější vyšší sféry básník pozírá,
Zdroj jasnosti i nebe mu se otvírá,
Paprsky, jež mu září, v krásný celek tvoří,
A stíny bledých blouznění hned ohněm hoří.
Když pěvec uchvátí svou lyru, počne pění,
A v duši všechněch lije vlastní unešení:

Hned za ním bohochvalné chóry v chrámích znějí,
Při zpěvu dobří plesají a zlí se chvějí.
Vnukové za ním pradědů svých skutky opěvují,
I nejchladnější prsa ke slávě se probuzují. —
Však láska, co ve světě rozkoš rodí,
Ta věštce blaží, ta ho k slávě vodí,
Ta láska v jeho ústech sama sebe vyhlášĺ,
Ta všechny city ku cnosti a shodě povznáší.
Když nad hrobem se laur mu jednou zachvěje,
Když nejmenší jen třeba částí přispěje
K dobrému spolubratrů, ke slávě vlasti své,
Toť náhrada je věštcova, jíž nikdo nevyrve.
Adolf. Nuž myšlénky ty chovejte: jsou duše ozdobou,
Kteroužto kouzla vábí, urývají za sebou...
Já pomohu vám k štěstí, splním vaši naději,
Při ohni srdcí vašich své pak taktéž zahřeji.

Výjev VI.

Adolf, Zdislav, Podivín, Kapka, Zuzanka.

Kapka. U šlaka, to je rámus, to jsou kapitály,
Dva archy kritiky a čtyry řádky chvály.
(Podivínovi.) Než proto přece svoje slovo nezměňuji,
Hledejte sobě jinde ženy — opětuji.
Zdislav. Poslyšte, pane Kapko. Jsem dost bohatý,
Sám žiju bez přátel a nejsem ženatý,

Odřekl jsem se štěstí, všeho světa,
Neb myslil jsem, že mi nic nevykvétá.
Dnes jinošský ten zápal, čisté vzezření,
To zbudilo zas bývalé mé cítění.
Já byl bych slzel a ten cit chci chránit,
Jemnosti k srdci přístupu nebránit.
Vše zapomenu, chci žít pro Podivína,
Dejte mu dceř, já si hó vezmu za syna.
(Podivínu a Zuzance.) Od vás já nechci díků, lásky nežádám,
Jen když, jsa při vás, štěstí vaše uhlídám.

Zuzanka. Za tolik dobrodiní...

Zdislav. Nic se neděje zadarmo.

Podivín. Však celé štěstí naše...

Zdislav. Již mým se štěstím stalo.

Kapka. Vy jste mlčel, pane, dlouho jste mlčel, ale kdo takto jednou promluví, má právo, aby třeba celý rok již nepromluvil.

Podivín (Kapkovi). Mohu tedy doufat?

Zuzanka. Budu tedy šťastná?

Kapka. Tu se máte, požehnej vás pánbůh — teď si třebas oba rýmujte.

Adolf (pro sebe). Sám, sám jsem na světě, to cítím, toho želím! —
Ten, taktéž nešťastný, teď dostal útěchu,
Jen pro mne nemá příroda ni úsměchu. —
(V zlosti.) Hej Kapko, rychle koně — sic si v lebku střelím!

Kapka (běží ke dveřím). I pro pána, jen ať jede, pusťte ho! (Vrátí se a tiše Zuzance.) Za týden tedy svatba! (Nahlas:)
Můj dům, kde říkalo se „u francouzské armády",
Od dneška ať má firmu: „u citlivé ballady."

PROZA.

Slovo o Panslavismu.

1847.

Motto: Man darf nur die meisten Dinge vorsagen wie sie sind, um eine gute Satyre zu machen.

Seume.

Abbé de Pradt, arcibiskup Malinský, známý diplomat v službě Napoleonově, pronesl kdesi tato důležitá a památná slova: „Jsou na světě národové, o nichžto se jen hanlivě mluví, poněvadž se nechali haněti dvacet nebo ještě více let. Nejhorší o nich domněnky v povšechný vešly obyčej a v slovníky, ano štěstí jedněch pokládalo se nemožné vedlé štěstí národů druhých; ba viděli jsme professory nenávistí národních (on a vu des professeurs des haines nationales).“

Považíme-li, že mezi Slovany aspoň my Čechové nemáme dosud žádného veřejného organu čili časopisu — prostředníka, který by nás dostatečně bránil proti neslušným pomluvám, hanám a křivdám od našich protivníkův na nás metaným, považíme-li s druhé strany, jak mnoho této nezasloužené hany

od cizinců, zvláště ale od německých journalistů na nás kydáno bylo, ano jak s pokrokem časův, vychloubajících se světoobčanstvím a snášelivostí, tato hana i nenávist proti nám Slovanům v dennících a v jiných spisech našich sousedův pokračuje, ba i outokem se na nás dále žene, tedy zajisté uznati musíme, že to, co slavný de Pradt před 30 téměř léty o nenávisti národní vesměs pověděl, dosavade smutnou a bolestnou zůstává pravdou, nevyvrácenou a neoslabenou mnohými zjevnými a skvělými výsledky vzdělanosti a osvěty za 30 let ku předu mohútně postoupilé. Ano zdá se ovšem, že nenávist národní aspoň u sousedův našich proti nám po boku minulých 30 roků rovným a rychlým krokem s časem ke předu chvátala.

Jak mohútně zmužněla, jak radostně i kořistně změnila se tvárnost věd a umění za těchto 30 let — vášeň ale, zloba a nenávist proti našemu národu nevybředly ze své chlapecké a skotačivé povahy — ano časem jinošských nabyvše sil, junáckou svévolí proti nám podlé času a dle módy všelijak harcovati, všelijak nás haněti a pronásledovati a nás v podezření u našich sousedů a u naší vlády uváděti nepřestávají.

Jest to zajisté nejsmutnější ve světě úkaz, zvláště pro mladíka po vědeckém vzdělání bažícího, když pozorovati musí, jak slabá, jak křehká jest tato páka věd a umění k vyvrácení vášní a náruživostí lid-

ských. Lhal tedy (pomyslí sobě takový jinoch) onen klassický básník, jenžto řekl, že věda i umění „emollit mores, nec sinit esse feros,“ pravdu snad ale mluvil Jean Jacques ve své rozpravě „Sur la vanité des sciences“ korunované od akademie Dijonské, pravdu snad mluvil jistě dříve náš ctihodný Jan Amos o tom, co o marnosti věd a umění v Labyrintu světa, duchem právě kvakerským nadán, jest pověděl! Lhal tedy onen slavný řečník polský a ministr osvěty vlastenské Stanisław Potocki, když proti Ženevskému filosofu a lidomilu se svou polskou rozpravou vítězoslavně pro obranu věd a umění vystoupil. Pravdu naposled má onen neznámý spisovatel, jenžto kdesi řekl:

„Buď živ v síle ducha nebo v mdlobě,
Vždycky v cnosti můžeš hovět sobě.“

Ba žel se našich časů Bohu! Umění, umění totiž psací čili stilistika stává se nyní nejčastěji pomahačem lži a klamu, nenávisti a křivdy podlé slov Mickiewičových:

„V naukách když podlý člověk panuje,
Chraň se ho, je vrah, jenž dýku kupuje.“

Co jsme nyní na začátku zde předeslali, není zajisté oratorským proslovem k našemu slovu o Panslavismu, podlé rozumu toho, jakéhož mu hermeneutika německá uděliti ráčila, — jest to raději poklona, jižto skládáme našim učeným a ve vědách zběhlým protivníkům, professorům a hlasatelům ne-

návisti národní proti nám. Naše slovo týká se tedy toliko cizinců, jejichžto vědecký fundus instructus sahající z ciziny do slovanštiny, naším slovanským rádlem zkypřen a zorán a vyvrácen býti zasluhuje; — mluvíme tedy k praslabým v naukách protivníkům našim, nedotýkajíce se v této rozpravě jich jmen a nedotýkajíce se též mnoholičných denníkářů a nedouků na nás slepě sočících, kteří proto jen píší, aby psali i aby svou známou písavostí chleba sobě dobývali, podlé slov spisovatele německého Schlegla, řkoucího: „Die Schriftstellerei ist, je nachdem man sie treibt, eine Infamie, eine Ausschweifung, eine Taglöhnerei, ein Handwerk, eine Kunst, eine Tugend.“ Panslavismus, to jest ten toulavý upír, a nenávist prý k Němcům, to jest ta noční můra, kteroužto nám journalisté němečtí na prsy i na plece štvou, zapomínajíce o tom, že my Čechové nejsme tak nazvanými Říšáky, ale že naše vlast jest ovšem důležitou a nerozlučnou částí velikého mocnářství rakouského, kteréž právě 17 millionův Slovanů obsahuje, a že, kdyby tato naše česká vlast od rakouské říše odtržena, a nějaké sousední vládě podrobena býti mohla, že by se buďto zněmčiti aneb zrušiti musila. Poloha aspoň naší vlasti nenechala by nám jiné alternativy po této nešťastné události, kterou bychom — ač proti své vůli — ze starého spolku a dávné jednoty rakouské vytrženi a odděleni byli.

Že ani jedno ani druhé nebylo by žádnému našinci, ani zemanu, ani měšťanu, ani sedláku po chuti a po vůli, aniž ku prospěchu, kdož u nás o tom jak živ pochyboval? Takovému Panteutonismu, i takovému ruskému Panslavismu jak živ žádný Čech, ani kterýkoli národ slovanský pod žezlem rakouským nikdy, pranikdy by se dobrovolně nepodrobil. Přece ale žádnému Slovanu — ani rakouskému, ani nerakouskému — nevstoupilo dosud na mysl, nynější slušný a spravedlivý odpor národnosti německé, k. p. proti Danismu v Šlesvíku a v Holštýně, a nynější šlechetné si počínání z dlouhého sna procitlých a na historické půdě stojících Flemmingův, aneb nynější, nevím jestli docela spravedlivý odpor Sasíkův Sedmihradských proti veškerých práv ve své vlasti pozbaveným a jen od svých biskupův slabě chráněným Rumunům [1], Panteutonismem nazvati, a tomuto od Francouzův již proti Němcům užívanému názvu politických záměrů, pletek, piklův udělovati, tak jako mnozí němečtí journalisté všecko to, co se v Čechách, co se v Horvátsku, co v Srbsku, co se v Bulgarsku, na Černé Hoře, co se v Polsku a co se v Rusích a t. d. děje, budiž to v jakémkoli a proti jakémukoli oumyslu konáno, všecko ouhrnkem Panslavismem jmenovati ráčí, tak že již toto slovo u nás v posměch vešlo, a že toliko tam se ho u nás užívá, kde obšírnou cizinců o nás nevědomost jedním slovem naznačiti a poznamenati chceme.

O tomto u nás v Čechách neznámém, ale od Němcův nám předstíraném panslavismu dalo by se nám arci mnohem více — nežli nyní — psáti; zanecháváme však sobě této rozkošné látky k obšírnější rozpravě v jazyku německém. Po česku o ní psáti méně jest potřebí, neboť ignoti nulla cupido, a protož našincům řadu odmršťujících a vyvracujících tuto věc důvodův a odvodův uspoříme.

Dotčená převaha národnosti slovanské v mocnářství rakouském dodala národu a jazyku českému oné vážné důležitosti, které on se raduje. Jazyk český, kdyby měl býti vyrván z lůna mocnářství rakouského, ztratil by zajisté velikou část své nynější váhy a důležitosti. Tento jazyk, kdyby podléhal k. p. Prusům nebo Rusům, podobal by se bez pochyby onomu Robinsonovi na osamělém ostrově karaibském, okrouženému vůkol oceánem německým, neb ruským, a den ode dne chvátal by rychlejším ke své záhubě krokem, jestliže v našem 19. století jaká národnost vůbec — zvláště ale národnost v historické půdě opřená — zahlazena býti může.

Ale vlastně proto, že císař rakouský pánem jest starožitné Prahy s jejím Pantheonem knížat a králů českých, že jest pánem Moravy, této staroklassické půdy slovanské, že jest pánem rusko-polského Lvova na severní, a starožitného Epidauru (Dubrovníka) a Záhřebu, této stolice Spartanů slovanských, na jižní straně, protože nejnověji stal se pánem starého,

proslaveného Krakova (1846), a tudíž ochrancem Pantheonu králův polských — proto tedy vlastně, že císař rakouský jest jediným pravdivým vládcem Mnohoslovanem (Polyslavem), an nejvíce národův a národkův, jazykův a nářečí žezlem svým chrání, pro touž příčinu jazyk český raduje se své vážné a důrazné důležitosti. Tak tedy, rozmilí páni journalisté němečtí, nemluvte pořád o nás „vom deutschen Standpunkte", pohlédnětež přece na nás na Slovany rakouské (a též na pruské a saské) ze stanoviště slovanského. Ruští Slované si bez toho z vašich křikův ničehož nic nedělají, a Slované turečtí o vás a o vašich journalích ničehož nic nevědí. Ale nižádného jazyka slovanského v Rakousích povaha a převaha není taková, aby se chtěla neb mohla panovnicky povznesti nad kteroukoli národnost jinoslovanskou v Rakousích ke zkáze té neb oné řeči sesterské.

Illyrsko- a polsko-slovanská národnost zajímají v Rakousích po boku jazyka českého velmi vážné a důležité stanoviště, kteréžto tkví na půdě historické. Ani té ani oné nemůže se státi žádná ujma s strany jiného jazyka rakousko-slovanského, již pro tu historickou příčinu a pro příčiny jiné vůbec známé, o nichžto zde pro krátkost mluviti nechceme.

Dříve nežli okážeme, jak se má národnost česká k národnosti ostatních Slovanů rakouských nyní v našem čase — chceme prvé z krátka nastíniti onyno poměry historické dvou národů slovanských svýma

nářečíma a náboženstvím v nynějším Rakousku nejsblíženějších: Poláků totiž a Čechů.

Nástin ten ukáže nám tvar, pokrok a oslabení vzájemnosti slovanské těchto obou kmenovců, a rozřeší také historicky tu filologicky již rozřešenou otázku, zdali kmenovní vzájemnost těchto obou národů slovanských mohla v minulosti, a může-li tedy i nyní základem býti panslavismu politického, a panslavismu takového, jenž by na ujmu a škodu jednoho nářečí mohl růsti a se zvelebovati a nad druhým panovati? nebo takovouto definici panovnickou dávají Němci přede vším svému slovu Panslavismus, jinak by ono nemělo žádného smyslu, protože Slované neřídí se ke svému štěstí (pravím to po dobrém a upřímném rozmyslu) spůsobem a právem k. p. Švejcarův neb Sjednocených Států Amerických.

Není každému dáno filologickým rozpravám trpělivě se propůjčiti — pohlédněme tedy toliko do historie a sice do historie polské, u nás v Čechách bez toho velice neznámé, ale nám zajisté velmi prospěšné.

Žádostem oněch přátel jazyka slovanského, kteří chtí poznati toliko ráz a rozdíl češtiny a polštiny mezi sebou, vyhověl dostatečně předrahý Šafařík svým Národopisem slovanským, touto opravdu zlatou knihou, jak ji ctěný patriarch literatury české J. Jungmann vším právem nazývá.

V našem krátkém dějepisném přehledu nemlu-

víme schvalně o polském a českém národě z časův Piastův, Přemyslovcův, Jagellonův a Luxemburkův. Majíce toliko ohled na nynější mocnářství rakouské, začínáme od času Ferdinanda I. (1526), když Čechy, Uhry a německé země arciknížat rakouských pod vládou Habsburkův sjednoceny jsou byly v jedné mocnářské ruce.

Neohlížíme se též na to, že toto rakouské mocnářství posloupně více zvelebené, a teprvé později zvláštními ruskopolskými zeměmi rozšířené až za našich teprva časův rakouským nazváno jest bylo. Ono již roku 1526 v pravdě bylo rakouské — ačkoliv vládcové českých, uherských a vlastních zemí rakouských od Ferdinanda I. až do Františka I. (1805) císaři římsko-německými se nazývali.

Již dobrotivý a snášelivý císař Maxmilian II. král český a uherský (od r. 1564—76), syn Ferdinandův a Anny — Vladislavovny Jagellovny, byl po smrti polského krále Sigmunda Augusta posledního po meči Jagellonce na trůně polském od jedné strany velmožův polských za krále polského navržen a senátu předložen. Maxmilianův rod po přeslici a zvláště jeho důkladná jazyka českého známost, kterémužto, přebývaje v Praze, od Matouše Benešovského řádně naučen byl, dávali mu přednost před jinými kandidaty koruny polské. Druzí pánové Poláci, obávající se veliké moci domu Habsburského,

zdráhali se, aby náčelník jich Obce pospolité z tohoto rodu vyvolen byl.

Po nešťastné improvisací, v nížto Jindřich z Valois (později Jindřich III. král francouzský) jako pohostinný a toulavý herec divadelní na trůně polském vystoupil, i po slavném panování Štěpána Báthoryho, tohoto moudrého á na Slovany laskavého Maďara, byl na konci 16. století Maxmilian, syn císaře Maxmiliana II. a bratr Rudolfa II. od stavů polských přidržujících se strany Samuele Zborovského za krále polského, veleknížete litevského a ruského zvolen, nejvíce pro tu příčinu, poněvadž tento kníže z domu rakouského panujícího nad valnou národů slovanských částí, jazyka českého dobře jsa povědom, mezi všemi kandidáty koruny polské nejschopnějším se k vládě polské býti prokázal. Pánové polští měli naději, že Maxmilian bude Polákům srozumitelnější, bude i spolu přístupnější a laskavější nad jiné krále cizince. Jan Zamojski ale (1542, † 1605), onen slavný hetman vojska polského korunního (t. j. nelitevského) a veliký kancléř polský, a manžel Grizeldy neteře předešlého krále Báthoryho, jinak o polské kandidatuře arciknížete rakouského rozumoval, a poraziv a zajav u Byčiny Maxmiliana, posadil Sigmunda III. z rodu Wasův švédských na trůn polský.

Brzy ale měli páni Poláci příčinu dostatečnou svého volenství pikati, nebo Sigmund III. neznaje

jazyka ani polského ani jiného slovanského, a pohrdaje mravem, zvykem a krojem polským, dočinil se svou nepolitickou vládou slušné nelásky a nenávisti národu cizího, jehožto cizím a neopatrným byl králem.

O sto čtyry a padesáte let dříve, — když mimo společný jazyk slovanský, časem a nedbou a odporem apoštolův temnosti byly zahlazeny právě všecky přirozené známky vzájemnosti českopolské (která za časův Boleslava Chrabrého, za časův Václava Přemyslovce, ve válkách i po válkách husitských, za časův našeho krále Jiřího, polského krále Kazimíra a syna jeho Vladislava na jevišti historie a v 16. věku na jeviště duchovního v literatuře života tak rázně vystupovala) — byla vymazána z knihy života dávná samostatnost česká. Proti vůli a protestací národu polského byli posláni bez svolání sněmu od krále Sigmunda III. a od velikého hetmana Stanislava Żólkiewského proti falckrabovi, to jest proti nemotornému Bedřichovi, králi zimnímu, a proti „heretikům českým" Lisovčíkové, kozáci totiž polští maloruského plemene, nejsurovější tito vychovanci stepí ukrajinských. Oni bojovali pod svým náčelníkem knížetem Koreckým s Maxmilianem bavorským, s Bouquoiem a s jinými proti Čechům a Moravanům l. 1620 dne 8. listopadu.

Tato téměř 8000 kozákův obsahující veselá a hrabavá družina byla na své cestě do Polsky od českých a moravských sedláků napadena, a na důkaz

bratrské vzájemnosti část pobita a část rozptýlena, a ze své loupeže v Čechách nabyté vzájemně oloupena.

Od tohoto času ani přátelsky se k sobě neměli, ani nepřátelsky na sebe nedotírali oba tito národové, polský totiž a český. Na starodávnou a dědičnou nemoc slovanskou, na nesvornost totiž skonala samostatnost království českého — polská Rzeczpospolita po smrti Soběského na ni umírati začala. Finis Bohemiae — sotva 50 let bylo dovršeno, a již finis Poloniae přibližoval se jistým a viditelným krokem. Vítězoslavná rekovnost Jana III., tohoto velikého vojína a krále beze vší politiky, nezastavila krokův chvátající na vlast záhuby.

Za králův Sasův, oněch veselých hodovníků a pijáků, nepomohlo již nebezpečně churující Polště ono politické pižmo, které jí bylo zbrojným allopathem Karlem XII. a Stanislavem Leszczyńským násilně podáno. Tím méně mohla pomoci ona diplomatická arnika, jižto hrabě Brühl, vševládný ministr králův Sasíkův, Polště poskytoval. „Za króla Sasa jédz, pij a popuszczaj pasa", toto příslovi jest dosti dostatečná charakteristika vlády králův ze saského plemene v Polště.

„Můj bratr Karel", řekl cár Petr — práv saských v Polště zástupce — „hrá na Alexandra Velkého, ale budiž on ujištěn, že já nebudu jeho Dariem Kodomannem." Cár Petr držel slovo své. V týchž končinách, kde téměř před 2200 lety Darius

Hystaspes proti Skythům, a kde skoro o 100 let později Napoleon proti Rusům nešťastně a nadarmo bojoval, Karel XII. ouplně byl od Rusův poražen, i doprovázen od nešťastného hetmanna Mazepy z Ukrajiny do Bendru ustoupil, odtud do své vlasti bez vojska sám a sám, nepoznán a skoro již zapomenut se navrátil, kdežto pestré pásmo jeho dobrodružného života olovem zákeřnickým při obležení pevnosti norvežské Friedrichshallu rozerváno bylo. Veškeré kozáctvo polské, tato dávná ohrada veškerého křesťanstva a zvláštně království polského, vešlo nyní ouplně a zcela pod vládu cárův Moskevských.

Na veselém dvoře polského krále Augusta III. (1733 — 63) vypravoval vysoce o vlast svou zasloužilý hrabě Josef Załuski, biskup Kyjevský, polským dámám a Jasně Velemožným Vojevodám, Kaštelánům a Starostám o jazyce Polákovi ku podivu srozumitelném, který byl na své cestě do Karlových Varů v Moravě a v Čechách slyšel, a kterýžto arciže nebyl nic jiného, nežli „skaleczony (zmrzačený) a zepsuty (pokažený) język polski." Dvořané a dvořanky polské poslouchali tehdáž učeného biskupa nejinak nežli královna Isabella poslouchala Columba o novém světě vypravujícího.

Tak tedy vyhlížel polsko-český Panslavismus v první a v druhé polovici 18. století!

Po smrti krále Augusta Sasíka (1763) povýšen byl na trůn polský Piast, to jest rozený Polák, hra-

bě Stanislav August Poniatowski. Tento poslední král polský tím větší úvahy jest hoden, čím více v dějinách, od cizincův i od samých Polákův sepsaných, velikou byl stíhán křivdou. Tak jako mnohý pán a vládyka, když svou vlastní nešetrností a marnotratností o své jmění se přivede, někdy celou vinu své zkázy svému úředníku připisuje, jako někdy nedbalí rodičové nezvedenost a neumělost svých dítek rádi vychovatelům jich přičítají, takto synové, vnukové a pravnukové bývalé Obce pospolité polské celou vinu úpadku své vlasti poslednímu korunovanému náčelníku jejímu rádi připisují, nepamatujíce na to, že pravda nejčastěji v prostředku mezi oběma nachází se extremy, a že úpadkem království polského nejprvé národ polský (totiž šlechta) sám, pak i jeho poslední král (jakož i předchůdcové jeho), rovnou měrou vinni jsou byli.

Ano, kdyby vložena byla na váhu tato obapolná, vzájemná vina, musila by vina národu převážiti vinu královu, neboť ono staropolské národní přísloví, že „Polska nierządem stoji“ již samo sebou velmi těžkým jest přívažkem na váze šlechty polské.

Ruští a polští spisovatelé — mezi nimi zvláštně slavný Mickiewicz — přiznávají učeným Čechům nestrannost a spravedlivost v dějepravných o polském a ruském národě úsudcích.

Přičiníme se tedy, abychom v této důležité posledního krále polského charakteristice, — která na

všecky pozdější děje polské, ba i jinoevropské nejjasnější prostírá světlo, — zachovali slušnost a spravedlivost v našem o Stanislavu Augustě úsudku, abychom též spolu onomu spravedlivému učených Poláků a Rusů o spisovatelích českých výroku všemožně dosti učinili.

Naše pilné studium zajímavé historie polské, naše známost osobní s hrabětem B. a s panem P. šlechticem polským, z nichžto tento jako šambelán, onen ale jako páže na dvoře krále Stanislava Augusta živi byli, a kteří nám často události známější i skrytější z časův těchto vypravovali, — ulehčily nám charakteristiku tohoto krále a jeho času tak dalece, že jsme se na ni bez pomoci přívrženců a protivníků Stanislava Augusta odvážiti směli.

Znatelé historie polské ať rozsoudí, jak dalece jsme byli slušni a spravedlivi, aneb dali-li jsme se porušiti nějakou vášní v úsudku svém o oněch událostech, kterýchžto výsledky svými starými a spolu tuhými kořeny do nejnovějších časův mohútně sáhají.

Nepředhazuj nám žádný, že objasnění těchto pašijí polských méně jest potřebno a důležito ve článku o Panslavismu nadepsaném, — my ovšem jinak o této věci soudíme, a to nikoliv bez důkladných důvodův. Nebo jako nejzavilejší jednotlivého člověka povaha ve štěstí a v neštěstí nejlépe poznána býti může, tak i povaha celého národu v ohni protivenství a neštěstí jako zlato nejlépe se zkou-

šeti a nejlépe poznána býti může. Tento povahopis náš bude tedy také spolu nepatrným příspěvkem k tomu, co Čechové vzájemností slovanskou a co Němci a jiní Panslavismem nazvati jsou ráčili. Tento povahopis, jsa rozdílnou částkou historie rozboru království polského, vysvětlí nám též poněkud otázku, jakým spůsobem království haličské a vladimírské (bez Bukoviny) stalo se svým polsko- a rusko-slovanským obyvatelstvem částí mocnářství a důležitým členem Slovanstva rakouského.

Odpověd na tuto otázku jest nám tím potřebnější, čím lépe ze zkušenosti víme, že nikoli každinký Čech, ba nikoli každý spisovatel český s to jest, aby na ni náležitě odpověděl.

Mimo to, literatura česká nemajíc dosud pro rozmanité příčiny žádných tak nazvaných „Memoirův,“ jimižto k. p. literatura francouzská oplývá, nemajíc žádných Varnhagenův českých, povinna jest i o to se starati, aby tato práznota její všemožně vyplněna byla, i aby tento nedostatek její odstraněn byl. Protož laskavý čtenáři tyto řádky „Grata sume manu,“ a ty dobromyslný spisovateli „Dextra scribe manu, nec longas differ in horas!“

Stanislav August, poslední král polský, byl neobyčejně učený, a po boku svého korunovaného souseda Fridricha Prušáka, téměř nejučenějším svého věku králem. Milovaným jsa přítelem spanilé a duchaplné Velekněžny Kateřiny, později Kateřiny Druhé,

císařovny ruské, přítelkyně Voltairovy, Diderotovy i Alembertovy, dýchal též duchem tehdejších francouzských encyklopaedistů, kterýmžto absolutním duchem svobodomyslný a moudrý císař Josef II. slušně pohrdal. Známy jsou z oné doby obědy čtvrtkové u Stanislava Augusta, u niehžto hostinný král ve společnosti biskupa a historiografa Adama Stanislava Naruszewicze a svého poety Trembeckého a jiných vzdělanců, tak jako Fridřich Prušák v spolku Voltaira i arcibiskupa Ign. Krasického, slavného básníka Monachomachie, právě raději professoroval nežli kraloval.

Stanislav August byl i znamenitý linguista a biblioman. Znal důkladně svou mateřskou řeč a literaturu vlastenskou a byl rozený a cvičený řečník v jazyku polském, latinském i francouzském. Literaturu polskou královsky podporoval, synovsky miloval a všemožně šířil. Za jeho panování slavila ona svůj druhý zlatý věk, ježto se již za časův Sigmunda Augusta v 16. století prvnímu svému věku zlatému byla radovala. Stanislav August školy polské zakládal; mezi nimi nejdůležitější byla vojenská škola kadetů. Jeho péčí povstal první časopis polský „Monitor“ nazvaný. On první divadlo polské zřídil, pilně je navštěvoval a podporoval. Památku slavného škol polských reformatora, biskupa Konarského, jenžto první proti starému pedantství a proti nesmyslnému „niepozwałam“ (Liberum veto) byl

povstal, oslavil čestným penízem s nápisem „Sapere auso.“ Stanislav August mluvil též výborně jazykem toho národu, jejž co hrabě Poniatowski u dvora císařovny Alžběty a v kabinetě Veliké kněžny Kateřiny jako sekretář velkobritanského vyslance rytíře Wiliamse spolu představoval. Uměl též německy a dokonale mluvil vlasky. Jedním toliko jazykem neuměl a nechtěl mluviti král Stanislav August, tím totiž, kterým tak důkladně a důrazně mluvil jeho kollega a korunovaný soused a velmi o sebe pečlivý filosof ze Sanssouci, jazykem tím totiž, kterým mluví „ultima ratio regum“, a jehožto dragomanem podlé slov krále Fridrichových jest hrom válečných děl.

Jinak ale byl Stanislav August velmi výmluvný a znamenitý řečník — ale tato jeho výtečná mezi výmluvnými výmluvnost, která hraběti Poniatowskému mezi dámami a mezi ministry velice byla prospěšná, byla později králi Stanislavovi spíše na ujmu, neb se domníval, že celý onen gordický uzel zádrhlův a zmatkův, všelikých nesnází a nebezpečenství, neřestí a strastí polských, který toliko makedonským mečem přeťat býti mohl, může býti rozřešen diplomatickým pérem a výmluvným slovem královým.

Králem jsa národu mezi všemi Slovany téměř nejneusedlejšího, nejdráždivějšího a nejbojovnějšího, miloval Stanislav August z celého srdce domácnost, mír a pokoj a radovánky dvorské, a mimo honbu všecky téměř rozmanité zábavy velkopanské.

Šťastný a třeba i slavný panovník, kdyby byl seděl na trůně k. p. Kosmův Medicejských aneb k. p. nynějších knížat Sasko-Wýmarských! Poslední král polský ale panoval nad převelikou rozmanitými národy obydlenou říší, která ještě v tu dobu před svým nerázným pádem (r. 1771) obsahovala více nežli 14000 □ mil! tedy právě o 2000 mil □ více, nežli nyní obsahuje veškerá mohútná říše rakouská! (V první polovici 17. století měla celá Polska více nežli 18000 □ mil, tedy o 1000 □ mil téměř více, nežli mají celé nynější Rakousy a Prusy dohromady!)

Ale tato rozsáhlá říše polská podobala se starému paláci na spadnutí, jehožto obyvatelé, když se pod nimi země třásla, začali v druhé polovici 18. věku nový a Staropolanům neznámý svár o náboženství a národnost, pokračujíce v dědičných různicích o výsady, o vojevodství, o županství (kastelánství), o starostství a o stolice ve svém právě karthaginském senátě, jehožto jediný velmi ve své moci obmezený Sufet jmenoval se téměř jen králem, aby jako za ten svůj královský „Nejjasnějšího Pána" titul, držel královský dvůr, na němžto by magnaterie polská s králem po královsku obcovati a se veseliti mohla. A přece v tomto bořícím se paláci staropolské Obce pospolité hrál si Stanislav August na Augusta Římského, zapomenuv na to, že Augustus dříve byl Octavianem, nežli směl býti Augustem. Ještě ale tehdáž mohl meč Damoklův na nitce nad

králem a nad vlastí visící stužkou býti uvázán, ano meč tento napřahnutý pěstí bojovného krále mohl snad býti vyprostitelem vlasti. — To co jeden spisovatel ze 17. věku o koruně české pověděl, totéž skoro doslovně mohlo se říci o koruně polské na konci 18. století: „Si cor heroicum imperitantis adfuisset, Res Bohemorum (my dokládáme Polonorum) mansisset integra: Erat ista vindicta Superum.“ Padlo království polské a jeho pád jest hrozným a výstražným důkazem, kam národy zavesti může neobmezená velmožův mocnost a nad míru ouzká obmezenost vlády královské dědičným právem posloupně neohrazené. Jak těžko bylo nejmoudřejšímu a nejrekovnějšímu třeba vládci panovati nad tímto národem, jehožto státní právo stálo na základě onoho prvního paragrafu aristokratického, že „Rex est in Republica primus inter pares“, že král polský totiž jest prvním šlechticem mezi šlechtici jemu rovnými! A což teprvé spůsobilo v Polště pověstné „Liberum veto“ — niepozwałam — kterýmžto každinký jednotlivý šlechtic podlé své vůle sněmík a sněm panský (měšťané a sedláci ke sněmům nebyli připuštěni) v pozdějších časích rozervati a zrušiti mohl. Ale i v tomto ouzkém okresu postavenému králi nemohlo býti tak těsno, aby se byl ostatkem svých práv obmezených uhájiti nemohl, kdyby byl měl toliko trochu odhodlanosti a rekovnosti, kteroužto větší částka jeho krajanů měla.

Nejen Poláci a Litvíni (aneb mluvíce polsky Koruna a Litva), leč i Němci v polských Prusích rádi se drželi pospolu vlády, která každinké národnosti a každému jazyku, zároveň jako polskému, byla náchylna a přízniva.

Že Němci pod žezlem druhdy polským své národnosti se zpronevěřovali, do polských kontušův se oblékajíce, jazyka a mravu polského užívajíce, tím nebyla vláda polská vinna, ale ovšem sama povaha německá, která k vůli zisku svému a ješitnosti své vždycky a všude panujícího a šlechtického chytá se mravu a jazyka a svůj vlastní zamítá, jakož o tom plno v celém světě příkladů máme.

Tak Němce v Rusích v Rusy, v Uhřích v Maďary, v Polště (dosaváde v našich časích) v Poláky a t. d. proměňovati se vídáme, zvláště pak jich dítky — libujíce sobě v této metamorfose — často nejzuřivějšími veškerého Teutonismu stávají se nepřátely a protivníky a nejhorlivějšími často zastavateli cizí národnosti, třeba dosti nedávno sobě přisvojené. Pravda jest, že před panováním Stanislava Augusta nabýval odpor proti náboženství Dissidentův (protestantův, nejvíce německého plemene a pravoslavných Rusínů) co den vážnější a nebezpečnější povahy — ale nepocházel on ze snášelivého ducha národu polského — ale byl on raději plodem jedné strany, která svou důslednou nesnášelivostí se vyznačovala, dbajíc toliko o svůj vlastní zisk, nikoli ale o prospěch vlasti.

Věčné paměti hodná slova, kterážto mírný, snášelivý a moudrý král Sigmund I. ve svém listě k Janovi Eckovi, professoru v Ingolstadtě, velikému tehdáž protivníku popudlivého a jízlivého M. Luthera pronesl, měla v Polště i v pozdějších nesnášelivých časích více nebo méně svůj dobrý význam a svou praxi, ačkoliv i z jisté strany nejzuřivější odpor. List tento Sigmundův, jakože nejjasnější světlo nad oním čistě slovanským duchem národu polského v 16. století (1539) prostírá, jest tak vážný a důležitý, že jsme za svou povinnost měli, zde jej ve věrném překladu z latinského uvesti původu tak, jak od učeného hraběte T. Czackého veřejnosti podán byl. Píše pak král Sigmund J. Eckovi takto:

„Posloupnost a síla času změňuje pomysly zákonodárcův. Polomrtvé odrozují se nauky. Dávněji z lůna temnoty vycházely nepravosti: dnes ony skotačí pod heslem osvěty. Ať si král Jindřich (VIII., král anglický) píše proti Lutherovi. Ty ale mně dovol, abych zůstal králem ovcí i kozlův. — Kéž by ráčil milostivý Bůh k učenosti Lva X. připojiti pobožnost Lva I. Jestli ale křesťané přestrojí převrácenost za dobrý mrav, pohoršení za dobrý příklad, svár za bratrskou lásku, tedy zločinné nastanou časy, v nichžto král i pastýř stáda Kristova oději se v žíněné roucho a osamělé oltáře oblehnou ti, kteří znectili cnost a víru.“

Za panování Stanislava Augusta nejvíce nespo-

kojenoův (malkontentův) měla vláda polská mezi vládykami čili biskupy řeckoslovanskými (uniati), kterýmžto vesměs odpíráno bylo sedění a hlasování v senátě.

Abychom pohnútkám odporu jim činěného a jich nespokojenosti cokoliv porozuměli, musíme dříve něco hlouběji do jádra historie polské vniknouti.

Když r. 1568 za panování Sigmunda Augusta celá Litva se svými ruskými provinciemi na sněmu Lubelském v jednu velikou a společnou Obec pospolitou pod jedním králem se spojila, biskupové, vojevody i župani litevští (a maloruští) s vysokými senátorského řádu úředníky byli do senátu polského vtěleni, aby skládali společný senát obou spojených národů. Poslové (deputovaní) ze šlechty obou národů skládali jizbu poselskou (komora deputovaných). Nejznamenitější pánové v této s Litvou spojené Polště byli tehdáž Litvíni (nejvíce již poruštění) a Rusíni. Ku příkladu: knížata Czartoryští, Sanguszkové Wišniowiečtí, Radziwillové a t. d., potomkové dávnějších velikých knížat litevských, Glinští, Ostrogští, Zbaražští, Lukomští, Dulští a jiná knížata ruská, slavného rodu Rurikova.

Potomci knížat a jiných pánů litevských již ode dávna zruštěných, a potomci knížat a pánův ruských (na Červené Rusi, v Podolí, na Volyni, a Ukrajině) proměnili se sponenáhla v Poláky, přijavše jazyk polský a víru katolickou. Onino ale, kteří zůstali

u víře pravoslavné (k. p. slavný kníže Konstantin Ostrogský, po němžto staroslovanská biblí jeho nákladem byvši vytištěna, jméno ostrogské biblí obdržela), seděli také v senátě, jako druzí pánové katoličtí.

Jestli tyto naše nynější časy pokládají si to za chloubu a čest, že otázka o nabożenství začíná se odrývati od občanského a politického života, tedy vyznati musíme, že vzácná tato čest již na začátku 16. století Polště a Litvě úplně náležela. Za Sigmunda Augusta naplňovali pánové a šlechtici nejrozmanitějších sekt křesťanských i senát i komoru deputovaných i všecky ouřady zemské. S pány katolickými seděli zároveň pánové sekty české (Bratří čeští), sekty luteránské, kalvinské, zvinglianské, socinianské, preláti a pánové církve řecko-slovanské. Ano když Pac, biskup Kyjevský, přešel (r. 1566) k sektě luteránské a protož své biskupství opustiti musel, král Sigmund August, aby pana Pace v senátě udržel, dal mu vojevodství Mstislavské. Ba ani samým nekřesťanům nebyl odepřen ani inkolat, ani šlechtictví. Vyznávači Alkoranu v Polště (Tataři na Litvě) obojímu se zároveň těšili právu, ano i sami vyznávači zákona Mojžišova byli by práva toho dosáhli, kdyby byli toliko chtěli. Na Podolí aspoň byli Židé vlastníky gruntův i statkův, jako Tataři v Litvě. Není tedy divu, že tato, za oněch dob v Evropě dosud neslýchaná a nevídaná, podivu hodná tolerancí polská stala se nejhlavnějším podnětem spanilého

a prospěšného rozkvětu užitečných nauk a krásných umění v Polště, kdežto tehdáž největší počet důkladných znatelů literatury starořímské a novovlaské se nalezal. Na této ourodné půdě vzrostla bujně a rozkošně kvetla literatura polská 16. věku.

Když pak se později, po vymření Jagellonů po meči, (1572) právě všecka polskoruská šlechta nejen v uniaty, ale již i v katolíky latinské proměnila, když v 17. století za Sigmunda III. Wásy ze senátu, z vysokých důstojenství ano i z nižších ouřadův (mimo uniaty) vymršťováni byli, zůstali tedy vládyky čili biskupové ruští sjednocené s Římem církve jediní téměř representanti národu ruského v senátě, a taktéž jen něco málo šlechty ruské též sjednocené církve pozůstalo v komoře deputovaných čili v jizbě poselské. Později ale za králův Sasův, zvláště ale za Stanislava Augusta, když v celé Evropě ani potichy o válkách náboženských nebylo, začali v Polště mnozí preláti a pánové katoličtí i sjednoceným biskupům ruskopolským místa v senátě odpírati. V čele jich stál onen slavný, výmluvný, ale neprozřetelný patrieta biskup Sołtyk. Lehce se dá domysliti, jaká křivda stávala se Rusínům — ještě tehdáž právě 6 millionův v říši polské obnášejícím, — tímto nesnášelivým a vlasti polské na marasmus senilis churavé, nesmírně škodným attentatem od biskupův a pánův polských na Rusíny zaměřeným, mezi nimiž zpolštělí Rusíni téměř nejzuřivějšími Rusínův byli.

odpůrci a protivníky.[2] Taktéž i s jinými různověrci křesťanskými nesnášelivě bylo nakládáno!

Tito preláti a magnáti nepamatovali nikoli na to, jaké právě před 100 léty uvrhli na vlast neštěstí vojny selské čili kozácké, nesnášelivostí a též jinými nátisky se strany šlechtické rozníceně. Čechové mají Jana Žižku, Rusíni mají Bohdana Chmielnického.

Já neznám v historii slovanské podobnějších sobě vůdců vojenských, ne tak co se jich charakterů a mravů, jako raději co se týče podnětu a původu války od nich vedené.[3]

Musíme ke cti dávnějšího tedy zákonodárství polského vyznati, že žádným státním zákonem Rusíni nebyli k tomu nuceni, aby se na ujmu své národnosti polštili. Tak to bylo aspoň za panování Sigmunda Augusta v 16. století.

Statut litevský jazykem maloruským (dávnějším běloruským — českému velmi blízkým) na Litvě vydaný (1530), tento nejdůkladnější na severu kodex právní, měl stále svou ouplnou až do nejnovějších časů sahající platnost na Litvě a důležitou vážnost v Polště. Jazyk maloruský byl ode dávna jazykem diplomatickým v Litvě i v ruských zemích království polského. Neměltě on svého soupeře v jazyku latinském, jako bratr jeho, jazyk polský! Ano sami Tataři krimští a Rumuni multanští a valašští ve svých dopisech k Polákům jazyka maloruského užívali.

Maloruština byla dříve vzdělaná, dříve v písemní jazyk upravena, a protož dříve jazyka polského v ouřadech užíváno. V kanceláři Jagellonské bylo uvedeno pěkné a ouhledné písmo ruské, nebo v ní mnohem více listin ruských vycházelo, nežli polských. Když ale přičinliví spisovatelé polští, jako: vzatý na slovo Stanislav Oksza Orzechowski (z rodu slavného českých Vršovců), skoumatel přírody Chvalimír (Talimierz), polský překladatel biblí Jan Lwowczyk, básníkové Mikołaj Rej z Nagłovic (též z rodu Vršovců českých) a Mikolaj Sęp Szarsyński, překladatel zákonův a práv slavný Jan Herburt[4] (jehožto předkové z Moravy do Polska přišli), když ale přede všemi jinými všickni tři Kochanowští: Jan, Petr a Ondřej věhlasným duchem a pravou hrdostí národní puzeni, v 16. století najednou ku podivu spanilou a jako s nebe spadlou poesii polskou zaimprovisovali a když literatura polská vesměs neustále, čím dále tím více se zdokonalovala, tedy českému jazyku, na dvoře Jagellonů do módy vešlému, velmi rychle, ruskému pak jazyku zponenáhla ujma a přítrž učiněna jest přičinlivostí a genialností autorův polských a výborností jich, téměř jediné pro šlechtu vydávaných spisův.

Jazyk polský stával se tedy od tohoto času na Rusi polské a na Litvě jazykem agressioním čili postupujícím a jazykem panským, nerozdílným jsa společníkem dvorského a šlechtického bon tonu, ačkoli

jazykem zákonodárním a právním napořád zůstával — jako dosavád v Haliči, jazyk latinský. [5]

Takto výtečným a bedlivým duchem literátorů polských za panování Sigmunda Augusta zvítězila v Polště literatura nová, polská totiž, nad dávnější literaturou ruskou, a nad řečí přirozenou nejmožnějších knížat a pánů v Polště; velmožů totiž ruských.

Toto vítězství literatury polské, která však neustále se svou sokyní latinskou zápasiti musila, jest velmi důležitou, pro všecky u všech národů literatury náukou. Již z tohoto samého ohledu jest a bude jméno Jana Kochanowského z Černolesí, (Czarnolesie) tohoto arcigenialního tvůrce i vážného starosty literatury polské, věčně nesmrtelné. [6]

Maloruský jazyk, nemoha odolati jinošské síle a vítězoslávě literatury a řeči polské, ustupoval napořád ze zámkův, z palácův a ze dvorův šlechty ruské k malo-měšťanům a ke kněžím ruským, až se konečně octnul v chatrči selské, kdežto od svého věrného ruského hostitele jazykem selským, jazyk ale polský naproti tomu jazykem panským nazván jest. —

Naše řeč a literatura česká lezla ovšem týmž zpátečním chodem račím, jako maloruská; i ona též se octla v domě maloměstském a v chalupě vesnické, ale když jí nejhůř bylo, když jako stará žebračka ze zámkův a z panských bytův vyhnána a z větších měst vyháněna byla, přebývala ona stále na farách

českých, moravských, sleských a uherskoslovenských, nebo ona v chrámu Páně, jak katolickém tak protestantském měla své dávné outočiště a přístřeší, zůstávajíc stále řečí kazatelskou, modlitební a zpěvní, zůstavši spolu v té bídné mizerné naší trivialce české po městečkách a po vsích řečí též školní, řečí totiž katechismu a čítanky české, z němčiny přeložené. —

Maloruská řeč ale, tak jako velkoruská, v chrámu Páně panovati neaměla, poněvadž v něm ctihodná a posvátná matka Cyrillština bezé vší ohradní konstituce panovala a dosud panuje, majíc na svém čele heslo „Noli me tangere!" Kněží ruští — uniati i neuniati — odbývali a odbývají naPořád služby Boží tímto cyrillským jazykem, ďákové (učitelové, kostelníci, zpěváci) jím liturgii pějí, protože lid ruský, jinak velmi zpěvný, v cerkvi nezpívá ano i modlitbu Páně Rusín a Rus tímto cyrillským modlí se nářečím. Nejdůležitější a spolu nejkrásnější stavu duchovního ouřad, kazatelský a učitelský totiž, ležel druhdy téměř ladem v církvi řecko-ruské a teprvé v pozdějších časích kněžím ruským přikázáno bylo, slovo Boží přirozeným, srozumitelným lidu jazykem hlásati.

Této kazatelské povinnosti své činí tedy nynější popové maloruští tak dalece za dosti, jak dalece umějí a mohou. Doma ale na faře užívají (aspoň v Haliči) mezi sebou a svou rodinou polského jazyka, mluvíce toliko se svými osadníky a se svou

čeládkou malorusky. Já jsem v Haliči našel jenom málo kněží ruských, kteříby od pravidla tohoto polského bon tonu mezi sebou výjímku činili. Tomu by snad již ani jejich spolštilé manželky — popadie — a jich slečny dcery — popovny — dovoliti nechtěly. V Polště, v nížto jest ráj krásného pohlaví (jak dobře řekl slavný Kant), nemohou se muži (ani Lech ani Rusín) tak lehce emancipovati z módy od Polek zákonodárných do poslušných sester maloruských vštípené!

Národ tedy maloruský v Polště nejprvé sám sebe opustil, a protož i od jiných opuštěn byl, podlé známého přísloví slovenského: „Kdo sebe opouští, bude opuštěn!" Tímto spůsobem národ maloruský, tento ke vzájemnosti slovanské nejschopnější a jako zrozený a vychovaný v ní národ,[7] sešel v Polště na chłopy a v Rusích na chachoły, že se zde i tam šlechtici i měšťané své národnosti ruské zpronevěřili. Ano mám za to, že kdyby maloruští kněží (uniati) dosud neužívali liturgie slovanské, že by se již byli dávno z cela zpolštili. Dokud tedy v Polště vojevody, župani, starosty a knížata ruská po malorusku mluvili, dotud žádný pán polský neopovážil se polskému senatoru ruského rodu vlásku s hlavy sejmouti. Když ale celá téměř šlechta maloruská v posloupnosti časův se zpolštila, tehdáž povstával v senátě polském onen známý odpor šlechty čistopolské a zpolštělé naproti s církví římskou sjedno-

ceným ruským metropolitám, arcibiskupům a biskupům, kteří vesměs z nízké šlechty neb z městského neb ze selského stavu pocházejíce, na své vysoké důstojensví povyšováni bývali. Poněvadž pak do komory deputovaných od zvláštních menších sněmů (sejmików powiatowych) toliko možnější a vzácnější šlechta volena bývala, tedy i nemnoho ruských do ní přicházelo šlechticů; neboť nejmožnější a nejbohatší druhdy šlechta v Polště, šlechta totiž malоruská v Poláky se proměnila, kteří se své původní národnosti odřekli a za ni se styděli.

Jak svatá tedy jest pravda, že: „národství v mysli velké a rozum cvičný hrad jest peven,“ jak praví náš ctihodný starosta Jungmann, pravda jest i to, jak praví náš ctihodný Šafařík, že „ztráta národnosti ničím nahrazena býti nemůže.“

Jako tedy Římané po bitvě u Zamy Karthaginským nejostřejší výminky míru předpisovali, tak i pánové polští, a to nejvíce žáci mezi nimi Alvarovi, spustili se do sjednocených biskupů ruských v senátě polském tehdáž, když v něm kromě těchto prelatův žádných světských representantův maloruského národu nebylo.

Ale za časův Stanislava Augusta sami již pánové Poláci podobali se Karthaginským před bitvou u Zamy. Koruna polská měla v krátce býti hromosvodem, který by k sobě hrozná mračna táhnul, z nichžto pošlá bouře měla vyvrátiti nejhlavnější a

stanovní zásady veškeré dosavádní politiky kabinetův evropských.

Biskupové ruští (uniati i neuniati) a jich podřízení kněží nebyli nikoli zaklinači této Polště hrozící bouře — ano, vidouce že od krále Stanislava Augusta, nemajícího žádné moci a odhodlanosti, a od slušně smýšlejících pánů polských žádné prospěšné pomoci nadíti se nemohou — nezapomněli nikdy na svůj rod ruský, ale ovšem jako druhdy onen Litvín Alf, nazvaný Konrad Wallenrod, myslili na to, jak by sobě jinak pomoci mohli. Národ ale maloruský pod vládou polskou — zvláště kozáci pravoslavné církve, jsouce protivníky jak Polákův-katolíkův, tak i sjednocených Rusínův, pamatovali na křivdy, kterých se pánové polští na sedlácích a kozácích ruských druhdy dopustili. Duchovenstvo maloruské, ačkoliv dobře vědělo, že na polském trůně sedí král, který ze srdce Kateřinina tak vyšel vjev jako Pallas Athene z hlavy Jupiterovy, přece toužebně obracelo oči své zhůru na sever, znajíc dobře vybroušenou politiku Semiramidy severní. Avšak pancířem ozbrojená vyloupla se z lebky Zevsovy Pallas Athene, ale Stanislav August byl nebojovný, nebranný král a miláček Pallady, nikoliv bojovné, ale Pallady řečnické a mentorské. Duchovenstvo maloruské vědělo dobře o tom, že politika Kateřiny II. byla toliko nepřervaným pásmem známé politiky Petra Velikého, který ještě za panování svého

přítele Augusta II. (1724) protestantův v Toruni (v Prusích polských) utištěných a Rusínův pravoslavných u vlády polské na cestě diplomatické mohútně se ujímal. Konec tohoto důležitého listu Petrova z francouzského přeložený originalu zní takto:

„Evangelíci (polští) jsou obłupováni ze svých práv, výsad a svobod, kterých jsou užívali ode všech časů, a které jim byly potvrzeny na věčné časy stanovními Obce pospolité zákony a smlouvou učiněnou mezi Vaší Majestatností, mezi Obcí pospolitou a mezi námi.“

„Vidíme tedy že jsme zavázáni chrániti práv Řekův (Rusínův) a Protestantův vesměs, i snažně žádáme Vaší Majestatnosti i Obce pospolité, by se nedopouštělo, aby oni od některých jednotlivců pronásledováni byli, i abyste se v ohledu tomto oučinných na příštím sněmu uchopili prostředků. My doufáme, že Vaše M. společně s Obcí pospolitou obrátí zřetel svůj na naše prosby a spravedlivé žádosti tím spíše, čím lépe ráčíte věděti, že i jiné mocnosti protestantské velice se ujímají Nonconformistův (Dissidentův), a že, kdyby se nimi mělo ještě dále zle nakládati (si l'on continuait à les maltraiter), že by tím propujčeno bylo místo zlým následkům.“

Tak důrazně ujmal se tedy Petr Veliký potlačených v Polště protestantův, neb raději Rusínův. Bylo tedy napřed viděti, že též Kateřina II. v obno-

veném tomto sporu katolíkův a Dissidentův polských nezůstane nikoli obojetna a nečinna.

Strašlivé a ukrutné pobití Humaňské (1768) (rzeź Humańska v gubernii Kyjevské) kdežto na půdě polské více nežli 15000 Poláků, Rusínů-uniatů a židů od kozákův Zaporožských a od jiných nesjednocených Rusínů Polště podrobených zrádně a hanebně zabito bylo, dalo ruskému generálu Krečetníkovu stojícímu za Dněprem původ poslati 3 pluky kozáků ruských pod Gurěvým do Humáně, kde tito hajdamaci přemoženi, zajati, Zadněprští Křečetníkovu a polští hraběti Branickému, adjutantovi krále Stanislava Augusta, vydáni byli. Když se tedy Poláci ve svém vlastním hospodářství žádného ladu a skladu a pokoje dočiniti nemohli, Rusové sami za hospodáře, za poručníky a za kuratory se jim nabídnouti ráčili.

Z těchto poručníkův stali se později sekvestrátoři, a Poláci nazývali se svých pánů sousedů na východě spříměřenci a spojenci týmž téměř způsobem, jako k. př. druhdy král Attalus (socius et amicus populi Romani) nazýval se spojencem a přítelem národa Římského.

Považime-li, že Polska až do roku 1772 — jakož jsme již dříve o tom zpomněli — zajímala více nežli 14000☐ mil, zajisté se nám tedy namítne otázka, jak se asi mohlo státi, že netoliko za panování Stanislava Augusta Obec pospolitá sama sobě

rady a pomoci dáti nemohouc, ani proti Hajdamáckým odbojníkům bez pomoci sousedních Rusů se neopřela a neuvolnila, ano že již téměř o 130 let dříve a sice hned po smrti krále Vladislava Sigmundovice Wásy (1648) až do Stanislava Augusta stala se celá Polska rejdištěm vítězných nájezdníků: Tatarů, Turků, Rusů, Valachů, Sedmihradčanů a odbojných manů Kozáků, zvláště ale Švédův natírajících úsilně na korunu polskou již za Sigmunda III, pod Gustavem Adolfem, později za Jana Kazimíra pod Karlem Gustavem Adolfem (Karlem X.) a ještě později za Augusta II. pod Karlem XII., kterýžto Augustovi tomuto korunu polskou odejmouti a ji na hlavu Piasta Stanislava Leszczyńského vložiti směl! Ano historie polská sama nás učí, že již za panování Jana Kazimíra království polské bylo by přišlo na mizinu bez divotvorného hrdinství Štěpána Czarnieckého, tohoto téměř nejšlechetnějšího i největšího vůdce a Scipiona polského, a že též bez pomoci Jana Sobieského, vítěze proti Turkům Chocimského (1673) koruna polská byla by již mnohem dříve zmařená, neb své samostatnosti pozbavena byla. Czarniecki i Sobieski zajisté byli oba zachovatelé své vlasti, kteří politickou smrt její o 100 let opozdili. Známo jest nám i ono důležité proroctví Jana Kazimíra, ježto se ozvalo z jeho úst, když se léta 1665 na sněmu Varšavském nadarmo namáhal, aby za jeho ještě živobytí dědic trůnu polského pro spásu vlasti

byl ustanoven. Mluvil pak tehdáž král Jan Kazimír doslovně takto k magnátům polským:

„Utinam sim falsus vates! (kéž bych byl falešným prorokem!) Ale to vám pravím, že bez takové elekcie vivente rege (za živeta králova) přijde Polska in dirreptionem gentium (v loupež národům). Moskva a Rusín (sic) budou se hlásiti k zemím svého jazyka a Velikė knížetství litevské sobě destinabunt (přirknou), Brandeburčíkům (sic) patebunt (dají přístup) Prusy a Velkopolska, a dům rakouský od Rusi (Haliče) i od Krakova non deerit (nebude nepřítomen).“ — Za 108 let spravdilo se téměř doslovně proroctví krále Jana Kazimíra [8].

Podíví se tomu snad i náš laskavý čtenář, kterak taková veliká říše, jakou královstvi polské od dávných časů bylo, i jak ten statečný a válečný národ polský samých sebe svou vlastní mocí ochrániti nemohli?

Kdyby ouzký okres naší rozpravy nám nebránil na tuto důležitou ano potřebnou otázku pragmatickou dáti odpověď, musili bychom se ovšem k vůli ní ponořiti netoliko do samé jen polské, leč i do nejdávnější historie druhých slovanských národů, musili bychom totiž ukázati jak ono starodávné u všech Slovanů svobodství a jak velice obmezená vláda jich panovníků nebyly s to, aby národům, jejichžto panovníci měli rozsáhlejší a samostatnější

mocnost, nežli u Slovanů, náležitý a trvanlivý mohli učiniti odpor.

Když pak na západní straně od Němců, na severní a východní straně od Vajahů řízení feudální (lenní) ke Slovanům se dostalo a šlechta slovanská ráda se řídíc spůsobem německým, uchvátila a výhradně sobě přivlastnila svobodu, druhdy všeobecněji od Slovanů užívanou, vyléhly se takové u Slovanů poměry panovníků a jich poddaných, které ani opravdu zcela slovanské, ani zcela německé nebyly — ale jakýmsi mezi oběma hermafroditem.

Vláda německých, romanských a jiných panovníků byla zajisté obsáhlejší, silnější a pevnější, nežli vláda panovníků srbsko-polsko- a česko-slovanských.

Rurikovci, potomci knížat Varjažských, považujíce se za vnuky zbrojných a vítězných dobrodruhů normanských mezi Slovany ruskými usedlých a panujíce silnou pěstí po železe, nedali se ovšem ve své moci od svých bojarů tak ouzce obmeziti, jako jiná knížata slovanská z krve čistě slovanské.

Mimo to živlové neobmezeného imperatorství v Cařihradě, kdežto absolutní vláda mocnářská dosáhla své z časův pohanského Říma do křesťanského Byzantium přenešené apotheose, působila velmi lákavě a svodně na rozmnožení a upevnění moci monarchické mezy Slovany ruskými, povaha pak a mocnost církve řecké nebyla nikdy tak silnou sokyní vlády panovníků pravoslavných, jako její římsko-katolická

sestra, která chtěla býti a zajisté dlouhý čas byla dozorkyní a mírnitelkou vlády panovníků katolických.

Neobmezená mocnost chánův mongolských (tatarských), kteří po bitvě nad Kalkou ve 13. století Moskvu ujařmili, stala se zvláštně později, když statný, chytrý a hrozný Ivan Vasilevič v 15. století jho mongolské svrhl se šíjí ruských, mocným vnadidlem a lakadlem pro veliké kněze moskevské.

Onano ale obmezenost vlády panovníků slovanských — maloruských — byla příčinou, že panovníci polští i čeští, zvlaštně slavný Vladislav Lokietek († 1333) a ještě dříve slavný náš Přemysl Otokar II. o rozmnožení své moci všemožně se zasazovali, že i Přemyslovci i Piastovci i jiní panovníci Slovanů západních osadníkům německým, často na ujmu národnosti slovanské velice byli příznivi, hledajíce u nich ohrady a obrany proti svým zpupným velmožům, napořád po větši moci nad lidem bažícím, a z povinného knížatům a králům poslušenstvi chytře a násilně se vyvírajícím. Známo jest, že náš Přemysl Otokar II. sobě utvořil stráž poboční čili gardu ze žoldnéřů německých, řádným žoldem placených a skvostným šatem zuniformovaných.

Pánové čeští a polští (a vesměs pánové v celé feudalní Evropě) sloužívali druhdy v poli proti nepříteli vlasti toliko na čas a po ustanoveném tomto na sněmu čase domů se svým lidem (contingentem) se rozjížděli. Když ale mnohem později mnozí pa-

novníci — zvláště ale králové francouzští mocnost svých manů obmezivše, sami samostatnější a větší mocnosti nabyli, a stálá, z placených žoldnéřů složená vojska ve svých zemích uvedli, tehdáž změnil se ovšem starý system záboru pánův a chlapův na vojnu, změnila se povaha i tvářnost válek již hromem válečných děl hřímajících. Tento nový system povinností vojenských, tato nová povaha vojen určitým časem neohraničených, ukázala se zvláštně ve třicetileté válce panovníkům býti dohodna a prospěšna. V Polště ale, kdežto ani Piastovcům, ani nad míru dobrotivým, právě vesměs ke vládě slabým Jagellovcům nepoštěstilo se obmeziti výsad a svobod šlechtických, čím dále tím více se vzmáhajících, udržel se onen starodávný, feudální ve vojně system až do nejpozdějších časů, když se již celá Evropa tohoto vetchého šlendrianu byla sprostila.

Mělať arci i Koruna i Litva již v 16. století své dvojí polské i litevské tak nazvané kvartální (kwarciane) vojsko, kteréžto pod slavnými vůdci pod Janem Zamojským, pod králem Štěpánem Bathorym, pod Chodkiewiczem, pod Żołkiewským, později pod Czarnieckým a Sobieským prospěšnou službu vlasti konalo: ale vojska tato svým počtem velice slabá, často desetkrát slabší nežli vojska ruská, tatarská a turecká musila býti doplňována a podporována ve válce pospolitým šlechty povstáním (pospolite ruszenie — insurekcí).

Když tedy náhlá nastala potřeba, šlechta polská sedla na kůň, i ačkoliv statečná a bitná, přece v pravidelném boji delším cvikem nevycvičená skládala samou toliko jízdu (konnici) a s nepřítelem na hare se spouštěla. Jediným pravdivým podlé novějšího rozumu stálým vojskem polským byli zajisté kozáci polští, jsouce na zavolání svých náčelníků Obci pospolité při ruce. Proto moudrý král Štěpán Bathory, proto i sám od Chmielnického k boji vyzvaný král Vladislav Wása kozákův sobě velice vážili, a první onen král ohradou Polsky a celého křesťanstva je slušně jmenoval. Tak, když král Sigmund Wása Ferdinandovi II. proti Čechům a Uhrům zbrojně pomáhal, neměl hned v tu chvíli jiného vojska při ruce, nežli ony kozáky Lisovčíky, o nichžto jsme již zpomněli. Kdyby byl chtěl a mohl Sigmund větší vojsko císaři na pomoc poslati, musil by byl teprvé na sněmu o takové vojsko stavů žádati, a sněm by byl musil teprvé zábor nového vojska rozepsati a kvartálnímu vojsku k pochodu do Čech povolení dáti. Toť arci bylo by všecko dlouho trvalo a zajisté nebyl by Sigmund potřebného povolení dosáhl, neboť povstání Čechů mezi polskou šlechtou nalézalo souhlasu; protož poslal Sigmund beze všeho sněmu své loupežné Lisovčíky do Čech, ti pak sobě dobře poradili, že se dlouho pochodem nemeškali — nebo zemané ve Velkopolště a v Krakovště již na zvláštních sněmech výraznou protestací proti této neoče-

kávané výpravě Lisovčíků do Čech a do Uher u krále Sigmunda, testě Ferdinandova, jsou pronesli. Zdá se arci, že tato protestací z lůna nižší toliko šlechty pocházela, an učiněna byla pod náčelnictvím jakéhosi nižšího a jinak neznámého šlechtice, jménem Janovského.

Nejhorší pro Poláky nehoda byla zajisté ta — jak kníže Radziwill (nemýlím-li se, byl to kníže Krištof), hetman litevský ve vojnách polských proti Gustavu Adolfu, králi Sigmundovi III. o tom již byl napsal — že Poláci totiž oné dávnější, feudální strategie a taktiky ještě tehdáž se drželi, když druzí národové novějšího umění válečného již se uchopili a v něm se vyevičili. Celá právě síla skrovného vojska polského záležela v jízdě; žádný šlechtic nechtěl sloužiti v pěchotě, tak jako bojarové ruští před Petrem Velikým pěšky na vojně sloužiti nechtěli. Švédové ale, nepřátelé Poláků od Karla IX. až do Karla XII. zakládali největší svou sílu ve vojště tom, v kterémž ji i Alexander Veliký i Caesar i Gustav Adolf (i Friedrich II. pruský i Napoleon) zakládali, ve vojsku totiž pěším. Jestli nezvítězilo vojsko polské hned v prvním na nepřítele outoku, nemohlo, ani nechtělo se ono potom na delší čas proti němu držeti, nepřítel ale novější strategií a svou cvičenou pěchotou na Poláky natírající, zůstával déle, třeba i po veliké porážce své nepozbytným hostem na půdě polské. Tak jako dávní Čechové dříve než Žižka,

onen generalní tvůrce nového umění válečného ve válkách husitských, proti nepřátelům svým vystoupil, mnohá vítězství proti Polanům a proti Uhrům a t. d., méně ale proti železným Němcům obdrželi: takto Poláci téměř až do času Slanislava Augusta velmi často vítězně a šťastně proti Rusům, Kozákům, Tatarům, Valachům a Sedmihradčanům bojovali, s menším ale štěstím válčili se Švédy, kteří před třicetiletou vojnou z Polska válečnou školu (v Livonsku a v Prusích polských), a po třicetileté vojně válečné rejdiště sobě učinili.[9]

A poněvadž šlechta polská toliko na ustanovený krátký čas v poli proti nepříteli sloužila, a po získaném vítězství neb po porážce hned domů se rozjížděla, tedy nebude nám to velice divno, že mnohá nejslavnější vítězství Jana Kazimíra pod Beresteckem proti Chmielnickému a chánu Gereji (r. 1652), Czarnieckého u Chojnic proti Braniboříkům a u Várky proti Švédům (1655), téhož vítězství proti Rusům pod Polonkou (1660), aneb ono veliké vítězství pod Chotimem velikého hetmana Jana Sobieského proti Turkům (1673), že všecka tato a jiná mnohá slavná vítězství meče polského přinesla jen v poměru velmi malý zisk Obci pospolité.

Uměli vítěziti Polané ale neuměli svého vítězství použiti. Bíti se statečně s nepřítelem vlasti a po vítězství doma hulati (veseliti se), toť bylo ode dávna povahou polskau.

Krev svou pro vlast cedit a smrt pro ni podstoupit, toť bylo šlechtě polské lehčí a milejší povinnost, nežli na vojsko pravidelné a hojne vypláceti podátky a berně, a poněvadž každý šlechtic svobodný a neplatící býti chtěl, a opravdu byl, protož nastala nesmírná těžkost ano nemožnost pro Obci pospolitau, chtěla-li větší a hojnější vojsko na řádném žoldě vydržovati.

Tehdejší pánové polští zacházeli s Obcí pospolitou právě tak, jako onen bohatý nešťastný a směšný lakomec Molièrův (L'Avare), kterýžto sám svým vlastním koňům obroku ukrádal, až pak od svého kočího při krádeži přepaden, a notným výpraskem nezdvořile počastován byl!

Tím spůsobem stalo se později za panování Augusta II. (od r. 1696 do r. 1733), že v celém Polště, obsahujícím více nežli 13 milionů obyvatelů, nebylo téměř žádného vojska, mimo 14.000 Sasův, jejichžto posádce v Obci pospolité pánové polští pořád se zprotivovali, domnívajíce se, že oni pánové mohou v potřebě dobře a dostatečně posloužiti své vlasti svým vlastním mečem a svou ozbrojenou družinou a čeledí dvorskou, kterou každý možnější magnát polský na svém dvoře a na svých panstvích přechovával.

Roku 1699 sešel se v Rávě s králem Augustem II. navracující se z ciziny do vlasti své car Petr Alexevič, tento nejgenialnější ze všech mocnářů novější

historie. Podobné sobě náklonnosti a náruživosti těchto obou korunovaných pánů, rovná jejich žádost a snaha po slávě válečni, rovná jich péče o rozšíření moci své, jich obapolné zalíbení v lovech, hodech a všelikých radovánkách a rozkoších zblížily a spřátelily oba tyto mocnáře tak, že v oné době svého sjezdu učinili mezi sebou smlouvu váleční, od nížto sobě Petr výhradní vládu na severu, na zemi i na moři, August II. ale rozmnožení své moci královské a obmezení politických a privátních výsad pánů polských, ba i dědičnost trůnu polského v rodě saském připovídali. Přijavše do svého spolku Kristiana, krále dánského vypověděli všickní tři mocnářové vojnu mladistvému, sotva z dětských let vybředlému Karlovi XII., králi švédskému. Po lehkém — jak se těmto spojencům zdávalo — rozboru provincií švédských, měly se Finnland (Čudy) a břehy baltické dostati carovi, Livonsko (Liefland) ale ztracené za Sigmunda III. mělo býti navráceno koruně polské.

Známo jest, jak skvěle po dlouhém, hrdinském, z počátku ale nešťastném boji se Švédy vyplnily se všecky dalekosáhlé naděje, hrdé záměry a neustálé snahy ruského cara, jenž na půdě švédské druhé hlavní město z močálů a bažin čudských čarodějným téměř vyzdvihl prutem; známo bude též, jak klikatou a nešťastnou drahou vedl osud krále Augusta II. ve válce proti Karlovi XII. Vojna tato je nejjasnějším důvodem moralního a politického stavu koruny polské

v 18. století, a popis tohoto tvaru a stavu Obce pospolité od r. 1700 je nejpříhodnější ukázkou velikých těžkostí, nesmírných překážek a hrozných neřestí, které se s trůnem polským dostaly Stanislavu Augustovi od jeho nejbližších předchůdců — Augusta II. a Augusta III. — dědičným podílem, a které na něho tím doléhlivěji natíraly, protože tento poslední král polský neměl kromě polského, žádného mocnějšího žezla ve své ruce, jako je měli onino dva předchůdcové jeho, králové polští a spolu kurfiřstové saští. Chtíce nestranně ospravedlniti Piasta Stanislava Augusta, musíme též, vol nevol, promluviti o stavu koruny polské za panování králův Sasův, neboť výsledky jich vlády a onoho času, v němžto oni vládli, nejmocněji působily na vládu a dobu panování Stanislavova. Mimo to jest nám ona doba Augusta II. v Polště proto paměti hodná a důležitá, poněvadž na jejím divadle válečném vidíme dva mocnáře nejrozsáhlejších pokolení slovanských spolu spojené a sjednocené, a poněvadž politika od oněch časů v kabinetě Petrohradském přijatá jest ve své podstatě až dosavade tatáž jak se na začátku 18. století u Petra Velikého ukázala. Přesvědčíme se též, že k tomu nebylo nikoli potřebí onoho báječného klaftu, o němžto mnozí Poláci, Francouzi, Angličané a Němci později všelicos napsali a dosud napisují, aby se politika Petrova ve svém hlavním směru a své široké bedlivě vydražené silnici udržela a dále kráčela.

Bez vůle senátu polského a bez svolání sněmu, dvěma jizbama opatřeného, vkročil r. 1700 August II. se svým saským vojskem do Litvy severní a táhna zemí Kurskou (Kurland), která již od roku 1561 byla manstvím koruny polské, vstoupil do Livonska švédského, zachovávajícího stálou věrnost Karlovi XII. — Darmo obléhal August Rigu — město statečně se mu bránilo. Král polský musil od něho ustoupiti a rozdrážděného na sebe vezval nepřítele. Neznámý světu a sebě samého ještě neznající mladistvý Karel XII. vyšel v jev jako lev vyštvaný ze svého doupěte a rázností i tuhostí svého hrdinského charakteru získal náhle podiv celé Evropy. Vrhna se nenadále na vojsko dánské, porazil je a za dvě neděle svého nejbližšího nepřítele k pokoji přinutil. Přepraviv se pak mořem baltickým i vkročiv do Estonska, za jeden den zničil vojsko carovo u Narvy (1700). Odtud obrátil se na Augusta, i ouplně porazil svého třetího nepřítele nad řekou Dvinou.

Po tomto vítězství Karla XII. nad Augustem II. vězela koruna polská v takovém nebezpečenství, do jakého za panování Jana Kasimíra r. 1656 nesverností republikánskou a vojnou švédskou uvržena byla. Ale na místě co možná nejrychlejšího utvoření a vypravení vojska národního, stěžuje si senát polský na krále Augusta i s pohrůžkami od něho vymáhá odchodu vojska saského právě v tom čase, když nebylo téměř žádné jiné síly zbrojné v Obci pospolité,

která by se místo Sasův proti Švédům postaviti mohla. Co se týče krále švédského, pochleboval sobě senát, že prosbami a poddaností srdce vítězovo obměkčí.

Ustupovali tedy Sasové z Polska, a Karel, sotva že se o tom dozvěděl, vkročil do Litvy, a tak jako později r. 1814 a 1815 spojení ve vojně proti Francouzům mocnářové ohlásili se býti přátely národu francouzského, protivníky ale toliko Napoleonovými, tak i Karel XII. užívaje téhož prostředku o 114 let dříve, osvědčil ve svém provolání, že nevede války s národem polským, ano že i chce býti jeho spojencem a přítelem, ale toliko s tou výmínkou, jestli pánové polští svrhnou s trůnu Augusta II. a jiného krále sobě vyvolí!

Ostatně neočekávaje odpovědi senátu, a nedbaje ničehož nic na všeliké námitky, obrátil se Karel k Varšavě. Tato švédská válka začala se roku 1700 a o dvě leta později byla již veliká částka zemí polských ano i sama Varšava v rukou švédských. August přitáhl znova se svým vojskem saským ku Krakovu, a spojiv se s rychle sebraným vojskem polským, položil se polem pod Klišovem nad Nidou. Na tomto místě bojovali proti sobě dne 8. července r. 1702 oba korunovaní protivníci v čele svých vojsk. Karel ale zvítězil zase, Krakova dobyl, a poněvadž jedno město po druhém Švédům se poddávalo, nemohl se August opříti proti Karlovi, kterýžto nedbaje docela nic přímluv druhých dvorů, neustále

naléhal na detronisací svého protivníka a na vyvolení nového krále.

Za kandidáty koruny polské určil Karel knížata Jakuba a Konstantina, syny krále Sobieského. August obávaje se těchto obou knížat, dal je zrádně zajmouti a zatknouti, právě když na honbě byli. Když ale ani dříve ani později ani jeden ani druhý syn Sobieského koruny polské na se přijmouti nechtěl, byl tedy pod ochranou vojska švédského od větší části pánův polských Stanislav Leszczyński vojvoda Poznaňský za krále vyhlášen.[10]

Sotva že Karel toto dílo skončil, obrátil se se svým vojskem do Lvova, kdežto bylo hlavní sídlo přivrženců Augustových. Sotva ale vykročil Karel z Varšavy, přichvátal k ní nenadále August, dobyl ji, ano samého nově zvoleného krále a soupeře svého by byl do rukou svých dostal. Karel ale dobyv Lvova a obklopiv jej, pospíšil si nazpět do Varšavy a samou již pověstí o svém příchodu Augusta II. z Varšavy do Krakova zahnal. Přitáhna nazpět do hlavního města, chtěl Karel, aby nový král Stanislav byl korunován. Této korunovací ale přičily se veliké těžkosti, nebo Vatikán každému biskupu vyhrožoval klethou, který by se opovážil korunovati soupeře Augusta II., jenžto odřeknuv se k vůli korunně polské Lutherismu, stal se katolíkem. Vzdalovali se tedy všehooučastenství v této správě všickni biskupové polští, zvláště ale, nejhlavnější původce této švédsko-

polské vojny, Primas Michal Radziejowski, arcibiskup Hnězdenský, jemužto bylo korunovati krále polského, — nechtěl v této důležitosti Karla XII. poslechnouti, ačkoliv byl jinak oddaným tohoto krále přívržencem, o němžto známo bylo, že Karla proti Polákům a proti Augustovi k vojně nabádal.

Konečně ale Zieliński, arcibiskup Lvovský korunoval nového krále Stanislava Leszczyńského a jeho manželku Kateřinu Opolenskou ve Varšavě r. 1705.

Čím déle přebýval Karel XII. v Polště, tím svobodnější měl ruce car Petr v zemích baltických. Petr Veliký věrným jsa spojencem a přítelem Augusta II., vkročil se silným vojskem do Litvy a dospěl až ke Grodnu. Dověděv se o tom August, prodral se s malým oddílem jízdy skrze Polsko, Švédy obsazené i šťastně se sešel v Tykočíně s carem, kdežto oba tito mocnářové o dalším spůsobu války proti Karlovi XII. se smluvili. Držela se totiž právě celá Litva krále Augusta, Koruna ale po větší části držela se krále Stanislava Leszczyńského, tak dalece, že po mnohém rokování pánové polští již se té nešťastné myšlénky chápati začali, aby, pro zamezení dlouhých sporů a zhoubné války, Veliké knížetství litevské Augustovi, vlastní ale Polsko Stanislavovi postoupeno bylo. Vítězoslavný však Karel XII., pobyv čtyry léta v Polště, vpadl rychle do Litvy, aby též tuto velikou a důležitou částku a skoro druhou polovici království polského Stanislavovi podrobil. V té

době, když Karel couvající Rusy odevšad z Litvy vyháněl, vrazil jeho general Renschild s daleko menší vojska švédského částkou na spojené obou nepřátelských mocnářů vojsko i porazil a zničil je téměř ouplně. Tehdáž bylo zajisté carství ruské v největším nebezpečenství! Karel však po temto Renschildově vítězství, pustiv soka svého hlavního protivníka, cara totiž ruského, dal se zavesti svou neukojitelnou proti Augustovi pomstou a chvátal rychlým krokem skrze Polesí, Malé a Velké Polsko do Slezska a odtud do země saské. August stál toho času u Krakova, když ho ta hrozná a nenadálá správa došla. Všem protivenstvím opíral se statečnou myslí a mužnou vytrvalostí August II. až do tohoto času; tato nejnovější rána skrušila jeho mravní sílu. Země saská byla základem jeho moci, ona peníze, ona poslušné vojsko, ona všecko to mu dávala, v čem síla politická záleží, ona byla jeho dávným, od jeho předkův odkázaným dědictvím. Koruna polská, tato slávou druhdy ozářená koruna, kterážto se skvěla na hlavě Boleslava Chrobrého, Vladislava Łokietka, Kazimíra Velikého, Sigmunda Statného, Sigmunda Augusta a Sobieského, měla podlé oumyslu Augusta, kurfiršta saského, rozmnožiti důstojnost a slávu domu Wetinského, měla jej ozářiti leskem královského Majestátu v tom čase, když soused jeho Friedrich, kurfiršt braniborský, úsilně se domáhal i dobyl titule královského — a tato, tolikerou péčí, snahou a prací

a velikým nákladem nabytá koruna polská měla býti nyní původem neštěstí a zkázy knížat saských a jejich dědičných zemí, a plášť královský měl býti jako plášť Dejaniry, darovaný Heraklovi saskému, Augustovi totiž, slušně Silným nazvanému! Pro tuto korunu odřekl se August víry otcův svých, pro ni dal si od svých protivníků polských nadávati pokrytců lutherských a ovčí koží oděných vlků, a nyní byl v bitvách poražen, od své vlasti vzdálen a obklíčen od vítězného mstitele této od dvora saského vyhnané víry, před kterým se třásla veškerá severní Evropa tak dlauho, dokud jeho neustupný vzdor nebyl přemožen a roztříštěn slovanským vytrvalým odporem hosudára po železe panujícího, onoho odvážlivého, ale neohroženého hráče, jenžto život svůj a svých vojáků směle do sázky tak dlauho sázel, až pak se od svých vlastních nepřátel na nich samých vyhrávati naučil. A však nemalá byla to Petra Velikého prozřetelnost, že dříve pro sebe a Rusy své od Švédů vzal za vyučenou v novější taktice a strategii, nežli se spustil se svým „bratrem Karlem“ do oné krvavé hry u Pułtavy, jejímžto stanovným heslem bylo: „va banque“ s obau stran a jejímžto následkem byla hegemonie ruská na severu, kterážto v rozličném rouchu nejen Švédům samým, leč dosti brzo i Tatarům Perekopským i Turkům i Peršanům i Kozákům i Polákům znáti se dala jako železné, neodvratitelné, homerovské, mstivé fatum!

Vtrhna tedy do země saské, stál vítězný Karel XII. u Altranstatu za Lipskem. August zvítěziv proti své vůli nad malým oddělením Švédův u Kališe a obávaje se proto ještě větší pomsty Karlovy, chvátal do své nešťastné, nepřítelem zajaté vlasti, aby svými prosbami obměkčil srdce nepřemoženého dosud Karla XII. Shledali se tedy osobně oba tito mocnářové po prvé za živobytí svého, i ačkoliv se nyní oba velmi dvorně a přátelsky k sobě chovali, neustoupil přece Karel v nižádné z předepsaných výminek míru. August musil se odříci trůnu polského a svého spojence, ruského cara, musil Stanislava za krále polského uznati, ano vlastní svou rukau napsaný gratulační list jemu poslati, knížata Sobieské na svobodu pustiti a Patkula, vyslance ruského v ukrutné ruce Karlovy odevzdati. Tento mír Altranstatský r. 1706 byl právě od všech dvorů nazván mírem nekřesťanským a celou Evropu naplnil podivením a úžasem. Činy Karla XII. v Němcích a děje saské nenáleží do našeho oboru: my se tedy obrátíme zase do Polska a do Rus, kdežto důležitější události naši pozornost k sobě volají.

Když po smlouvě v Altranstatě r. 1707 August II. tak byl od Karla XII. pokořen a sklíčen, že již sám sebe v Polště opauštěti začal, i od mnohých svých německých přátel, kteří šťastnějšího druhdy Augusta se přidrželi, v neštěstí skutečně opuštěn byl, ano, když i naděje v pomoc carskou mizela (nebo Karel

jenom v Moskvě s carem chtěl mluviti): v největším tedy neštěstí Augustově pánové polští, šlechetným a rytířským věru proniknuti duchem, svého nešťastného krále Augusta II. nejhorlivější a nejstatečnější snahou se ujali. Bez prodlení totiž byl svolán valný sněm pod praesidium nového primasa, arcibiskupa Szembeka, na němžto přivrženci Augustovi[11] svorně se usnesli a před světem ohlásili, že nejsou nikoli vázáni a obmezeni ouskočnou a bez jich vědomí podepsanou smlouvou v Altranstatě, a že Augusta II., třeba i proti jeho vůli, stále za svého uznávají krále, a že i spojenost i jednotu ru-kau s Poláky na delší čas potvrzují.

Rozložila se tedy opět vejska ruská po celém Polště, po Rusí polské a v Litvě: i jak dříve plenili Švédové statky a panství přivrženců Augustových, taktéž plenili nyní Rusové statky strany Stanislavovy.

Na podzim r. 1707 opustil Karel XII. od švédských hostí vydrancovanou zem saskau, a nemaje, jako dříve, tak i nyní z cela žádného ohledu na vídeňský dvůr, táhl nazpět do Polsky skrze Slezsko, tehdáž dle svého ouplného celku ku koruně české náleževší, a přinutil krále českého, císaře Josefa I., aby přes 200 kostelů protestantům Slezským odňatých prvnějším vlastníkům, protestantům, navráceno bylo. Když pak proto mnozí dvořané vídeňští a jiní lidé jiného stavu na Karla XII. před Josefem I. si stěžovali, odpověděl jim tento pokoje milovný pán:

„Pro Bůh, dejte mi pokoj a buďte rádi, že Karel nás samých na pokoji nechal, jáť nevím, co bychom si počali, kdyby se Karel proti nám zbrojně obrátil, a od nás týchž věcí jako od našich Slezanů vymáhal!“

Taková tedy bázeň před Karlem XII. i v naší milé Vídni panovala, ale táto téměř všeobecná v Evropě bázeň před severním lvem — jak Karla nazývali — proměnila se dosti brzo v nemalou radost, zvláštně v utrápených od Švédů Drážďanech a v novém nadějném Petrohradě a v staré neohrožené Moskvě, když Karel, přitáhna opět s 30.000 vojska r. 1707 do Polsky a do Litvy, odtud r. 1708 do Ukrajiny k Mazepě, od svých Kozákův carovi věrných téměř docela opuštěnému se obrátil a v Rusích zimou, nedostatkem a hladem a couvajícím před ním naschwál vojskem ruským (jako Napoleon o 100 let později), pronásledován a utýrán onu velikou bitvu u Pultavy nad Vorsklou ztratil (r. 1709), která jedním rázem rozhodla, kdo má od tohoto času na severu výhradně carstvovati.

Zůstavil sice Karel XII. králi Staňislavu 8000 vojska švédského v záloze, aby ho udržel na tom trůně, na kterýž jej posadil — ale sotva že se pověst o porážce Pultavské roznesla, osvědčil se veřejně August proti nekřesťanské smlouvě s Karlem, dokládaje, že jeho plnomocníci svého práva a své moci pod Altranstatem zneužili, a že konečně král švédský sám své vlastní smlouvy v celé její náležité

podstatě podlé zřejmě určeného závazku nedodržel. August vkročiv tedy opět do Polsky a zahnav svého soupeře Stanislava, nedbaje nic gratulačního listu, kterýž mu byl ondy poslal, až do Švédsko-pomořského Štětína, byl od větší části magnátůw polských slavně uvítán a na nove za krále přijat.

I tak jako onen polský král Piast, osvoboditel sklíčené od Turkův Vídně, vcházeje do kostela sv. Štěpána byl od německého kněze přivítán kázaním (latinským) na onen text: „Byl člověk od Boha poslaný, jemuž jméno bylo Jan“ (Jan III), i jako tentýž král od otcův tovaryšstva v Polště Ježíšova „fulmen orientis“ byl nazván; tak i nyní polský král Němec, August II. byl ve Varšavě od polského řeholníka téhož tovaryšstva přivítán kázaním na onen text: „Za císaře Augusta vyšlo vyřčení, aby byl popsán celý svět“, to jest podlé tehdejší polské hermeneutiky, aby totiž celý polský svět s Rusí i s Litvou Augustovi II., z protestanta katolíkovi, zapsal se na věrnost, odřekna se krále Stanislava, rozeného sice, ale od lutherského krále Karla XII. na polský trůn dosazeného katolíka, Piasta. Jestli snad tehdáž, když Karel od schismatického Polákův spojence u Pultavy byl poražen, August II. z hahna svých neřestí carem vytažený nebyl propter analogiam nazván „fulmen Septemtrionis“, o tom nám sice historie tehdejších obligatních, dvorských chvalořečníkův ničehož nepodala, ale jisté jest, že po-

vaha a položení Augustovo r. 1709 neměla zajisté vhodnějšího pro sebe textu z písma svatého nad onen: „Máť zajisté otec nebeský větší radost nad jedním hříšníkem pokání činícím, nežli nad devět a devadesáti spravedlivými!“

Hned po těchto Varšavských radovánkách odjel August do polských Prus, aby v Toruni svého věrného spojence a vyprostitele Sasův a Polákův od poroby švédské, hosudára Petra, náležitým přijal díkučiněním. Odtud odebrali se oba mocnářové ke králi Friedrichovi I. do Berlína, kdežto i král pruský i dánský spojili se s těmato oběma dávnějšíma spojenci proti svému pánu bratru Karlovi, který v tom čase v Turcích u Bendru s hrstkou svého lidu svou pověstnou, podivu hodnou tragokomedii provozoval, až pak r. 1714 do švédských Pomořan se navrátil a léta 1718 ve vojně proti Dánům v Norvežsku u Friedrichshallu zrádně zastřelen byl v roku 36. svého stáří, právě v tom čase, když ho neštěstí, jehož sám byl původem, tak daleco napravilo, že se o přízeň svého nejhlavnějšího nepřítele, imperatora — Samodržce, Petra Velikého, nenadarmo ucházeti začal. Od tohoto času bylo již pokojnější panování Augusta II. v Polště; zponenáhla hojily se bolestné rány, které vlasti domácími i cizími vojnami zasazeny byly. Tento Polákům nade všecko potřebný pokoj uhodil arci na veliké nebezpečenství, když r. 1724 povstalo vášnivé pobouření lidu v Toruni, jehož původem byli študenti

z tamější kolleje, kteří v neustálé sváry a různice vcházeli s protestantskými a totiž s nejmožnějšími měšťany Toruňskými. Purkmistr Toruňský (Schöppenmeister, vrchní župan, neboť Schopp pochází od slovanského župan) a mnozí měšťané akatoličtí byli na hrdle, jiní pak na statku trestáni, z čehož pánům Polákům veliké povstalo nebezpečenství; neb i car ruský Petr (jakož jsme již dříve pověděli) i králové anglický, dánský, švédský i pruský utištěných Toruňanův mohutně se ujímali, vyhrožujíce Polákům vojnou, až pak jiné zahraničné důležitosti toto nové neštěstí od Polska vzdálily. Panovav 35 let umřel August II. r. 1733 ve Varšavě a pochován jest v hlavním chrámu Páně Krakovském mezi pozemskými ostatky dávnějších králův polských.

August II. byl jen Polákem dle svého titule a důstojenství krále polského, jazyka polského neznal, a památek národních lidu sobě svěřeného, jakožto historie mravů a obyčejů polských, sobě nevážil — ano svou nestřídmostí v roskoších a v pití byl tak, jako jeho syn a nástupce na trůně polském August III. původem mnohých svodných příkladů u magnaterie polské.

August II. ustanovil proti zásadám rovnosti zemansko-republikánské řád Orla bílého r. 1705 v Obci pospolité polské, kde panovalo přísloví: „Szlachcic na zagrodzie (na svém dvorci) równym Wojewodzie!" Rád by byl podlé zásady „Divide et

impera" ustanovil zákonní rozdíl mezi výsadami vyšší a nižší šlechty polské, ale tato snaha se mu tak málo poštěstila, jako oněm magnátům polským, kteří již v 16. století za panování Sigmunda Augusta o to pečovali, aby mezi šlechtou polskou podlé „způsobu českého" (sic) vyšší čili panský a nižší čili rytířský stav ustanoven byl. Sváry a různice, které proto v Obci pospolité tehdáž za Sigmunda Augusta povstaly, jmenovaly se vojnou českou aneb vojnou kohoutí (wojna kokosza), ale všecko toto namáhání vysoké šlechtě nic neprospělo, a šlechta nižší udržela se až do nejpozdnějších časů při svých výsadách a rovnosti své s vyšší šlechtou v komoře deputovaných.

Přičinil se též August všemožně o to, aby trůn polský posloupností dědičnou domu saskému zůstaven byl, — velmožové polští, to jest náčelníkové oněch magnátských rodův, kteří trůnem vlastenským frýmarčiti zvykli, protivili se všemožně této spasitelné reformě, která jich vlast od hrozící záhuby zachovati mohla.

August II. chtěl též řádný a pravidelný zábor vojska v Obci pospolité ustanoviti, ale ani tato nejdůležitější, nejpotřebnější a nejprospěšnější reforma nemohla uskutečněna býti. V bitvě pod Klišovem měl August II. jenom 6000 Poláků se Sasy spojených — a tato nepatrná pomoc polská králi polskému byla spíše příčinou porážky Augustovy, neboť Poláci

nejdříve z bojiště ustoupili, opustivše Sasy i Augusta, poněvadž mu nebyli srdečně a věrně oddáni. —

August III., král polský, syn Augusta II., vychován jsa od své matky Kristiny ve víře evangelické, teprva v 20. roku svého stáří přešel na víru katolickou. O tři leta později pojal Marii Josefinu, dceru císaře Josefa I. za manželku. Když po smrti Augusta II. volení nového krále polského nastupovalo, nechtěl se jeho syn August ucházeti o korunu polskou, nebo za panování otce svého přesvědčil se, jak těžká a příkrá byla vláda nad kastou republikánských magnátů a jich šlechtických stranníků. Poněvadž ale dvůr francouzský dolehlivě se míchal do záležitostí polských, chtěje Stanislava Leszczyňského opět navrátiti na trůn polský, protož císař Karel VI. spojil se s Annou, císařovnou ruskou, aby zrušil záměry Ludvíka XV., z čehož, jak vědomo, veliká válka evropská vypukla.

Na námluvu své manželky, arcikněžny rakouské, podal se August, kurfiršt saský, za kandidáta koruny polské. Oba tedy tito soupeřové, Stanislav i August, sloužili cizí politice za podlohu, a více z cizího návodu, méně pak z vlastního oumyslu ucházeli se o toto království, jehožto králem již dříve byl a dosud jmenoval se Stanislav, a jehožto královičem nazýval se August, kterýžto titul nedával mu ovšem žádného práva na trůn republikánský, neohrazený dědičnou posloupností.

Však i Stanislav, oklamán a zrazen byv svou dávnější nadějí a trpkou poučen zkušeností, rozmýšlel a viklal se dlouho, nežli se dal ode dvora Versailleského namluviti, by se pomocí svých stranníků polských i Francouzův koruny vlastenské domáhal.

Stanislav odebral se tedy do své vlasti tou dobou, když právě valný sněm byl shromážděn, na němžto nový král polský měl býti vyvolen. Přijat byv s velikou radostí od svých krajanů a druhdy svých poddaných, byl Stanislav s větší svorností nežli mnohý jeho předchůdce podruhé za krále polského vyvolen. Celý téměř národ (totiž šlechta) se ho přidržel, ale sotva že 14 dní ve Varšavě kraloval, tu již od generala Lascy, který v čele 20.000 Rusů na druhém břehu Visly náhle se vyjevil, z Varšavy vyhnán až do Gdáňska uteci musel. Když pak toto polské město od Rusův a Sasův dobyto bylo, a Stanislav sám zajetí ruskému divotvorným ušel spůsobem, byl August III. za krále polského vyvolen a v Krakově se svou manželkou korunován.

Vítězná ale zbraň francouzská v Němcích a ve Vlaších přinutila císaře Karla VI., že odstoupil vévodství Lotharinské Stanislavovi tchánovi Ludvíka XV., kdežto Stanislav užívaje titule „Majesté”, pokojně a šťastně panoval, poctěn jsa pro své šlechetné a veliké cnosti zaslouženým jménem „dobročinného filosofa.” Dvůr Stanislavův v Nancy stal se od tohoto času školou dobrých a pěkných mravů, a je-

vištěm šlechetných příkladů mnohým jinochům velkopanských rodin polských, kteřížto v pozdějším stáří svém byli své vlasti k ozdobě a ku prospěchu. Vzdálen od své vlasti, nezapomněl na tuto vlast král Stanislav, ba i pérem svým o blaho její pečoval. Tak jako jeho otec Rafael, spisovatel epické básně „Chocim" (1703), tak i Stanislav, mimo mnohé spisy francouzské, v cizině knihy nezprzněnou čistou polštinou sepsal, jako: „Głos wolny szlachcica" (v Nancy 1733), Historii Starého i Nového Zákona (veršem) v Nancy 1761.

Onen veliký a slavný reformátor škol polských Jarolím Stanislav Konarski (1700, † 1773), syn kaštelana Zawichostského, byl přítelem a tajemníkem, ano téměř vychovancem Stanislava Leszczyńského. Konarski, vstoupiv ve svém 17. roku do řehole kněží nábožných škol, byl později učitelem v kolleji Piaristův Varšavských. Nedlouho potom byl od svého ujce biskupa Jana Tarły do Vlach na cvičenou poslán, a zůstav 4 léta v Římě, odebral se do Paříže, odkud se za půl roku do své vlasti navrátil. Později, vypraviv se s králem Stanislavem do Nancy a vrátiv se zase nazpět do Polsky, byl učitelem rhetoriky v Krakově a Řešově, odřekna se všech oufadův a vysokých důstojností, kteréžto jemu, kaštelanicovi a členu vzácného rodu panského, byly přístupné, a kteréž mu též později od krále Augusta III., od Stanislava Augusta, ano i od papežského dvora

podávány byly. Jsa vyvolen r. 1742 za provinciala Piaristův polských, založil tři vychovací ústavy zemanské (collegia nobilium) ve Varšavě, ve Vilně a ve Lvově. Na to odebral se opět do Němec, do Francie a do Říma, přijda nazpět do vlasti své, dokončil těžké a veliké dílo duchovní reformy v Polště, vypudiv starý Alvarovský šlendrian ze škol polských, a dobyv jazyku vlastenskému přirozených práv a potřebné převahy, a zjednav jazyku francouzskému zaslouženou vážnost v naukách moderních.

Konarski vydal, kromě svých netištěných, 28 tištěných spisů, mezi nimi 11 polských, z nichžto jsou důležitější: 1. O skutečném rad spůsobě, 2. O náboženství poctivých lidí, 3. Listy přátelské a t. d. Nejdůležitější Konarského dílo, ježto na ušlechtění literatury polské rozhodně a platně působilo, jest: „De emendandis vitiis eloquentiae" ve Varšavě r. 1741. Co byl v 16. století slavný Angličan, Francis Bacon, lord Verulam vědám a naukám vesměs, to téměř byl vědě vychovatelské a literatuře v Polště hrabě Konarski, jenž se nejdříve mezi svými vlastenci odvážil býti moudrým (sapere ausus), vystoupiv naproti hrubým předsudkům svých krajanů, vychovaných od učitelů, kteří se kochali v hustém kalu staré, latinkou zahalené scholastiky a pružné, se všech stran povolné kasuistiky.

Tato duchovní reforma byla ale zajisté právě v tomto čase polské vlasti nade všecko potřebna,

nebo nevědomost a temnost, a vyniklá z nich demoralisace začaly se mohútně mezi panstvem polským rozšiřovati. Dvůr a všemocný náčelník dvoru i kabinetu Augusta III., pověstný hrabě Brühl, nenasycený marnotratník a důmyslný prostopášník, rozesíval svými pohoršivými příklady bujné símě nebezpečné nákazy staropolských, počestných mravů a rytířských druhdy obyčejů a zvyků zemanů polských, kteří odloživše kontuš a karabelu (šavli), do německých fraků se oblékati a kordisko německé pro parádu nositi začali. Tato zlá nákaza rozšiřovala se v Polště nejvíce tehdáž, když August III. od Friedricha Velikého ze své saské vlasti vyhnán., skryl se do Varšavy před sedmiletou válkou a před vítěznou zbrojí svého podmanivého souseda pruského. August tento panoval 30 let v Polště. Za jeho časův magnátové polští byli živi po velkopansku svobodně, nezávisně, čili raději zcela nevázaně, hojností statkův po větší části oplývajíce, skvostnosti a okázalosti nádherné hledíce.

Knížata a vojevody počínali si po královsku na svých panstvích mezi svým četným dvořanstvem a svou čeledí z nižší šlechty a z chlapův, ano mnozí byli živi nádherněji, nežli sám král v královské Varšavě. Hody, bály, karban, pijáctví (pijatyka), vlaská zpěvohra, s druhé strany ale sněmíky, duelly (pojedynki), zájezdy slavily za králů Sasův svůj zlatý věk v Polště. Tehdáž povstalo zajisté ono po-

řekadlo: „Producit vinum Hungaria, ebibit Polonia". Obec pospolitá podobala se člověku odsouzenému na smrt, jemužto tři dni před popravou svobodno jest jísti a píti, co hrdlo ráčí a mluviti, co slina na jazyk přinese. August III. umřel v Drážďanech r. 1763 v 66. roce svého stáří. Za jeho panování žádný sněm polský nedošel konce i oučelu svého, nebo každinký byl rozerván a zrušen skrze Liberum veto kteréhokoli nespokojeného neb prodajného posla v komoře deputovaných. Do této tedy veliké, rozlehlé ale spustlé a zanedbané živnosti polské dostal se Stanislav August Poniatowski za hospodáře aneb raději za šafáře, obmezeného nepoddalými aristokraty — republikány.

Magnátové polští, za panování Sasův čím dále tím nevázanější a nepodlehlejší, nedbali již ani výrokův a nálezův tribunálů královských, ano mnozí, nebyl-li z nich kterému nález po vůli ustanoven, napadali se svou družinou zbrojnou na soudy zemské a ostřím svých šavlí jiného se domáhali nálezu. Odporná strana, kteréžto ale nález ten byl po vůli, musila často se zájezdem (zajazd), to jest: zahrnutím a zbrojným opanováním svého práva na přiřčeném statku a panství dobývati a brániti. Města hlavní a krajská (miasta powiatowe) neměla téměř žádných práv a žádných deputovaných na sněmu. Města a městečka, šlechtě podrobená, neměla kromě trhů výročních žádných výsad, které by byly petr-

nější rozdíl stanovily mezi měšťany a vesničany. Řemesla, průmysl a obchod, tyto životní žíly každinké obce, byly právě docela i ouplně v rukou židů nesmírně rozplemeněných a cizozemců, hostinně do stavu městského přijímaných a podporovaných od samých Polákův. Židé drželi všecky polské hospody a krčmy v arendě a napájeli lid kořalkou, která, jak učený hrabě T. Czacki o tom napsal, z Němec do Polska a do Rus v 16. století se dostala a z měst a vesnic polských a ruských pivo, medovinu (miód), maliňák, višňák a jiné zdravější staroslovanské nápoje ze Slovan východních a severních vypudila, rozsívajíc všude duchovní i tělesnou zkázu. Ne dosti na tom! Popové ruští v Polště, — sjednocené i nesjednocené církve — nemajíce tak mnoho statkův, desátkův, důchodův a robotníkův poddaných jako velmi bohaté polské duchovenstvo římsko-katolické, byli po větší části živi v chudobě, ano i v nouzi. Tímto trpkým nedostatkem přinuceni, pouštěli často tito popové své ruské cerkve čili kostely židům do arendy. Žid arendář totiž zaplatil popovi celoroční štolu ouhrnkem, pak sobě vybíral od osadníků štolu za křest, za pohřeb, a t. d.[12]

Na ulehčení hrozných břemen, kterážto stav rolníků polských ke hrudě přihnětla, žádný tehdáž v Polště nepomyslil a pomysliti nesměl, vždyť pak i jinde a jmenovitě v naší milé vlasti podléhal před panováním Josefa II. stav rolníkův českých velmi

smutnému osudu. Mýlil by se ale každý velice, kdo by věřil, že toto dolehlivé a těžké poddanství stavu rolnického v Polště začalo se snad hned v prvopočátku národa polského. Tak jako v Čechách nikoli za Přemyslovců, ale vlastně teprva za krále Vladislava Jagellovice, tak i v Polště nikoli za králův z rodu Piastova, ale ovšem teprva za panování Jagellovice Kazimíra, otce našeho Vladislava, šlechta na sedláky již naléhati a je ze staroslovanských práv volnějších vyzouvati, a v nové, horší poddanství uváděti začala. Tak jako my Čechové máme drahocenného naší paměti Soběslava, kníže selské, tak i Polané mají Kazimíra Velikého, krále selského, moudrého zákonodárce Vislického (panoval od roku 1333 až do r. 1370), jenžto byl obráncem a otcem měšťanů a rolníků polských, od svých zpupných a přestupných pánů do tužšího poddanstva podlé germanského práva neslušně potahovaných a násilně uvržených.

Literatura polská, kterážto za časův Sigmunda Augusta Milostivého tak spanile a rychle rozkvětla i prospěšné vydala ovoce, vadla a hynula za Sigmunda III. a jeho synův a nástupcův, Vladislava IV. a Jana Kazimíra, Michala Korybuta Wiśniowieckého[13], Jana Sobieského a zvláště za časův Augusta II. a III.

Universita Krakovská (o jejížto založení již Kazimír Velký se zasazoval, vydobyv si od papeže Urbana V. bully potřebné (1364), která však teprv od

Vladislava Jagelly 1400 v život uvedena byla), od králů polských bohatě nadaná, jakož i vyšší učiliště od slavného Jana Zamojského v Zámosti (Zamość) založené, sešly na latinské školy, kteréžto chlubíce se titulem universit neb akademií, staly se během časů toliko lichými a kusými ústavy, v nichžto podlé škol Vilenských, od Štěpána Bathoryho řeholníkům odevzdaných, učilo se latině a theologii, čili raději náboženské polemice a ascetice. Spisovatelé polští, spustívše se v této době spanilé, čisté, ohybné, pružné a bohaté mluvy dávnějších autorův polských, míchali do ní latinku, každému téměř šlechtici známou, tak že mluva polská již za Sigmunda III. podobala se nepotřebně a svévolně zakydané stáji Augiasově. Starší, slovútní autorové polští, zvláště kteří písmo svaté a jiné spisy s moudrým použitím dávnějších překladů českých zpolštili, byli později od řeholníků polských a jich vychovanců odmrštěni a povrženi, zůstávajíce vzory později nenásledovanými ale též i nedostiženými. Polština, zvláště ale její syntaxe čím dále tím více vzdalovala se od svého původního slovanského pramene i od své družné sestry české, která později v Polště za kacířku vyhlášena byla, ačkoliv sami Bratří Čeští a Poláci, k jejich sektě se přiznávající, řeči a literatuře polské druhdy velice byli jsou prospěšni. Chronologické stopování tohoto čím dále tím viditelnějšího a schvalného vzdalování se polštiny od češtiny velmi

jest zajímavé a práce filologická Čecha v polštině zběhlého, která by toto posloupné odchylování-se polštiny stopovala i objevila, byla by prospěšným dodatkem k historii jazyka nejen českého, ano ještě více k historii jazyka polského.

Zohavování a zanedbání jazyka polského dosáhlo za králův Sasův nejvyššího stupně, až pak Konarski, Stanislav Leszczyński, Załuští a jiní o vlastenskou řeč pečliví spisovatelé této nešvaře prospěšně se opírati začali. Králové ze saského domu, neumějíce polsky, mluvili na svém dvoře a všude se šlechtou polskou týmž jazykem, jímžto v 18. století celá vzdělanější Evropa mluvila, jazykem totiž francouzským. Jejich předchůdcové na trůně polském řečnili druhdy na sněmích zemských jazykem toho národu, nad nímž panovali, jazykem totiž polským. Králové rodu saského dávali své sněmovní řeči i polské i latinské od svých kancléřů neb jiných ministrů veřejně přednášeti. Mnohému Němci bude se to zdáti podivné, že za panování těchto králů rodu německého v Polště jazyk německý, jímžto i židé a mnozí cizozemci v Polště mluvili a dosud mluví, žádného neměl prospěchu, ba že jazyk francouzský od samých králů Němců v Polště byl rozšířen a mezi šlechtou téměř upovšechněn.[14]

Toť se stalo nejprvé proto, že nevybroušený a neohebný na začátku 18. století jazyk německý neměl u samých knížat německých, ba ani u nejslavněj-

šího z nich: Fridricha I. pruského, zcela francouzské modě podlehlého, žádné ještě vážnosti a lásky. Literatura německá podobala se tehdáž za oněch Gottschedových časů děcku sotva z kolébky vyňatému. Jazyk francouzský ale, o němž sice sám nejhbitější jeho vládce, Voltaire, řekl, přirovná-li se k jazyku latinskému, vyhlíží jako hlína proti zlatu, tento jazyk francouzský byl dříve již vzdělán a vybroušen a těšil se bohaté, všestranné a pěkné literatuře, kterážto na dvoře Ludvíka XIV.. svůj zlatý věk slavila. Jazyk německý, opuštěn jsa tedy od knížat a zemanů německých, nemohl tehdáž nikterak zápasiti s jazykem hlav korunovaných a jich kabinetův a všech znamenitějších vzdělanců. Teprvé když osvěta francouzská hlavy německé osvítila, ujímali se Němci národnosti své, zakládajíce sobě literaturu podlé vzorů francouzských (i anglických). Tato německá literatura, zvláště od učitelův, studentův a pastorův pěstovaná, neměla dlouho žádného přístupu do paláců a zamků knížat a zemanů německých. Friedrich, král Dánský, onen podpůrce Klopstokův, byl první a císař Josef II. byl pak druhý mocnář, kteří se řeči a literatury německé mocněji ujali. Patriotové tedy němečtí nemohou se tomu diviti, že August II. a III. ničehož nic v Polště pro Teutonismus neučinili, vždyť ani pro svůj vlastní dům mnoho prospěchu v Polště nenabyli. Jestli ale Němci zvláště nám Čechům předhazovati ráčí, že nás z barbarství slovanského vy-

rvala i že nás vzdělala osvěta německá, tak jako Dubrovničany osvěta vlaská, a že Čechové myslíce po německu česky píší; tedy ať si zpomenou na to, že intelligence a osvěta německá, jížto se Teutomani tak často rádi vychloubají, zdvihla se na základě francouzském, až pak časem stala se samostatnější — tak jako i naše česká literatura časem samostatnější státi se může. Jakkoli tato gallomanie 18. věku polské národnosti na ujmu byla (víz rozpravu o Kralodvorském rukopise v. 3. sv. Musejn. r. 1838), přinesla ona přece více kořisti a zisku literatuře polské — než kdyby se byla tato cizí manie na jinou stranu svrhla.

Toť jest tedy skrovný obrázek duchovního života v Polště z toho času, když Stanislav August na trůn polský dosazen byl.

Ruští vyslancové ve Varšavě, nejprvé starý zchytralec, hrabě Kayserling, náruživý pak kníže Repnin, a 100.000 kusů dukátů od Kateřiny II. Poniatowskému poslaných, a pak několik tisíc ruských bajonetů, proklestili kandidatovi Piastovi cestu ke trůnu, ale nikoli k srdcím nových poddaných nového krále Stanislava Augusta. Kromě svých ujců, knížat Czartoryských, těchto arciže mocných a statkem oplývajících agitatorů staropolských, se všemi jich vrstevníky, přívrženci a stranníky, — měl král St. A. jen málo věrných a upřímných pomocníků a rádců. Ba Czartoryští sami teprva tehdáž stali se přátely

a pomocníky svého krevního přítele St. A. Poniatowského, když své naděje a snahy viděli klesati, totiž aby Czartoryski s pomocí ruskou na trůn polský byl dosazen. Tohoto vysokosáhlého oučelu aby mohli dosíci, poslali Czartoryští do Petrohradu hraběte Stanislava Augusta Poniatowského, jehožto zasloužená oblíbenost v kabinetě Kateřiny ruské i v Petrohradě i ve Varšavě vesměs známa byla. Ale tato diplomatická cesta hraběte Poniatowského do Petrohradu podobala se nemálo cestě onoho římského Junia Bruta k Pythii Delfické. Poniatowski přijda do Petrohradu, stal se svým vlastním a nejhorlivějším jednatelem o korunu polskou, a na své příbuzenstvo Czartoryské jen tak dalece pamatoval, že na dvoře Petrohradském zjevně odkryl jeho ctižádostivé tužby, záměry a snahy, bažící po koruně vlastenské. Přála-li již dříve i veliká kněžna i císařovna Kateřina Poniatowskému koruny polské; tím větší byla její přízeň nyní, neboť jí politika její, která polskou Obec pospolitou chtěla míti od Rusův závislou a slabou, radila a kázala, aby koruna polská nikoli na moudrou hlavu mocného ve vlasti své A. Czartoryského, ale na hlavu méně samostatného St. A. Poniatowského vložena byla.

Nejbohatší a nejmožnější v Litvě magnat polský, kníže D. Radziwiłł byl největším ruského vlivu v Polště a Stanislava Augusta protivníkem. Jiné vysoké a staroslavné rody polské, pokládajíce Ponia-

towských rod za nižší svého vlastního rodu, nevřely na nového krále Piasta, nemajíce žádného ohledu na to, že Stanislava Augusta otec, jakožto general a diplomatik Karla XII. a pomocník Stanislava Leszczyńského, mnohých velikých zásluh o vlast svou sobě dobyl, a že bojoval statečně proti též sousední mocnosti, která jeho syna na trůn polský dosadila. Když tedy klenot šlechtický (erb) králova otce beze skvrny byl, tázáno se na děda i praděda králova, i tu všelijaké lživé a potupné genealogie od nepříznivých králi magnátů a jich placených historiografů vymyšleny a zjeveny jsou byly. Kníže Radziwiłł opíral se statečně násilí ruskému. Zvítěziltě se svou družinou a čeledí ve dvou bitvách proti dvěma oddílům ruského vojska. V těchto bitvách bojovaly též hrdinsky dvě dcery Radziwiłłovy proti ruskému vojsku, a poněvadž jakýsi odjinud neznámý šlechtic, jménem Morawski, byl nejouhlavnějším původcem tohoto Radziwiłłova vítězství proti Rusům, tedy hned na bojišti zasnoubila se s ním starší Radziwiłłova dcera. Takto pro odměnu za slavné hrdinství smíchala se krev prostého šlechtice s krví slavných knížat Radziwiłłů! Honni soit, qui mal y pense! Nemoha se ale udržeti na delší čas proti vojsku ruskému, odebral se Radziwiłł, jemužto všecek jeho nesmírný statek od Rusův byl zkonfiskován, do Turek, aby tam získal nějakou pomoc své vlasti. Později obdržel

kníže Radziwiłł od carovny milost a s touto milostí i své statky, i navrátil se z Turek do své otčiny.

Král Stanislav August považoval korunu svou za dar Boží, národ ale polský uznával ji za dar milostné simonie. První Poniatowského krok na trůn zdál se jeho krajanům býti prvním outokem korunovaného Poláka na práva a výsady šlechtické, od Rusů prý zneuctěné a odmrštěné. Sama Stanislavova sestra, manželka vojvody Branického, hetmana veliké bulavy korunní, ačkoli bratra svého upřímně milovala, šetřila přece mnohem více práv a výsad vlastenských, nežli lásky sesterské, i přidržela se oné strany, která jejímu bratru v kandidatuře pro korunu polskou na odpor se postavila. Nemalá zajisté byla to resignace této šlechetné dámy, jež pro blaho vlasti své nechtěla bratra svého míti králem, ale pouhým toliko zemanem. Není-li tento čin znakem velikosti ducha, což tedy velikostí na světě, což tedy zapřením sebe samého nazváno býti může? Kdož byl větší, kdo byl šlechetnější, Stanislav August, či jeho sestra, čili severní ona Libuše? Úmysl (nevědomo jestli ouskočný aneb upřímný) ovdovělé císařovny Kateřiny II., chtící pojmouti krále Stanislava Augusta za manžela, byl zrušen politikou hraběte Orlova a Friedricha II., ano i lehkomyslnou neopatrností samého Stanislava Augusta. Rulhière, tento důkladný znatel novějších příběhů polských, jehožto pravdomluvnosti sám též Napoleon slušnou

vzdal chválu, vypravuje totiž, že král St. A. poslal jakési vzácné dámě polské milostný lístek, v němžto jí osvědčoval, že jeden jediný pohled jejích očí jest prý mu milejší, nežli tisíc důkazů lásky a milosti jiných, třeba i korunovaných paní! Toto psaníčko bylo prý od nepřátel St. A. posláno (in originali) do Petrohradu, i nechybilo svého účelu u dámy tak citlivé a ctižádostivé, jako byla slavná Semiramis severní. Kdybychom neznali lépe povahy i politiky samovládkyně Kateřininy, kdybychom nevěděli, že záhuba samostatnosti polské byla již dávněji na dvoře Petrohradském „alta mente reposta": mohli bychom zde arci připomenouti Scribovu veselohru „Sklenice vody", v nížto malá příčina vzata jest od básníka za původ důležitých v historii událostí.

Sotva Stanislav August na trůn dosedl a kolem sebe se ohlédl, obdržel již žádost, čili raději rozkaz z kabinetu Petrohradského, aby toliko rozenou Polku (jestliže by se jeho Majestatnost oženiti chtěla) za manželku sobě pojmouti ráčil.

Král tedy nemoha si vzíti manželku z panovnického rodu, jenž by mu byl mohl uděliti potřebné pomoci a obrany, mládencoval jak dříve tak i dále ve své tehdá velmi veselé residencí Varšavské. Obíral se vědami, literaturou, krásným uměním, hudbou, sbírkami drahého kamení, divadlem a jinými libůstkami, zvláště pak dobrodružnými milostkami, v nichžto od svého již jinošství veliké měl štěstí, a to dříve

nežli lesk koruny na jeho mládenecké hlavě stal se půvabným pro dámy vnadidlem. Jeho tělesná krása, líbezný mrav, ohebná výmluvnost a salonová blazenost zjednaly mu v Paříži jméno „le beau Polonais", v Petrohradě ale jméno „výtečného krasavce." V Paříži ucházelo se množství dám o lásku hraběte Poniatowského; v Petrohradě ucházel se on sám o lásku jedné dámy, ale té, která i duchem svým i důstojenstvím všecky téměř jiné dámy, ba i jej samého velice převyšovala. Vychovanec velkopanských salonů polských, v nichžto duchovní převaha a vláda krásného pohlaví ode dávna byla a dosud jest pravidlem a nikoli výjimkou, byl rád pokorným podrobencem milostné strategie, která se domnívá, že v lásce vítězí, když taktice druha, láskou zdánlivě ujařmeného ale vlastně vítězného, sama podléhá.

V Paříži uvrhl se St. A. Poniatowski do velikých dluhů, o nichžto pravil, že je teprvé, až se polským králem stane, bude moci zapraviti. V těchto prorockých slovech nejevil se toliko žert a šprým, ale též jakási pověrečnost rodu Poniatowských, jimžto od domácího vlaského lékaře Formiky prorokováno bylo, že Stanislav August bude někdy králem polským.

Tato tajně chovaná věštba byla spolu příčinou, že matka Stanislava Augusta (rozená kněžna Czartoryská) stříhla svého syna jako svého oka, dadouc jej právě po královsku chovati a cvičiti. On ale, když se stal králem, nepovažoval koruny své za dar ná-

hody a štěstí — ale za výsledek vyššího určení. Poněvadž se mu vyplnila první částka věštby, že totiž bude králem, domníval se St. A., že i druhá částka její, že bude totiž slavným a šťastným králem, zajisté se mu vyplní. S tohoto stanoviště dá se též vysvětliti neodhodlanost a nečinnost, které se v nejvážnějších dobách na tomto králi jevily. Tak jako druhdy Vojtěch z Valdštýna ještě v poslední chvilce před svou smrtí na výrok svého vlaského astrologa spoléhal, tak spoléhal St. A. na věštbu svého vlaského astrologa Formiky, když již hrozná slova: „Mene, Thekel, Peres" tak čitedlným písmem na jeho čele vyryta byla, že i od laikův v politice srozuměna býti mohla.

Hned po svém dosazení na trůn polský (1764) bedlivě o to pečoval Stanislav August, aby pro spásu vlasti šlechtické L i b e r u m v e t o na sněmích zrušeno i aby nejméně 100.000 pravidelného vojska pro obranu Obce pospolité sebráno bylo. V této bedlivé a šlechetné snaze podporovali jej všemožně jeho ujcové knížata Czartoryští: Michal totiž kancléř litevský i August vojevoda ruský.

Na to ale ohlásil se kníže Repnin, vyslanec ruský ve Varšavě, býti ochráncem staropolských republikánských svobod a výsad. Zjevným osvědčiv se nepřítelem všech od krále Stanislava Augusta předevzatých reforem a novot, sáhajících prý zrádně a násilně na svobodu polskou, od carovy prý svatě

pojištěnou i od krále přísežně stvrzenou, utvořil Repnin z protivníkův reformy polské konfederaci Radomskou, postavenou pod ochranu bajonetů ruských.

Nejhlavnější odpůrcové tohoto počínání Repninova jako: Kajetan Sołtyk, biskup Krakovský, Josef Załuski, biskup Kyjevský, Václav Rzewuski, vojvoda Krakovský a Severin Rzewuski, starosta Doliňský, byli od Repnina zatčeni a odesláni do Rus (1767). Toto neočekávané násilí bylo původem oné slavné protiruské konfederace Barské, založené na Podolí od statného starosty Josefa Puławského a vojvody Františka Potockého a bratří Krasiňských.

Tento spolek Barský rozšířil se brzy po celé vlasti polské i obsahoval mnoho tisíc zemanů, kteří hned s menším větším štěstím proti rozmanitým ruského vojska oddílům statečně bojovali. Slavný Kazimír Puławski, kozák Sava, kníže Karel Radziwiłł, Zaręba Kosakowski, kníže Ogiňski a Klement Branicki, a později slavný generál Dumouriez byli onino rekovní vůdcové jednoty Barské. Však tato jednota obsahovala již sama v sobě zárodek své záhuby, když bránivši nezávislosti a svobody polské, nechtěla dissidentům dopřáti rovných svobod a výsad, kterých zdravá politika šetřiti a hájiti velela, a které jim podle vůle dvoru Petrohradského a Berlínského přísahou krále Stanislava Augusta potvrzeny byly. Od těchto dvorů bylo totiž pět návrhův čili raději rozkazův St. Aug.

(ještě před korunovací jeho) předloženo, z nichžto tři články potahovaly se na dissidenty. I. Svoboda dissidentům; II. jejich oprávnění ke všem úřadům; III. místo v senátě polském vládykám čili biskupům obřadu řecko-slovanského; IV. alliance Polákův s Rusy a Prusy; V. ustanovení hranic ruských a polských.

Konfederace Barská ale, že se nemoudře opírala proti dissidentům, tím byla tedy příčinou svárů a bojů domácích v oné chvíli, když obrana samostatnosti polské nejsvrchovanější potřebovala svornosti ode všech národů i národků, jakéhokoli buď vyznání, pod korunou polskou sjednocených. Tato konfederace Barská nebyla tedy národní a všeobecná, ale byla toliko spolkem ultrašlechtických aristokratův, arciře o spásu své vlasti podlé svých náhledů a sil všemožně pečlivých. Král Stanislav August, obávaje se i Radomských i Barských, to jest i Repnina i Puławského nechtěl se ani těch ani oněch přidržeti, ale převaha a síla mocnosti, kteráž mu korunu darovala, potahovala jej spíše na stranu ruskou, jejímžto plnomocníkem byl ve Varšavě náruživý a odhodlaný Repnin, onen hastroš zaječí bázlivosti krále Stanislava Augusta.[15])

Pro tuto neodhodlanost, ano váhavost královu ssadili konfederáti Barští (ve svém spolku) krále St. Aug. s trůnu, ano pochválili zločinný zámer Strawińského, kterýžto r. 1771 zatkl a z Varšavy odvedl

krále St. Aug., jenž si tehdáž výmluvností svou a sliby svými život svůj zachránil a od spiklých násilníků na svobodu propuštěn, šťastně do Varšavy se navrátil.[16]

Tento hanebný zločin Strawińského zasadil v Polště smrtelnou ránu konfederaci Barské. Mezi všemi Poláky odjakživa panovala a posud panuje jakási rytířská národní hrdost, která se slušně honosí historickou pravdou, že nikdy a přenikdy nižádný Polák na svého krále ruky násilné nevložil. Tento ale v Polště neslýchaný attentát na život krále polského uvalil těžké podezření na konfederaci Barskou a uvedl ji ve všeobecnou téměř ošklivost i nenávist u národa polského; Petrohradskému, Berlínskému a Vídenskému ale kabinetu zadal příčinu k onomu památnému manifestu od 13. ledna 1773, kterýmžto rozdělení království polského a konec samostatnosti polské veřejně vyřčeny byly. S tímto manifestem vkročila vojska tří spojených mocnářů: Kateřiny II., Friedricha II. a Marie Theresie do Polska.

Poláci, zastavatelé i oučastníci starodávných republikánských výsad, zaručených a obráněných od ruského dvora, neměli následkem těchto svých vlastních svobod a výsad žádného pravidelného vojska, kteréž by bylo mohlo samostatnosti vlastenské uhájiti, a tak losy byly jsou metány o veliké ale nicemné mocnářství polské, ostavené beze vší branné moci. Nic již nepomohlo sněmování, hlasování a pro-

testování poslův, zvláště litevských Rejtana a Korsaka, obstoupených vojskem ruským. Smlouvy a rozkazy mocností sousedních vyplněny byly na vzdor všemu protivnému namáhání, a Polska ztratila při prvním svém rozboru r. 1773 : 3925 □ mil, svých nejlidnatějších a nejourodnějších zemí. Sami jenom Rusové vzali si 2000 □ mil obsahujících vojevodství Mstislavské, Vitepské, Połocké, Livonské a část vojevodství Miňského; pod vládu rakouskou dostala se Rus Červená a částka Podolí s částkami vojvodství Sandomírského a Krakovského, kteréžto 1400 □ mil obsahující země obdržely jméno království Haličského a Vladimírského; Prusy obdržely téměř 600 □ mil a sice vojvodství Malborské, Pomořské, Varmiňské, Chlumské a částku Velko-Polsky mimo Gdáňsko a Toruň, kterážto města Obci pospolité zůstavena byla. Tak tedy král Jan Kazimír nebyl falešným prorokem, a proroctví jeho na sněmu Varšavském r. 1665 vyplnilo se téměř doslovně, a stará Obec pospolitá vešla podlé jeho slov „in dirreptionem gentium".

Vyplnilo se též dávnější ještě proroctví slavného Tęczyńského na sněmu Radomském (r. 1505), na kterémžto již Liberum veto skotačiti začalo. Pravil pak tehdáž Tęczyński ke svým šlechtickým krajanům: „Mementote filioli mei ex hoc legatorum municipalium conciliabulo perituri sumus omnes procul dubio aliquando". Toto „aliquando" nastoupilo tedy léta 1773.

Dodatek. Ačkoli velezajímavá stať tato, jak čtenář sám poznati může, dokončena není, předce zajisté nevhodno se nikomu zdáti nebude, že se jí místa v těchto „Sebraných spisech" dostalo. Jest ona totiž nejlepším svědectvím hlubokých vědomostí zesnulého spisovatele v oboře dějepisu slovanského, — zároveň pak ti, kteří ho s katedry mluvícího neslyšeli, představiti si mohou, jak zajímavě přednášeti uměl; neboť čta článek tento každý, kdož posluchačem jeho byl, domnívati se bude, že slyší zvěčnělého mistra, an vykládá o literatuře slovanské. —

Přehled statisticko-politický hlavnějších jazykův a národův evropských, zvláště slovanských.

(1850.)

Jako politika evropská rozvrhuje veškeré mocnosti vládní ve tři stupně a třídy, a prvnějším podlé jich moci a síly titule velikých mocí čili velmocí uděluje: takovým též spůsobem můžeme veškeré jazyky evropské, hledíme-li toliko na jich rozsáhlost a rozšířenost, v jazyky první, druhé a třetí třídy rozvrhnouti. Toto rozvržení, ježto bez ohledu na literaturu, zakládá se zvláště na cifře statistické a na součtě kmenovců jednoho a téhož jazyka (aspoň v písmě) užívajících, jest zištnému duchu a ruchu našeho času snad tím vhodnějším a přiměřenějším, čím více tento věk zapáchá nemilostivým materialismem a kramářským utilitářstvím, čili zisku chtíčem. Tento duch nynějších časů jest ovšem výsledkem a spolu zase někdy původem přesných věd, kteréžto parostrojem i telegrafem nových dobývajíce vítězství,

dálku v blížinu, velikost v malotu, širokost v úžinu a hodiny v minuty proměňují. Není tedy divu, že v této naší době přečasto slýcháme tu otázku, které jazyky, kromě domácího, k němužto nás láska vlastenská neb povinnost naše a často i zištnost lidská vine a poutá — nám jsou nejpotřebnější neb nejdůležitější a které by nám mohly dáti nejvíce užitku a zisku. Na tuto obchodnickou a kupeckou otázku makavá se dává odpověd ta, že kromě sousedních nám jazyků, onyno řeči, ježto největší obsahují na kouli zemské prostranství, jsou již i beze všeho zhledu na jich literaturu nám nejužitečnější, zvláště v této nové naší době, v nížto valné davy všelikých Evropanů, nadaných pudem jeřábů a čápů, dávná svoje sídla opouštějí, v jiných a dalekých končinách nových vlastí sobě hledajíce.

Do počtu oněch řečí evropských, ježto se odznačují svou rozsáhlostí na kouli zemské, náleží po boku jazykův první třídy, to jest: jazyka anglického, francouzského, německého, vlaského, španělského a polského, zvláště a svrchovaně jazyk ruský, jenžto sám o sobě jest rozsáhlejším nářečím daleko široko rozratolestněného jazyka slovanského, kterýžto zase po boku romanštiny a germanštiny jest nejmohútnějším faktorem v počtu jazyků evropských a nejvyšší cifrou v onom oddílu statistiky, jenžto se zanáší ličbami veškerého obyvatelstva, podlé jazykův ethnograficky rozvrženého.

Jazyk ruský, počínaje od osad rusínských (sit venia verbo!) na hornatém jihu kraje Jaselského v Haliči a vina se po hřebenu hor Tatranských dále a prostíraje se šíře a šíře v Haliči za Sánem a táhna se k jihu do Uher severních, hrne se prostrannějším napořád úžlabím z mocnářství rakouského do carstva ruského v Evropě, z Evropy pak přes stepi a hory do Asie, odtud pak přes Kamčatku až do Ameriky severní, ve kterýchžto dalekých končinách ruština jest jazykem vládním, carským, panujícím nad velikým počtem větších a menších národů a národků — jinojazyčníků, mezi nimiž křesťanství a ruština co dál více a více se zmahá a šíří.

Nešetříme-li znamenitého rozdílu mezi velko- a maloruštinou, bude tedy veškerý národ ruský svým počtem přes 55 millionův v Rusích a v Rakousích obnášeti. Odloučíme-li ale od Velkorusů asi 13 millionu Rusínů, podrobených vládě rakouské a vládě imperatora, jenž se píše samodržcem všech zemí ruských (všech Rossyí) napočteme tedy 42 millionů Rusů, to jest Velkorusů.

Jestliže tedy, beze všeho ohledu na literaturu, zahrneme všecky takové jazyky evropské, z nichžto každý z osobna nejméně 10 millionů duší obsahuje, do první třídy, budeť velkoruský jazyk již sám o sobě, kdybychom jej třeba od nářečí maloruského oddělili, čtveronásobným právem náležeti k této první třídě, an velkoruština přijatý pro tuto třídu počet

10 millionů třikráte převyšuje. Ovšem i maloruština, obsahujíc přes 14 millionů svých národovců, sama o sobě bude členem této první třídy. Obsahuje tedy tato první třída tři daleko a široko rozsáhlé jazyky slovanské: ruský, rusínský a polský, nebo i polština, k jejížto bohaté a skvělé literatuře v tomto rozvrhu hleděti nemůžeme, něco přes 10 millionů čistě lechického a zpolštěného obyvatelstva počítá.

Čeština (v Čechách, na Moravě a v Slezku) se Slovenštinou v Horních Uhřích sloučená (7 millionů obyvatelstva), jakož i illyrština (6 mill.) ve svém rozmanitém a strakatém krajinsko-horvatsko-srbském kroji, náleží ke druhé třídě, ale na vrch do první řady.

Zdali Čeština překročí kdy do této první třídy zde naznačené, toť arci rozhodne čas příští, v němž se ukáže, zdali Bernolačina a Štúřina byla s to, aby tento náš českoslovanský kmen v Čechách, na Moravě, v Slezku s jedné a v Uhřích s druhé strany důrazným klínem dvojího jazyka písemního na dvě rozdílné, třeba nikoli rozkolnické strany od sebe rozpoltila.

Každý zajisté přítel a každý apoštol vzájemnosti naší slovanské potěší se ve svém srdci nad moudrým si počínáním nynější vlády naší, kterážto jak v Čechách tak i v Uhřích na Slovensku zákony své čistým jazykem českým ohlašujíc, sama jest jako příkladnou šiřitelkou a moudrou vůdkyní naší vzájemnosti slovanské a to sice netoliko literární, leč i po-

litické vzájemnosti, kterážto obojí zvláště učitelům a spisovatelům českého i panonsko-slovanského rodu povinna býti i vzorem i heslem. Ba ještě více plesá srdce naše, když vidíme, že mnozí katoličtí Slované v Uhrách k vůli prospěchu národu svého a vzájemnosti naší čistého se uchopují jazyka českého, jehožto kazatelé a spisovatelé evangeličtí — Slované uherští, tak prospěšně a slavně od dávných užívali časův a dosud užívají. Bez ujmy všech těchto nadějných zjevů a dobrých počátků lepší budoucnosti naší musíme se přece vyznati, že nejsme z cela prosti jakési pochybnosti a bázně zhledem dalšího se udržení a vyvinování té naší staroslavné a však dvojnásobně liché a kusé jednoty Slovanů uherských s Čechy (dvojnásobně liché proto, poněvadž se toliko v literatuře a za druhé v literatuře jenom evangelických Slovanů uherských dosud jevila), i že tato veledůležitá otázka není nikoli dokona rozhodnuta a nade vší pochybnost všech důkladnějších znalců vrtkavé a změnné národní povahy slovanské docela ve všem pojištěna. Sám onen Boží hlas zvěstující v naší nové době úplnou všude rovnoprávnost každé národnosti, zdá se nám býti neneslušným podnětem našeho skepticismu zhledem této řečené jednoty v době příští. Dejžiž to nebeský dárce budoucnosti naší, abychom v této věci byli na omylu, ale musilyby se státi veliké divy v Tatrách ba i v Čechách, kteréžto by dosavádní politice i úzkému patriotismu velmi zaslou-

žilých jinak Bernolakovců a Štúrovců tolik novočasného obratu a zvratu dodaly, aby v této novočasné tvárnosti nedávno utvořených v oboru politickém okolností a poměrů naše obapolná dávná jednota ve své nevelké a toliko literární platnosti udržena a zachována býti mohla.

Tomu zajisté budiž jak budiž, všickni Čechové, Moravané, Slezané a Slované Podtatranští rozumíme dobře rozumem nepředpojatým, že vlastně a zrovna nyní jest ta arcivážná doba, kde tak veliké a slavné dílo jednoty naší dotvrzeno, dovršeno a dokončeno býti může a musí, buďto nyní aneb snad nikdy již více. Od rozřešení této otázky závisí: „To be or not to be" *) této naší jednoty další!

„Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba", pěje náš blahočestný pěvec „Slávy Dcery", ale i to neodmrštitelnou pravdou jest, že čeho jedna jediná doba kdy zanedbala, často celý věk toho nikdy nenapraví, ba že často toho ani napraviti více nemůže.

Budoucnost illyrštiny, v úplném významu tohoto obsažitého a věcnatého přezviska, záleží úplně od budoucnosti zkříšené nyní Vojvodoviny a pak knížetství srbského, zvláště ale od osudů, jenžto bratrů Slovanů pod tureckou vládou očekává.

Ani Ami Boué, ani pan Cyprien Robert v této nynější chvíli neuhodli by tak lehce, čeho se mají

*) Být či nebýt.

Slované turečtí od nejbližší budoucnosti nadíti, i jakým vrhem kostky vrženy budou od té moci, jižto mnozí velmi pohodlně osudem, jiní procitlostí a silou národní, a jiní ještě politikou kabinetů nazývají. „To sám na nebi Bóh znaje, čto Chmelničenko dumaje”, pěje stará píseň maloruská o schytralém atamaně kozáckém. Tak i zde sám Bůh věděti ráčí, jaká budoucnost Slovanstvu jižnímu se dostane.

Kdokoli ale blíže seznal ráznou a statnou povahu jižního Slovanstva zvláště v Srbsku, v Hercegovině, v Bosně, na Černé Hoře atd., tuto povahu staroslovanskou, nijakým násilím nesetřenou, ovšem patriarchalní domácností a dávnou rovností stavů mezi sebou ve svých nejpěknějších cnostech nejčistěji zachovanou, kdo zná blíže vřelou lásku k vlasti, ke svému jazyku jakož i k náboženství křesťanskému Slovanů jižních, zvláště kmene srbského: ten zajisté, pováží-li, jakou rekovností a nezmoženou vytrvalostí udrželo se ode dávna až do dneška toto cizím nemravem a jařmem nezkažené Slovanstvo ve svých rozkošných polední Evropy krajinách, krví slovanskou všudy hojně zmrvených, teně se opravdu tou smutnou beznadějností nebude kormoutiti, že tito nešťastní národové slovanští, zůstanouce ustavičnou obětí těžce doléhajícího na ně jařma a rábství, nikdy lepšího nedočiní se osudu nad svůj stav nynější, do něhožto je surové Osmanstvo od časů dávných hluboce uvrhlo.

K této druhé třídě musíme též připočísti jazyk rumunský čili valašský, jehožto rozsáhlý obór více nežli osm millionů napořád vzrůstající lidnatosti obnímá. Pro tento rozsáhlostí znamenitý počet veškerého Rumunstva (viz Šafaříkův Národopis) musí podlé našeho rozvržení i čeština i illyrština rumunskému jazyku, jakkoli nedávno teprvé zkříšenému a nemajícímu dostatečnou potřebných kněh zásobu, přednějšího postoupiti místa. Rumunstvo v Bukovině, Multanech, ve Valaších, v Bessarabii, v Sedmihradech a ve východních a doleních Uhřích i s Cincary k němu náležejícími, otočeno jsouc na severu, na východě i na jihu ze všad samým Slovanstvem a na západě stýkajíc se s Maďary, podobá se Rýnu Bodanským jezerem pohlcenému, aneb lépe moři Chvalinskému u prostřed velikánské ploché pevniny.

Do třetí třídy dají se podlé této soustavy seřaditi jazyky těch evropejských národů, jejichžto lidnatost pěti millionů duší nepřevyšuje. Sem tedy náleží jazyk k. p. maďarský, tento cizinec mezi evropskými jazyky a osamělý Robinson původu čudského zaurálského na ostrově zevšad mořem slovanským a zálivem rumunským obehnaném a pak mnohé jiné evropské; k. p. řeč švédská, dánská, hollandská, novořecká atd.

Zde bychom mohli ještě čtvrtou třídu jazyků evropských ustanoviti pro Litvíny, Lotyše, Čudy a Srby v horní a dolní Lužici.

Majíce tento statistický nástin jazyků evropských před očima, nabudeme jasnějšího ponětí o důležitosti veškerého jazyka slovanského a spolu o znamenitosti jeho nejrozšířenějšího nářečí slovansko-ruského. Uvážíme-li ještě, že velkoruština nemá a nesmí a nemůže míti žádného soupeře a protivníka v maloruštině ani ve školách, ani v kancelářích ani ve vojště, ano, že maloruština v imperii rossyiské ba i v samém srdci svém, ve staroslavném Kyjevě a na jeho školách vysokých svatého Vladimíra, knížete apoštolům rovného, nikoli není jazykem apoštolující literatury, ale že jest a ostává jazykem Chacholův, černi lidu, totiž lidu sprostého: tím lépe nahlídneme, že velkoruský jazyk jest opravdu ohromným orgánem ruské centralisační soustavy, a že ten jazyk jak maloruštinu, tak i polštinu a němčinu v Rusích z dlouha, ale důsledně v užší a těsnější hranice čím dále tím silněji svírati a odstrkovati bude.

Každý zajisté vzdělaný Čech jest pro vzájemnost blízkou nářečí maloruského s českým přirozeným přítelem a milovníkem jazyka maloruského, jenžto o celou polovici jest nám Čechům srozumitelnější, nežli velkoruština, která čudským vokalismem tolik nabobtněla a odušalosti nabyla; — ale tato naše česká láska k maloruštině nepodvádí naše slovanské srdce tou marnou nadějí, že maloruština bude v ruském carství moci dosíci příznivější a skvělejší budoucnosti.

Nemluvím již o překážkách z vládního jazyka

povstávajících. Národ maloruský pokládá sám svůj jazyk za selský, velkoruský nazývaje panským, tak jako Rusíni v Haliči ještě do nedávna svůj jazyk mateřský chlopským a polský jazyk panským jsou nazývali. Cokoli knih dosud po malorusku bylo v Rusích vydáno, od humoristicky a dovtipně zkozačené Aeneidy Kotljarevského až do nynějších časů — na to v Rusi žádný Rusín nehledí jako na úhelný kámen a základ zvláštní literatury, která by snad měla býti začátkem jakéhosi převratu v duchovním živobytí Rusínův — to vše se považuje toliko za diletantismus a za kratochvilnou zábavu, tak jako k. p. Vlachové své komédie a frašky nářečiskem benátským neb milánským sepsané za kratochvilnou, jednak nevděčnou a toliko lokální a všude jinde za slávy práznou hračku vesměs považovati zvykli. Literatura velkoruská počítá přemnoho spisovatelů rodu rusínského, kteří tím správnějším a čistějším jazykem píší, čím více se námitek zhledem maloruských boeotismův obávají, pečujíce ústně i písemně o své velkoruštinou zakryté incognito, *ne documenta darent qua sint origine nati.* Velkoruština jest v očích Rusínů carských athenštinou, jejížto důkladná vědomost jest stupněm ke všem důstojenstvím (činům) a k ordenům po peru i po meči; jest nevyhnutelnou výminkou každého, kdož spisovatelstvím chce si jakého jména dobýti aneb na universitách co mentor mládeže slovo živé a samospasitelné nauky pod do-

hledem kuratora a rektora, od vlády ustanovených, veřejně hlásati. Nedočká-li se maloruština v Haliči a v severních Uhřích utěšenějšího a bujnějšího rozkvětu po boku bohaté na literaturu polštiny, — nebudeme si ovšem moci slibovati mnoho prospěchu pro veškerou maloruštinu, která na Červené Rusi, jsouc podnářečím velkoruštiny, zase se liší a dělí od své maloruské sestry na Podolí, Volyni a Ukrajině, jakož jsme rozdíl tento již před 12 lety v „Časopise českého Museum" naznačili.

Lamonosov, osnovatel a tvůrce písemního jazyka ruského, narodil se na dalekém severu říše ruské (v Chlumohorách — Cholmogory), synem jsa chudého rybáře nad Bílým mořem. Toto rodiště patriarchy novější ruštiny, jenžto byl spolu i grammatikem i lučebníkem i dějepiscem i básníkem i professorem i při tom nesmírně praktickým a všestranně vzdělaným mužem, rozhodlo nad písemním jazykem v Rusích. Severní ruština uvedená Lamonosovym v knihách ruských, zvítězila nad ruštinou jižní. Kdyby se byl Lamonosov (před nímžto Rusové kyrillským jazykem aneb raději míchanicí kyrillsko-ruskou své knihy spisovali) mezi Malorusy byl narodil, vyhlížela by nynější spisovní řeč ruská hodně jinak nežli nyní vyhlíží a zní. Tak mocně a silně působil jeden jediný podivu hodný muž na celý svůj daleko široko rozvětvený národ a na život duchovní svých krajanů.

Touto Lamonosovym naznačenou drahou kráčel

slavný Deržavin, dle svého rodu Mursa tatarský v Petrohradě vychovaný, největší básník ruský za časův šťastně panující Kateřiny II., která jej svou přízní a štědrostí obohatila — a vítězství severního jazyka nad jižním bylo Deržavinem a jeho následovníky a nástupci úplně dovršeno. Tato ruská řeč — jak praví učený Nadeždin ve své rozpravě o nářečích ruských (Wiener Jahrbücher 1841 Band 95) — naděje a domáhá se veliké a slávy plné budoucnosti, mnohem větší, nežli všecky její sestry v celém světě slovanském!

Řeč tak rozsáhlá, řeč tak velikého a statečného národu, jakým jest národ ruský, zasluhuje zajisté pozoru a vší bedlivé úvahy a nauky, nejen se strany Slovanů, jimžto ruština jest toliko nářečím jejich vlastního jazyka, ale i se strany jiných neslovanských jazykozpytců, ethnografů, dějepisců, kupců atd., jimžto ruština jest jazykem dokona cizím.

Avšak pohledněme jedním okamžikem též na budoucnost jazyka ruského.

Ruština není toliko jazykem největší části východní Evropy, jestiť ona spolu panujícím jazykem celé severní a východní Asie od Urálu až do Kamčatky. Ona jest vzdělatelkou a osvětitelkou surových severanů v Asii, jejichžto hrubost a modloslužebnost šamanská den ode dne více klesá a upadá, čím většímu vítězství nad ní se raduje učení Kristovo od kněží pravoslavných rozsívané. Písmo svaté a ruština,

toť jsou blahozvěstové civilisace a vzdělanosti v stranách severní Asie.

Dva národové evropejští, jazykem a mravem velice rozdílní, Rusové a Angličané, oba mocní a silní i stateční, vytrvalí, podmanliví, zisku a slávy chtiví, panují v Asii daleko široko, a panujíce zdají se k tomu povoláni býti, aby křesťanství a vzdělanost evropejskou v nejvzdálenějších Asie končinách rozprostírali.

Šlechetný ale těžký to úkol, ale mnohem těžší na jihu, nežli na severu. Starožitné Braminstvo se svou velebnou a posvátnou literaturou, Budhaismus a tvrdošíjný Islam se svým koránem, nedají se tak lehce a kvapně jako sibirské Šamanstvo poraziti slovem oním, „ježto tělem učiněno a přebývalo mezi námi," nedají se, pravíme, tak lehce přemoci od apoštolů britanských, kteří se podobají v Indii pohostinným satrapám a Verresům, kteří do daleké Indie ziskem štváni jsouce přicházejí, aby se za několik let co obohacení Nabobi do své lakotné vlasti zpět navraceli. Vláda anglická v Indii není tak dávná, ona jest jen jako provisorní a není pochybnosti, že v příštím čase anglickým nikoli šafářům a hospodářům, ale hrdým raději vládcům takovou měrou bude odměřeno, jakou jim na konci 18. století severní Amerika plnou hrstí štědře jest odměřila. Indie očekává svého Franklina a Washingtona, třeba v osobě nového Timurchána, žádajíc si toliko, aby jejím byl osvoboditelem od hrozného jařma britanského.

Jak teto anglické hospodářství v Indii vyhlíží, toho nám zde podejte důkaz následující slova nestranného a poctivého Angličana Monwella, jenž mluví takto:

Jestliže které království v Indostaně požívalo trochu pokoje a míru, přece v této pokojné době společnost východoindická sypala jiskry a plamen sváru a neštěstí do tichých příbytků panovníků a národů indických. A proč? Aby mohla prodati několik set centů prachu, několik tisíc šavlí a bodáků oběma stranám proti sobě k válce ouskočně poštvaným. Angličané jsou v Indostanu velkokupci, kteří též vedou obchod v krvi lidské a neštěstí národův. Kompanie naše nadužívala v Indii své moci tak dalece, že se jí v parlamentě anglickém všeobecně a veřejně vytýkati smělo, že není žádného panovníka ani žádné krajiny v Indostaně, kterých by byla nezradila, neobelstila a neprodala, že není nijaké smlouvy, jížto by byla nezrušila a nijakého emira a nadira a šacha, jehož by byla nepřivedla na mizinu, jestliže se jí v ochranu podal. — Nechceme zde pro další důkazy uváděti jiných důležitějších výpisků ze slavného díla kapitána Warrena, jenžto psal nejnověji o panství britanském v Indostaně.

Říše ruská v Evropě a v Asii jest jedinou ustavičnou a nijakými mezemi nepřetrženou řadou krajin, zemí a provincií, z nichžto mnohé již přes 300 let Rusům podléhají. Vláda ruská nezná nijaké od

sebe oddělení evropejské a asiatské Rusi. Vše to jest dohromady jedním jediným hosudarstvem ruským. Tato vláda neposílá svých činovníků do Asie, aby tam znabohěli čili statkem nabohtěli a pak se domů navraceli s uchvácenou loupeží. Vláda ruská netýrá svých poddaných tak mnohými a velikými daněmi jako vláda anglická v Indii; protož jsou Rusové v Asii své tak náviděni, jako Angličané jsou nenáviděni. Panství Rusův v Asii jest zajisté stálejší, trvanlivější, nežli onono anglické v Indii. Ozývá se ovšem dosud hrom ruských děl v hornatých Kavkazu prostorách a ještě dlouho se ozývati bude, nežli úkol kavkazský ukončen bude.

Kdyby netoliko Voroncov, ale kdyby i sám Jermolov stál na čele vojsk ruských proti Čerkesům a Čečencům statečným, Jermolov pravíme, o němž Puškín pěje:

„Kavkaz kloň své čelo osněžen.,
„Pokoř se nám, Jermolov se žene!"

Sám tento slavný náčelník nespěchal by jako druhdy od jednoho vítězství k druhému. Avšak časem pozdnějším mohútná a nerázná práce vytrvalých Rusů dosáhne přece svého žádaného cíle, aniž pochybujeme o tom, že se jistě vyplní památná věštba Alexandra Puškína, jenžto pěje v epilogu svého „Kavkazského Jence" takto:

„Hřímání děl našich ztišilo se,
Meči ruskému vše podrobeno;
Pod slovanskou silou sklonilo se
Kavkazské již hrdé praplemeno.
Hle! nic neprospěla vám krev vaše,
Ani koně, ani hory vysoké,
Ani ku svobodě láska divoké.
Jako za Báťových nástupců
Tak též nevěrným vám Kavkaz bude,
A hluk zbraně lačně pozabude
Hájen orlem ruských praporců.
Tam, kde vy jste pelechy své měli,
Poutník bez bázně již putuje,
A jen temná pověst zvěstuje
O těch trestech, které vy jste přetrpěli."

Až se tato věštba vyplní, stane se jazyk ruský zajisté ještě důležitějším a potřebnějším, nežli jest nyní v této naší době.

Slovo o filologii.

(1841.)

Scire tuum nihil est, nisi
te hoc scire et sciat alter.
Pers.

Vědomosti lidské již tak obšírný zajaly obor, že ani dlouhý život jednoho člověka je obejmouti, ani nejvalnější paměťouplně obsáhnouti nemůže. Poklad tolikerých věd a umění, dělících se neustále na drobnější ratolesti a větve, z nichžto se každá zase rozvijí a vzmáhá, složen jest, ne již v hlavě jednoho, jak druhdy Aristotela, ale všeobecné, v rozumech rozmanitých vědeckých a uměleckých zasvěcenců; a pomníce na náramné množství spisů a knih u rozličných národů vyšlých, slušně pochybovati můžeme, zdali nynější vědění lidské obsáhlo všecky starožitnou osvětou zjevené pomysly. V tomto čím dále tím bujněji a šťastněji vzrůstajícím prospěchu věd a umění a protož v té nemožnosti poznati všecko to, co již poznáno jest, nacházíme překážky rozvíjejí-

címu se umění se namítající. Rozum lidský, čím více cizích pojemů musí poznati, tím méně času má tvořiti pojmy nové, čím více jest beroucím, passivním, tím méně jest tvorčím, původním. Tisícero pomyslův znova musí býti pomyšleno, a toliko velké pravdy a vynálezky, co ve vědách a v společenském řádu změny, reformy stanoví, svítí jasně a viditelně jako hvězdy přední velikosti na obloze mezi myriadami menších nedohledných hvězdic. Prvotní, zárodní pomysly těch velikých výsledků, ježto v novějších časech vědy a průmysl na tak vysoký vznesly stupeň, již v starožitnosti byly poněkud objeveny, a toliko proto — ač někdy dosti blízko svého cíle — nerozvinuly se časněji, že v mrakách šedošedých věků uvázly, z nichžto jich teprva pozdní potomci buďto vydobyli a vzkřísili, neb docela novou na ně vrazili cestou. Demokrit, jak praví Aristoteles, tvrdil, že se ve vzduchu nachází jistá látka životní (anima), ouzce s ním spojená, ježto v plících zvířat dýchajících od vzduchu se dělí a jich živobyt udržuje. Tak blízkým byl tehdy Demokrit pravdě té, kterou teprvé po 24 stoletích Lavoisier odkryl! Svatý Jeronym — podlé národního podání illyrských Slovanův apoštol — uvádí ve svých knihách jistý spůsob, dle něhož možná bylo pomysliti na knihtlačitelství, avšak tuto veleváznou myšlénku žáden po něm na mysli pilněji nepřemítal, nikdo do praktického neuvedl života; a hle! blahodějný, božský

vynálezek knihtlačitelství o tisíc let se opozdil. Ano sám veliký náš Koprník — z českých rodičů Polák — na nesmrtelnou svojí soustavu vesmíru domněnkami starožitných mudrců Heraklita, Filotea i Aristarcha — jak sám ve svém listu k papeži Pavlovi II. napsal — byl jest uveden.

Když pomysly tak vážných, tak znamenitých pravd pro nepříznivé osvětě okolnosti tisícero let ladem bez užitku ležely, což máme říci o jiných méně vážných, méně na osvícení a pokroky věd působivších pomyslech?

Upovšechněné tiskárny a knihárny, rozmanité ústavy a vědecké společnosti, časopisy, sblížení se národův obchodem a politikou, železné dráhy a t. d. tať jsou prostředky rychlé a všeobecné výměny myšlének; vlastně ale v tomto neustálém a den ode dne kvapnějším přívalu pořáde nových i novějších pomyslů, prodlení a sestárnutí již ne na století, ale na léta se počítá. Každý rok má v Evropě nyní svou literaturu a knihovnu tak hojnou, rozmanitou a plodnou, jak druhdy celé století nemělo. Z tohoto množství rok po roce vycházejících knih genialné toliko plody mohou se prodrati do pozdějšího budoucna, ale i ty, čím více jich stává a přirůstá, tím méně dají se přečísti a v krev a mízu obrátiti; jelikož dlouho žíti, jak praví Seneka, není dáno člověku. Protož od dávna již vznikla ona potřeba encyklopedních sbírek věd a umění a rozmanité u rozma-

nitých národů povstaly encyklopedie. Jsouť to slovníky vědecké, co do formy upotřebení slovníkům jazyčným podobné. Jak z těchto žáden se nenaučí jazyku, kdo nečítá díla v tomto jazyku sepsaná, tak z encyklopedie žáden se nenaučí vědám a umám, jestliže jich hned od samého temeniště hlakovati nezačne. V encyklopedii, tak jako v slovníku, žáden nečte proto, aby se čemu vyučil, leč, aby se čehos dověděl; neboť povolání a činnost encyklopedie chybily by se jinak svého cíle, ačkoliv se na pohled zdá, že nemohouce nikterak obsáhnouti veškerého prostranství věd a umění, lépe bychom snad sobě poradili, kdybychom každou vědu ve zvláštní její látce takořka v jádru (in nuce) sobě přisvojili. Vědomost velikého množství všelikých věcí nenaučí člověka rozumu — jak již pověděl Hérakliďes. Nemnoho tím získáš, učiníš-li z rozumu toliko pokladnici všelikerých vědomostí. Encyklopie jest takovouto soustavně (nejvíce abecedně) uspořádanou pokladnicí; ona však jest toliko krátkým, rázným nápisem každého vědeckého a uměleckého oboru a jeho článkův, ona jest toliko návěštím a nikoli soustavným výkladem vědy a umy; než v tomto jejím všestranném oznamovatelství, v této dobrodějně obmezené činnosti tkví vlastně její veliká zásluha, důležitost i makavý důkaz její nevyhnutelné potřeby u každého k osvětě se vinoucího a vzdělanu býti snažícího se národu. Petr Veliký, jenžto celý svůj ži-

vot národu svému věnoval, jenžto ruským měšťanům a rolníkům — jak jeden z nejslavnějších básníků polských aro ť úšklebně a však pravdivě řekl, brady oholil, umyl, a kapsy jim rubiemi naplnil, hraždanské písmo do škol uvedl, chtěje Rusko vědami a obchodem všemožně ošťastniti — obrátil svůj bystrý zřetel na encyklopedii, a rozkázal biskupovi Rezánskému konversační Moreriho slovník z francouzského zcela na ruský jazyk přeložiti. Kdož ale v obšírné vědění lidského krajině jistým, pevným a důsledným krokem chce kráčeti, kdo se chce uchrániti mělkého vzdělání, kdo nechce býti nedoukem, kdo prahne z vyrozumění cizích myšlének k tvorčím a původním probřednouti pomyslům i novou vlastními silami odkrytou vykázati dráhu; ten musí na jednu jedinkou ratolest vědeckého anebo umnického krasostromu svůj rozum, veškery své duchovní síly nasaditi. Chtěje jednak vědu vyvolenou důkladně vyskoumati, musí sobě přisvojiti i ty vědy, s kterýmižto ona úzkým spojena jest svazkem, to jest i vědy pomocné čili poboční, a na tom již dokonce přestati. Patrno tedy, že při skládání encyklopedie neb slovníku konversačního potřebí vzájemného i úzkého spojení všelikerých i mnohonásobných sil, chceme-li se jednak o původní encyklopedii a ne toliko o pouhý, jak to obyčejně bývá, z němčiny překlad upřímně zasaditi. Vires unitæ agunt. Avšak jelikož non omnia possumus omnes, přidržiž se každý

pracovník článkův náležejících do oboru vědy té, jížto svůj život zasvětil. Škodlivým i marným jest všecko jalové mozolení a krušení sil na předmětech, ku kterýmž nám vyššího povolání s hůry nedáno. „Znej sebe samého" — jestiť jediným lékem proti takovému mdlému napínání a daremnému maření sil duševných a ztrátě času, na platnější věci lépe naloženu býti mohoucího. Jakkoli pravda této výstrahy tak jest světlá a makavá, že žádného opodstatnění nepotřebuje, jakkoli jest dosti známa a upovšechněna: přece vidíme, jak přečasto tato dobročinná výstraha bývá bohužel zanedbána, zvláště od naší mládeže vlastenecké, jejížto mnozí nadějní členové z jednoho vědeckého pole na druhé, třetí, čtvrté, někdy zcela rozdílné ano cizovědecké stanoviště přebíhají, a tak své pěkné vlohy duchovní tímto beduinským kočováním po všelikých vědectva a umnictva oasách zbůhdarma a jako naschvál maří a kazí.

Jakožto základní nauky vědeckého vzdělání považují se filologie, filosofie a matematika. My zde toliko o filologii slov několik prohoditi chceme*).

---

*) Viz výměsky z důležité rozpravy polské pod názvem: Filologie, filosofie a matematika, základní nauky vědeckého vychování; v Lešně 1838. My jsme větší částku této rozpravy z jedné strany přijali a rozhojnili svými vlastními úvahami a dodatky, jakožto potřebnějšími a

Filologie, rozumíme-li pod tímto názvem podlé školního výkladu toliko studium jazyků starožitných, řeckého a latinského, stanovila v středověkosti jako v novějších časích základ nejen vyššího vzdělání, alebrž každého školního vychování. Příčina, proč se tak dálo a dosavad děje, velmi jest blízká a domyslitelná, neboť v těchto obou řečech tak nazvané klassické starožitnosti byly složeny všecky poklady věd a umění, kteréžto dávno minulí věkové pozdějším pro politické neřády v hrubé nevědomosti váznoucím časům co nejdražší dědictví jsou odkázali. S pokrokem časův zmohla se osvěta i přesvítila svým bleskem ranní záři starožitné vědy. Nové vynálezky a odkrytí povstaly, zvláštní a starým docela neznámé vylétly se vědy, a novočasné utvořily se nauky, a zdá se, že pro takové události a změny stala se zbytečnou v nynějším čase nauka starožitných jazykův. Chodilo-liby nám toliko o formální ducha vzdělání, toť arci daleko lepším a kratším spůsobem nadati nám může mathematika, a kdybychom k vůli dobročinně střídající se změně jiný předmět k tomuto účelu konečně potřebovali, přiměřenější a kořistnější byla by nám nauka novějších jazykův, ten samý formální zisk dadoucí. Vědomo, jak v nejnovějším čase tato převzácná otázka celé

---

zdatnějšími pro naše čtenářstvo, z druhé strany jsme však mnohé věci opomínuli aneb zcela zamítli.

učené veřejnosti úvahu, ano pozorný veškeré Evropy zřetel na se obrací. Ústava školní v tomto ohledu již znamenitých došla změn. V Paříži až do června roku 1830 na vysokých školách učitelové předměty své v latinské řeči vykládali. V Rusích již dávněji, v Polště a Němcích teprv od několika let latinský jazyk vyobcován. Mnoho století bylo tedy k tomu potřeba, aby se lidé přesvědčili, že žáci nikdy přiměřených ke svým schopnostem prospěchů ve vědách a uměních učiniti nemohou, jestli se dvěma najednou předmětoma budou musit zapásiti, s předmětem totiž vědeckým a s cizím jeho jazykem, a že tedy mládež svým přirozeným mateřským jazykem vychovávána a jím vyučována býti musí.

Po této hlavní reformě nastoupí zajisté i druhá, ta totiž: že latinský a řecký jazyk nebude již za nejhlavnější nástroj školního vychování považován. Nové jazyky pozdvihly a vznesly novou osvětu na vysoký stupeň, a dlouhá pilných filologů práce všecky klassické spisy na mnohé novo-evropské jazyky převedla, pročež nauka a známost řečí klassických nemá již nyní tolik váhy a převahy, aby se nabývala se škodou a s ujmou přírodozpytu a mathematiky, histórie a literatury novověké, více a bezprostředně na vzdělání mládeže působiti mohoucí.

Poněvadž ale nejlepší překlad nikdy se nevyrovná originálu, zvláště tam, kde se netoliko o samu látku a věc, ale též o její formu jedná, jako v básnictví a řečnictví, jichžto nejpěknější vzory mladistvá, v minulých věcích rozkvětlá obrazotvornost vyvedla, a pak že třetí právě částka dějepisu, filosofie a krásných umění tkví v starožitnosti, i že novější politické a zákonní zásady a ústavy z politiky a ze zákonů řeckých a římských se vyvinuly, a konečně že i jiné vědy svým ačkoliv vetchým kořenem do této starožitné půdy zasahují: protož nynější vědecké a umělecké vychování naše od klassického studium tak dalece se nevybaví, aby se bez známosti jazykův a literatur klassických zcela odbýti dalo.

Potřeba filologického učení bude tedy trvati potud, dokud se nezatrou pravidla dobrého vkusu, dokud nepřestaneme čerpati vědy a umy z čistého nenásledovnického pramene. Této však potřebě mohlo by raději na universitách nežli gymnasiích vyhověno býti.

Počátek jmena filologie nacházíme teprva v časích školy Alexandrinské. Eratosthenes, jenž se skvěl velikou učeností a znal důkladně všecky soustavy filosofské, sám jednak nejsa filosofem nazval se nejprvé filologem, chtěje naznačiti rozdíl mezi učeností a filosofií. Tento název porovnán s prvotním významem slova *λογος* byl původem, že vysoce učený

Němec August Boekh, nejzběhlejší a nejvýtečnější v nynějším čase filolog, následující všeobecnou definicí filologického umění jest ustanovil. „Filologie jest obnovením pojmův již pojatých." Filologie tedy netvoří nových pojmův; hledí ona ovšem všecky cizí, k jakékoli vědě a umě, do jakéhokoli času náležející pojmy takovým pojmouti spůsobem, jakým prvotně pojatými jsou, byly, a tak jako filosofie od vidin ke slovům, tak filologie od slov k vidinám čili ideám přichází. Filologie má tedy rovnoběžné určení s dějepisem: tento obsahuje obraz činů lidských, filologie pak dějiny umu lidského. Obě tyto vědy potřebují k důkladnému látky předložené obsáhnutí veliké zásoby pomocnické a neobyčejnou učenost; z rozmanitých okoličností musejí vypátrati ducha času, národů, povahu osob a pilně o to dbáti, aby nepomátly rozmanité myšlénky a činy cizí mezi sebou, aby na místo vysleděných skutečných pojmův svoje vlastní pojmy nepodložily. Tam toliko jim povoleno s vlastními domysly činně vystoupiti, kdežto všerušící ruka času odtržky a štěrby, zlomky učinila, kde zahladila stopu dějin a písma.

Jakkoli filologie na tomto stanovišti zdá se býti na pohled jenom podřízenou a poboční vědou, máť ona přece vysoké do sebe povolání: chrání ona totiž od zahynutí všecky dosavad z klassické dávnověkosti známé plody lidského umu, drží ve své ruce klíč k jich srozumění, odděluje lež od pravdy a do-

plňuje zlomky čili fragmenty. Poněvadž ale literatura jest plastickým výtiskem duchovního života národu, protož filologie ukazuje stupeň osvěty, uvádí v známost řády a ústavy domácí a cizí; ona tedy obsahujíc literaturu národní, obsahuje celý vnitřní a zevnitřní národu živobyt, skoumá jazyk a proniká až k nejhlubším prakořenům pojmův člověčích. Filologie ku své činnosti tři užívá nástrojův: grammatiky, hermeneutiky a kritiky.

Grammatika čili mluvnice jest klíčem k srozumění jazyka. Považíme-li mluvnici netoliko jako hubenou sbírku pravidel a forem jazyčných, spořádaných podlé zevnitřních jediné známek, ale jako zpytovatelkyni jazyka jsoucího výplyvem ducha lidského, přelívajícího pojaté dojmy do znakův smyslům přistupitelných: stane se ona vědou pronikající hluboko do duchovní krajiny počátku, zrostu a zdokonalení vidin a pojmů člověčích, tak že se zpravdí, co Quinctilian již byl pověděl: „Altissimam eruditionem prae se fert grammatica.” Slova jsou mechanické pružiny, v nichž se tají síla duchovní: čím jsou přiměřenější, čím lépe jsou utvořena a užita, tím výše vznášejí mysl, a tím větší jest odiv nad touto neviditelnou jich silou.

Velicí toliko duchové vládnou touto silou. Takovéto historicko-dramatické studium, ježto se zakládá na jazykozpytu, přináší mimo praktický i formální užitek.

Druhým nástrojem filologie jest hermeneutika, tak nazvaná od slova řeckého *ἑρμενευς*, co znamená vykladače anebo tlumače. Onať se zanáší výkladem cizích pojmů v té formě a v tom skladě, v jakém je rukopis nebo tisk před mysl staví. Srozuměti myšlénky cizí tomu, kdo pomocí mluvnice jazyk poznal, není tak snadno, jak se na pohled zdá.

Všecka písma libomudrckého, náboženského, jinotajitelného obsahu, všecka díla, v nichžto obrazotvornost přemáhajícím pojmům podnětem byla, mohou někdy buďto naopak aneb aspoň s těžkostí srozumína býti. Slova — tyto prvotní články, z nichžto se skládá řetěz myšlének, jsouc předmětem záhadek napřed rozřešenu býti majících, podlehly na své dlouhé cestě z hluboké starožitnosti do přítomnosti mnohonásobným a rozmanitým u svých významech změnám; možno říci, že právě každé slovo má v tom ohledu svou historii. Na takové proměny významův působila též rozmanitost mnoholičných někdy v jedné mluvě nářečí, i rozdíl, podlé něhož to neb ono slovo od rozličných spisovatelů v tom neb onom věku užito jest bylo; neméně zde též činila rozmanitost obsahu samých spisů. Sem dodati slušno tropické významy slov i některá jiná slova, kteráž z nedostatku jistého ústního podání zřejmě označena nejsou. Všecky tyto výrazy vysvětluje hermeneutika, a stanoví jich pravý, náležitý význam pro každé zvláštní místo.

Kritika jest dovršením filologického umění a nejdokonalejším nástrojem filologie. „Kritika filologická jestiť pravidly, ze spisův klassických sňatými, obmezené rozumování o vědách a uměních klassických. Nedosti na tom poznati jazyk pomocí grammatiky, nedosti na tom proniknouti do jeho zárodku a jádra, a poznati jeho formy pomocí hermeneutiky; potřebí ještě obojí to uměti oceniti, a potom vyskoumati, v jakém poměru se nachází slovo a věc, forma a spisovatel mezi sebou a okolnostmi, kteréž jim byly soudružily, aby se tímto způsobem mohl pronesti soud o každém zvlášť. Jediné na této cestě nabudeme pravých pojmův o věcech v minulosti již pojmutých, poznáváme jich cenu, oddělíme lež od pravdy a původní pomysly od myšlének později prohozených, změněných aneb dokonce zpotvořených. Na kritické dráze toliko lze nám očistiti dílo od všelikého schválního porušení, jakýmž je buď neumělost, neb nepravé pozdějších tlumačů a glossatorů rozumění aneb raději nedorozumění bylo zprznilo, i do takového může se přivésti stavu, v jakém z ruky samého spisovatele vyšlo. Zde jest rejdiště rozmanitých oprav i všelikerých domyslův glossatorských, z nichžto mnohé jsou často buďto plodem mělkého rozumu, aneb vybujnělé, potřebnou učeností neopatřené obrazotvornosti; nelze však přece tomuto druhu kritiky odepříti mnohých záslub, kterých ve světě učeném sobě

byl dobyl. Tímto spůsobem utvořil se původní celek slohu a látky, kterýž kritika porovnává z jedné strany s ideálem umy aneb s pravidly vědy, aby cenu díla určiti mohla. Jedno i druhé má všeliké do sebe těžkosti.

Kritik si musí utvořiti obraz ze všech přímětů a výhradných vlastností autorových, musí je čerpati ze spisův jeho aneb z časových okoličností a z toho, co o něm z jiných spisovatelů známo jest. Tato nejistota v určení povahy spisovatelovy týče se nejvíce spisů starožitných. V tamtěch věcích, v nichžto, jak nevyrovnaný Kollár náš pěje, více vládlo srdce, nežli hlava, méně učených stávalo; jejich díla přecházela v rukopisech z ruky do ruky, z pokolení na pokolení, a někdy toliko oustní podání jméno autorovo zachovalo, a někdy i s časem zahynulo.

Již Alexandrinští učenci, kteří nejprvé začali sbírati a vysvětlovati díla starožitná, stýskali si na nejistotu co do určení a naznačení jmen pravých spisovatelů. V pozdějším čase vešlo do obyčeje následovati a osvojovati si slohu starodávných spisovatelů, a tato snaha tak daleko se vzmohla, až z ní povstal chtíč skládati díla cizím slohem a vydávati je pod cizím jmenem. Ze sto a třiceti komedií Plautových uznal Marcus Terentius Varro toliko jeden a dvacet za původní Plautovy. I nedostávalo se též lehkomyslných písákův, kteří buď ze žertu, či z chlouby uváděli tituly knih nikdy nebylých a nevy-

šlých. Pověstný byl z tohoto ohledu v dávnějších časech Aristobulus. Tímto podvodným pomyslem i jiní jeho vrstevníci prosluli. Všecky tyto věci velmi ospravedlňují i zastávají kritický skepticismus, a mohútně nadržují tomuto druhu kritiky.

Největší jednak obtížnosti má do sebe kritika esthetická čili posudek krasopravný toho neb onoho uměleckého díla. Filologická kritika netvoří sobě ideál z esthetických pojmův, kteréž filosofie z domyslu (a priori) vyvinuje, alebrž odtahuje (abstrahuje) pravidla z děl uměleckých ze starožitnosti dochovaných, v pevnou soustavu je pořádá, a měřidlem tohoto, z geniálních útvorů sňatého ideálu každé dílo krásných umění měří. Takové kolem sebe se kotálející jednání, kde jedna sada jest výjimkou a spolu závěrkou druhé sady, jenom vzájemným zblížením-se aneb stejností výsledkův vede k důkladnosti. Tou samou drahou kráčí kritika vědecká. Každé dílo k. p. filosofické posuzuje ona ne v poměru k absolutné theorii pravdy, a v poměru k veškeré filosofické soustavě autora, v poměru k theorii školy, k nížto ona náleží, a k filosofii, k nížto se starožitní přiznávali.

Kritika, obsahujíc tímto spůsobem veškeré vědy a umy klassické, vede nás v duchovní budovu celé starožitnosti po všech chodbách a síních, v nichžto se duch tam těch minulých věků zjevoval; a protož kritika jest nejvyšším stupněm filologie.

Filologické vzdělání na tomto stupni má velikou

do sebe cenu; poskytujeť ono klubko Ariadnino ve vědeckém bludišti nového světa, jenžto se vznesl na základech starožitného a na něm spočívá.

Kdokoliv chápá a rozumí vzdálenou od nás dávnými věky minulost klassickou, ve svých ohrazenou mezech, kdož poznal dobře tak jarou, mladistvou a bujně rozkvětlou jich osvětu, kdo se seznámil s živobytím Hellenů a Římanů, těchto dvou duchojasných, politicky vzdělaných a protož nadevšecko vlastimilovných a silných národů, kdo se spřátelil s dějepravnými charaktery tolikera moudrých, cnostných a hrdinskou duší, stylem a mečem proslavených mužů — vlastenců, kdo svého ducha nakrmil zaživným tukem Vědy, a napojil medovinou Umy hellenské a latinské: tenť jest zajisté vzdělal a obohatil hlavu a srdce své takovým spůsobem, jakého ne každinká nová literatura, a žádný, i sebe lepší převod spisů klassických nikterak poskytnouti nemůže. Pravdivě a pěkně pronesl se o této důležité věci důmyslný, ostrovtipný Jean Paul, řka: „Tito, kdož znají toliko spisovatele nynějšího věku a nikoliv starožitných autorů klassických, ti vidí jenom zacházející, nikoli však vycházející slunce.”

Poznamenání.

Slovo o Panslavismu.

1 Rumuni (Valaši) podobají se ve své vlasti Sedmihradské téměř Pariům neb Helotům. Ačkoliv jest jich v Sedmihradsku 1,074.000 a Sasův toliko 430.000, jsou onino všech práv pozbaveni. Sasové naproti tomu podobají se teměř Normanům v Anglii po bitvě u Hastingsu. A však tito Rumuni nebyli nikoli zbraní Sasíkův, kteří se toliko co kolonisté (ve XIII. století) do Sedmihradska přistěhovali, přemoženi, a protož nemožno zde volati po římsku: „Vae victis!“ A přece povážiti třeba, že z krve těchto Rumunů pocházel rekovný Jan Hunyad, slavný soupeř vítězného našeho Jana Jiskry, a nejslavnější králův uherských Matyáš Korvin Hunyadovic, nejouhlavnější nepřítel svého tchána, nesmrtelného Jiřího z Poděbrad, krále našeho.

2 K smíchu jest ona statistika mnohých novějších journalistů polských i onano hraběte Montalemberta, která neustále 20 millionů Polákův v celé Polště počítá! Slevte nejméně polovici s této magnatské summy, a slevivše buďte přesvědčeni, že i v těchto pozůstalých vám 10 millionech vašich rodákův přemnoho tisíc zpolštělých Rusínů a též i Litvínů naleznete. Ne tak nad Dněstrem, ani u zruštěných Polanů Nestorových nad Dněprem, ale raději na západě nad Odrou ve Slezku a na Pomoří a t. d. hledejte svou krev lechickou, arci že již nyní v tisícerých žilách německých hojně plynoucí.

3 Jan z Trocnova a Bohdan Chmielnicki náleží oba k oněm historickým mužům, kteří ze sopky poměrů a okolností svého času jako vrchní náčelní láva ven vypryskli, když dlouhými nátisky a jinými podněty roznícený oheň černým osvědčoval se kouřem, až pak sopka záhubnou přeplněná lávou klokotem kypěti počala.

Oba tito vojenští vůdcové pocházeli z nízké chudobné šlechty, oba vedli válku o národnost a náboženství v čele rolnického, selského lidu, oba byli bitní, stateční, zchytralí, od svého vojska náružívě milovaní vůdcové; oběma též nejvyšší diktatura ve vlasti se dostala. Ano i dvojí rovná o nich tradicí u lidu se zachovala. „Nejsi-li spokojen, co se nyní děje, pomoz sobě sám, milý Jene!“ řekl prý král Václav svému panoši z Trocnova; „a což nemáte mečův, abyste si sami pomohli?” řekl (jak historie svědčí) král Vladislav IV (1648) Bohdanovi. Tento prý začal válku proto, že jeden šlechtic polský manželku mu odňal a odvedl. Trocnovský prý se proto meče chopil, jak náš lid vypravuje — že jeho sousedé mu sestru zavedli. — Naproti tomu byl Žižka nezištný, vážný, střídmý, rytířský muž a nepřemožený vůdce, jenž z lidu rolnického musil teprvé stvořit sobě vojíny. Chmielnicki užíval pomoci tatarské proti Polákům, od nichžto častěji poražen byl. Chmielnicki dbal dříve o sebe, nežli o svou vlast, byl nestřídmým pijákem; a tak jako Žižka byl naskrze Čechem ve svém hněvu, tak Chmielničenko byl naskrze veselým druhem kozákem, jenž přečasto právě po Fallstafsku sobě počínal, neznaje žádné mírnosti ani v štěstí ani v protivenství. Lest, ouskok, potutelnost, zpronevěřilost a soběctví byly přímėty Bohdanovy. Žižka byl téměř pomstou nadšeným synem Makkabejským. Tento spíš Hannibalovi, onen spíš Jugurthě aneb Abdel-Kaderovi podobal se. Žižka od knížete Korybuta otcem nazván, sliby krále Sigmunda nadarmo lákán, nikomu se nepod-

dal, v šírém poli umřel, neženat a nepřemožen. Chmielnicki poddal se (1654) se svým synem Jiřím a s národem maloruským pod moc carů moskevských. V chudobě narodil se, v dostatku umřel, syna Jiřího zůstaviv po sobě hetmanem kozákův podléhajících od onoho času úkazům hosudárským.

4 Zde třeba připomenouti, že Rus Červená (Halič) byla první provincií polskou, která tyto výborné na onen čas autory dala literatuře polské. Orzechowski, kanovník Přemyslský, byl první v Polště kněz katolický, jenž se odvážil manželku sobě pojmouti, věrným zůstávaje katolíkem. On byl spolu horlivým zastavatelem práv a zákonů polských a před samým králem Sigmundem Augustem nazval pandekty římské „Carmina romana!“

5 Teprvé 35 let po prvním rozboru království polského (1772), když roku 1807 Napoleon zřídil vévodství Varšavské, poddané pod vládu Friedricha Augusta, krále Saského, stal se v této částce dávného Polska jazyk národní jazykem zákonodarním a právním a Code Napoléon, v Polště za zákon přijatý, v polském překladu vydán byl. V Haliči v politických ouřadech a studiích (v statistice, v politice) němčina, v právních ouřadech a studiích právnických latina, v Poznaňsku ale v některém ouřadování samá němčina od rozboru staré Polsky stále panovala a dosud panuje. Code Napoléon udržel se toliko v Krakovské Obci pospolité, ano i nyní v této chvíli (1847), kde Krakov, tak jako na prvním polském rozboru, k Rakousům přivtělen jest, kodex Napoleonův dosud ve své moci v Krakově se zachovává.

Dodatek. Od té doby, co zesnulý professor tento článek do „Včely“ psal, změnily se věci tyto hlavně. Code Napoléon vyšel i v Krakově z užívání, ustoupiv zákonům po

celém mocnářství platným; v Haliči pak ni u soudův neužívá se, jako jindy, vesměs latiny; nýbrž jest to, jako zde u nás.

6 Tasso, Shakespeare a Kochanowski jsou nejskvělejší hvězdy na obloze básníků evropských 16. století. Leč Vlach i Angličan rozsívali již tehdáž plodné ducha svého zrní na roli zorané a upravené. Kochanowski ale musil dříve roli polskou vzdělati, nežli ji mohl osíti. K této těžké práci nastala v Polště teprvé v 16. věku doba příhodná, doba pokojná. Dříve musil šlechtic polský neustále proti nepřátelům vlasti šavlí se oháněti, nežli směl mysliti na své pohodlí a na svůj komfort, jehožto nejužitečnějším výsledkem jest čtení a spisování kněh.

7 Národ malorusky může se někdy státi důležitým Slovanstva faktorem. Zvláště ale popoviči, čili synové maloruských kněží jsou naší úvahy v tomto ohledu hodni. Oni jsou zajisté velmi často pravdiví polyglotti slovanští. Umějíce malo- (ano i velko-) rusky, polsky a staroslovansky, mají klíč ke všem ostatním nářečím slovanským. Dejte takovému Rusínu srbskou neb českou knihu po prvé do ruky a podivíte se, jak dobře porozumí těmto nářečím, kterýmž se nikdy neučil, podivíte se jeho dobré výslovnosti jinoslovanské, jestli jen trochu cviku v ní od vás nabude. Jinak arci to vyhlíží s Polákem, s Velkorusem a se Srbem a s Čechem.

8 My jsme podali zde tato slova králova v též makaronisované řeči, jak je král pronesl. Ona buďtež spolu malou ukázkou módy latinské, která spanilý a bohatý jazyk polský v 17. věku przniła, avšak jenom v ústech a spisích panských.

9 Známo jest, že protestanti němečtí o Gustavu Adolfu, o tomto zbrojném apoštole lutherismu německého, pře-

mnoho knih a rozprav napsali, téměř více nežli Švédové sami.

Povstalé za našeho času spolky německé pod názvem Gustav-Adolf-Vereine jsou zřejmým důkazem, jaký posvátný lesk čili nimbus jméno Gustava Adolfa před očima protestantův německých dosavad ovíjí. Není a nemůže býti můj úmysl, abych chtěl cele v pochybnost uvésti šlechetný, mravný a nábožný charakter tohoto korunovaného hrdiny a vůdce, ale jen to sobě podotknouti dovoluji, že války od toho krále r. 1625 až do r. 1629 proti Polákům vedené byly aspoň dosti zřejmým důkazem, že i tento šlechetný král, tak jako jeho bojovný a zchytralý otec Karel IX. a tak jako všickni podmanitelé, byl též nemalému soběcťví a neukojitelné zištnosti daleko přístupnější, nežli by to mnozí jeho ctitelé o něm dosud věřiti mohli, a že náboženství též i jemu často bylo jen vhodnou jiných ohledů záminkou a zástěrou. V žilách Gustava Adolfa plynula táž krev normanská, která druhdy Rurika do Rus, Tankreda do Vlach, Normany do Francie odtamtud v 11. století pod Vilémem podmanivým do Angličan vybídla. Chudá a nelidnatá Skandinavie ponoukala již sama mladší a statečnější částku svých obyvatelů k takovým dobrodružným výpravám do jiných ourodnějších zemí. Vytištěné r. 1790 v Paříži u Didota: „Lettres et Mémoires de Gustave Adolphe, et de ses ministres, depuis 1629 jusqu'en 1632" a nejnovější Gfrörerova historie: „Geschichte Gustav Adolphs, Königs von Schweden," jsou sice díla velmi důležitá, co se životopisu G. A. a jeho až do roku 1629 v Polště vedených válek týče, a však v těchto obou knihách není nikoli všecko vyčerpáno, co by bylo důležité o G. A. a jeho vojenských výpravách. Budoucí G. A. historik musí se ještě pilně ohlédnouti v archivech polských, zvláště v knihovně Ossolińských (acta regia).

Pamiętniki Słotwińského z této knihovny vážené jsou v tom ohledu velmi důležité. Litujeme opravdu, že bedlivý a důkladný Gefrörer neznal z těchto Památek důležité rozmluvy mezi hetmanem litevským, knížetem Radziwiłłem, a mezi vyslancem knížete Gustava Adolfa, proti Polákům bojujícího. (Poláci nechtěli Gust. Adolfu přiznati titule královského, an Sigmud III. králem polským a švédským se jmenoval.) Jestiť to spolu nějakou zase ukázkou, že by studium slovanštiny učeným Němcům nikoli na ujmu nebylo.

10 Stanislav Leszczyński byl syn Rafaela L., onoho pamětihodného ochránce a dobrodince Bratří českých v Lešně usedlých a laskavého přítele J. A. Komenského. Tito Bratří čeští začali nejdříve knihy polské latinským písmem v Lešně tisknouti, v českých knihách švábského písma se držíce. Slavná rodina polská Leszczyńských pocházela z krve české.

11 Leč i král Stanislav měl svou mocnou stranu nejen v Polště, ba i v Litvě. V čele litevských pánů s této strany byl kníže Sapieha a hrabě Poniatowski, otec krále Stanislava Augusta, generál švédský, miláček a nejvěrnější přítel Karla XII., jemuž výborně sloužil v poli i v kabinetě. Poniatowski nachýlil a namluvil sultána Achmeta k vojně proti Rusům, která Petra Velikého do velikého nebezpečenství nad Prutem uvrhla.

12 Ve mnohých osadách rusko-polských měli židé i klíče od cerkví. Ve sbírce haličských písní Václava z Oleska uvádí se jedna dávná píseň malorusská, v nížto se opětuje refrain: „Něplač, dětino, neplač, již přichází Zelman, Zelman.“ Zasloužilý skoumatel zákonův slovanských, učený professor N. A. Maciejowski, dal se do-

mněnkou zavésti, že tento Zelman je snad vlastní jméno staroslovanské a mythologické. Leč tento Zelman není jiného nic, nežli vlastní jméno mnohých židovských v Haliči rodin, kteréž se jmenují Seelmann! Píseň ta má tedy smysl: Neplač novorozené děcko, již ti nebude dlouho čekati a mrznouti před cerkví, nebo arendář žid Seelmann již přichází, nesa klíče od cerkve, v nížto brzo pokřtěno budeš!

13 Když Michal Korybut, kníže Wiśniowiecki, byl r. 1668 vyvolen za krále polského, poslali mu měšťané všech tří měst Pražských gratulací k nastoupení trůnu, připomínajíce mu, že druhdy jeho předek, Sigmund Korybut, kníže Litevské, byl od Pražanů a jiných Čechů za kandidata koruny české vyvolen. Předchůdce ale Michalův, král Jan Kazimír, když se dověděl, že Michal W. za krále zvolen jest, zvolal: Pro bůh, to nemůže býti, že toho nuzáka za krále zvolili. Otec Michalův, kníže Jeremiáš W. byl sice velmi bohat, ale jeho vlastní poddaní Rusíni a Kozáci na Ukrajině zbouřili se proti němu, obloupili jej z velikého jmění, tak že syn jeho nemohl se rovnati statkem svým druhým magnatům polským.

14 Tak též i důstojníci onoho ruského vojska, ježto pod generalem Kiselevým v Multanech a ve Valaších od roku 1828 dosti dlouho hospodařilo, uvedli mezi bojary valašskými jazyk francouzský do módy a nikoli jazyk ruský. Od tohoto času ztrácela se novořečtina více a více z domů bojarských a francouzština stala se nepozbytnou potřebou bon tonu valašského. Toto francouzské apoštolství vojska ruského mezi Rumuny jest přece nějakým důkazem národní hrdosti ruské a ruského Panslavismu, jenž jest = 0.

15 Nevšedním důkazem převahy Repninovy nad králem jest následující pravdivá událost. Král St. Aug. odebral se v určitý čas do divadla polského. Za hodinu po něm přišel do téhož divadla Repnin, vlastně když po prvním dějství opona spadla. Repnin, nedbaje nic na krále, poslal k divadelnímu direktoru pobočníka svého s rozkazem, aby se ono první dějství ještě jednou opakovalo, ponévadž ho Repnin neviděl. Tak se též stalo, král pak se neosmělil z divadla odejíti.

16 Zde můžeme s dobrým vědomím čtenáře, který by zajímavou tuto periodu historie polské obšírněji poznati si přál, odkázati na proslavený v literatuře polské román „Listopad", od hraběte Jindřicha Řevuského, v němž i historická i básnická pravda skvěle jest zastoupena. Překlad český (tiskem vyšel u Rohlíčka r. 1854) obstarán byl na výslovné vyzvání zvěčnělého Koubka.

Jan Pravoslav Koubek.

Nástin životopisný.

Nedá se říci, žeby spisovatelové čeští u soukmenovců svých s takovým vděkem, uznáním a účastenstvím se potkávali, jako u jiných národů se stává, kde na vynikající literární povahy a na vyšlé patrnější spisy pozornost celé vzdělané třídy se obrací, kde kniha nevšedního rázu za událost nejen povšimnutí hodnou se považuje, ale na mnoze i za dosti důležitou, aby se v kruzích společenských o ní pojedná[illegible] Literatura naše nevešla ještě tak hluboko v živ[illegible] společenský, a historie její posud jen jako [illegible]dním se jev[illegible]m několika soukromých vyvol[illegible] Historie v[illegible]atury naší jest, či vlastně býti [illegible] nejpev[illegible]ditkem naším, ku provázen[illegible]yrint[illegible]é minulosti. Ona jest [illegible] národnosti české, ona [illegible]pů vyvinující se v Če[illegible] pahorky v krajině tak i [illegible]stoupaním neb sestou-

páním se naznačují, a jako jednotlivé kmeny téměř nad les vvrostlé zvláště veliké, zvláště rázné nad ostatní stromy valně vystupují, taktéž i některé osoby v literatuře národu a času svého vynikají. Takovéto doby proskoumati, takovéto osoby stopovati na plodných jejich drahách, jest důležitou úlohou každé literatury, čímž ona teprv k pravému poznání a uvědomění sebe přichází. Avšak u nás se literární interessy posud tak nezobecnily, aby se na podrobnosti vývinu a na pěstovatele literatury jakýs obzvláštní ohled bral, a že i veřejné literární a kritické orgány naše jen málo k tomu přispívají, aby sesláblé literární zájmy se oživily: tudy i knihy i zásluhy spisovatelův jejich jen příliš na krátce v paměti obecenstva českého se udržují, a hned příští pokolení jen slabé vědomosti má o právě předešlém, a nejasné, ba i snad docela klamné ponětí o tom, co nedávno u nás bylo, a kterak se z toho vyvinulo to co nyní jest.

K dosažení takovéhoto celku v literární a vůbec kulturní historii jest nutno zvláštní ohled bráti na takové momenty v rozvinu literárním, kteréž obzvláštním jakýms rázem se vyznačují, na nové směry poukazují a nové naděje budí, které později se třeba nikde nevyplnily. Dosti na tom, když okamžité jakés oživení budoucí zdar aspoň slibuje. Takovéto přechodní literární doby, jejichž síla na pouhé naděje se zakládá, poskytují téměř jen látky a přípravy k tomu, co budoucím časům provésti pozůstaveno.

Skvělé literární doby mluví samy za sebe. Zrcadlí se v plodech jejich svět společenský a interessy časové i místní. O dobách přechodních mohou jen denníky, zpomínky a memoiry osob z dob těchto pocházejících světla podati. Kdež ale, jako u nás, takových spisů nestává, ba ani z pozůstalých dopisů jakýsi živý obraz sestaviti se nedá, ba kde ani dopisů není aneb se ukryté chovají, jako k. p. pozůstalé listy Hněvkovského — tam zůstanou značné mezery v historii národního vývinu českého nevyplněny, a to ne snad z dávnověkosti, alebrž z našich téměř dnů.

Do takovéto doby přechodní padly první literární snahy spisovatele a básníka českého, Jana Pravoslava Koubka.

Bylť on zajisté jeden z vynikajících kmenů literárního lesíku českého, muž, jenžto vše do sebe přijímal a kolem sebe shrnoval, co národního zdaru a vzniku se týkalo, jeden z těch, na něž dorůstající pokolení jako na vzory a ochranné štity hleděla, a nelze jináče nežli počítati ho mezi náčelné vzdělance a národní povahy české, ačkoli působení jeho literární nebylo tak ustředěné a do písemnictví našeho zasahující, jakž by se bylo od rázu a mnohostranných vědomostí jeho očekávati dalo. Ze všeho ale, co napsal a po sobě pozůstavil, jasně vysvítá, že se zvláštním naladěním ku práci literární podával — vyjmouc snad některé příležitostné básně — a že psal z plna a jasna mysli a přesvědčení svého.

Vnější život jeho neposkytoval žádných obzvláštních katastrof, jež by s to byly bývaly spisovatelskou žílu jeho nadobyčejně roznítiti a z oné mírné rovnováhy jej vytrhnouti, kterou se veškerá povaha jeho vyznačovala. Protož ten mír, to jasné sebevědomí, ta objektivnost a plastičnost básní jeho při jinak stálém hlubokém zanícení, to nadvládání skvělých myšlének, jež vřelou oplývajíc moudrostí nikde výstřednostmi nestrženy, výbuchům přepiaté obrazivosti nepodléhají.

Jan Koubek narodiv se 4. června roku 1805 v Blatné, nabyl počáteční a první vědomosti v tamější dobře zřízené škole. Otec jeho, vážený měšťan Blatenský, pečoval nejen o vzorné domácí vychování pacholete, ale i bedlivě na to hleděl, aby se Jan, jenžto hned z mládi obzvláštní talent vyzrazoval, podle možnosti i duševně vzdělal. František Bezděka, později gymnasiální katecheta v Písku, byv tenkráte kaplanem na Blatné, byl prvním učitelem Janovým v hudbě a v literních věcech. Němčinou a prvními počátky latiny se propraviv, i v hudbě na svá léta dosti vycvičen, odebral se Jan do Písku, kdež třetí hlavní školu odbyv od roku 1819 grammatikální školy gymnasiální navštěvoval. Šťastný osud jej uváděl do rukou výborných učitelů. Jestli se mu už doma vedením p. Bezděkovým dobrých základů dostalo, tuť v Písku pod professorem Jos. Dlabáčem zajisté položené semínko se potkalo s výhodami dalšímu vývinu

příznivými. Bezděka i Dlabáč byli národovci, i ač při jmenech jejich v historii literatury české uvedených neskví se řada spisů vydaných, přece svědectví všech bývalých žáků jejich v tom se shodují, že oba tito mužové přemladistvé národní literatuře naší vroucně příznivi byli, aniž před žáky svými toho tajili, což vždy důležitým zůstane příspěvkem ku povzbuzení mladistvé mysli. Jakž teprv bylo, když pak Jan do Prahy se odebral a tak nazvaná humaniora, totiž pátou a šestou latinskou třídu, na staroměstském gymnasium navštěvuje žákem byl nesmrtelného Jungmanna!

Tu ovšem se duch Koubkův směrněji rozvinovati počal. Jestliže posud co rozený a dobře cvičený Čech též i ohledem na mateřský jazyk se nezanedbal a přístupné výrostku a žáku knížky české čítal — snad více pro zábavu nežli z jiných důležitějších příčin, jež tenkráte ještě ani nepochopoval —, tu se mu pod Jungmannem otevřela nová dráha ku poznání jazyka českého. Zvláštní maje zalíbení na jazyku latinském a řeckém počal je s českým porovnávati, a z domácí pilnosti překládati články z latinské a řecké chrestomatie do češtiny.

Tyto práce ho tak zajímaly, že se v pozdějších letech jednou o nich takto projevil: „Nikdy před tím a nikdy po tom jsem tak bezprostřední naivní radost nepocítil, jako když se mi povedlo list Plinia „Quid agit Comum" do češtiny tak přeložiti, že otec Jung-

mann ani jedné chybičky mi nevytknul a se srdečným. potěšením mne vybídnul, bych se odvážil na překládání některého z menších latinkých historiků, z čehož však bylo sešlo, neboť jsem se zamiloval do Horáce, a přiznávám se, že jsem této lásce až po dnes věren zůstal!"

Ne toliko tím, co Jungmann jakož professor ve škole byl žákovi svému, ale mnohem více zajisté tím, co mu byl mimo školu, získal náš básník. Jungmann tenkráte právě v plném proudu literárního působení svého se nacházeje s radostí pozoroval, že símě jím a vrstevníky rozsívané se po vlastech českých ujímá, že přibývá pracovníků na poli literatury i účastníků mezi obecenstvem, že možnost udržení se národnosti české v středu návalů protivnických jest pojištěna, a nemeškal tu i tam prohozeným slovem, někdy i na srdce vloženým poučením vlastenskou mysl oněch ze svých žáků probuzovati, v nichž mu bylo tušiti dobrou vůli, snaženlivost a nadání. Takovéto vyvolence přimíval k pilnému študování vůbec a zvláště — starých českých spisovatelů, jejichž klassickým slohem a nevyrovnaným spůsobem psaní by se mládež česká zdokonalovala a v lásce k mateřskému jazyku utužila, horlivě se snažil. Na Koubka zajisté působila slova Jungmannova co nejmocněji i nazýval po celý život svůj Jungmanna druhým otcem, jemuž život ducha svého děkuje.

Odbyv gymnasium odebral se Koubek roku 1825

do Plzně ku konání studií filosofických. A zde zase jakož dříve našel muže, jehož vlastenské nadšení zajisté způsobeno bylo k utužení základů, jež předešlí učitelové v mysl jeho byli položili. Byl to Vojtěch Sedláček, tenkráte professor filosofie a matematiky v Plzni († 1836), jehož veliké zásluhy o věc českou posud nikde dostatečně se nevyjasnily. Jak známo, konal Sedláček mimořádné přednášky o české řeči a literatuře, jež Koubek nejen pilně navštěvoval, ale i jinak horlivost svou pro tyto předměty osvědčoval, tak že miláčkem učitele svého se stana úplnou důvěru jeho si získal. Že Sedláček od Koubka mnoho dobrého byl očekával, a po všechna pozdější léta na něho zpomínal, o tom svědčili i záhy zemřelí mladí spisovatelové čeští Jaroslav Kalina a Líman. Kalina strávil mnohá léta v Plzni u strýce svého, profes. Sedláčka, a mnohdykráte se projevil, že strýc u každé příležitosti se ptával: Co as dělá Koubek? Kdy se nám dostane některého většího plodu té výtečné hlavy? Ten člověk se stane u nás znamenitým, budeli pokračovati, jak začal. — A Límanovi zase vždy předkládával Koubka za vzor, maje ho k tomu, aby jej v lásce ku klassickým študiím a k českému jazyku následoval.

Roku 1827 odebral se Koubek do Prahy, kdež študia právnická nastoupil. Jsa ve věku, kde mladistvá obrazivost nejbujněji pučívá a nejhorlivěji sledívá záměry mysli a citu svého, přidružil se se vší vrouc-

ností ku mladým tenkráte pěstovatelům a oživovatelům procitlé literatury české, k Jarosl. Langerovi a Frantovi (Šumavskému), který tenkráte pod jmenem Franta Vrantevič co spisovatel vystupoval. Dlužno zde projeviti, že tenkráte právě literární čtverlist, Franta, Langer, Kamenický a Tomíček vedle Čelakovského nadobyčejný měl vliv na nové směry literatury české. Langer, tento snad nejnadanější z rozených národních básníků českých, mimo znamenité vlohy, i velikou horlivost v snahách literárních osvědčil, spolu s Frantou a Tomíčkem vydávaje Čechoslava, spis směru tenkráte veledůležitého. S dvou stran vtékati počal nový duch co literatury české. Rukopis Kralodvorský a Čelakovského sbírka slovanských národních písní působily na znárodnění literatury, tak jako Kollárovy znělky na rozohnění mladých básníků českých. Koubek s obzvláštním nadšením přilnul k spůsobu Kollárovu, a první svou básnickou prací zaujal zpěvce nesmrtelné Slávy dcery tak, že ho tento ve zpěvu „Lethe" později do zboru básníků slovanských přijal. Bylot to prorocké tušení básníka o Koubkovu básnickém povolání, jemuž tento teprv mnohem později zadostučinil. Koubkova tehdejší snaha se ustředila v tom, co za nejdůležitější měl pro budoucnost svou, neunavené se zdokonalování a přiučování se všemu, co ducha šlechtí a smýšlení utužuje. Hojné a důkladné vědomosti jsou žulové podklady vystupujícího sloupu, pročež Koubek, aby pod-

kladů takových získal, s podivuhodnou svěžestí ducha na študia nejrozmanitější se vrhl. Co den strávil několik hodin v císařské bibliothece, kde oblíbená klassická, a vůbec literární študia konal. Jungmann zase a musejní bibliothekár p. Hanka jej podporovali v študiích slovanských. Přiučiv se vlaštině, a zvláště franštině, neustál se seznámiti s nářečími slovanskými, zvláště s ruštinou a polštinou, a s jak velikým úspěchem se v nich utužil, o tom svědčí mimo jiné i literární plody jeho v jazyku polském vydané, mezi nimiž ony v Lvovském Slavjaninu (1840) zvláště vynikají. I francousky mluvil s takovou hbitostí a elegancí, že by mu snadno bylo bývalo v jazyku tomto psáti. Linguistický talent jeho byl vůbec nadobyčejný a při zvláštní a vzácné svěžesti ducha a jasnotě myšlení, při podivuhodné výmluvnosti a obratném důvtipu mu dodával rázu ve společnosti právě okouzlujícího. Nebylo tedy divu, že všady, kamkoliv přišel, již osobností svou prospíval, i oblíbeným se stal v kruzích vyhlazené polské šlechty, do nichž ho osud uvedl.

Právnictví totiž neodpovídalo duševním zalíbením jeho, i poznav, žeby na dráze této jenom tenkráte valně prospěti mohl, kdyby veškeré síly své v jediném tomto proudu ustředil, a žeby při svědomitém ouřadování se odříci musil snah, k nimžto duše jeho svazky nejtužšími se už připoutala, snažil se nastoupiti dráhu jinou, na které by mu volněji

bylo, duševní obliby své pěstovati. Nemysli však žádný, že Koubek v této době horlivého študování a zvláštního se vzdělávání na poli všeobecné literatury v pedantství jakéms utonul, a básnická mysl jeho že chřadla. Tomu nepřipouštěla živá jeho povaha. Užší kruh jarých krajanů z rodiště jeho, Blatenských, Jedličkův a zvláště nejmladšího mezi nimi, nadaného Karla Vodvářky, kteřížto tenkráte v Praze študujíce bratrský a veselý život vedli, oživoval se nanejvíc vtipem Koubkovým a zase na rozpoložení jeho mocně působil, takže Koubek jakoby dvojí život byl vedl, jeden ponořený v hlubiny študií, druhý jaře po hladinách společenského života se kolébající. Též mnohostrannost študií jeho valně působila na zbystření ducha a na způsobilost vzdělanosti jeho. Jedno poznání druhé doplňovalo a všechna k účelnému celku se střadovala. Protož Koubek vedle študování starých i pilně s novými se obíral a nic mu neušlo, co na poli literatury evropské valnějšího se objevilo. Tím ráz vzdělanosti jeho se stal právě encyklopedickým, což nebéřeme zde ve smyslu povrchnosti alebrž důkladné všestrannosti.

Zprostředkováním p. Hanky a polského šlechtice, velezasloužilého Slovana Adama Junosza Rozciszevského povolán byl Koubek roku 1831 do Haliče k rodině hrabat Romerů, jenž v Pustkově přebývala. Tam vedle povinností svých co vychovatel a učitel překládal básně ruské a polské, z Puš-

kina, Němčeviče a Žolkevského do češtiny, i pracoval dle zpráv na nás došlých o překladu českém Konráda Wallenroda, z něhož však se nám pozůstatků jakých nedostalo.

Bylať to vůbec doba, v kteréž Koubek docela nových názorů do života nabyl a vzácnými zkušenostmi se obohatil. Z Pustkova se po roce navráceje Koubek zase do Lvova, zastavil se u příznivce svého Rosciszevského v Žoraviciích, jejž — jak životopisec Koubkův v Obzoru vypravuje — „hrou na pianě a zpíváním rozličných písní slovanských velice rozradoval." —

Posud jsme se nezmínili o horlivosti a lásce, jakou Koubek odevždy hudbu a zpěv pěstoval. Byloť to vřelé téměř přátelství, v jaké s krásným uměním tímto vešel. U každém zvláštním a lyrickém naladění mysli posadil se k pianu a v tónech se rozhovořívál, nespokojiv se jinak s pouhým dilettantstvím, ale i hloub v theorii umění toho se zabíraje. Nade vše jiné milé mu byly však slovanské písně a skladby Tomáškovy. Jakož rukopis Kralodvorský mimo Slávy dceru, z nížto velkou část znělek na zpamět uměl — nejmilejší mu byla česká kniha, takž i písně z rukopisu toho Tomáškem v hudbu uvedené nejmilejší mu byly skladbou. Kdykoliv na tyto písně řeč došla, jevil se Koubek u nelíčeném vytržení. Též Hankova píseň „Jak se ten měsíček nad lesami bělá" — kterouž Tomášek způso-

bem tak geniálním v hudbu uvedl, až se co diviti, že se po celých Čechách nerozléhá — náležela mezi nejzamilovanejší mu písně, jež vždy a vždy si zpíval, pianem je provázeje, aniž se mu kdy ovšednily. Výborné jeho přednášení písní, vlastní okusy skladební, a zvláštně elegantní hra na pianě, získaly mu nové postavení učitele ve zpěvu a hudbě u pánů Rosnovských ve Hřejovicích.

Na duševní stav a smýšlení jeho z této doby poukazují některá projevení v listu Koubkovu, roku 1833 v květnu panu Hankovi do Prahy poslaném:*) — Zastyděti se musím vida, jak malé jsem až dosaváde dal důvody těch schopností, kterých mi.... snad neprávě přiznávati ráčíte, tím samým asi milosrdným způsobem, jakým bylo mně i mnohým jiným prázdným jmenům místa přiznáno v bohatýrském a ctihodném sboru spisovatelů českých od mého nejmilovanějšího druhdy učitele p. Josefa Jungmanna. Však vyznejme se k naší cti my mladíci, že obdržujíce nezaslouženě vše dobrořečení náčelníků naší literatury, je považujeme za povzbuzení a dálší nabídnutí, pudící nás ostruhami k pěknému cíli, prostřed velmi čestných a velmi kořistných (do budoucnosti) na poli vlastenské literatury zápasů. Čím příznivější mne v tom ohledu potkal osud, tím

*) Viz Obzor, listy pro narodopis atd. str. 20.

většími, tím přísnějšími uznával jsem vždycky povinnosti, mne se týkající....

Z toho vysvítá, že literatura česká zůstala vždy osou, kolem které se život jeho otáčel, že si byl vědom povinností vstříc vlasti své a posavádním svým směrům.

Po roce opustiv dům pánů Rosnovských, odebral se do Lvova, kde teprv do pravého proudu literárního života se dostav, skoro se všemi literáty tamními se spřátelil a co nejpilněji s historií českou a polskou se obíral. S jakým úspěchem to činil a kterak zřídel tamo mu přístupných a podaných použíti znal, toho svědectvím jest „Slovo o Panslavismu", v svazku tomto sebraných spisů jeho umístěné, jenž bolestný v nás budí pocit, že není ve všech částkách tak promyšlené a provedené jako v některých, jakož i že podobných úvah historických a kritických se nám více z péra jeho nedostalo.

Nejbližším přítelem Koubkovým ve Lvově byl znamenitý spisovatel polský August Bielovski, s kterýmž v pravé slovanské literární vzájemnosti obcoval, sděluje mu své vědomosti o staré literatuře české, dovídaje se navzájem od přítele o polské. — Není tedy divu, že se Koubek stal neobyčejným znatelem polské literatury a že dospěl v jazyku tom i na spisovatele. Život jeho ve Lvově vůbec byl bohatý činlivostí duševní, a zde mu valně prospěla znalost klassické literatury latinské a řecké, tak že

mu supplentství jazyka latinského a řeckého na gymnasium svěřeno bylo.

Teprv roku 1837 navrátil se Koubek do Čech, dostav se k hraběti Kašparu Šternberkovi za bibliothekáře a lektora, načež roku 1839 se stal professorem řeči a literatury české na universitě Pražské. Kterak co učitel prospíval, o tom jsou všecky hlasy sjednoceny. Jeho výmluvnost, jeho všestranná vzdělanost, kritický duch i humor jeho uchvácel všechny posluchače. Jeho přednášky o jazyku na vzdor přísnosti předmětu předce nikoho nenudily, ba vábily a nasycovaly každého přítomného, když však historii literatury vykládal, tu teprv v plném světle se objevil bohatý jeho duch, a jest nanejvíc litovati, že se nevynašel stenograf, jenžby úsudky jeho byl potomstvu uchoval. V přednáškách těchto ležela největší síla, největší zásluha Koubkova. Nejen že hojné vědomosti jimi mezi mládeží českou rozsíval a ducha pozorujícího, a pojímajícího pravdy a krásy slohové v ní budil, alebrž i získal mnohého žáka a mysl jeho k věci připoutal, pro kterou sám žil a horlil.

Roku 1848 byl Koubek na doktora filosofie povýšen, napotom zvolen od okresu píseckého za poslance na říšský sněm do Vídně se odebral. Roku 1849 mu byla učitelská stolice jazyka a literatury polské při universitě pražské udělena. Roku 1854 stoupil v manželství ze slečnou Františkou Binder-

ovou, a v několika dnech na to s chotí svou Prahu opustil. Odebral se totiž do rodiště svého, doufaje tam nabýti ulehčení choroby tělesné, kterou již po dlouhý čas na sobě pociťoval.

Leč již 28. Prosince tohož roku jej uchvátila smrť v Blatné, a přetrhla pásmo dalšího působení jeho.

Avšak básník neumře, dokud plody jeho v paměti lidské se udržují.

Koubek zajisté spisovným svým způsobem zastává zvláštní samorostlý směr, a vyniká rázem tak nenuceným a tak lehce plynoucím z bohatého zřídla, že plodům jeho snadno jest se ujmouti všady, kdež se zdravých a pojímavých smyslů nalezá k uznání jasných pravd, a kde se literární obliba strannickými směry ještě nepokazila.

Pokročilejší čtenář, jemuž literatura něčím více jest, nežli pouhé ukrácení chvíle, komuž literatura vůbec poutajícím, důležitým jest zájmem a životní otázkou vyvinujícího se ducha, ten zajisté na všeobecné a vyšší literární stanoviště se postaví, kde se jedná o pozorování a posouzení spisovatele, jehož pozůstalé plody se ovšem z většího dílu posledních oprav básníkových nedočkaly, ba jejichž nejdůležitější část neucelená zůstala, poněvadž smrt bezohledná spisovatelovo žití přetrhla, který však schudlé poněkud literární pole české těmito pozůstatky valně obohatil. — Onoho nedocelení nám jen

tak dalece litovati jest, pokud nám mnohé zajisté pěkné myšlénky a důkladné pravdy ušly, jež by básník v úplně svinuté kytce byl uložil; nevadí nám však ni u požívání spisův těchto, ni u posuzování literární povahy spisovatelovy, kterážto z pozůstatků nás došlých nejen že jasně vystupuje, alebrž i bohatstvím oživujících myšlének nás překvapuje, tak že každý poněkud chápavý duch i fragmenty Koubkovými se potěší a nasytí. Právě ve zlomkách těchto vlastně úhlavní síla Koubkova se chová, poněvadž jsou částkami básní větších rozsáhlého objemu a důležitých tendencí.

První zajisté otázka, jakáž čtenáři u pozorování kteréhokoliv básníka napadává, pídí se po jeho povolání. Nesouhlasí-li předmět, na nejž se básník odvážil, a plod, jejž utvořiti se snažil, s nadáním jeho, tu na vadných základech vadná se vystaví budova, zvláštního povšimnutí nehodná. A tato jest jedna z úhlavních předností Koubkových, že skoro ve všech svých plodech jen bezprostřednímu vnuknutí nadání svého se podával, že se k práci nenutil a v básnění se teprv nevpravoval; že nesestavoval pracné dílo, alebrž že lehkostí nevšedního velevtipu tvořil, že nepřivolával, co mimo něho leželo, alebrž jen to podával, co v něm samém žilo.

Básník i spisovatel zadost učiní spravedlivým požadavkům literatury, když obor, jakýž sobě vytknul a jejž pilně pěstuje, novým směrem osvěží

a novými myšlénkami obohatí, když nad vrstvou výtvorů jeho prápor rázného samostatného smýšlení se vznese, jako na svědectví, že on si vědom jest vznešeného povolání svého. Což pak na tom, obor-li tento méně obsáhlý jest? Kdož satyrikovi předstírati může, že není též romantikem? Kdož epickému básníku, že se v erotických písních nepovznesl? Kdož lyrikovi, že nepsal dramy? — Jen když každý ve svém něco důkladného vyvede.

Stává se též někdy, že myšlénky básníkovy se uznají, ale že způsob vyjádření jeho nečiní zadost požadavkům některých soudcův, jejichž předpojatá pochoutka aneb přesycenost na jisté vzory se váže, nad kteréž se slabším těmto duchům v úsudcích jejich povznésti nelze. Jsouť i lidé, kteří, jakmile se básník s plodem nějakým vyskytne, jižjiž ihned s měřítkem osobní své pachuti se přihrnou a na nový plod je přikládají. Jedni se s anglickými, druzí s francouskými, třetí docela s německými vzory dostavují. Ten má Byrona, onen Viktora Huga, jiný Lenaua a Freyligratha, opět jiný snad Heine na zřeteli, a tu již soudí, do které z tříd těchto se as nový český básník hodí. Jsouť pak i jiní, kteří každého básníka měřítkem národního básnictví vyměřují, což všecko jest vadné a bludné. Básník především budiž sám sebou a ze sebe vzrostlý, kořeněti má ovšem v národě, nepřispěje však ku zvýšení ceny své, jestli za jinými, byť i důmyslnými

vzory cválá, aneb národními formulemi nedostatek samorostlých obrazů a chudobu vlastních myšlének a vynálezů oblepuje. Každý zrozený básník již i vlastní svůj ráz a způsob s sebou na svět přináší, a jest básnických způsobů tolik, jako povolaných samostatných básníků vůbec. Jestli při jednom rozohněná obrazivost nadvládá, tu druhý zase mírnějším zahořuje ohněm jemné city probouzí, kdežto třetí mocným vzletem myšlének i obrazivost i rozum čtenářův poutá.

Pravda jest, že básník našich dnů tenkráte nejmocněji působí, když z bohatého zřídla obrazivosti a rozkvětu vnitřního čerpaje, spolu umělým opanováním formy mistrovství své osvědčuje, zápalem svým takořka celý národ v proud vidění svých strhuje, a k rozmyslům svým neodolatelně připoutává! Avšak pathetický druh poesie jest jen částí bohatého naladění básnické lyry. Podřimujíť v nástroji posvátném i mnohé jiné, třeba méně podněcující, též neméně a trvanlivě působící tony. Vedle tajolesklých, luzných akkordů lyrických, vedle romanticky rozechvěných strun zřejmá uvědomělá plastika, a obzvláště pohyblivá satyra, jež tu rozmarem se smějíc bláznovství lidskému, tam zase hněvem na nešlechetnosti se kaboníc, s napřaženou metlou nepravé snahy životní pronásleduje, larvy s tváří lži trhá, a na cesty světla, pravdy a ctnosti ukazujíc budoucímu vzniku dráhu klestí.

V oboru tomto poslednějším se nám vyskytuje Koubek co mistr. Zde jest úplně zdomácnělý, zde sobě i největší literární zásluhy získal; zde se i jádro básnické osobnosti jeho objevuje, i mužné světamilovné smýšlení osvědčuje tak skvěle, zřejmě a odhodlaně, jakž toho jen od bojovníka pro pokrok a pravdu požadovati možná:

Zůstaň věrným pravdy přítelem
A ji stále hlásej bez ohledu,
Byť i hořkla jako hořec medu,
Věren vlasti, věren předkům,
V ctnostech pevně stůj,
I jak v blahu tak i v strasti
Pro vítězství pravdy ritěřuj! —

praví a přesvědčen jest, že

— jen ducha všemohoucího síla
Jest a věčně bude vítězem,

provolává:

Světlo ducha do všech vniklé stavů
Množ se v národu! —
— — — — — — — —
— — — — — — — —
— — — — — — — —

Třeba osudem-li usouzeno,
By ta drahá matka za své vzala,
Aby dítkám aspoň zanechala
Svoji popelnici a své jmeno! —

Naráží na působení živé i horoucí vždy a všady,

probouzí mysli, aby neutonuly v malichernostech, alebrž k pracím důstojným se sebraly a k podniknutím vlast a ducha velebícím:

Nedbej hany ani hloupé chvály,
Do budoucna napínej svůj zrak,
K oné za hrobem se pnoucí dáli,
Kde i slávy lesk i hany mrak
Před porotou časů vzdálenějších
Soudců dočkají se nestrannějších!

Jakož však básník náš ostrohledem svým všechny poměry životní proniknul, jakož mu žádný zájem neušel, jakož malé poklesky spolu s velikými hříchy světa v jasnotě leží před zrakoma jeho: takž on sám sobě jasným jest a účelu svého povědom, účelu posvátného, jakýž si vytknul co člověk i co básník.

Kdo jest orlem v zemských duchů říši,
Vyšvihni se bujnou perutí
Jako bájný fénix v onu výši,
Hvězdnaté kde strmí klenutí,
A vyváživ světa plnou číši
Plesej — — — — — — —

A co básník jest, a kam snaha jeho směřovati má, na to odpovídá Koubek významnými slovy, ozbrojiv se takto proti zmáhajícímu se materialismu v sprostém zištném smyslu, který neuznává jiné spásy budoucí, než ve hmotném obohacení:

Básník aristokratem jest pravým,
Jenžto ozbrojený víry štítem
Vítězem se stane v boji litém
Proti nedověrcům posmívavým,
Kteří vyšším citům nepřístupni,
Dělníci jsou prodajní a kupní,
A že mravní síly nemají,
V sílu parních strojů doufají.

I na veliké povolání vlasti poukazuje a na povinnost z něho vyplývající, volá:

Veliké má vlast to povolání,
I my velkou máme povinnost,
Bychom k předu spěli bez ustání,
I předsudků svrhli ničemnost;
Kdo zůstane zpátky, ku pokání
Nebude snad míti času dost!

Leč i žert i satyra jeho rovným jsou nadchnuty duchem, dotýkají se nejrozmanitějších živlů, zasazují nepravosti rány hluboké a krvavé, ale spravedlnosti šetří a ohled berou na vady, jež ostřím posměchu raniti nechtí.

Totě jeden ze zpěváckých hříchů,
Že pouštíme volnou uzdu smíchu,
Kdyžto cizí vada, cizí blud
Žebře o lítost a dlužný stud! —

Že však i světlo i stíny života v jasném duchu jeho se shlížejí, tudy i dojemy naň působící někdy dosti žalně rozechvívají mysl jeho. Jsouť zajisté

zjevy života, kde úsměv na rtech lednatí a závoj trudu i nejjasnější tvář pokrývá. Nahrnují-li se zjevy takové kolem nejvšednějších lidí, kterakž medle by se básníka a vlastence netknuly, jehož zájmy osobní s národními docela splývají? kterakž by nebyly i strastmi jeho! Tu i ke mnohým elegickým zvukům se struny harfy jeho zachvěly, a zvukové tito každým pohnou, kdo v malicherných osobních záležitostech docela neutonul. Jsou ovšem básníci, jejichž zármutek na soukromých utrpeních spočívá, na nejasných poměrech povšedních, na nešťastné lásce a zklamaných nadějích. Koubkovy povzdechy však nevyplývají z kalných praménků soukromého rozladění, alebrž ze zřídel neduhů všeobecných, z trpkostí, pod nimiž valná část lidstva vzdychá. On truchlí nad hroby znamenitých lidí, velkých všeobecných nadějí, truchlí nad soumrakem, v němž nedospělci podřimují. Avšak rázná povaha jeho si nepřipouští žalu neustálého, aniž zžírajícímu zoufalství se poddává. Duch jeho brzo nad veškeren smutek se povznáší, a není proň mlhy tak husté a tmy tak černé, by kmit nadějného světla ji neproniknul. A v takových okamženích básník náš jako prorok nad obklopující šero vystupuje, a zrak jeho, k skvělé minulosti obrácen, věšteckým září plamenem.

A tak v celku i v částkách básní Koubkových se potkáváme s myšlénkami, jenž na vyšší poměry

životní nás poukazují, a i tam, kde méně patrných stránek jsoucností se dotýká, neopouští pásmo, malé zjevy života k velkému kruhu dějin poutající.

O tom svědčí i malé příležitosné básně, v nichž se v některých velmi skvělé myšlénky všeobecného interessu vyskytují, ač v skrovných plodech těchto, jakož i v menších písních, bajkách a nápisech se sotva odlesk ducha Koubkova nalézá. Totéž i o krátkých znělkách platí, v nichžto se sice i vtip i po různu pěkné myšlénky nalézají, které však vedle větších plodů Koubkových jen co pohry básnického rozpoložení považovati lze.

Zdá se, že Koubkovi potřebí bylo velké nějaké myšlénky, aby na základě významném se rázná obrazivost jeho dle libosti rozložiti a bohatství svého v plné míře užívati mohla. Jak duchaplná se jeví báseň lyricko-epická „Hroby básníků slovanských"! Praví tam básník o pění svém:

Zpěv můj vyhnanec jak zabloudilý,
Když mu bratra zabil vítěz-vrah,
Nad věštčími druhy hlasně kvílí,
Které složil osud na marách!
Pod křídlama Fénixů těch vyšších
Zpěv můj odvážný se ukrývá,
A ve chvílkách Bohu někdy bližších
V tajemné se noci ozývá,
Neb na lípě někdy hřbitovní
S kulichy o příští době sní!

Opěvá pak zesnulé básníky slovanské, Dunína Borkovského, Magnuszevského, Kochanovského, Krasického z Poláků, z Rusů Bestuževa (Marlinského), Michala Lermontova, posléze našeho Karla Hynka Máchu! — V druhém pak oddělení Kollára, Čelakovského a Chmelenského.

V básni této se nám objevuje svět hlubokých myšlének, obrazový a bohatý. Nad hroby pochovaných ducha reků pozdvihuje básník věšteckého hlasu svého! Zabloudil na hřbitov o dušičkách, a zde se nám již i zvláštní jedna vlastnost objevuje. Nezdržuje se totiž dlouho při popisování zjevů přírody, všady jen člověka a bohatý život duše za předmět si vyvolil, a jest, jakoby pytevným zrakem mysl lidskou proniknuv, nejzazší skrýše lidského srdce byl proskoumal, aby, co tam podstatou aneb obrazem zajímavého podřimuje, na bílední provolal. Tu se mu však nápady skvělé jen sypou! Vzývá nesmrtelnost i slávu a poznává, že to,

Co s hrdostí často bezečestnou
Chce se zváti slávou nesmrtelnou,
Vyhlíží jen jako cetka dětská,
Kterou chůva vručila za bračku
Svévolnému chovanci a plačku! —

A jakož snaha po slávě, takž i mnohé jiné snahy životní se mu co marnosti projevují. Což divu, že proniknuv „směšnou hrdých červů klopotu” brzo se stane

. . . všeho toho světa syt,
Jeho bláznovství i moudrosti,
Jeho lakomství i štědrosti,
Jeho zármutku i radovánek,
Jeho lačnosti i hodovánek!

že jeho „srdce, mukou světa spjaté, hledá skrýše v samotnosti svaté!"

I přepadnul ho na hřbitově sen, otevřené hroby před zrakem jeho „vyvrhly svůj plen." Duchové věrných druhů nad hroby se vznášeli. I přistoupili básníkové — jež

Matka Sláva porodila,
By je na začátku slavné mety,
Když do věnců vplítali si květy,
Našim nadějím smrt vychvátila.

O každém z přistouplých se projevuje Koubek charakteristickým způsobem, tak že poetické podobizny mladistvých duchů se nám živě představují. Několika ráznými tahy vyličuje osudy a povahy básníků tak vřele a důtklivě a s tak důležitými ohledy na myšlénku slovanství, jakž toho mimo Kollára, jehož směr a způsob ovšem jest docela jiný, ještě žádný slovanský básník nedocílil. Ano vznáší se zde i náš básník vzhůru

Do kouzelné vlasti ideálů,
Aby pro slovanskou pro Walhalu
Skřítkem byl a strážným zpěvu lárem,
Až to v příštích času proudu jarém

Stavitel se najde mysli bdělé
A položí z lásky k rodu svému
Základ k Pantheonu slovanskému!

A stejnou vroucností i rovným zápalem jakž o slovanských zpěvcích, takž i v básni na smrt Mikuláše Lenaua se projevil.

Znáte zpěvy věštce velebného,
Jenž se víře světla kořil?
Jenžto ze mramoru germanského
Na základě jejím stavěl, tvořil
Chrám i oltář boha srdce svého!

Není to pouhý žalopěv nad zaniknutím jedné z nejskvělejších hvězd na básnickém nebi evropském, je to spolu velebící čaroskvělá hymna, ježto veliké a krásné skutky ducha tohoto v básníku našem probudily. Objevil zde Koubek své vlastní nitro, odhalil roušku, kteráž mysl jeho vlastní kryla, a velebě básnický směr Lenaův, spolu ukázal, jak vznešený úkol v svém vlastním srdci přechovává. Neboť kde praví, že píseň Lenauova „nešveholí

Jako mladý křovník v husté chrasti,
Jenžto zpívá o slasti a strasti,
Když jej radost blaží, žalost bolí,
Jsoucí veškerenstva bez účasti . . .
Zvukem kovaných strun delší míry
Na varytě provázel svůj zpěv,
Aby větší zbudil bohatýry,
Aby lásku roznítil a hněv,

Svatou lásku ke cnosti a světlu,
Lásku ke svobodě, světla deeři,
Hněv a válku proti chlapské zběři,
Která mrskající líbá metlu!

Zdaliž nevyzrazuje vznešené záměry své, vlastní pochopiv cíl příbuzného ducha? Slova tato nech jsou důkazem, že povrchní pozorovatelé a posuzovatelé povah lidských chrániti se mají úsudků předpojatých, pokud se jim celá duše, veškeré smýšlení a snaha člověka v plnosti své neobjeví.

„Zříceniny Zvíkovské" báseň žalozpěvná. Jsou to zpomínky na drahné, zašlé časy. Básník popisuje život tam bývalý, a neopomíjí slovy co nejvroucnějšími probuzovati lásku k vlasti a vybízeti k skutkům živým, velikým, vlast a národ povznášejícím. Pamětná jsou zajisté naučení, jež tam v staré formě tajných nalezených run podává, kdežto s rozvahou didaktického básníka osvětu velebí a na blahé její působení na českou vlast poukazuje, na nesvornost laje a k svornosti napomíná z hluboka přesvědčení svých!

„Vykladač znakův panských" jest jenom zlomek. Pokusil se zde básník rozvinouti obrázek historický z minulosti a tak na epické přestoupil pole. Leč vážný rozpravný druh básnictví, nezdá se, žeby pravým byl oborem jeho. Děj postupuje příliš běžně, kompediárně, a jen tam, kde básník z vypravování k rozjímání přechází, opět se rozčilují poetické jiskry.

působlivějším leskem. Takž v zpomínce na Petrarku a Lauru, kde básník o lásce mluví, opět ráz Koubkův směrem vznešeným se objevuje, ješto mu láska není hříčkou ani číší omamujícího požívání, alebrž:

Toť vítězná je palma lásky,
Že pozemské i nebem snoubíc pásky,
Strážným angelem jest nadějí:
Ona nesmrtelnost hlasněji
Nad hlasy všech filosofů hlásá,
Neb v ní objímá se s pravdou krása! —

„Tři sestry," též zlomek allegorické povídky. Báseň to mnohovýznamná, plná pěkných myšlének a ohledů na poměry básnictví k životu.

Ty tři sestry jsou tři nebešťanky
Světla vychovanky,
Někdy budou obranou,
Lidu tvému bohem poslanou.
Budou brániti tvůj národ v boji,
Cnostem budou učit v blahém míru,
Aby v sebe sám měl národ víru,
Zvířecími zhrdna vášněmi:
Ty tři sestry zvou se — písněmi.

Velekrásné pak následují apostrofy na slovanský zpěv a sjednocenost, na kteréž čtenáře zvláště upozorniti dlužno.

Jedna z nejutěšenějších humoristických a sa-

tyrických básní českých jest zajisté „Sněm ženský“ kde krásné pohlaví o emancipací své pojednává.

„Rokoko” s epilogem a komentářem, kdež básník život starých časů živými barvami líčí, jasným se vyznamenává rozpoložením a svěžím popisem životních poměrů za časů, kde sice cop jestě vládnul, ale trochu více poctivosti, a zvláště vyvinutého smyslu pro domácnost prý se mezi lidmi nalézalo.

Zbývá nám zde ještě zmíniti se o eposu směšnohrdinském: „Básníkova cesta do pekel.” Báseň tato, ač patrně nedokončená, jest nejen nejobsáhlejší plod Koubkův, alebrž jak se nám zdá, zjevuje se v ní i talent našeho básníka na nejpříhodnějším pro něho poli. Zde se steré stránky a zájmy života stýkají, zde básník metlou satyrickou šlehá po zvrácených snahách i myslech, zde Mefisto s ďábelskou svou ironií vyučuje básníka moudrosti pekelné, která se bohužel od povšedních zásad pozemských mnoho nelíší! — Leč netřeba zde déle rozebírati věc, na niž poukázati dostačuje. O vtipu a satyře se nedá souditi, nežli jsou-li jaré a trefné. Jaké kritické měřítko položíte na báseň, která nejen mrav a způsoby vaše šlehá, alebrž i pedantickou vaši soudnost směšnou činí? Básník se prochází předpeklím a peklem, před otvorem pekla sněmují zvířata; poznáte snadno, kdož který jest, a rozumíte-li času i lidu, pochopíte i řeči jimi vedené. Ale mnohem snadněji porozumíte, co napotom Mefisto mluví;

mluví vám mnohdy ze srdce. Chválí soumrak, sobectví, a v zápalu svém pro zásady ďábelské volá:

Jenom ztřeštěnec chce svého času
Býti svítilnou a prorokem!
Zaslepenou dnešním světlem chasu
Zrádným obskočiti ouskokem,
A ji do starého hnáti čmoudu,
To jest velké, podle mého soudu.

Žádný zajisté odporovati nebude, že Mefistovi se nikdy žáků jeho učení nedostávati nebude.

Že tendence celé básně této, jakož každé pravé satyry jest hluboká a rázná, o tom netřeba slov šířiti; jest zde, jakož mnohde jinde „na tváři smích a v srdci žal!" ba zprávy o panu docentovi jsou trefným nástinem mučenictví ducha!

Ze všech zajisté básnických plodů Koubkových nejvíce znak mistrovství na čele nese „Básníkova cesta do pekel," tento épos směšnohrdinský. Zde zajisté se básnická individualnost Koubkova co nejbohatěji a nejpravdivěji rozvinula, zde nejjasněji se objevuje i veškeré smýšlení jeho o rozmanitých poměrech společenských i literárních, zde dokázal Koubek, že nejen mnoho věděl a viděl, ale i uměl. Veliký tu znatel života přirozeným humorem a básnickým rozpoložením vniká do nejrozličnějších zjevů jsoucnosti lidské, probírá a protřásá je podivuhodnou lehkostí povolaného satyrika, jenž v minulosti i přítomnosti se obezřev za zásadou svou „ridendo di-

cere verum“ — k osvědčení pravd velikých i nejmenšího obrázku uměle používá, aby tepal co nepravé jest a směšné, a rozcestí bludu stopuje na cestu života pravou poukázal. I Dante vstoupil do pekel, ale jeho „l' Inferno“ jest vážnou episodou jako Kollárovo „Peklo slovanské.“ Dante i Kollár s básnickým nadšením vyhledávají odsouzence za zlé viny ukazujíce na Nemesis, jež zločince nemine. Danteho provází básník Virgil, ukazuje na osoby v dějinách známé a veřejné. Jejich muka a připomínky na jejich viny jsou látkou vážných ač jen kollektivně odbývaných rozjímání. Jináče Koubek. Použil báje o Orfeovi, jenž svou Euridici hledá a do propasti pekel skočí. Tam se ho Musa chopí a před úrazem ho střežíc, dá mu dva talismany, s nimiž lze mu bude i samé peklo projíti. Dalť se krátce naznačiti děj prvního toho zjevu, kdožby ale chtěl vyčerpati obsah a vylíčení děje, musil by opakovati celou báseň. Je tam myšlének a porovnání tolik, že jest se diviti nejen rozsáhlým vědomostem básníkovým, ale i tomu, že vždy přítomny mu jsou, kde k osvědčení pravdy příkladu mu potřebí, a zvláště jasnému, nezkalenému humoru, s jakým je přednáší. Líčí a bičuje nepoměrnosti a nezpůsoby společenské; sahá téměř do všech všudy živlů životních; a nejsou to jednotlivé viny jednotlivých osob, jež vystavuje, alebrž vady celých kast, celých národů, celých systémů. Způsobem tímto pak ještě živěji naznačuje směry své

v zpěvu druhém, kde básník vstoupiv po velkých překážkách i bojích s Musou a Sibyllou, svými družkami, do pekel navštíví Mefistofela, ředitele vysokých škol pekelných a spolu učitele básnictví a řečnictví. Zde oplývá humor Koubkův takovým bohatstvým myšlének „ironicky solených“, že nic podobného nemáme v české literatuře. —

Mefisto dává Orfeovi radu, poučuje ho o tom, co básník má býti, chceli dobýt slávy a dobrého bydla na zemi. Vychvaluje básnickou školu Řekův i Římskou školu klassickou oceňuje, ale i romantickou školu chválí a posléze slovo o kamaraderii a o kritice promluví. O kritice vůbec pojednáno básníkem i Mefistofelem, a pochybujeme věru, aby se bylo kdy živěji a důtklivěji u nás o ní promluvilo, než Koubek zde učinil, a nevíme vůbec, kdeby učená theorie sama na pravější skálu byla udeřila, nežli zde jest udeřeno. Prýští se z ní ale pramen živý a svěží, jenž se všem básníkům i kritikům co nejspravedlivěji poručuje. — Třetí zpěv jedná o nové audiencí tří hostí u knížete pekelného. Mefisto vypravuje osudy a probírá povahu supplenta svého Bezejmenného, jenž na vysokých školách pekelných přednáší kalobiotiku a optimismus. — V zpěvu tomto episoda „Bližší zprávy o panu docentovi“ jest zvláště mistrovská; v ottave-rýmech provedená, formou i obsahem vynikající. Hluboká v ní filosofie se skrývá. Ano, celá tato cesta do pekel vlastně na filosofický

základ jest postavena, a málo který druh pamoudrosti či sofistiky tamo plynným veršem se nepředstavuje a nebičuje. Zvláště ve čtvrtém zpěvu, který jedná o poslední besedě u mistra pekelného, po kteréž tento hosty své pod ochranu ducha neškódného odevzdá, v jehožto průvodu se oni dále po pekle rozhlížejí, se objevuje celá síla satyrickéko básníka a filosofa, zvláště tam, kde Mefisto, co dobrý znatel lidskou přirozenost rozbírá a konečně svou vlastní vykládá. — Koubkův Mefistofeles jest chytrost světská jakožto protiva moudrosti. Každému se snadno domysliti lze jest, jak rozmanite zjevy se z poměru toho vylouditi dají, zvláště když se na to odváží znalec jako Koubek, a kterak se tento vnořiti uměl do povah lidských, o tom zvláště svědčí „traktátek o Tichošlápcích,“ o nichž z počátku traktátu, všeobecně je charakterisuje, praví:

Jsou to jistě stvůry takové,
Jichžto povaha je tichá, klídná,
Ale spolu také zrádná, bídná;
Duše duchaprázdné, jalové;
Jejich srdce plné skryté zlosti,
Ke zlému vždy činu hotové,
Nemá k zločinům dost udatnosti.

Dále pak popisuje tento druh lidí tak ryzé pravdy tak živým ladným způsobem projevuje, že přáti jest, aby každý, kdož u nás kde milovníkem jest

musy české, básnickým traktátem tímto mysl svou navnadil.

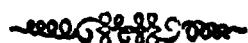
Zde nám jest litovati, že Koubek neopatřil zvláště „Cestu do pekla“ vysvětlivkami některými a to nejen pro všedního čtenaře; ale i vzdělanější nevždy schopen jest slediti básníka do mnohých podotknutých poměrů, jež ovšem vysoce vzdělanému a učenému skladateli přítomny byly, na jichž historickou neb literární podstatu na mnoze potřebí upozorniti čtenáře, má-li báseň dokonale zažíti a užíti.

U pohledu na Koubkovy překlady zase litovati nám jest, že jich po něm jen tak málo pozůstalo, neboť se z pozůstalých jeví síla tvorčího ducha, jemuž pod překládajícím pérem nejen význam slov básníkových, jež převozuje, ale i nadšení básníkovo spolu se zjevuje.

Koubek náležel zajisté mezi první znatele básnictví slovanského a mezi nadšené jeho ctitele. Mickieviče uznával za jednoho z náčelních básníků všech národů a časů. O Puškinovi se oustně projevil, že básník tento v nižádném překladu nižádnému cizímu čtenáři nemůž býti tím, čím Rusům jest v ruském originálu. „Jazyk Puškinův řine co sypající se perly;“ — pravil — „a není možná libozvuk jeho překladem dostíhnouti.“ Kterak z německých básníků si Lenaua vážil, o tom svědčí báseň k „hrobům básníků slovanských“ přidaná. Méně známo však bude, že si z novějších básníků Čechoněmců žádného

tak nezamiloval jako **Bedřicha Bacha**, jenž sepsal „Sensitiven"; ale jisté spolu jest, že se nedá věrnějšího a spolu ladnějšího překladu Bachovy elegie mysliti, jakož jest Koubkův: „**O útěcha jak lichá.**" Německy vyšla báseň tato ponejprv v „Ost und West", i pamatujem se, že Koubek tenkráte ní tak mocně zaujat byl, že toho samého dne ji sobě přeložil, později pak na mnohostrannou žádost ve Květech uveřejnil. Ač by mu bylo pravou hračkou bývalo, nejkrásnější plody básníků slovanských v češtině nám podati, přece učiniti tak opominul, nahradil nám to však hojně množstvím původních skladeb, jež ostanou povždy oslavou a pýchou básnické literatury naší, a byťby i nyní jméno Koubkovo uplného uznání nedocházelo, dojde ono slávy u vděčnějšího pokolení!

K. S.

Obsah.

Stránka

Příležitostné básně:

Výjev radostných citů průmyslníků Pražských k přivítání Jeho c. k. apošt. Majestatnosti císaře a krále Františka Josefa I. a Její c. k. Majestatnosti císařovny a královny Elišběty do hlavního města Prahy dne 4. června 1854 . . . 1

Dne 18. února 1853 4

Na přivítanou do Prahy J. C. V. Nejjasnějších Pánů, Františka Josefa, Ferdinanda Maximiliána a Karla Ludvíka, arciknížat rakouských, dne 26. září 1847 7

Josefu Ladislavu Janderovi, c. k. professorovi matematiky na vysokých školách pražských, podáno od posluchačů I. roku filosofie 1846 11

Nevlídmíci a básník. Veselohra ve dvou jednáních od Alex. hraběte Fredra. Dle polského originalu svobodně vzdělána 15

Stránka

Proza.

Slovo o Panslavismu. 1847 75

Přehled statisticko-politický hlavnějších jazykův a národův evropských, zlášťě slovanských (1850) 156

Slovo o filologii (1841) 172

Poznamenání k „Slovu o Panslavismu" 189

Jan Pravoslav Koubek. Nástin životopisný . 199

